

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

Л.М. КАЛІНІНА

*ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ
УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ
НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ*

*ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК
УКРАЇНИ*

Л.М. КАЛІНІНА

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ**

**МОНОГРАФІЯ
ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ**

КИЇВ – 2014

УДК 373.3./5. 091.113: 004
ББК 74. 244.4

*Схвалено і рекомендовано до друку Вченою радою Інститут педагогіки
НАПН України (протокол № 11 від 22 грудня 2014 р.)*

Рецензенти:

Маслов В.І., доктор педагогічних наук, професор, почесний академік
НАПН України.

Грицяк Н.В., доктор наук з державного управління, професор, завідувач
кафедри інформаційної політики та технологій Національної академії
державного управління при президентові України.

Осадчий І.Г., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти Ставищенського району Київської області.

Калініна Л. М.

**Теоретико-методичні засади інформаційного забезпечення
організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним
закладом: монографія / Л.М.Калініна. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 285 с.**

Електронне видання

У монографії (електронне видання) представлено розв'язання наукової
задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і
дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним
закладом, як специфічної сфери управлінської діяльності, інформаційного
менеджменту та практики управління сферою освіти цифрової доби.

У монографії уперше розкрито методологічні та теоретичні основи
організаційного механізму управління як наукового феномена і об'єкта
дослідження в теорії та методиці управління освітою, наведено ядро теорії
механізму управління освітою через розкриття сутності та специфіки
категоріально-понятійного поля – механізм і його соціальний контекст, механізм
управління, організаційний механізм управління, інформаційне забезпечення
організаційного механізму управління, інформаційне управління закладом
освіти, джерела інформації, інформаційні процеси, інформаційна та управлінська
діяльність керівника; проаналізовано взаємозв'язок бінарної системи «механізм
управління – управління» та виявлено його вплив на ефективність процесу
управління.

Монографія розрахована на науковців, педагогічних працівників, керівних
кадрів різних ієрархічних рівнів управління, державних службовців, викладачів
інституцій післядипломної освіти, діяльність яких пов'язана із управлінням
загальною середньою освітою; студентів, докторантів і аспірантів, які

цікавляться питаннями управління освітою та його реформуванням на інноваційних засадах.

Kalinina L.N. Theoretical and Methodological Fundamentals of Information Provision for the Organizational Management Tool at the Comprehensive Educational Institutions: monogr. / L. N. Kalinina. – K.: Pedagogical Thinking, 2014. – 285 p.

The solution of scientific task for construction, modernisation and introduction of the system of scientifically reasonable and effective organizational mechanisms of secondary educational establishment management is presented in the monograph; this management is regarded to be specific sphere of administrative activity, information management and practice of educational management of digital age.

Methodological and theoretical bases of organizational mechanism of management are exposed for the first time as scientific phenomenon and as research object in the theory and methodology of educational management. Nucleus of theory of mechanism of educational management is given through disclosing of essence and specificity of the category-concept field – mechanism and its social context, management mechanism, organizational mechanism of management, information provision for organizational mechanism of management, information management of education, information generators, information processes, informative and administrative activity of a leader. Interconnection of the binary system «management mechanism – management» is analysed and its influence on efficiency of management process is found out.

The monograph is intended for scientists, workers of education, leading personnels of different management hierarchical levels, civil servants, teachers of postgraduate institutes with their activity to the secondary education management; as well as for students, persons working for doctor's degree and post-graduate students interested in the questions of educational management and its reformation based on innovative principles.

Калинина Л.Н. Теоретико-методологические основы информационного обеспечения организационного механизма управления общеобразовательным учебным заведением: монография / Л.Н.Калинина. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 285 с.

В монографии (электронное издание) представлено комплексное решение научной задачи построения, модернизации и внедрения системы научно обоснованных и действенных организационных механизмов управления общеобразовательным учебным заведением, как специфической сферы управленческой деятельности, информационного менеджмента и практики управления образованием в цифровом обществе.

Обоснованы методологические и теоретические основы организационного механизма управления как научного феномена и объекта исследования в теории и методике управления образованием, представлено ядро теории механизмов

управления образованием через раскрытие сущности и специфики категориально-понятийного поля – механизм и его социальный контекст, механизм управления, организационный механизм управления, информационное обеспечение организационного механизма управления, информационное управление учебным заведением, источники информации, информационные процессы, информационная и управленческая деятельность руководителя; проанализирована взаимосвязь бинарной системы «механизм управления – управление» и выявлено его влияние на эффективность процесса управления.

Монография предназначена для ученых, педагогических работников, руководящих кадров разных иерархических уровней управления, государственных служащих, преподавателей институций последипломного образования, деятельность которых связана с управлением общим средним образованием; студентов, докторантов и аспирантов, которые интересуются вопросами управления образованием и его реформированием на инновационных принципах в информационном обществе.

ISBN 978-966-644-436-6

ЗМІСТ

	ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	8
ВСТУП		10
РОЗДІЛ 1.	МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯК НАУКОВОГО ФЕНОМЕНА І ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ	21
1.1.	Методологія побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом	24
1.1.1.	Науковий дискурс сучасних методологій	25
1.1.2.	Філософський рівень методології дослідження	35
1.1.3.	Загальнонауковий рівень методології дослідження	47
1.1.4.	Теоретичний концепт методології дослідження	52
1.2.	Соціальний контекст механізму як загальнонаукового феномена	62
1.2.1.	Механізм як субстрат теорії механізмів і машин та ключове поняття дослідження	62
1.2.2.	Поняття «механізм» у науковому обігу суспільствознавчих наук	72
1.2.3.	Механізм як базовий концепт теорії економічних механізмів	74
1.2.4.	Феномен механізму в інформаційно-тематичних ресурсах мережі Інтернет	83
1.3.	Методологія визначення сутності та структури феномена механізму управління	92
1.3.1.	Розвиток філософського наукового знання в контексті сутнісного смислового взаємозв'язку бінарної системи «управління – механізм управління»	95
1.3.2.	Філософський контекст діалектичної взаємодії управління та механізму (у співавторстві з Г.М.Калініною)	110
1.3.3.	Генезис механізму управління та його філософський статус (у співавторстві з Г.М.Калініною)	116
1.3.4.	Феномен механізму управління в інформаційно-тематичних ресурсах мережі Інтернет	123
	Висновки до 1-го розділу	131
РОЗДІЛ 2.	ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ	135
2.1.	Наукове обґрунтування структури та змісту організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом	135
2.2.	Сутність і специфіка інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом	165

2.2.1.	Інформація як загальнонауковий феномен і властивість складноорганізованих систем	166
2.2.2.	Сутність і структура інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом	174
	Висновки до 2-го розділу	189
РОЗДІЛ 3	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА СТРУКТУРУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	192
3.1	Моделювання управлінських інформаційних систем	192
3.2	Наукове обґрунтування змісту та структури системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом	208
3.3.	Організаційно-структурний механізм як основа процесуально-діяльнісного компонента інформаційної системи організаційного управління	231
	Висновки до 3-го розділу	239
	Загальні висновки	242
	Література	247
	Додатки	256

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АУЛ	–	Адміністративно-управлінська ланка.
АКШУ	–	Асоціація керівників шкіл України.
АГР	–	Адміністративно-господарська робота.
ГП	–	Гнучка програма.
ЗНЗ	–	Загальноосвітній навчальний заклад.
ЗНО	–	Зовнішнє незалежне оцінювання.
ЗЗ	–	Зворотний зв'язок.
ЗСО	–	Загальна середня освіта.
ЖП	–	Жорстка програма.
ДП	–	Допоміжний персонал.
ПС	–	Інформаційно-пошукова система.
ІнТ		Інтернет технології.
ІС	–	Інформаційні системи.
ІСОУ	–	Інформаційна система організаційного управління.
ІР	–	Інформаційні ресурси.
ІТ	–	Інформаційні технології.
ІКТ		Інформаційно-комунікаційні технології.
КрУ	–	Критерії управління.
Л.К.	–	Людмила Калініна.
МАН України	–	Мала академія наук України.
МОН України	–	Міністерство освіти і науки України.
МУ	–	Механізм управління.
Мт ОУ	–	Методи організації управління.
НАН	–	Національна академія наук України.
НАПН	–	Національна академія педагогічних наук України.
НВП	–	Навчально-виховний процес.
НІТ	–	Нові інформаційні технології.
НДР	–	Науково-дослідна робота.
НМР	–	Науково-методична робота.
ОДА	–	Обласна державна адміністрація.
ОУ	–	Об'єкт управління.
ОМУ	–	Організаційний механізм управління.
Р	–	Результат.
РДА	–	Районна державна адміністрація.
РУ	–	Ресурси управління.
р.	–	рік.
рр.	–	роки.
ст.	–	століття.
СУ	–	Система управління.
СІЗУ	–	Система інформаційного забезпечення управління.
СІЗОМУ	–	Система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління.
УІС	–	Управлінська інформаційна система.

УР	–	Управлінське рішення.
Ф ОУ	–	Форми організації управління.
Ф кв	–	Фактори впливу на об'єкт управління.
ЦОУ	–	Цілі організації управління.

ВСТУП

Стратегічними завданнями реформування управління освітою є модернізація існуючої системи управління від державної адміністративно-командної бюрократичної форми радянської доби до державно-громадської форми управління у загальній середній освіті й у загальноосвітньому навчальному закладі за умов незалежності країни та до громадсько-державної форми управління, у якій органічно поєднуються, узгоджуються і координуються сфери діяльності, права «<...> особи, суспільства і держави <...>» [27, с. 53], обов'язки і відповідальність суб'єктів державного управління, освітнього процесу, самоуправління і громадськості в межах визначених повноважень.

У процесі реформування системи освіти України та модернізації управління нею, за нових умов розвитку багатовимірного суспільства, «<...> виникла принципово нова ситуація – втрата монополії держави на певні ланки функціонування й управління, відкриття навчальних закладів приватної форми власності та конфесійної приналежності, поява інституцій громадянського суспільства, міжнародних організацій тощо <...>» [90].

Модернізація як комплексний процес системних змін у державі, зокрема і сфері освіти як її складника та об'єкта управління, детермінує системний характер зміни цілей, завдань, функцій, організаційної структури і форм управління, що узалежнюються наразі від нових управлінських парадигм, регулювання організаційно-педагогічних, освітніх і соціально-економічних процесів з огляду на «<...> тривалий позитивний розвиток і зміни в суспільстві <...> на засадах нових технологій [105, с. 870]», демократизації, децентралізації управлінської ієрархії, дебюрократизації управління та управлінських рішень.

За такої ситуації технології й механізми управління, що в минулому забезпечували відносно стійкий стан освітньої галузі, за нових умов функціонування перешкоджають її поступальному інноваційному розвитку. Окрім того, сфера освіти потребує такої форми управління, яка сприяла б досягненню цілей і розв'язанню завдань державної освітньої політики і могла б «<...>забезпечити: рівні умови для громадян у здобутті освіти, автономність у

діяльності навчально-виховних закладів, якість системи освіти в умовах формування ринкових відносин, ринку інтелектуальних і освітніх ресурсів [27, с. 52]», а також упровадження відповідних ефективно діючих механізмів управління. Незважаючи майже на 20-річний досвід реформування й трансформацію вітчизняної системи освіти, вона й досі залишається достатньо консервативною, жорстко централізованою сферою суспільства, де переважають адміністративно-командні методи й бюрократичні механізми управління, а не інноваційні та ринкові механізми управління, що мають бути пріоритетними у XXI столітті та адекватними суспільству цифрової доби.

Організаційні механізми управління школою й фінансово-економічні механізми в управлінні загальною середньою освітою, сформовані ще у 80-90-х роках минулого століття, наразі явно суперечать цілям і завданням державної освітньої політики, вимогам різних верст українського суспільства як одержувачів якісних освітніх послуг, і потребам сучасної економіки знань, стоять на заваді забезпечення рівного доступу до якісної освіти європейського зразка в країні.

Існуючі організаційно-економічні механізми продовжують відтворювати ситуацію, коли фінансується не освіта окремої дитини й учня, а власне потреби установ і організацій сфери освіти. За таких обставин необхідно докорінно змінити фінансування здобуття загальної середньої освіти на нових засадах і підходах, які б включали дієві організаційно-економічні механізми. Має відбутися перехід від принципу утримання навчальних закладів до принципу формування їх бюджетів й інвестування в людський капітал у ЗСО, виходячи із реальних потреб учнів як замовників і споживачів освітніх послуг, чисельності контингенту та стандарту вартості освіти одного учня за ступенями освіти. Безперечно, фінансування загальної середньої освіти має бути пріоритетним і розглядатися виключно з позицій прагматизму, але його неможливо здійснити без урахування реального стану економіки країни, яка «<...> нині увійшла до п'ятірки <...> найбільш <...> «нешчасних» економік світу згідно з даними Bloomberg <...> » [61].

З огляду на світові тенденції на освіту потрібно витратити не менше 10-12 відсотків обсягу валового продукту для її ефективного функціонування і розвитку. Згідно з чинним Законом України «Про освіту» фінансування передбачено на рівні 7-7,5 відсотків ВВП, але проблема полягає не лише в дебіюрократизації та в усуненні корупційних механізмів у фінансуванні ЗСО, а й нерациональному використанні фінансів. Через неефективну модель організаційних і організаційно-економічних механізмів управління, які застосовуються в ЗСО, не забезпечується повною мірою рівний доступ до якісної освіти учнівській молоді, гідні умови для реалізації прав педагогічною спільнотою, не реалізується принцип соціальної егалітарності, практично занепадає та стрімко ліквідується інститут приватних шкіл в Україні, які мають прогресивний досвід надання якісної освіти, фінансової, академічної та організаційної автономності в діяльності. У ЗСО практично не використовуються інші джерела фінансування, окрім коштів державного та місцевого бюджетів, оскільки приватні інвестори не мають економічної чи соціальної мотивації щодо здійснення інвестицій у сферу освіти.

На місцевому рівні у переважній більшості ситуацій батьки не розглядаються як рівноправні фінансові партнери та утримувачі освітньої мережі, а їх доволі значимий фінансовий внесок у розвиток інфраструктури ЗНЗ, у яких вчать їх діти, обліковується під час інвентаризації, і у такий латентний спосіб покращуються показники матеріально-технічної бази. Відтак, актуальним постають проблеми аналізу неефективно діючих організаційно-економічних механізмів управління в ЗСО з позицій системного підходу та «<...> реалізації освітньої політики <...>» [38]; розроблення, удосконалення існуючих і запровадження нових обґрунтованих механізмів управління у ЗСО загалом не лише на державному, а й на регіональному та інституційному рівнях.

Констатуємо, що зарубіжний досвід із формування ефективно діючих організаційно-економічних механізмів управління та фінансово-економічних механізмів, технологій їх реалізації в шкільній освіті, незважаючи на багаточисельні міжнародні комунікації та реалізацію в Україні міжнародних

освітніх проектів, вивчений науковцями та педагогічною спільнотою недостатньо і практично не впроваджується у вітчизняну освітню практику з різних причин.

Зарубіжні дослідники і вчені обґрунтували концепції розвитку освіти та управління нею, іманентно притаманні сучасному етапу розвитку інформаційного суспільства в країні, зокрема Д. Дьюї (демократична концепція освіти), К. Вергес, Д. Кедді, С. Коулмен, Е. Макінтош (концепція «електронної демократії») Л. Гроссман (концепція «електронної республіки»), Г. Рейгольд (концепція віртуального співтовариства), Ю. Хабермас («концепція кіберпростору як нової громадської сфери», «теорія комунікативної дії») та інші концепції стратегічного й інноваційного менеджменту, що знайшли відображення в філософії освіти, теоріях освітнього менеджменту. У цих концепціях висвітлено «цілісну систему поглядів, ідей, конструктивні принципи діяльності», виклики, чинники впливу і розвитку на сучасну освіту, роль та участь громадськості в управлінні, вплив громадських інституцій на управління й реформаційні процеси у сфері освіти, запровадження яких у взаємозв'язку з механізмами управління уможливило б спричинення модернізаційних змін управління ЗНЗ У ЗСО на демократичних, сервісних та інших інноваційних засадах.

Певні напрацювання в обґрунтуванні концептуальних засад механізмів державного управління висвітлено в працях провідних вітчизняних учених Національної академії державного управління при Президентові України Г. Атаманчука, В. Бакуменка, В. Лугового, Т. Лукіної, Н. Нижник, Н. Протасової, Л. Парашенко та ін. Дослідження теоретико-методологічних засад європейського та національного державного управління, зокрема й механізмів державного управління освітою, знайшли концентроване втілення в «Енциклопедії державного управління» у восьми томах за редакцією професора Ю. Ковбасюка.

Важливе теоретико-методологічне значення для проведення дослідження мають фундаментальні праці з загальних питань теорії управління Р. Акоффа, Т. Верхайена, П. Друкера, О. Люхтергандта, Г. Мінцберга, Т. Куна, О. Суріна,

П. Штомпки, Дж. Форрестера, П. Чекланда, Г. Щедровицького, В. Щербини та з проблем управління розвитком освіти – праці В. Бикова, М. Барбера, О. Новікова, Д. Новікова, А. Крісана, В. Кевбріна, М. Фуллана й ін.

Сучасні наукові розвідки з проблем управління освітою на різних рівнях, запровадження інновацій як механізму розвитку освіти містять праці В. Бондаря, Н. Бібік, А. Гуржія, Г. Єльнікової, Л. Карамушки, С. Клепка, В. Кременя, В. Лугового, О. Ляшенка, В. Маслова, В. Огнев'юка, В. Олійника, О. Онаць, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєвої, О. Сухомлинської, О. Топузова та ін.

На основі системного аналізу наукових праць з менеджменту та управління в галузі освіти з'ясовано, що вчені й дослідники акцентують увагу на філософському, організаційно-педагогічному, дидактичному, методичному, економічному, соціально-психологічному аспектах менеджменту, а не на інформаційній природі управління та технологічному підході, хоча застосування інформаційного та системно-кібернетичного підходів простежується в окремих працях. У сучасній практиці управління продовжують впроваджуватися теорії, моделі управління організацією, принципи, методи, технології та механізми управління індустріального менеджменту, а організаційні управлінські структури проектуватися відповідно до двох протилежних принципів класичного управління М. Вебера та Ф. Тейлора: спуск ієрархічною управлінською вертикаллю директив і нормативів зверху донизу і звітування знизу до верху.

Проблема пошуку оптимальної моделі організаційних й економічних механізмів управління в системі освіти була предметом дослідження багатьох зарубіжних учених і дослідників. Однак найбільший інтерес викликають праці вчених тих країн, які пройшли подібний історичний або економічний шлях трансформацій, як і Україна, або тих дослідників, хто займається порівняльним аналізом зарубіжних і української освітніх систем та її економічної компоненти.

Варто, передусім, назвати польських дослідників Я. Герчинського та В. Мархлевського, які в межах міжнародного освітнього проекту Фонду «Відкрите суспільство» протягом майже п'яти років аналізували модель

української освіти й за багатьма параметрами порівнювали її з освітніми системами провідних європейських країн. На базі цього дослідження експерти сформуvalи пакет пропозицій, найбільш раціональні та інноваційні з яких можуть бути використані для формування модифікованої або обґрунтування нової концептуальної моделі організаційно-економічних механізмів управління загальною середньою освітою в Україні.

Зарубіжними фахівцями проведені дослідження в межах спільного проекту МОН України, ПРООН, Міжнародного фонду «Відродження», Інституту Відкритого суспільства – Будапешт «Інновація та оновлення освіти для підвищення добробуту та зниження рівня бідності (2001– 2003 рр.)» та обґрунтовано різні види механізмів упровадження освітніх реформ і економічних механізмів освітніх послуг у структурній моделі з освітньої політики (Я. Герчинський) та стратегії впровадження освітньої політики (М. Робертс) [38, с. 34-54], розкриваючи вплив економічних чинників на освітню політику та процес управління.

Поміж українських учених і дослідників, які займалися дослідженням різних аспектів економічної моделі української системи освіти, зокрема, управління ЗСО, слід відзначити В. Войтова, В. Огнев'юка, В. Олійника, Л. Парашенко та ін. Висновки та окремі положення, що знайшли відображення в наукових працях, можуть бути застосовані під час обґрунтування моделей комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ і організаційно-економічних механізмів управління у ЗСО та принципів їх дії.

У кандидатських і докторських дисертаціях вітчизняних дослідників В. Мелешко (2002 р.), Г. Іванюк (2014 р.), І. Осадчого (2012 р.), О. Пастовенського (2015 р.) розкрито методологію, теоретичні та методичні засади реформування освіти сільських регіонів, типи освітніх округів, мету та механізми їх створення. Водночас системний підхід до моделювання цілісного організаційного механізму управління освітніми округами у вітчизняній та зарубіжній педагогіці не був реалізований достатньою мірою.

Проблема управління розвитком освіти й навчальних закладів є актуальним напрямом сучасних наукових досліджень. Теоретичний аналіз доробку вітчизняних учених засвідчує, що на сучасному етапі розроблено теоретичні й методичні засади управління розвитком освіти, окреслено коло ідей і положень щодо окремих аспектів його розв'язання (управління інноваційним розвитком ЗНЗ, управління інноваційною діяльністю ЗНЗ, інформаційне управління ЗНЗ, теоретичні та технологічні аспекти педагогічної експертизи розвитку ЗСО регіону, теоретичні й методичні засади управління аналітико-експертною діяльністю у сфері ЗСО регіону, механізми державного управління розвитком ЗСО в Україні на засадах переважно школознавства та внутрішкільного управління, освітнього менеджменту та ін.).

Недостатньо дослідженими нині залишилися проблеми наукового обґрунтування сучасних механізмів управління функціонуванням ЗНЗ у ЗСО державно-громадської і громадсько-державної форм управління на демократичних засадах; обґрунтування та запровадження системи організаційних механізмів управління ЗНЗ на засадах системології, концепції сталого розвитку цивілізації, теорії організаційного розвитку, методологій системної динаміки й м'яких систем, інформаційного менеджменту; моделювання комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ та його правового, технологічного та інформаційно-аналітичного забезпечення на засадах концепцій управління інформаційними ресурсами та розвитку інформаційної цивілізації.

Незважаючи на широке коло сучасних наукових розвідок у державному управлінні за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління та в управлінні освітою, виникає потреба у комплексному дослідженні методології системи організаційних механізмів управління школою на демократичних засадах, системному розгляді й визначенні такого комплексу механізмів управління ЗНЗ у ЗСО, який сприятиме розвитку людського капіталу, організаційному та технологічному розвитку ЗНЗ, підвищенню якості освіти на всіх ієрархічних рівнях, ефективному використанню бюджетних коштів, які

надходять в освіту для розвитку конкурентоспроможної особистості та самореалізації кожного випускника. А також у проведенні комплексного фундаментального дослідження з метою наукового обґрунтування моделі ресурсно забезпечених і ефективно узгоджених організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом і розроблення технологій їх впровадження в практику управління ЗСО.

У цьому ракурсі йдеться не про часткові зміни в процесі управління діяльністю суб'єктів ЗНЗ у ЗСО, а про системну модернізацію діючої системи управління як державно-громадської з принципово новим і дієвим комплексом організаційних механізмів управління для досягнення цілей державної освітньої політики в Україні з урахуванням викликів ринкової економіки знань, демократичного та цифрового суспільства.

Аналіз результатів наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених, практики управління сучасними ЗНЗ дозволив виявити соціально-педагогічні суперечності, що породжують низку проблем теоретичного і практичного характеру, які гальмують розвиток загальної середньої освіти нової якості та впровадження нових або модернізованих механізмів управління в ЗНЗ між:

- вимогами суспільства до підвищення ефективності управління у сфері освіти й наявним рівнем загальнодоступної інфраструктури, ступенем розроблення інформаційних систем, моделей організаційно-економічних механізмів управління у ЗСО і принципів їх дії та їх практичним використанням керівниками ЗНЗ;

- потребою в докорінній зміні характеру інформаційно-комунікаційної взаємодії та зв'язків між усіма суб'єктами управління різних ієрархічних рівнів, новими соціальними вимогами до професійної діяльності керівника ЗНЗ і недостатнім рівнем сформованості інформаційної компетентності та технологічних умінь щодо впровадження організаційних механізмів управління ЗНЗ;

- постійним виробленням нової інформації, інформаційних ресурсів, проникненням мережі Інтернет практично в усі сфери діяльності людини,

швидкістю отримання та передачі інформації завдяки засобам ІКТ та можливостями її опрацювання керівниками ЗНЗ і використання у суб'єкт-суб'єктній взаємодії;

- надлишковістю і неструктурованістю інформаційних потоків у організаційній структурі управління і системі інформаційного забезпечення комплексного механізму управління ЗНЗ, що призводять до необґрунтованості й несвоєчасності прийняття управлінських рішень керівниками;

- запровадженням державно-громадської форми управління, автономії ЗНЗ, підприємництва у сфері ЗСО й відсутністю механізмів управління в організації надання/отримання освітніх послуг;

- запровадженням механізмів державно-громадського управління освітою, організації інформаційно-комунікаційної взаємодії державних органів влади й громадських структур у модернізації ЗСО й недостатнім рівнем інформаційного забезпечення цих процесів.

Зазначені суперечності зумовлюють необхідність системного аналізу сучасного стану системи управління ЗСО, і передусім в осмисленні принципово нових теоретичних і технологічних підходів до управління ЗНЗ, теоретично обґрунтованого й технологічно забезпеченого комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ у контексті соціально-економічних і політичних трансформацій в Україні; подальшого проведення спеціальних досліджень, які є новим пріоритетним напрямом наукових пошуків і об'єктом пізнання сучасними керівниками сфери освіти.

Викладене вище зумовило визначення проблеми та формулювання комплексної теми фундаментального дослідження «Теорія і технології реалізації організаційних механізмів управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів» лабораторії управління освітніми закладами та, зокрема, таких її підтем, як «Теоретико-методологічні засади організаційних механізмів управління загальноосвітніми навчальними закладами» та «Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітніми навчальними закладами», у межах її розв'язання. Проведення дослідження з

окресленої проблематики викликано необхідністю обґрунтування нової системи управління на демократичних засадах, яка має бути відкритою і демократичною та має враховувати громадську думку, збільшення обсягу інформації, що циркулює в системі управління та сфері освіти, яка «<...> оновлюється кожні 18 місяців <...>» [39, с. 23], відсутністю налагоджених механізмів управління та їх аналізом у системі управління ЗСО.

Філософське осмислення феномену механізму управління на нових світоглядних засадах у контексті державно-громадських форм управління у ЗСО має досягти того рівня, коли треба думати всупереч існуючим філософським концепціям і концептуальним уявленням учених, має пробуджувати думки, надихати на роздуми, спонукати до вивчення цього важливого управлінського ресурсу розвиненої інформаційної цивілізації, яким є механізм управління, нарівні з такими стратегічними ресурсами, як інформація, знання та інновації в науковій галузі менеджменту та практиці управління сферою освіти.

У монографії висвітлено низку загальнонаукових феноменів, термінів і категорій, що мають багато визначень і які не завжди узгоджуються між собою, а нерідко висвітлені дослідниками з протилежних позицій; дефіцити окресленого категоріально-термінологічного поля проблематики, авторські витлумачення понять, управлінські концепції, дискурсивну практику організаційних механізмів державно-громадського управління в ЗСО, суперечливі, протилежні один одному погляди дослідників. Внесок цієї монографії порівняно з іншими працями полягає в аналізі наявних шляхів розв'язання наукової задачі, в спробі систематизувати та об'єктивно представити інформаційну детермінанту системи управління ЗНЗ як складноорганізованою системою, що базується на результатах і матеріалах фундаментальних досліджень управління організаційними змінами та інформаційного менеджменту. Однак ми усвідомлюємо, що деякі визначення понять, положення, класифікації механізмів і їх різновидів, моделі, методики та сформульовані висновки є дискусійними, а не безапеляційно однозначними.

Ми свідомо йдемо на це, оскільки багатоаспектність, недостатня розробленість проблематики дослідження в теорії й практиці управління освітою

в умовах реформаційних масштабних змін й розвитку інформаційного суспільства в країні не дозволяють сформулювати остаточні висновки. Ймовірно, деякі з них будуть уточнюватися, модифікуватися, переглядатися, а деякі, можливо, будуть змінені на діаметрально протилежні. Запропоновані методологічні підходи до розв'язання проблематики, висвітлені концептуальні позиції та міркування не є догматично усталеними, а є авторським баченням розв'язання окресленої наукової задачі та предметом для обговорення під час наукових дискусій. У монографії застосовано елементарний інструментарій теорії множин та їх відображень, математичної статистики, що дозволить зрозуміти викладені результати дослідження.

Авторка цієї монографії відкрита до спілкування та діалогу, очікує на відгуки, коментарі та конструктивні пропозиції на електронну адресу: lmykkalinina@gmail.com

Монографія призначена для керівників і науково-педагогічних працівників галузі освіти, аспірантів і докторантів, слухачів післядипломної педагогічної освіти, спеціалістам органів державного управління освітою, і всім зацікавленим у розбудові нової української школи. Сподіваємося, що наукові та практичні результати проведеного фундаментального дослідження з окресленої проблематики, презентовані в цій монографії, сприятимуть проектуванню сучасної української школи, будуть своєрідним містком між емпірикою та теорією, яка знайде нові площадки для експериментування та запуску організаційних механізмів управління, стануть мудрим порадином для директорського корпусу в запровадженні модернізаційних змін та плеканні Людини Культури цифрової доби – доброчесного громадянина та патріота своєї держави..

РОЗДІЛ 1

**МЕТОДОЛОГІЧНІ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО
МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯК НАУКОВОГО ФЕНОМЕНА І ОБ'ЄКТА
ДОСЛІДЖЕННЯ**

Сучасний доробок учених різних галузей наукових знань, стан розробки теоретико-методологічних засад управління освітою, «<...> розвитку функціометрії <...>» [58, с. 113] в теорії менеджменту створюють можливості для пошуків інноваційних стратегій, технологій, механізмів системного реформування сфери освіти та дозволять раціонально вирішити нагальні проблеми модернізації управління освітою на нових світоглядних засадах і доєднатися до європейського освітнього простору.

Завдання модернізації управління в Національній доктрині розвитку України (2002 р.) передбачають: 1) оптимізацію управлінської вертикалі відповідно до європейських стандартів врядування та громадсько-державної моделі управління; 2) ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органами управління освітою й органами місцевого самоврядування та зміна форм і методів контролю і технологій реалізації управлінських рішень [83]. Потребують виконання ще й завдання підвищення компетентності управлінських кадрів і їх професіоналізму, насамперед це стосується і цифрової грамотності, цифрової компетентності та цифрової культури відповідно до базового стандарту професійної діяльності директора школи (2003 р.), розробленого у 2002-2003 рр. вченими, науковцями та директорами Асоціації керівників шкіл України (АКШУ) в межах Українсько-голландського проекту та стандарту ІКТ-компетентності вчителя за рекомендаціями ЮНЕСКО (2011 р.); упровадження ІКТ, Інтернет-технологій в управлінську діяльність; інноваційних управлінських механізмів та ін. [135].

Однак, майже через десять років у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки відмічається, що «<...> нинішній рівень освіти в Україні не дає їй змоги повною мірою виконувати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку країни і підвищення добробуту громадян.

Залишається низькою престижність освіти і науки в суспільстві. Задекларовані у попередні десятиріччя стратегічні завдання щодо забезпечення рівного доступу дітей і молоді до якісної освіти, її стабільного та сучасного розвитку, демократизації управління не набули повної реалізації <...>» [82]. Окрім того, констатовано, що «<...> глибина освітніх реформ, якість і ефективність роботи навчальних закладів та установ системи національної освіти не можуть повністю задовольнити сучасні потреби особистості й суспільства <...>» [82]. Як наслідок, за нових умов розвитку громадянського суспільства та євроінтеграційного курсу країни продовжується процес перманентного реформування системи освіти України та її ключового компонента модернізації управління.

Ці процеси актуалізують, окрім невирішених, ще й нові невідкладні завдання в контексті європейського вектору розвитку освіти та техніко-технологічних досягнень, зокрема й високих технологій техногенної цивілізації цифрової доби. Це такі завдання, як: теоретико-методологічне обґрунтування ефективних механізмів управління системою загальної середньої освіти і ЗНЗ як структурних складників освітньої мережі; оновлення принципів, методів, способів і засобів управління та визначення комплексу оптимальних умов їх реалізації в практичній діяльності керівників. Звісно, у першу чергу, потрібно запровадити системні зміни у світоглядному (філософському) та техніко-технологічному компонентах діяльності суб'єктів управління в ЗСО: цілі → завдання → мотиви (стимули) → дії (операції) → технічні засоби → технології → результати управлінської діяльності → результати діяльності педагогічного колективу → результати педагогічної діяльності вчителя → результати діяльності учнівського колективу → результати діяльності конкретного учня через багатовекторний розвиток, але у взаємозв'язку з іншими компонентами та у відповідності до методології дослідження.

Організаційна та інформаційно-аналітична компоненти управлінської діяльності керівників також посідають достатньо вагомий місце в модернізації управління ЗСО, оскільки формують підстави для аналізу стану управління та внесення коректив у процеси функціонування і розвитку системи управління

ЗНЗ, посилення раціоналізму та технологізації управління, впровадження інноваційних змін і нових моделей управління.

Можна констатувати, що на державному рівні сформовано відповідне соціально-практичне замовлення для науки, зорієнтоване не лише на науково-методологічний і консультативно-методичний супровід перманентних реформ системи освіти в її методологічній, змістовій, технологічній, оцінних компонентах, а ще й на модернізацію системи управління освітою через впровадження інноваційного мислення, інноваційних процесів, інноваційних функцій, технологій, науково обґрунтованих дієвих організаційних і економічних механізмів управління, які змінять не лише ландшафт управління, а й сутність управлінської діяльності.

Власне тому розв'язання окресленої наукової задачі, що набула важливого загальнофілософського й соціального значення, відбувалося на рівні розумінням того, що освітні системи знаходяться на порозі серйозних кардинальних змін, які трансформують роль керівників, учителів, учнів і змінять ландшафт традиційної класно-урочної, комбінованої систем навчання та управлінської дійсності; спрогнозують та запровадять нові освітні тренди та новаційні зміни в систему управління освітою з урахуванням викликів інформаційного суспільства.

У процесі дослідження гіпотетично припускали, що для розв'язання окресленої наукової задачі, визначення методології та практичного використання філософських і соціально-управлінських засад, сприятиме включенню основних положень теорії пізнання через врахування діалектичної єдності суб'єктивних і об'єктивних складників у пізнанні та дослідженні феноменів управління та механізмів управління у сфері освіти, критеріїв істинності пізнання та знання, а також обґрунтуванню та експериментальній перевірці теоретико-методологічних засад модернізації та створення системи інформаційного забезпечення організаційних механізмів управління ЗНЗ, як підсистеми мегасистеми державно-громадського управління ЗНЗ у ЗСО, та її технологічних засад через впровадження комплексного організаційного механізму управління.

Модернізацію управління в контексті соціально-практичного замовлення для науки розглядаємо як процес цілеспрямованих змін, який привнесе в певну соціальну одиницю – сферу освіти, організацію, співтовариство, колектив, групу – відносно нові стабільні елементи системи управління, зокрема механізми управління, тобто, це процес внесення нововведень (інновацій), або впровадження нових організаційних змін – органіграм і організаційних механізмів у визначених режимах функціонування та розвитку ЗНЗ. Модернізація управління ЗНЗ завдяки запуску таких елементів системи управління, як організаційні механізми, механізми розвитку та механізми самоорганізації процесів, приведе не лише до забезпечення нормативно визначених державою освітніх результатів діяльності та функціонування процесів у ЗНЗ, а й сприятиме дебюрократизації щоденної шкільної практики, рівному доступу до якісної освіти; залученню громадськості до надання якісних освітніх послуг; самостійності, незалежності і відповідальності суб'єктів управління у прийнятті рішень, переходу до інноваційного розвитку.

Така постановка проблеми та її методологічний аналіз у дескриптивній (описовій) та прескриптивній (нормативній) формах методологічного знання, тобто науково-пізнавальний опис у формі цілісного знання про сутність феномена механізму, генезис і соціально-філософську природу механізму управління, організаційний механізм як різновид механізму управління, дозволяє сформулювати адекватне уявлення про їхню структуру та специфіку, визначити та обґрунтувати мегасистему управління ЗНЗ, включаючи такі її складники як система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ, система механізмів управління ЗНЗ, система комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ та її підсистему – інформаційне забезпечення, визначити фактори й критерії оцінювання ефективності впровадження такої компоненти мегасистеми як комплексний організаційний механізм управління ЗНЗ у процес організації управління та управління ЗСО.

1.1. Методологія побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом

Управління освітою є поліфункційним, полідіяльним, поліструктурним, багатокомпонентним і багатовекторним явищем і галуззю науки, що формує свій науковий апарат, спираючись на здобуток різних дисциплін (філософії освіти, філософії управління, соціології управління, культурології, педагогіки, виробничого менеджменту, інформаціології, соціальної інформатики та ін.).

Наука управління, розвиваючись на межі різних галузей знань, дозволяє виявити, проаналізувати, розкрити цей міжгалузевий науковий взаємозв'язок і здійснити розроблення більш досконалих систем, форм, методів, технологій і механізмів управління закладами освіти. Теоретичне обґрунтування проблеми *побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом*, як специфічної сфери управлінської діяльності, потребує відповідного науково-інформаційного забезпечення та розробки або визначення дослідником методології дослідження.

1.1.1. Науковий дискурс сучасних методологій

У своїй розвідці керуємося засадою свідомого і раціонального вибору методологій та методологічних підходів у процесі розв'язання окресленої наукової задачі та встановлення смислового поля дефініції «методологія», виявлення її сутності і структури через контент-аналіз авторських трактувань у науковому дискурсі зважаючи на сучасний контекст розуміння.

Аналіз наукової літератури свідчить про різноплановість і багатовимірність смислового поля дефініції «методологія» та різнорідних методологічних підходів до її розгляду. У багатьох зарубіжних наукових школах не розмежовують методологію і методи дослідження. За наявності в науковому обігу багатьох визначень поняття «методологія» в цьому дослідженні розглянемо трактування в їх авторському розумінні: «як вчення про метод», як «<...> вчення про способи вивчення наук (логіка – наука про закони правильного мислення) або викладання наук (педагогіка)» в енциклопедичному тлумаченні, а також на такі, як «<...> універсальна <...> наукова дисципліна <...>, за інтерпретацією Г. Щедровицького, що <...> розвивається навколо діяльності і мислення» [92,

с. 67], і як «<...> вчення, за визначенням О. Новікова, <...> про організацію діяльності загалом» [85, с. 20].

У вітчизняній науковій традиції методологію найчастіше тлумачать як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження, як теорію методів дослідження, як учення про наукові методи пізнання або як систему наукових принципів пізнання на основі яких базується дослідження, розробляється концепція і здійснюється вибір сукупності пізнавальних методів, засобів, прийомів дослідження.

Методологія – це не лише «вчення», яке представляє систему знань про підходи, принципи і способи здобуття знань, які відтворюють різні сфери людської діяльності, включаючи відповідно до предмета дослідження педагогічну, організаційну, управлінську та економічну діяльність та управлінську дійсність, це також галузь пізнавальної діяльності. Зауважимо, що не всі види діяльності, очевидно, потребують організації. Не потребують організації монотонна, однотипна та репродуктивна діяльність, які можуть бути або є копією власної діяльності людини, що базуються на власному досвіді та які є копією діяльності іншої людини. І тому про ці види діяльності практично завжди можна говорити, що вони не потребують організації, оскільки є самоорганізованими на рівні опанованих технологій та задіяних механізмів самоорганізації.

Науково-дослідна діяльність, на відміну від інших, є цілеспрямованою на одержання об'єктивно нового або суб'єктивно нового результату – наукового знання та продуктивною. Науково-дослідна діяльність детермінована мислєдіяльністю науковця, який прагне на рівні зразків нового мислення і зразків нової діяльності здобути нові управлінські знання на нових світоглядних підвалинах або систематизувати та узагальнити існуючі знання. Власне характер науково-дослідної діяльності детермінує необхідність її організації та застосування, крім загальнонаукової методології (системний підхід, діяльнісний підхід, характеристика різних типів наукових досліджень, їх етапи та елементи: гіпотеза, об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання), ще й

методологій спеціальних наук, які використовуються дослідниками в тих чи інших спеціальних наукових дисциплінах. Наприклад, у таких як: андрагогіка, педагогіка, педагогіка здоров'я, управління освітою, філософія управління, соціологія управління, освітологія, освітній менеджмент та ін.

У науковому дискурсі до сучасних методологій, згідно з обґрунтованими класичною, некласичною, постнекласичною моделями розвитку науки, авторськими класифікаціями, віднесено такі: матеріалістична діалектика (методологія дослідження замкнених динамічних систем на основі діалектичного метода Г. Гегеля), діалектична методологія; жорстка системна методологія (В. Афанасьєв, Ч. Барнард, І. Блауберг, Вол. Бондар, О. Бережна, В. Краєвський, М. Коган, В. Маслов, Л. Парашенко, Ф. Перегудов, Ф. Тарасенко, Е. Юдін, В. Садовський); «часткова методологія», «пан-методологія» і «методологія з обмеженою відповідальністю» – (В. Розін); м'яка системна методологія (П. Чекланд); СМД-методологія – системомиследіяльністьна методологія (Г. Щедровицький); синергетична методологія (І. Пригожин, І. Стенгерс), фундаментальна або філософська методологія, загальнонаукова методологія, постнекласична методологія, прогностична методологія, методологія змін пріоритетів і парадигм та ін.

Згідно з класифікацією Г. Щедровицького (наприкінці 50-х р. ХХ ст.), І. Блауберга і Е. Юдіна (1973 р.) [12], пізніше М. Кагана (1991 р.), В. Келле (1996 р.), В. Краєвського і О. Бережної (2006 р.), О. Новікова і Д. Новікова (2006 р.) [85; 86] система методологічного знання є рівневою і має кілька рівнів. Перший рівень методології – філософські знання, другий рівень – загальнонаукова методологія, третій рівень – конкретно-наукова методологія, яка, на наш погляд, і є за методологією В. Розіна «пан-методологією», четвертий рівень – методики і техніки дослідження, включаючи сукупність прийомів дослідження та різноманітні операції з емпіричним матеріалом і фактами. «Пан-методологія – це методологічна програма, яка претендує на загальну перебудову мислення і діяльності та організацію знання на нових світоглядних підвалинах. Методологія з обмеженою відповідальністю розглядається як методологічна

програма, згідно з якою вважається, що неможливо «<...> управляти всіма процесами <...>» [Цит. за: 90, с. 137], але можна простежити логіку добору методів, спрямованих на здобуття нових знань про базові засади і структуру ядра теорії, наприклад ядра теорії управління освітою та оцінити якість виконання дослідницької роботи.

Прикладом часткової методології – «<...> методологічної роботи, пов'язаної з обслуговуванням окремих предметів, конкретних дисциплін – є методологія педагогіки <...>» [Цит. за: 90, с. 137]. Методологія управління освітою, так само, як і методологія педагогіки, розвивається за законами, закономірностями тенденціями розвитку наукового знання у різних галузях наук, враховуючи, що ЗНЗ є складноорганізованими, самоорганізованими і саморегульованими системи, яким притаманні: багаторівнева структура, наявність автономних і варіабельних підсистем, масова стохастична (випадкова) детермінація, наявність ієрархічних рівнів управління та зворотних зв'язків, ускладнення організації в процесі еволюції, незворотність розвитку, відкритість, нелінійність (багатоваріантна спрямованість розвитку), динамічна нестабільність.

Методологія управління освітою як напрям пізнання управлінської практики в сфері освіти, що розвивається навколо управлінської діяльності та критичного мислення включає сукупність компонентів як: методологія освітнього менеджменту, методологія інформаційного менеджменту, методологія організаційного менеджменту, методологія менеджменту культури, методологія організаційної культури, методологія інноваційного менеджменту, методологія художньої діяльності, методологія інформаційної діяльності, методологія організаційної діяльності, методологія управлінської діяльності та ін. Зауважимо, що часткова методологія і методологія з обмеженою відповідальністю слугуватимуть певними орієнтирами у науково-дослідній роботі задля досягнення поставленої мети і виконання завдань дослідження.

До завдань, які потребували теоретичного обґрунтування в процесі дослідження віднесено такі: визначення теоретичних основ комплексного

організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО; побудова системи ресурсно забезпечених й ефективно узгоджених організаційних механізмів управління ЗНЗ; розроблення технологій їх упровадження в діяльність ЗНЗ, виявлення шляхів їх практичної реалізації керівниками у процесі діяльності; визначення результативності впровадження організаційних механізмів управління та їх впливу на якість освіти. Виконання поставлених завдань цього фундаментального дослідження ґрунтувалося на двох формах методологічних знань за класифікацією В. Краєвського, які створили можливість для їх використання в органічній єдності.

Методологічне знання в *дескриптивній* (описовій) *формі* представляє науково-пізнавальний опис предмета цього дослідження – теорії і технології реалізації організаційних механізмів управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів – включатиме: теоретичне пояснення суті феномена механізму, теоретичне обґрунтування методологічних джерел, загальнофілософської, конкретно наукової характеристики базових і похідних понять, раціональний добір методів і технік дослідження. Питання мовленнєвої номінації та дефініції визначеного предмету дослідження, що підлягає дослідженню і пізнанню, – важливе, і має обов'язково усвідомлюватись як таке, адже будь-яка нез'ясованість викликає методологічні, семантичні, методичні, інформаційні та інші труднощі.

Прескриптивна (нормативна) *форма методологічних знань*, пов'язана з визначенням нормативних орієнтирів (мета, завдання, характер наукового пізнання, логіка розгляду феноменів, програма дослідно-пошукової роботи, експерименту тощо) проведення дослідження, спрямована на регуляцію науково-дослідної діяльності. Звісно, осмислена суб'єктом пізнання практична діяльність завжди включає теоретичні компоненти, що базуються на емпіриці – досвіді та узагальнених даних експерименту до рівня закономірностей. Науково-дослідна діяльність у своїй емпіричній основі вміщує практичну складову перевірки істинності знайдених і узагальнених на теоретичному рівні закономірностей існуючого досвіду, тобто базується на практиці управління.

Методологія (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) як вчення про наукові методи пізнання й перетворення світу; його філософська, теоретична основа, сукупність методів дослідження, застосовується в будь-якій галузі науки відповідно до визначеної специфіки об'єкта її пізнання.

Методологія як система знань і способів здобуття цих знань, відображає практику управління в ЗСО і управлінську дійсність. Методологію в контексті цього дослідження будемо розглядати не тільки як науку про наукове пізнання управління в сфері освіти, вчення про мислєдїяльність при створенні теорії науки а й як сферу людської життєдїяльної – управлінської діяльності, що має за мету здобуття нових знань та систематизацію інтегрованих знань про засади і структуру таких теорій як: теорія машин і механізмів, теорія економічного механізму, теорія соціального механізму, теорія державного управління, теорія управління освітою, теорія менеджменту; про принципи, підходи та способи здобуття цих знань, обґрунтовані програми і логічну побудову розвідок дослідників, про вибір методів, адекватних предмету дослідження, про об'єктивну управлінську дійсність і оцінки якостей досліджень.

Методологія цього дослідження спрямована на пізнання та на розуміння сутнісної природи механізму, механізму управління та механізму розвитку управління, їх взаємозв'язку з феноменом управлінням у складноорганізованих мегасистемах, до яких відносяться заклади освіти різних типів і ЗСО, яким притаманна напіввідкритість, у деяких реальних ситуаціях відкритість, здатність до самоорганізації та активність у процесі діяльності суб'єктів.

Можливість отримання цілісного знання про той чи інший об'єкт пізнання або дослідження головним чином пов'язана з уявленнями про сучасну управлінську дійсність, складниками якої є педагогічна наука та практика управління в ЗСО. Особливістю педагогічної науки є орієнтація на удосконалення практики шляхом запровадження результатів фундаментальних і прикладних досліджень у педагогічну дійсність з метою інноваційного розвитку систем, підвищення ефективності функціонування освітніх, соціальних, управлінських і фінансово-економічних процесів у системах, втілення

рекомендацій щодо запровадження науково обґрунтованих змін і системних перетворень практики. Управлінська дійсність представлена множиною різноманітних складних систем: соціальних, педагогічних, соціотехнічних, фінансово-економічних, технічних, інформаційних, організаційних, активних, стохастично гуманітарних та ін. Вони утворені з сукупності компонентів і взаємозалежних елементів, об'єднаних спільністю мети і функцій, єдністю процесів функціонування, розвитку та саморозвитку, руйнації, потребують їх конструктивно-критичного вивчення та аналізу перебігу цих процесів, їхніх параметрів і одержаних результатів.

Зауважимо, що не існує єдиної й до того ж «правильної» інтерпретації реальної управлінської дійсності, а значить – і явищ, і процесів, і різних систем у межах поліпарадигмального простору. Тому є сенс говорити тільки про більшу або меншу відповідність інтерпретацій нашому практичному досвіду або досвіду дослідника, який охоплює лише окреме обмежене коло явищ порівняно з непізнаним. Кожна інтерпретація, погоджена з досвідом, є відкриттям раніше невідомого й ключем до розв'язання поставлених завдань, які виникають під час практичної діяльності чи дослідження.

Виходячи з наведених вище інтерпретацій сутності поняття «методологія», управлінської дійсності та розглядаючи основу як «<...> достатню умову для будь-яких процесів: *буття, пізнання, мислення або діяльності*» [112] (курсив наш. – Л. К.), окреслимо методологічні основи порушеної проблеми *побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО*.

Розгляд методологічних основ дослідження, як сукупності достатніх умов для пізнання, мислення або діяльності, управління, модернізації управління в ЗСО за ступенем теоретичного узагальнення доцільно здійснити з застосуванням чотирьохрівневого методологічного аналізу в категоріях парадигми управління, як специфічної форми філософсько-наукового знання на певному історичному етапі його розвитку. Чотирьохрівневий методологічний аналіз як метод і дієвий

інструмент із застосуванням мислення та загальнологічних прийомів (аналіз і синтез, абстрагування, індукція та дедукція, аналогія, моделювання та. ін.) обґрунтований вченими І. Блаубергом і Е. Юдіним [12] у системології. Ними розрізняються такі рівні методологічного аналізу як: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий і власне методичний.

Для визначеного предмета дослідження та процесу пізнання феномена *механізму управління та його різновиду організаційного механізму управління* важливим є співвідношення наукової раціональності, що торкається *методології управління* в загальнонауковому контексті та у конкретно-науковому контекстах. *Методологія* ґрунтується на одному якому-небудь підході, філософській концепції і парадигмі, чи одномоментно на кількох? Іншими словами, чи можна стверджувати про моно- чи поліпідхідність методологічних підвалин дослідження? Якщо прийняти другу позицію, то виникає інше питання: як поєднуються існуючі підходи, чи не знаходяться вони в співвідношенні субпідрядності? Якщо прийняти другу позицію у відповіді на це питання, то виникає ще й таке запитання: яка підстава такої субпідрядності і на якому з її рівнів може (і чи може бути взагалі) відбуватися заміна одного підходу, наприклад, традиційно системного (жорстка системна методологія, що найбільш відома та зреалізована на практиці протягом багатьох десятиліть ХХ ст. і в ХХІ ст. також) на синергетичний науковий підхід із множиною результатів як в освіті, так і в управлінні освітою?

Обраний у кожному конкретному фундаментальному чи прикладному дослідженні науковий підхід демонструє стратегії пізнання і теоретизування, орієнтує на способи і засоби ідентифікації об'єкта дослідження.

Сутність базового поняття «підхід» розкриваємо як визначену позицію, що зумовлює вивчення, пізнання, дослідження, проектування, організацію того чи іншого явища, процесу, для цього дослідження – сутність феномена організаційного механізму управління. Підхід визначається певною ідеєю, концепцією, принципами і центрується на основних для нього одній чи двох-трьох категоріях. Наприклад, для системного підходу такою категорією, що

визначає його зміст, є «система», для проблемного – «проблема», для компетентнісного – категорії «компетентність», «ключові компетентності», «інформаційна компетентність», «управлінська компетентність керівника закладу освіти» та ін.

Виходячи із наведеного вище розуміння «підходу», зазначимо, що в *методології управління*, в її сучасному дискурсі представлено безліч підходів. Їх можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, за науковими дисциплінами: філософський, культурологічний, психологічний, педагогічний, міждисциплінарний та ін.; за об'єктом вивчення: діяльнісний, функційний, структурний, системний, особистісний та ін.; за організацією розгляду (аналізу об'єкта вивчення – феномена управління та предмета дослідження – теорія побудови і технології впровадження комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ у ЗСО: системний, синергетичний, особистісний, ситуаційний, інформаційний, структурний, стратегічний та інші наукові підходи.

Різні наукові підходи не виключають один одного, хоча деякі можуть розвивати, удосконалювати попередні, що дозволяє здійснити пізнання об'єкта вивчення або дослідження з різних ракурсів. Для того, щоб довести це гіпотетичне припущення у дослідженні феноменів управління й механізму управління у їх єдності, розвитку різновидів механізму управління в науці та практиці управління освітою на етапі розробки програми НДР спочатку заплановано, а потім практично реалізовано не моно-, а поліпідхідність до пізнання та вивчення цих явищ та застосована концепція чотирьохрівневого методологічного аналізу І. Блауберга та Е. Юдіна.

Перший *філософський рівень методологічного аналізу* представлений системним, діяльнісним, генетичним та еволюційним науковими підходами. На другому *загальнонауковому рівні методологічного аналізу* знаходяться «<...> гносеологія (теорія пізнання) і семіотика (наука про знаки)» як розділі наукознавства – теорії науки [85, с. 23], а також міждисциплінарний, інтеграційний, синергетичний та функційний наукові підходи. До третього рівня *методологічного аналізу* конкретної науки чи групи наук, у цьому дослідженні

науки управління, можуть бути віднесені цивілізаційний, особистісний, діяльнісний, функційний, аксіологічний, синергетичний, системно-кібернетичний, культурно-історичний, культурологічний та ін. На цьому ж рівні *методологічного аналізу* можуть бути також застосовані ті підходи, що використовуються в освіті, наприклад, аксіологічний, контекстний, герменевтичний, особистісно-діяльнісний. Сюди ж може бути віднесений і компетентнісний підхід який визначає результативно-цільову спрямованість освіти та результати діяльності в компетентнісних концептах. На четвертому *методичному* рівні *методологічного аналізу* представлені методики та техніки об'єкта пізнання або вивчення, які планує використати дослідник під час дослідження. У будь-якій ієрархічній структурі нижчий рівень характеризується тим, чим визначаються рівні, що знаходяться над ним.

Міждисциплінарний розгляд окресленої проблеми забезпечується дослідницьким апаратом, який за структурою багаторівневий і включає в себе ідеї, поняття, концепції філософії, а також сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, емпіричного й теоретичного рівнів дослідження. Наприклад, у цьому дослідженні – філософські концепції феномена інформації (функціональна та атрибутивна), концепція знака, філософія інформаційної цивілізації, фундаментальні теорії та концепції менеджменту, економіки та педагогіки.

У міжнаукових, *міждисциплінарних* та внутрішньодисциплінарних інтеграційних процесах відбувається синтез різних знань у єдине ціле, результатів наукових пошуків у межах однієї дисципліни, наукової галузі або науки загалом (курсив наш. – Л.К.). Міжнаукові, міждисциплінарні та внутрішньодисциплінарні інтеграційні процеси сприяють виявленню нових законів і закономірностей, інноваційних тенденцій, цілісному узагальненню здобутих результатів у самій науці менеджменту та суміжних із ним галузях науки, які вивчають феномени управління та механізму управління. Оскільки у цих процесах кількість зв'язків переходить у нову якість, то виникають нові знання (теорії), нові поняття і моделі, те, чого раніше або не було в науці взагалі,

або воно мало переважно внутрішньодисциплінарні масштаби у наукових школах, теоріях, парадигмах і концепціях.

1.1.2. Філософський рівень методології дослідження

Загальнофілософська методологія цього дослідження базується на методології науки, спільних законах розвитку природи, суспільства і людини; філософсько-психологічній теорії діяльності; соціальній детермінації свідомості й поведінки людини; системному підходу до пізнання і перетворення практики управління в ЗСО, що передбачає вивчення цього явища з позицій цілісності та у взаємозв'язку всіх його складових; «системному аналізі (системотехніка) – вчення про систему методів дослідження або проектування складних систем, пошуку, планування і реалізації змін, які призначені для ліквідації проблем» [93, с. 60]; діяльнісному, генетичному та еволюційному наукових підходах.

Для вивчення організаційних механізмів управління як різновидів механізмів управління в сфері освіти важливими є фундаментальні *філософські ідеї*, що базувалися на поняттях матерії не лише на абстрактно загальному рівні її розвитку від «простого до складного», а й з розкриттям сутності положень теорії відображення, відхилення, симетрії та асиметрії процесів, внутрішніх механізмів самоорганізації, механізмів активності й саморозвитку матерії. Це передусім діалектичний закон переходу кількості у нову якість; *філософські положення* теорії наукового пізнання про *активну роль особистості* в перетворенні дійсності; діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності; *положення філософії* інформаційної цивілізації «<...> про зв'язок центральної категорії діалектики з поняттями інформації, організації, управління <...>» [1, с. 36]; наукові засади *філософії інформаційної цивілізації* щодо сутності наукових феноменів інформації, інформаційних процесів і систем, нелінійності процесів самоорганізації, ролі зворотного зв'язку в управлінні функціональними системами та соціальної інформатики; філософські, соціологічні та психологічні *основи теорії діяльності*; *положення теорії систем* про об'єктивність і закономірності розвитку суспільства, ієрархію цілей управління розвитком складних об'єктів,

діалектичну єдність класичних та інноваційних підходів; процес як цілісну, поліструктурну, динамічну систему; *положення* про закономірності розвитку соціальних організацій; *принципи управління* соціально-педагогічними системами, взаємозв'язку емпіричного та теоретичного аспектів управлінської діяльності тощо.

Тільки виходячи із загальних положень філософської науки і результатів такого аналізу, можна продукувати нові ідеї, осмислити, узагальнити та зробити висновки щодо розуміння сутнісної природи механізму управління, створювати нові зразки мислення і діяльності суб'єктів управління, виявити сутність, цілі і тенденції розвитку механізму управління, встановити його зв'язок із генезисом феномена управління, уточнити категоріально-понятійне поле відповідно до предмета дослідження, оскільки нині в управлінні ЗНЗ не спрацьовують звичні та апробовані механізми адміністративно-командного управління, бюрократичні механізми роботи та механізми управління за нормативно встановленими правилами.

У пізнанні і філософському осмисленні генези, природи і сутності феномена механізму управління на допомогу нам стає *онтологія управління як філософія буття*, що репрезентована системою загальних понять буття і в цій якості відповідає на низку запитань. Зокрема це такі питання: що представляє собою феномен управління сам по собі, і в чому полягає необхідність у його здійсненні? Яка роль управління і завдяки яким його складникам забезпечується не лише нормальне функціонування різних колективів, спільнот, суспільств, а й життєдіяльність конкретної людини як суспільної істоти? Якою є природа соціального управління та які його характерні ознаки? Які складники та процеси забезпечують ефективність процесу управління та досягненню поставлених стратегічних, тактичних і оперативних цілей? Що утворює собою таке явище, як феномен механізму управління, саме по собі від моменту виникнення до сучасних уявлень? У чому його необхідність та його роль у забезпеченні функціонування й розвитку соціальних систем і життєдіяльності

конкретного суб'єкта управління як суспільної істоти в постіндустріальному суспільстві?

Прогнозування об'єкта пізнання (вивчення) цього дослідження або прогнозування майбутніх бажаних станів його розвитку з онтологічних позицій можливе, насамперед, за наявності об'єктивних законів і завдяки існуванню дії причинно-наслідкових зв'язків. При цьому слід урахувати «<...> вірогідність того, що механізм, який визначає рух об'єкта, не змінюється радикально, і, отже, можна здійснювати прогнозування у межах однієї системи вимірювання до якісного стрибка. А існування певних загальних законів розвитку забезпечує прогнозування і на більш тривалий час» [118, с. 593].

Визначення теоретичних засад побудови організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО передбачає використання онтологічного підходу. *Онтологічний підхід* дозволяє виявити фундаментальні проблеми розвитку механізмів управління та специфіку розуміння сутності, призначення базових термінів категоріально-понятійного апарату дослідження – «механізм», «механізм управління», «організаційний механізм управління», «механізм управління розвитком ЗНЗ» та їх різновидів, сприятиме виробленню напрямів модернізації як системи управління ЗНЗ через нові, оновлені та удосконалені механізми, так і системи управління ЗСО.

Важливе місце у дослідженні феномена механізму управління посідає *логіка управління* як самостійна наукова дисципліна в структурі філософії управління, як наука «<...> не тільки про форми і прийоми раціонального мислення та умови правильності суджень, а й про форми і способи раціональної діяльності людини» [117, с. 25]. Ця раціональність полягатиме у відповідності обраних суб'єктом механізмів управління цілям і закономірностям управління соціальних систем, до яких належить і ЗНЗ як соціоекономічна система; раціональності визначення спектру найбільш адекватних механізмів управління для розв'язання задач управління і досягнення поставлених цілей та визначеної місії; найбільш доцільної реалізації ресурсно забезпечених механізмів управління в конкретній ситуації на практиці; поясненні внутрішньої будови

механізму та ролі окремих його складників у його функціонуванні; розкритті раціональної діяльності суб'єктів управління щодо ресурсного забезпечення механізмів управління, зокрема й інформаційного забезпечення комплексного механізму управління ЗНЗ; забезпечення принципів їх дії та ефективної реалізації.

Логіка управління в дослідженні цього соціального феномена механізму управління вибудовувалася з урахуванням концепції «критичного реалізму» К. Поппера й постпозитивізму Т. Куна, що полягала у розгляді реальної історії виникнення і становлення механізму управління в науці та яка врахована під час аналізу існуючих наукових парадигм, концепцій, теорій управління різних шкіл менеджменту, процесів їх еволюції та обґрунтуванні нових, утворення ядра теорії управління та визначення наукового статусу базових понять дослідження; а також з урахуванням «принципу фальсифікованості» К. Поппера згідно з яким будь-яке знання, що претендує на статус наукового, повинно бути спростованим.

Інтеграція всезростаючого об'єму знань, «<...> інформації, обсяг якої подвоюється кожні 18 місяців <...>» [39, с. 23] наприклад, у філософії управління, у менеджменті, в управлінні освітою, як ми вже впевнились у процесі здійснення цього дослідження, неможлива без застосування системного підходу в авторських методологіях.

Системний підхід є напрямом методології наукового пізнання й соціальної практики, інструментом дослідження і проектування моделей явищ, процесів і об'єктів, в основі якого предмет пізнання представлено у вигляді систем. Завдяки системному підходу стає можливим поєднувати аналіз і синтез, якісне та кількісне, співвідносити зміст і структуру об'єкта пізнання, виявляти інтегративні властивості структури.

У цьому дослідженні *системний підхід* розглядаємо як набір правил або принципів, якими будемо керуватися під час пізнання явищ, процесів, об'єктів як систем від окремого до загального, від однозначного до багатозначного, від одновимірного до багатовимірного, від лінійного до нелінійного. Як напрям методології наукового пізнання і соціальної практики, *системний підхід*,

орієнтований на дослідження об'єктів як систем, формування системного бачення будь-якої проблеми та врахування взаємодій з іншими системами (елементами) або їх прогнозування. Системний підхід до сьогодні в повсякденній практиці витлумачують як більш чи менш широкий підхід до об'єкта (або проблеми) пізнання, враховуючи взаємозв'язки об'єкта із іншими об'єктами, із зовнішніми умовами та зовнішнім середовищем. Таке тлумачення зустрічаємо і в технічній літературі. Так в «Енциклопедії кібернетики» системний підхід визначається як «<...> поняття, що підкреслює значення комплексності, широкого кола та чіткої організації у дослідженнях (проектуванні, плануванні)» [98].

При розгляді системного підходу у філософській літературі немає концептуальної єдності, насамперед у його аспектах або різновидах. Наприклад, *функціональний* і *структурний* підхід автори п'ятитомника розглядають у статусі «<...> інших підходів стосовно системного <...>» [76, с. 100-103]. У той же час Р. Абдєєв, автор філософії інформаційної цивілізації [1] зауважує, що ці підходи є невід'ємними компонентами системного підходу і, на нашу думку, є методологічно коректним. В інших філософських працях, зокрема вчених В. Афанасьєва і Д. Урсула, можна зустріти «системно-діяльнісний та системно-компонентний» [9] та інші підходи, які представлено без пояснення їх сутності й відмінностей, але використане конче модне слово «системний».

Отже, до цього часу, як свідчить аналіз напрацювань дослідників, слід констатувати, що не розроблені рекомендації щодо застосування системного підходу в філософії управління, і за такої плутанини вбачаємо за необхідне розробити шляхи реалізації системного підходу в процесі пізнання феномена механізму управління в сфері освіти під час розв'язання сформульованих завдань дослідження.

Системний підхід уможлиблює виявити сутність та специфіку ЗНЗ як системного об'єкта управління та дослідження, механізму управління та його різновидів в сфері освіти під час дослідження (організаційних механізмів управління, механізмів аналізу, механізмів координації, механізмів розвитку,

механізмів функціонування та ін.) з позицій цілісності, взаємозбагачення здобутку менеджменту з суміжними із ним галузями наук. Це дозволить визначити ступінь збагачення теорії менеджменту як самостійної наукової інноваційної теорії завдяки розкриттю сутності механізмів владно-управлінської системи в їх взаємодії, взаємозумовленості структурних складників і елементів механізму управління в сфері освіти, щоб забезпечити не лише адекватне уявлення про феномен управління ЗНЗ, але й про суб'єктів та об'єкт управління, вплив механізмів управління на ефективність процесу управління в умовах багатовекторної трансформації суспільства.

Системний підхід до пізнання сутності та виявлення специфіки організаційних механізмів управління в загальноосвітніх навчальних закладах у ЗСО дозволяє в процесі дослідження з'ясувати та осмислити сучасний погляд на феномен механізму управління у різних галузях наукових знань у контексті трансформації суспільства до інформаційного, громадянського та відкритого, модернізації управління освітою в Україні, наближення до громадсько-державної моделі управління, європейських стандартів і європейського врядування; розробити та теоретично обґрунтувати модель комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ як складної системи та компоненти мегасистеми управління розвитком ЗНЗ у ЗСО.

Застосування *системно-кібернетичного підходу* до побудови та впровадження організаційних механізмів у системі управління загальноосвітнім навчальним закладом уможливорює здійснити інтеграцію знань із філософії, кібернетики, інформаційного менеджменту, педагогіки, виявити та розв'язати коло виявлених суперечностей, виконати завдання науково-дослідної роботи (НДР) та дослідно-експериментальної роботи.

Системно-кібернетичний підхід до управління соціально-педагогічними системами, організаційних механізмів управління, їх побудови та запровадження в процесі функціонування загальноосвітніх навчальних закладах дозволяє розкрити генезис менеджменту як універсального феномена на будь-якому етапі розвитку цивілізації, обґрунтувати теоретико-методологічні засади

інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ в умовах розвитку інформаційного суспільства в країні; виявити та проаналізувати характерні інформаційні субстрати, що детермінують ефективність функціонування системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистеми – інформаційного забезпечення організаційного механізму управління процесом функціонування ЗНЗ (інформаційний аспект); встановити цілепокладання на основі інформації та ІР, виявити особливості функціонування і з'ясувати спрямованість розвитку процесу управління (управлінський аспект) [55].

Системно-кібернетичний підхід до побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління в загальноосвітніх навчальних закладах дозволяє також пояснити незворотність процесів розвитку й часу, з'ясувати міру впорядкованості структури ЗНЗ як відкритої та активної організації; уможлиблює пізнання та вивчення інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ як підсистеми, адекватної організаційній структурі системи управління; визначення компонентів цієї підсистеми, функцій та взаємозв'язків між ними з позицій цілісності динамічних систем (структурний аспект) [55].

Системно-структурна компонента системного підходу характеризує механізм управління ЗНЗ як сукупність певних складових елементів, які утворюють організаційну основу механізму управління ЗНЗ і процесів, які є іманентно притаманними і які супроводжують механізм управління, зокрема побудова механізму управління або його модернізація, запуск, впровадження або реалізація у системі управління ЗНЗ, функціонування власне механізму управління.

Системно-структурний підхід характеризує *організаційний механізм управління* загальноосвітнім навчальним закладом як складник механізму управління ЗНЗ та елемент системи управління ЗНЗ; як елемент організаційної структури управління та організаційної діяльності суб'єктів управління та НВП

навчального закладу; як елемент, який детермінує ефективність організації різних процесів у ЗНЗ.

Структурно-функційна компонента *системного підходу* до побудови й впровадження механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом і організаційних механізмів управління, зокрема, акцентує увагу не тільки на статистиці організаційної будови ЗНЗ, органіграмі управління ЗНЗ, механізмах управління та організаційних механізмах управління загальноосвітнім навчальним закладом, принципах їх дії, але й на динаміці процесів, у яких задіяні механізми та функціях і діях суб'єктів управління.

Структурно-функційна компонента *системного підходу* дозволяє розглянути функції суб'єктів управління і НВП та їхні дії у реальному процесі впровадження різновиду механізму управління – організаційного механізму від моменту його запуску до завершення його дії у визначеному процесі управлінського циклу, тобто простежити динаміку процесу.

Виконання поставлених у цьому дослідженні завдань ґрунтується на дескриптивному методологічному підході, який передбачає теоретичне обґрунтування об'єкта дослідження – процесу управління сучасними загальноосвітніми навчальними закладами згідно з режимами їх життєдіяльності та у ракурсі характеристик «управління – механізм – організаційний механізм». Згідно з теорією управління розвитком школи, обґрунтованою відомими вченими в управлінні освітою В. Лазарєвим і М. Поташніком [109, с. 73-100, с. 167-182] ЗНЗ може перебувати у двох режимах. Це – «<...> режим стабільного стаціонарного функціонування <...>» [109, с. 90] та «<...> режим розвитку або інноваційний, інколи говорять про експериментальний режим <...>» [109, с. 88], поділ яких, на нашу думку, є дещо умовним, але авторами «<...> визначаються за домінантною ознакою <...>» [109, с. 91]. Зауважимо, що окрім наведених вище режимів існує режим занепаду або руйнації систем, який також є характерним і для школи як соціальної системи. «Функціонування та розвиток – два види процесів, які завжди притаманні <...> освітній установі <...> » [109, с. 91].

Під режимом стабільного (стаціонарного) функціонування ЗНЗ, як соціоекономічної системи, розуміємо такий його стан, при якому функціонування процесів у самій системі, її компонентах та у зв'язках між ними забезпечують реалізацію освітніх потреб і прав замовників освіти, їхніх освітніх можливостей та інтересів, одержання достатньо високих освітніх результатів і розвитку особистості у різних вимірах, детермінованих соціальним замовленням суспільства і замовників освіти, тобто забезпечення нормативно визначених державою освітніх результатів діяльності та функціонування ЗНЗ.

У режимі стабільного функціонування ЗНЗ не відбуваються значних відхилень параметрів процесів від нормативів, як і жодних якісних змін процесів завдяки привнесенню змін у життєдіяльність ЗНЗ із зовнішнього середовища або завдяки активності та ініціації суб'єктів управління або суб'єктів НВП щодо запровадження власних ідей, систем і змін шляхом введення новацій або інноваційних процесів, як локальних, так і системних.

Закономірно, що результатом стабільного (стаціонарного) функціонування ЗНЗ і ЗСО у цілому є результати освітньої та інших видів діяльності суб'єктів, що одержані шляхом активної участі суб'єктів НВП і управління у таких процесах як навчально-виховний процес, як базовий, та процеси управління, організації, розвитку, процес інформатизації, процес інтенсифікації інформаційних процесів у ЗНЗ, процес розвитку метакомпетентностей, управління процесом розвитку метакомпетентностей, управління розвитком професійної компетентності суб'єктів НВП та інші процеси. Управляти ж стабільним (стаціонарним) функціонуванням ЗНЗ означає управляти насамперед навчально-виховним процесом у взаємозв'язку з іншими процесами, які розгортаються у ЗНЗ, забезпечуючи одержання наперед визначених результатів освітньої діяльності згідно з нормативно визначеними державою показниками тобто Державний стандартом базової та повної загальної середньої освіти в Україні.

Розвиток ЗНЗ як один із діалектично зумовлених режимів його життєдіяльності і результати цього розвитку, як перехід від стабільного (стаціонарного) функціонування ЗНЗ «<...> у новий якісний стан – режим

розвитку або інноваційний розвиток, або експериментальний режим» – у межах цього дослідження розглядаємо аспектно, розкриваючи та враховуючи лише ті позиції та їх взаємозв'язок, без обґрунтування яких не видається можливим здійснити розв'язання поставленої наукової задачі.

Що ж можна розвивати або змінювати в ЗНЗ у процесуальному контексті задля досягнення цілей? Це питання пов'язано, на нашу думку, з розвитком людського капіталу, результатами освітньої діяльності, спрямованим розвитком особистості у багатовекторному суспільстві, та з питанням: яким чином можна її якісно розвивати та змінювати в означених соціоекономічних системах і реальних умовах?

Окрім зміни структури ЗНЗ, як цілісної організаційної системи, необхідно акцентувати увагу не лише на процесах, які протікають або «розгортаються» в цей час у організаційній структурі, а також і на механізмах управління, механізмах функціонування, механізмах розвитку та на їх різновидах – організаційних механізмах, які діють у системі управління ЗНЗ і від яких залежить ефективність управління.

З позицій *системного, діяльнісного та інформаційного* підходів управління ЗНЗ може бути ефективним за умов здійснення модернізаційних змін у сфері освіти, зміни формату ЗНЗ, модернізації чинних, розроблення і запровадження суб'єктами управління нових ресурсно забезпечених та раціонально узгоджених організаційних механізмів управління, за наукового обґрунтування системи інформаційного забезпечення комплексного організаційного механізму в мегасистемі управління ЗНЗ, які забезпечать не лише відносно стійкий стан, а також його поступальний розвиток.

Формат сучасного загальноосвітнього навчального закладу, як громадсько активної, стратегічно орієнтованої та соціально-економічної організації, повинен включати претензійні цілі громадсько-державного управління на засадах стратегічного та інформаційного менеджменту та сервісної концепції; місію, сутність якої полягає у плеканні неповторної, унікальної та креативної особистості – *Людини культури цифрової доби*; конкретизацію завдань і

стратегій розвитку або «стратегічного набору», розробку стратегічних, прогнозування необхідних станів процесів і станів об'єктів управління, які забезпечуватимуть прогнозований результат та мають спрацювати на майбутнє нації.

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано жорстку системну методологію, концептуальні положення м'якої системної методології П. Чекланда та стратегічного менеджменту, передбачено використання системного аналізу для виокремлення складників феномена управління й системного розгляду механізму управління, обґрунтування комплексного організаційного механізму в системі управління ЗНЗ на основі класифікації його різновидів, побудови концептуальної моделі системи управління ЗНЗ, комплексного організаційного механізму управління та їх інформаційного забезпечення як відображення існуючих у суспільстві наукових знань про них у різних дисциплінарних форматах.

Конкретним інструментом системного підходу, який виник і розвивався під його впливом і носить прикладний характер, є системний аналіз, який передбачає й одночасне використання певного набору процедур, прийомів, методик для дослідження об'єкта пізнання або вивчення як системи.

Застосування *системного аналізу* в процесі дослідження є, на нашу думку, виправданим і педагогічно доцільним під час:

- конкретизації або виявлення нових проблем, визначення шляхів їх розв'язання;
- визначення знань з певної предметної галузі, розгалужених зв'язків, необхідних для розв'язання окресленої проблеми та сформульованих завдань;
- передбачення варіативності засобів і можливих наслідків розв'язання проблеми;
- обґрунтування й ухвалення управлінських рішень щодо розв'язання проблеми в умовах невизначеності та альтернатив, їх порівняння; прийняття відповідних управлінських рішень про стратегії та вектори розвитку організації на достатньо віддалену перспективу;

- створення принципово нових мегасистем і їх підсистем, здійснення модернізації відносин, зв'язків, процесів, системи управління з обґрунтованими критеріями оптимальності та урахуванням мети розвитку і функціонування; автоматизації процесів у системах;

- розробки ІУС, автоматизованих систем: управління соціальними організаціями, управління навчанням учнів, контролю якості освіти, обліку та електронного документообігу; стратегій організації на майбутнє з урахуванням факторів невизначеності та ризику;

- удосконалення форм, методів і механізмів, технологій управління організацією.

Пізнання стану реалізації практико-орієнтованих завдань у системі державно-громадського управління сучасним загальноосвітнім навчальним закладом уявляється нам методологічно плідним і доречним із застосуванням *системного аналізу* під час:

- вивчення та з'ясування стану використання керівниками ЗНЗ організаційних механізмів і технологій їх реалізації у практиці функціонування ЗНЗ у ЗСО;

- визначення ступеня досконалості діючих організаційних механізмів управління ЗНЗ;

- обґрунтування необхідності розроблення нових видів організаційних механізмів і комплексного організаційного механізму в системі управління загальноосвітнім навчальним закладом;

- визначення принципів їх дії та реалізації на практиці;

- вивчення залежності впливу впровадження організаційних механізмів управління на якість освіти та досягнення учнів.

- вивчення демократичних засад взаємодії суб'єктів управління під час реалізації освітніх, економічних і управлінських процесів у ЗНЗ;

- визначення умов поєднання організаційних механізмів управління і механізмів самоорганізації та саморозвитку в ЗНЗ;

– з'ясування ефективності інформаційно-комунікаційної *взаємодії* між структурними підсистемами ЗНЗ та органами громадського врядування, стану залучення замовників освіти до активної участі в державно-громадському управлінні ЗНЗ,

– з'ясування стану взаємоузгодженості особистісних, громадських і державних інтересів у процесі надання/споживання загальної середньої освіти як освітньої, управлінської та соціомедичної послуг.

Системний аналіз становлення та розвитку феномена механізму управління, його структури та принципів дії згідно з закономірностями управління, визначення ймовірних шляхів розвитку в умовах розвитку нового постіндустріального суспільства в країні неможливо виконати на належному методологічному рівні без здійснення *теоретичного аналізу* і узагальнення наукових результатів у формі здобутків, одержаних у процесі розв'язання цієї міждисциплінарної комплексної проблеми фахівцями.

1.1.3. Загальнонауковий рівень методології дослідження

Методологічне значення для дослідження має соціально-психологічна теорія особистості, положення про взаємозв'язок свідомості й діяльності (Б. Ананьєв, В. Мясіщев), психологічна теорія діяльності (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн). О. Леонт'єв «<...> розглядаючи особистість суб'єктом соціальних відносин і свідомої діяльності, наголошував на тому, що людина – це *активний будівничий життя <...>*» (курсив наш. – Л.К.) [73, с. 90]. Взаємозумовленість трансформаційних змін у суспільстві, в навчальному закладі та управлінських парадигмах, детермінує зміну ролей керівника ЗНЗ на демократичних засадах, його особистісних цінностей, умінь, метакомпететностей.

З огляду на це керівник має бути ключовою фігурою інноваційних перетворень у суспільстві, незрівняним фахівцем із проектування стратегічного майбутнього закладу освіти, креативно підходити до вирішення складних управлінських проблем, швидко реагувати на зміни, знаходити нетрадиційні, але ефективні рішення, має бути професіоналом у сфері менеджменту, спеціалістом

із генерування інноваційних і продуктивних, а можливо недосяжних, а значить і нездійснених ідей, стратегом і лідером у розвитку майбутніх, демократично сформованих громадян країни. Керівник повинен мати сформоване організаційне бачення щодо інноваційного розвитку «сучасної української школи» на засадах авторської філософії існування та авторських ідей, які сприятимуть віднайти образ школи через десятиліття та її організаційний дизайн, а значить і спрогнозувати власний бажаний образ майбутнього суспільства та з урахуванням парадигми управління (рис.1.1).

1.1. Організаційний дизайн «сучасної української школи» як один із екологічно та соціально привабливих проєктів

Якою буде ця «сучасна українська школа» в умовах сьогодення або в найближчому або віддаленому майбутньому, це споконвічне цивілізаційне питання і відповіді на нього має скоріше час. Можливо, це якісь нові, оригінальні, фантастичні моделі шкіл, включаючи також і архітектурний дизайн, можливо, це моделі-сценарії формування і розвитку освічених споживачів шкільних послуг або ринкового типу особистості або демократично налаштованих вільних духом особистостей, і насамкінець, сучасна українська

школа – це школа суспільних мрійників, яким притаманні розвинений емоційний інтелект у органіці з розумовим та з соціальним, та якими керують емоційно привабливі керманічі-професіонали.

Зміна характеру і результатів управлінської праці та освіти в умовах інформаційної цивілізації – їх цілеспрямованість і зміст наприкінці ХХ ст. і початку ХХІ ст. – все більшою мірою орієнтують на вільний розвиток людини, на конкурентоспроможність у глобалізаційному вимірі, на розвиток метакомпетентностей та творчої ініціативи, самостійність; соціальну, пізнавальну та громадянську активність і мобільність. Власне ці зміни значною мірою актуалізували порушену проблему; детермінували процес зміни парадигми менеджменту в категоріях механізмів управління на інтеграційних засадах та зумовили необхідність розв'язання цієї важливої наукової задачі на міждисциплінарних засадах здобутків учених із різних галузей наук.

Освіта, зазнає впливу суспільства і парадигмальних змін, на які необхідно адекватно реагувати і шукати нові рішення, модернізувати управління освітою згідно викликів модернізаційного суспільства, що відзначають багато вітчизняних учених у економіці, філософії інформаційної цивілізації, філософії техніки, філософії управління, соціології управління, виробничому менеджменті, соціальному управлінні, державному управлінні, управлінні освітою та ін.

Сутність терміна «парадигма», вслід за Т. Куном, ми розуміємо як «<...> те, що об'єднує членів наукового співтовариства», як «<...> усю сукупність настанов, переконань, цінностей, технічних засобів тощо, що характерні для членів даного співтовариства» [72, с. 220]. Згідно з такими трактуваннями «парадигми» цілком правомірно говорити про наукові підходи, цілі, зміст і результативність дій суб'єктів управління як складові парадигми. У цьому дослідженні гіпотетично пропускаємо, що цілеспрямованість дій суб'єктів управління щодо впровадження механізмів управління, організаційних механізмів, інформаційного забезпечення ОМУ ЗНЗ сприятиме досягненню місії, цілей управління та цілей освіти в їх єдності, ефективності управлінської

діяльності керівника і результативності діяльності усіх суб'єктів НВП, підвищенню ефективності управління ЗНЗ загалом.

Для цього дослідження важливим також є твердження дослідника у галузі соціальних наук К. Бейлі: «<...> парадигма, як термін, що використовується в соціальній науці, є деяким перспективним фреймом (a perspective frame of refence) співвідношенням для розгляду соціального світу, утвореним із сукупності концептів і припущень» [131, с. 24], «<...> парадигма – ментальне вікно (mental window), через яке дослідник розглядає світ» [131, с. 25]. У дослідженні світ розглядаємо як соціум у широкому контексті цього слова, для якого іманентно притаманними є *соціальна активність людини, соціальний аспект фактору часу, процеси організації, управління, інформації та механізми, які характеризують соціальну форму матерії та середовище функціонування*. Важливою і прийнятною до дій в цьому дослідженні є позиція Т. Куна про те, що «<...> парадигми дають вченим не тільки план діяльності, але також вказують і на деякі суттєві напрями для реалізації плану» [72, с. 143].

Інтеграційний підхід, за визначенням, є міждисциплінарним та метапредметним. *Інтеграційний підхід* дозволяє вивчити генезис розвитку механізмів у природі й суспільстві, що базується на інтеграційних поняттях управління, організації, інформації, розвитку і, розглядати професійну управлінську діяльність як інформаційно-управлінський процес, допомагає в інтеграції знань науки, яке обов'язково мусить бути доповнене філософськими узагальненнями досягнень природознавства, техніки, соціальної практики ХХІ століття та сприятиме розкриттю філософського бачення феномена механізму управління.

Під час ретроспективного аналізу *еволюції* генезису механізмів у природі й суспільстві та обґрунтування наукових основ механізму управління передбачено врахування *інтеграції* здобутків різних галузей наукових знань та їх *диференціації*, як двох невід'ємних і взаємозалежних сторін пізнання та генези розвитку систем наукових знань, як їхньої об'єктивної закономірності, що існують на всіх етапах цивілізаційного розвитку. У менеджменті процес

інтеграції є лише однією частиною розвитку. Цей процес органічно пов'язаний з якісними перетвореннями всередині кожного компонента та елемента. Наприклад, таких як : цілі, завдання організації, людина, менеджерська діяльність, які входять до системи менеджменту з новими тенденціями його розвитку, викликаними сучасною науково-технічною революцією, і не розглядаються лише з екстенсивним здобуванням нових знань та їх кількісним збільшенням.

Для проведення цього дослідження, як ми зазначали вище, важливим є і *процес диференціації наукового знання* щодо розгляду генезису механізму управління через здійснення розподілу знань за окремими галузями науки, суміжними з менеджментом, розгалужену сукупність основних фаз його розвитку, поступовий перехід від мономеханізмів до комплексних механізмів управління і механізмів управління розвитком, від внутрішніх механізмів управління, коли йшлося про механізми управління закритою організацією до зовнішніх – коли відбувався розгляд механізму взаємодії відкритої організації з іншими інституціями, установами та органами, що функційно або структурно з ними пов'язані.

У філософському осмисленні феномена механізму управління важливу роль відіграє здобуток наукознавства, точніше *гносеологія управління* (теорія пізнання управління), як теоретична основа, і власне як філософія пізнання цього явища, закономірностей його виникнення, тенденція його розвитку, принципів його побудови, функціонування і реалізації на практиці, наукових підходів до його пізнання у різних галузях науки.

За такого контексту *гносеологія механізму управління* сприятиме пошуку відповідей на питання: «У чому полягає сутність і природа феномена механізму управління?», «Яким чином найбільш доцільно його досліджувати?», «Які необхідно застосовувати методи дослідження у процесі вивчення цього феномена, щоб виявити його специфіку та генезис розвитку його концептів?», «Які концепції та наукові підходи сприяють пізнанню та виявленню специфіки механізму управління?», «Як можна зрозуміти та усвідомити його сутність та

генезу?», «Як спрогнозувати дієвий комплексний організаційний механізм управління функціонуванням або розвитком загальноосвітнього навчального закладу?» та ін..

З *гносеологічних позицій* цілком природним є вивчення феномена механізму управління та процесів, які супроводжують запуск механізмів управління у системі управління ЗНЗ та прогнозування розроблення нових, їх подальшого удосконалення та впровадження. Прогнозування, як <...> окремий вид пізнавальної діяльності <...> впливає з принципу пізнання світу. Детальніше вивчення законів об'єктивного світу, використання ЕОМ для створення багатопараметричних моделей досліджуваних об'єктів відкриває ще більші перспективи для наукового соціального прогнозування» [118, с. 593].

Без урахування положень *гносеології управління* стосовно відносин у процесі *взаємодії суб'єкта і об'єкта* в процесі пізнавально-перетворювальної діяльності суб'єктів та управління нею, практично неможливо забезпечити ефективність управлінської діяльності, застосування механізмів управління, ефективну інформаційно-комунікаційну *суб'єкт-суб'єктну взаємодію* в організаційній структурі системи управління ЗНЗ, і, як результат, ефективне функціонування й розвиток ЗНЗ і соціальних інституцій як складноорганізаційних систем. Іншими словами, саме гносеологія сприятиме розірванню замкнутого кола, коли відсутність адекватних знань у дослідників і суб'єктів управління про сутність феномена механізму управління і змісту самого управління не дозволяє належним чином здійснювати управлінську діяльність, забезпечувати якість функціонування ЗНЗ як складноорганізованої соціоекономічної системи й досягати поставлених цілей, хоча начебто усе і робиться правильно за існуючими нормативами та інструкціями ієрархічної вертикалі державного управління ЗСО.

1.1.4. Теоретичний концепт методології дослідження

Реалізація у роботі методологічних засад різних наукових дисциплін пов'язана з використанням загальнометодологічних принципів, які орієнтують процес виконання дослідження на єдність теоретичного знання та емпірики.

Методологічне значення для здійснення дослідження мають *теоретичні концепти* суміжних із менеджментом галузей наук: положення кібернетики (висновок учених про антиентропійну спрямованість процесу управління будь-якою системою, синергію й оптимізацію процесів, які цілеспрямовують систему на досягнення якісно нового стану та розвитку, а не системного занепаду – ентропії), концепція інноваційного розвитку цивілізації; концепції соціальної інформатики (концепція тезаурусної інформації, концепція значення знака, атрибутивна та функціональна концепція інформації), інформаціології (ідея розвитку інформаційного суспільства на основі використання ІР і ІКТ, теорія побудови інформаційної моделі Всесвіту для всіх процесів у мікро- та макросвітах, інформаційно-комунікаційних відносин, які відтворюють життя особистості та соціуму) і практики використання ІР, ІС, ІУС, інформаційних процесів у системі управління галуззю освіти.

Прескриптивний підхід пов'язаний з визначенням завдань наукового пізнання порушеної проблеми, зокрема розробки й впровадження комплексного організаційного механізму в систему управління загальноосвітнім навчальним закладом. Це такі завдання дослідження, як: уточнення категоріально-термінологічного поля проблематики дослідження, визначення орієнтирів використання відомих понять, категорій, ознак, сутнісних характеристик організаційного механізму управління ЗНЗ; визначення теоретичних засад розроблення субмоделей різновидів організаційного механізму, теоретичне обґрунтування моделі комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ, розроблення технологій реалізації організаційних механізмів із урахуванням сутності, цілей, принципів, методів, етапів і логічної послідовності їх здійснення.

Праксеологія (наука про практику) розглядає не лише проблему раціонального планування НДР, а й проблеми раціонального добору наукових *ідей* згідно з визначеним об'єктом і предметом дослідження, побудови системи комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ і її підсистеми інформаційного забезпечення. Праксеологія має значення для розуміння

структури, принципів побудови організаційних механізмів та їх наукового обґрунтування, технологій реалізації організаційних механізмів управління.

Теоретико-методологічне значення для розробки проблеми дослідження мають базові поняття, які утворюють ядро теорії, до складу якого входять і *концептуальні ідеї*, вироблені дослідниками, практиками і фундаторами наукових шкіл менеджменту. Виявлені та систематизовані *ідеї* можуть також бути методологічно плідними для генерування нових ідей під час проведення цього фундаментального дослідження.

Ідеї дослідження існують не самі по собі, а у свідомості науковців, суб'єктів управління і замовників освіти, які їх генерують, втілюють або прагнуть їх реалізувати у професійній діяльності та життєдіяльності. Оригінальні та інноваційні ідеї створюються, сприймаються, поширюються людьми в освітньо-інформаційному середовищі, ідеями керуються у власній діяльності, у своєму ставленні до духовних і матеріальних речей, до суспільних явищ і процесів, один до одного.

Рис. 1.2. Суб'єктний ракурс генерування ідей

Ідеї завжди відображають певні інтереси, потреби людей, вони практично завжди відповідають викликам або вимогам тієї суспільної системи, до якої належать люди і в яких вони задіяні.

Визначення концептуальних ідей до проблеми *створення, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО* шляхом застосування ретроспективного, теоретичного і системного аналізу дає змогу виявити їх теоретичне значення і слугуватиме методологічною основою для їх екстраполяції в практику управління на нових світоглядних засадах із урахуванням викликів інформаційного суспільства.

Концептуальні ідеї сприятимуть визначенню, на наш погляд, магістральної вісі напрямів модернізації системи управління ЗНЗ у контексті її переходу від сьогодення до майбутнього цифрового суспільства завдяки застосуванню відповідного ефективного інструментарію, до якого насамперед відносяться – стратегічне та нелінійне мислення суб'єктів управління, системний або стратегічний аналіз, стратегії – «як інструментарій керування майбутнім» [95], механізми управління та їх різновиди – організаційні механізми управління.

Концептуальні ідеї дослідження визначено, акумульовано та структуровано під час дослідження з урахуванням освітніх запитів і інтересів учнів та їхніх батьків, як провідних замовників і споживачів освітніх послуг, потреб громадян і педагогічної спільноти, суспільних потреб держави, інтересів громадськості в рівному доступі до якісної освіти та якісному житті в новому глобалізаційному світі.

Розв'язання визначеної наукової задачі ґрунтується на низці ідей, які можуть бути практично реалізовані суб'єктами управління в ЗСО за умов їх усвідомлення та розуміння методологічних засад їх реалізації на практиці. Зокрема, на ідеї нероздільної єдності процесів управління, інформації та ентропії; на ідеї одночасної структурної, інституційної, змістової та інформаційно-технологічної модернізації системи управління загальноосвітнім навчальним закладом і ЗСО для отримання синергійного ефекту інноваційного

розвитку; на ідеї необхідності реалізації високого потенціалу освіти, приведенні її у відповідність із сучасними вимогами інноваційного розвитку як стратегічного напрямку життєдіяльності всіх сфер українського суспільства; на ідеї переходу України до сервісної держави, що знаходить свій прояв не лише в необхідності впровадження й розвитку концептуальних основ державно-громадського управління, а й у зміні форм, методів, технологій і механізмів управління, парадигми управління загалом; «<...> на ідеї взаємоузгодження державних, регіональних, місцевих і приватних інтересів у процесі надання/споживання загальної середньої освіти як державної управлінської та освітньої послуг <...>» [90, с. 4] та відповідності якості загальної середньої освіти очікуванням насамперед особистості і суспільства.

Важливими є також ідеї класичної теорії менеджменту, що акумульовані та структуровані з урахуванням завдань цього дослідження, які є генеровані фундаторами менеджменту ще на початку ХХ ст., але є привабливими у наш час і потужно впливають на реальну практику управління ЗНЗ сьогодення. Це такі ідеї, як: ідея використання наукових методів підвищення продуктивності праці на виробництві; ідея ощадливого витрачання ресурсів шляхом впровадження прогресивних засобів і знарядь праці; ідея наукової організації праці через відбір і навчання працівників технологіям роботи, ідея планування процесу управління на науковій основі [29; 55]; ідея А. Файоля про універсальність управлінських функцій й принципів ефективного менеджменту, ідея визнання людського чинника для ефективності функціонування будь-якої виробничої або невиробничої організації як основного, порівняно з технологічними і економічними факторами та ідеї Ф. Тейлора про еволюцію теорії менеджменту відповідно до кращих зразків практики [133, с.16].

Заслуговують на увагу ідеї класичної та сучасної поведінкової теорії, що відображають структурування та узгодження цілей – визначення цілей функціонування і подальшого розвитку складноорганізованих систем, цілей управління персоналом та особистісних цілей для збільшення продуктивності праці; визначення і врахування здібностей працівників та їхньої сумісності в

роботі один із одним; запровадження наукових методів організації праці людей; врахування особистісних потреб, прагнень працівників до соціального співробітництва.

Зазначимо, що систематизовані ідеї потребують критичного осмислення, мають бути осмислені суб'єктами управління, можуть бути реалізованими або визначеними провідними ідеями для практичного їх утілення, як поодинці, так і в цілісності під час прийняття рішень у процесі модернізації управління та взаємодій, здійснення процесів і запровадження стратегем, стратегій й проектів організаційних змін, розв'язання поставлених завдань, створення нових зразків мислення, діяльності та школи і не лише майбутнього її взірця, але й реально існуючої, якою керують. Гіпотетично передбачалось, що керівники та педагогічні працівники експериментальних ЗНЗ у процесі дослідно-експериментальної роботи будуть продукувати й власні нові ідеї та реалізовувати їх у процесі дослідно-пошукової роботи та НДР.

У сучасній науці поведінковий підхід у менеджменті відомий як *теорія організаційної поведінки*, сфера якої походить від широкої міждисциплінарної основи психології, соціології, антропології, економіки і медицини. Організаційна поведінка в колективі будь-якої організації є набагато складнішою, ніж людські стосунки, ґрунтується на ціннісному ставленні до працівників і поведінкових процесах у організації, цілісному уявленні про моделі поведінки, лідерство, організаційну політику, міжособистісні конфлікти, структури та імідж організацій у зовнішньому середовищі та детермінується індивідуальними, груповими взаємозв'язками й процесами, груповою динамікою в організації.

За сучасних умов варто зосередити увагу дослідникам і практикам і на такому елементі сучасної теорії організаційної поведінки, як орієнтація на непередбачувані обставини. Організаційна поведінка часто буває неточною у передбачуванні та у більшості випадків є неприйнятною як для менеджерів, так і для персоналу організації, що лише підтверджує відкритість цієї теорії для пошуків ефективних методів і засобів впливу на людську поведінку, ефективних механізмів організаційної взаємодії та механізмів реалізації управління,

заснованих на співробітництві, суб'єкт-суб'єктних стосунках гуманістичного і партнерського характеру в організаціях.

Особливої уваги в контексті розв'язання наукової задачі заслуговує *кількісний підхід до менеджменту* (друга половина 40-х років ХХ ст.), який ґрунтується на застосуванні статистики, теорії ймовірності, методах лінійного програмування, теорії ігор для ухвалення рішень, методів контролю за якістю, вибору напрямів діяльності (для цього дослідження організаційної діяльності) з урахуванням певних обмежень, конкурентних переваг, економічної ефективності. Базування кількісного підходу на математичних і комп'ютерних моделях, рівняннях, схематизації та алгоритмізації процесів та явищ в організації, використанні комп'ютерів і засобів ІКТ спричинило розвиток теоретичного й операційного (практичного) видів менеджменту, які мають значення для практичної реалізації організаційних механізмів у практиці управлінської діяльності суб'єктами управління та НВП у ЗНЗ.

Управління представниками кількісної школи менеджменту розглядається як логічний процес, що піддається формалізації, моделюванню та математичним обчисленням. Операційний менеджмент, на відміну від теоретичного, є менше математизованим, простішим і практично застосовується до управлінських ситуацій задля сприяння ефективному управлінню в організації. Переваги кількісного підходу передбачено врахувати у процесі дослідженні. Це доповнення візуальних спостережень за організаційною та управлінською діяльністю у ЗНЗ, міркування за аналітичними висновками, моделювання комплексного організаційного механізму управління та процесу його реалізації в управлінській діяльності керівника ЗНЗ; аналіз стану впровадження організаційного механізму управління за якісними та кількісними показниками, структурованими у факторно-критеріальній моделі його оцінювання, що уможливорює достатньо об'єктивно відобразити параметри.

Технологічний концепт побудови моделі й впровадження організаційних механізмів управління в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає не лише перерозподіл повноважень між суб'єктами управління та НВП чи

створення нових структурних підрозділів у ЗНЗ, а в сучасних умовах багатовекторних трансформацій суспільства вимагає зміни організаційної структури ЗНЗ, технологій управління, розробки науково обґрунтованих технологій побудови і реалізації різних видів організаційних механізмів управління ЗНЗ та перевірку принципів їх дії на практиці. Технологічні зміни мають знайти відображення у змісті програми експерименту та експериментально перевірені під час експерименту згідно з обраним типом дослідження і задумом дослідника. Механізми управління загальноосвітніми навчальними закладами, як і організаційні механізми управління, мають модернізуватися на засадах сучасних закономірностей управління, тенденцій розвитку освіти, тенденцій управління освітою, глобалізаційних та євроінтеграційних процесів як елементи модернізації системи управління ЗНЗ і ЗСО.

Теоретико-концептуальне обґрунтування процесів створення, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління ЗНЗ у ЗСО в процесі дослідно-експериментальної роботи не можна виконати на належному методологічному рівні без застосування теоретичних і емпіричних методів дослідження, адекватних об'єкту та предмету дослідження.

Теоретико-методологічну значимість для цього дослідження мають методи дослідження, які охарактеризуємо та, які застосовано в процесі виконання дослідження. Діалектика як загальнофілософський метод пізнання, реалізуючись через *теоретичні методи (методи пізнавальної дії)* дозволила шляхом від абстрактних загальних уявлень в кібернетиці до конкретних у практиці управління освітою підійти до пізнання феномена управління (теорії, концепції, терміни, моделі, механізми) як системи, системи управління ЗНЗ і управлінських інформаційних систем – системи інформаційного управління ЗНЗ і інформаційного забезпечення комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ; до пізнання складної управлінської дійсності, представлені множиною різноманітних систем, які мають сукупність взаємозалежних елементів, об'єднаних спільністю мети і функцій, єдністю процесів

функціонування, розвитку та саморозвитку та вибудувати логіку їх розгляду; окреслити способи вирішення суперечностей, які виникають при визначенні проблем.

Системний аналіз, як *метод системології*, використовувався для визначення наукових підходів до вивчення проблеми, визначення можливостей екстраполяції раніше обґрунтованих теорій або окремих теоретичних положень, концепцій у предметну галузь, що досліджується.

Застосування *термінологічного аналізу*, як теоретичного методу, до предмета дослідження створило можливість виявити низку базових понять, які гіпотетично передбачалося вивчити під час дослідження, для яких механізм є їх субстратом та розкрити їх сутність і специфіку у цьому розділі. Це такі поняття як: «механізм управління», «організаційний механізм управління», «організаційний механізм управління діяльністю загальноосвітнього навчального закладу», «комплексний організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом», «організаційний механізм функціонування загальноосвітнього навчального закладу», «організаційний механізм управління розвитком загальноосвітнього навчального закладу» та інші категорії. Розгляд і розкриття сутності й структури наведених вище понять сприяло реалізації діалектичного закону про всезагальний зв'язок і взаємозумовленість явищ, розумінню природи й важливого значення феномена механізму, пов'язаного з цивілізаційними досягненнями людства.

Логіко-семантичні методи надали змогу окреслити загальне понятійне коло дослідження, що відображає наукову специфіку проблематики дослідження; уточнити та охарактеризувати категоріально-понятійний апарат предмета дослідження, провести контент-аналіз змісту тематичних інформаційних ресурсів мережі Інтернет для уточнення суті, структури та концептів базових і похідних дефініцій дослідження. Структурно-логічне моделювання уможливило використання концептуальних підходів до визначення та опису побудови організаційних механізмів управління ЗНЗ та визначення принципів їх дії,

вироблення рекомендацій щодо підвищення ефективності їх дії та реалізації на практиці.

Визначення категоріально-понятійного поля проблеми дослідження, розкриття суті таких феноменів як управління, механізм управління, організаційний механізм управління у взаємозв'язку та співвідношенні, виявлення їх специфіки сприяє створенню логічно завершеної програми і методики дослідження на засадах інтеграції здобутків різних галузей наукових знань – механіки, кібернетики, менеджменту, державного управління, філософії, соціології, економіки; уточненню сутності і систематизації понять, виявленню їх структури та характерних ознак, обґрунтуванню нових понять і термінів, які відтворюють сучасний світоглядний контекст розробки проблеми; дозволяє виявити характерні ознаки, принципи дії та реальні можливості застосування організаційних механізмів управління в сфері освіти.

Соціологічні методи (опитування, бесіди, інтерв'ювання керівників ЗНЗ і працівників органів управління освітою) використано з метою вивчення громадської думки щодо результативності наявних організаційних механізмів управління ЗНЗ і їх достатності для реалізації суб'єктами управління і НВП державної освітньої політики та забезпечення ефективності управління.

Окреслені *методологічні основи* дослідження *теорії побудови та технологій впровадження організаційних механізмів управління ЗНЗ у ЗСО* надають змогу виявити компоненти системи управління ЗНЗ, простежити упорядкованість, узгодженість їх взаємодій в органіграмі; сукупність процесів і дій суб'єктів управління, які можливо згодом приведуть до утворення або до вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого – взаємозв'язків системи управління ЗНЗ у ЗСО та одній з її підсистем – комплексному організаційному механізмі управління ЗНЗ; осягнути їх взаємозалежність та взаємозумовленість, *взаємодію* суб'єктів управління і НВП, які спільно досягають особистісних і суспільно значущих цілей на основі визначених і впроваджених організаційних стратегій, процедур і правил; здійснити моделювання комплексного організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Теоретичні засади дослідження (концептуальні положення, дефініції, теорії, ядро теорії) сприятимуть осмисленню сутності феноменів механізму, механізму управління та організаційного механізму управління ЗНЗ у ЗСО, які вивчаються, їх структури та визначенню властивостей; дозволяють розробити і наукового обґрунтувати модель системи управління загальноосвітнім навчальним закладом, систему інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом, субмодель комплексного механізму управління та субмодель системи інформаційного забезпечення комплексного організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом, технології їх застосування в практиці управління ЗНЗ у ЗСО, а також спланувати експериментальну перевірку ефективності їх запровадження.

Розглянуті у цьому підрозділі теоретико-методологічні засади проблеми побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом у ЗСО уможливають цілісне і всебічне вивчення феномена організаційного механізму в системі управління ЗНЗ у взаємозв'язку з загальнонауковими феноменами управління і механізмом управління; нададуть змогу раціонально застосувати результати пізнання цих феноменів для вирішення проблеми та виконання поставлених завдань дослідження; дозволяють осмислити та розкрити концептуальні підходи до визначення сутності й специфіки загальнонаукового феномена механізму, сутності та структури механізму управління, що будуть висвітлені в підрозділах цього розділу.

1.2. Соціальний контекст механізму як загальнонаукового феномена

1.2.1. Механізм як субстрат теорії механізмів і машин та ключове поняття дослідження

Механізм є базовим і ключовим поняттям проблеми дослідження і таким, який отримав досить широке застосування в науковому обігу теорії управління освітою та в практиці управління загальноосвітніми навчальними закладами і, як відомо, є базовим терміном теорії механіки та машин у механіці. За останні роки теорія управління освітою значно збагатилася за концепціями й об'єктами

управління та термінологічно ускладнилися, запозичуючи, екстраполюючи та синтезуючи прогресивні ідеї, технологічні розробки, наукові відкриття й понятійне ядро з різних галузей наук. Теорія управління освітою стала такою «парасолькою», що утворена завдяки засобам системного мислення, під якою об'єднано інноваційний міжгалузевий здобуток стосовно таких загальнонаукових феноменів, як управління, організація, інформація та механізми.

У сучасній теорії управління освітою цифрової доби відбувається впорядкування ядра теорії, до складу якої має входити і теорія механізмів управління в сфері освіти. Однак, існуючі термінологічні неузгодженості в теорії управління освітою зумовили необхідність визначення та з'ясування сутності та концептів базового поняття «механізм» і похідних від нього понять шляхом пошуку наявних чітких формулювань як відправної точки відліку для вдосконалення або розвитку ядра теорії управління освітою.

Для розв'язання проблеми термінологічної невизначеності щодо структури ядра теорії механізмів управління у сфері освіти та усунення нечіткості в конструктах, інтерпретаціях і міркуваннях дослідників, які вносять категоріальну плутанину під час проведення наукових пошуків і ускладнюють практику реалізації механізмів, необхідно відповідно до предмета дослідження проаналізувати суть авторських трактувань базових термінів, уточнити або представити в авторській інтерпретації фундаментальне поняття «механізм» на окреслених у попередньому підрозділі цієї монографії методологічних позиціях.

Механізм – це явище не нове, а відоме давно, ще за часів існування Давнього Риму. Уперше механізм, як феномен, теоретично обґрунтовано Архімедом, фундатором основ механіки та автором багатьох технічних винаходів. У сучасній науці поняття «механізм» використовується дослідниками у науковому обігу не лише механіки, а й в економічних і соціальних науках, претендує на універсальність, і таке, що не втратило своєї практичної значущості у життєдіяльності та самоорганізації сучасної людини. В умовах сьогодення відбувається продовження наукових пошуків створення або модернізації

ефективних різноманітних механізмів у всіх галузях життєдіяльності людини, завдяки яким змінюється мислення, діяльність, стратегії діяльності та якість життя людини, досягаються бажані результати діяльності та процесів.

У науковому обігу існує думка, що в управлінні практично всі елементи управлінського процесу можна назвати механізмами, а механізми за своєю суттю є інструментами, пристроями, важелями або заходами. В абсолютизації цього визначення хибно вбачається однобічність уявлень про механізм як універсальний та всеохоплюючий інструмент управлінського процесу, що зумовлює потребу в його пізнанні за ретроспективою його виникнення, розгляд категорій механізму та управління за принципом логічного взаємозв'язку, структурного співвідношення та їх змістового контенту для уникнення викривлення не лише суті, а й хибних уявлень практичного застосування в реаліях управлінської дійсності.

Зауважимо, що таке усталене «інструментальне» розуміння механізмів у теорії та практиці управління є не зовсім виправданим і слугує підтвердженням багаточисельних спроб науковців чітко окреслити термінологічне поле, екстраполювати основи теорії механізмів і машин під час розроблення та обґрунтування теорій економічних і соціальних механізмів.

З огляду на це, у процесі визначення суті, структури й специфіки феномена механізму в соціальній та економічній сферах і в галузі державного управління потребують розгляду такі питання: що саме означає поняття механізм? Яка структура механізму? Які принципи дії покладені в основу його створення? Механізм – це вплив або взаємовплив? Механізм – це інструмент? Чи інструмент є його складником? Навіщо потрібен механізм? Яке його призначення? Коли потрібно задіяти механізм? Чим відрізняється механізм від технології і який між ними взаємозв'язок? Як розробити механізм? Як удосконалити існуючий механізм? Чи потрібно вдосконалювати наявний механізм, чи краще та доцільніше розробити новий? Існує багато механізмів чи їх обмежена кількість? Яку роль грають механізми у життєдіяльності людини? Яку роль відіграють механізми у соціумі? Механізм – це процес або ресурс? Або механізм – це

процес або ресурс процесу? І як співвідносяться між собою такі поняття як механізм і процес? Як сприймати й розуміти контекст, глобальне (співвідношення цілого і частин), багатовимірне і складне? Які галузі наук вивчають механізми, окрім фізики? Чи розроблені та обґрунтовані теорії механізмів у економічній та соціальній галузях наук, аналогічні теорії механізмів і машин у фізиці? та багато інших питань.

Розглянемо етимологію та сутність феномена механізму як базового терміна дослідження, зважаючи на сучасний міжгалузевий характер здобутків науковців щодо сутнісної природи механізму в контексті феномена управління та їх взаємозв'язку, його загальнонауковий статус і поширене застосування на практиці. У процесі з'ясування його сутності, визначення структури, концептів і властивостей, обмежимося лише такими характеристиками цього феномена, що мають значення для теорії управління освітою та практики управління загальноосвітніми навчальними закладами в загальній середній освіті відповідно до поставлених завдань науково-дослідної роботи.

Визначення поняття «механізм» на сьогодні в науковій літературі дослідниками та вченими пропонуються різновекторно та переважно у технічному контексті. Наведемо лише ті визначення поняття «механізм», які розглядаються у теорії механізмів і машин, та які дозволяють зрозуміти його сутність, концепти та призначення, мають значення для практики управління і для розуміння соціального контексту його сутності. Незважаючи на наявність у філософському дискурсі різних авторських трактувань категорії «діяльність», саме з нею пов'язується соціальність, яка розглядається як умова, як рушійна сила, як засіб й джерело формування соціальності, як споконвічна єдність слова і справи. Для цього застосуємо термінологічний та контент-аналіз авторських інтерпретацій поняття «механізм» та курсивом виокремимо важливі концепти, що мають значення для здійснення аналізу .

Механізмом «(1) <...> називається *система* твердих тіл, *призначена для передачі і перетворення заданого руху* одного або декількох тіл у необхідні рухи інших твердих тіл», (2) «<...> називається *пристрій для передачі і перетворення*

*рухів і енергій будь-якого роду» [7]; «<...> система тіл, що призначена для перетворення руху одного чи кількох тіл у заданому напрямі інших твердих тіл. Зазвичай механізм має одну вхідну ланку, що отримує рух від двигуна, і одну вихідну, що сполучена з робочим органом машини або з покажчиком приладу» [13; 14]. «Механізм, механізма, ч. (від грец. *mechané* – машина). 1. Внутрішня будова машини або приладу, що приводить машину, прилад у дію (тех.)» [101]; «<...> 2. ч. перен. Те саме, що механізм. Механізм характеризує можливість отримання руху, позитивного ефекту шляхом реалізації сукупності станів і процесів, із яких утворено явище або за рахунок системи чи пристрою, що визначає порядок будь-якого виду діяльності або процесу [32, с. 355-372] (курсив наш. – Л.К.).*

У Вікіпедії механізм (від грец. *mechané* – машина) трактується «<...> як система рухових ланок <...> беруть участь <...>», «механізм – Вікіпедія – елементи механізмів, типи механізмів. Механізм (грец. *mechané* – машина) – це сукупність тіл, які здійснюють необхідні рухи (звично – деталей машин), які рухливо пов'язані та дотичні між собою». *Механізм – а. Внутрішня будова машини, агрегату, приладу. Б. Послідовність дій, станів, що визначає процес або явище» (курсив наш. – Л.К.) – (див. рис. 1. 3 і додаток А.1 рис. А. 1.5).*

The screenshot shows a web browser window with the Yandex search engine. The search query is "Механизм". The search results are as follows:

- 1. Механизм — Википедия**
 - Элементы механизмов
 - Типы механизмов
 - Механизм** (греч. μηχανή *mechané* — машина) — это совокупность совершающих требуемые движения тел (обычно — деталей машин), подвижно связанных и соприкасающихся между собой. ru.wikipedia.org > wiki/Механизм
- 2. Механизм**
 - Механизм** — а. Внутреннее устройство машины, агрегата, прибора. Б. Последовательность действий, состояний, определяющих процесс или явление. dic.academic.ru > dic.nsf/business/7801
- 3. Механизм — БСЭ — Яндекс.Словари**
 - Механизм** (от греч. *mechané* — машина), система тел, предназначенная для преобразования движения одного или нескольких тел в требуемые движения др. тел. slovari.yandex.ru > БСЭ > Механизм
- 4. Гормоны. Общий механизм действия**
 - Гормоны разделяют на водо- и жирорастворимые. Принадлежность к какому-то из этих классов обуславливает их механизм действия. it-med.ru > library/g/hormones.htm
- 5. Яндекс.Картинки: найдено 2 млн картинок**
 - Four images showing various mechanical parts and gears.

Additional elements on the page include a video player for "Интересный механизм" and a calendar/clock widget in the bottom right corner showing the date 6 сентября 2013 г. and time 10:17:05.

Рис. 1.3. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Yandex»

Як свідчить аналіз концептів наведених вище трактувань базового поняття «механізм», він розглядається переважно як *технічний пристрій*, пов'язаний з рухливою взаємодією, оскільки йдеться про внутрішню будову машини або приладу, та окреслено принципи їх дії, пов'язані з механічною формою руху матерії та механічною енергією або з механічною й фізичною енергією у процесі їх перетворення одна в одну.

Узагальнення широкого спектру визначень *поняття «механізм»*, які існують в обігу теорії механізмів і машин, дозволило нам з'ясувати, що переважною більшістю дослідників воно розглядається з позицій механістичного підходу як *машина (за дослівним перекладом з грецької мови), як штучно створена людиною технічна система, що слугуватиме або призначена для приведення в дію машини або системи та для удосконалення діяльності людини завдяки перетворенню в системі рухів та енергій будь-якого роду одного або кількох тіл у необхідні рухи інших тіл у заданому напрямі.*

У словниках іншомовних слів (рис. 1.3 і 1.4) і тематичних енциклопедіях поняття «механізм» (від грецьк. μηχανή *mechané* – машина, *знаряддя, пристрій*) трактується переважно як «(1) *пристрій* (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух; (2) сукупність проміжних *станів або процесів* будь-яких явищ» [7]; «<...> *пристрій*, прилад, що здійснює ряд певних механічних виробничих *операцій*» [33, с. 361]; «(1) *пристрій*, що передає або перетворює рух, те саме, що машина, (3) сукупність *станів і процесів*, із яких складається фізичне, хімічне та інше *явище*» [18, с. 523]; «(1) *пристрій* для передачі і перетворення рухів, у якому рух одного або декількох елементів викликає певні рухи решти, (2) внутрішній *пристрій, внутрішня будова* машини, устаткування, (3) *система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності*» [32, с. 355–372; 96 і рис. 1.4.]; «<...> як *конструкція, викрут, пристрій*» [18]; «*система ланок (або деталей), які перетворюють рух одних у потрібний рух інших*» [101]; «1) (філос.) Філософська течія, яка розглядає зводить усе

різноманіття буття до простих законів механіки», 2) (перен.) *внутрішня будова, система* функціонування чого-н., апарат будь-якого виду діяльності (книжн.). Канцелярський механізм. Складний механізм мови. Механізм розумової діяльності роботи» (курсив наш. – Л.К.) [104].

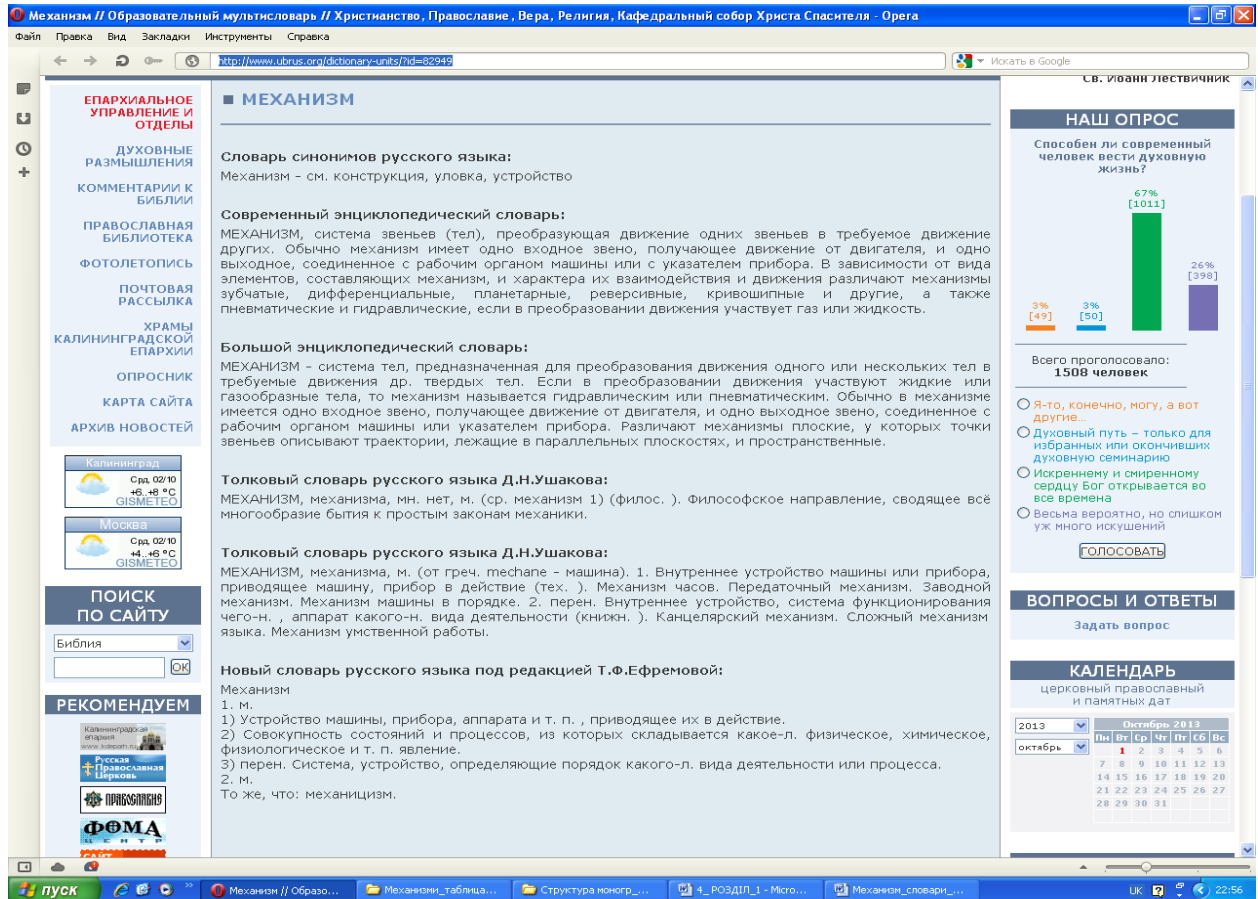

Рис.1.4. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» російською мовою <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>

«Механізм 1. ч. 1) *Устрій* машини, приладу, апарату і т. ін., що приводить їх у дію. 3) перен. *Система, устрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності або процесу*» (курсив наш. – Л.К.) [42], що є аналогічним визначенню, що розглядається у джерелах [32, с. 355-372; 100; 101; 103].

Слід звернути увагу на те, що такі концепти поняття «механізм» як *правила і алгоритми діяльності або процесу*, навіть якщо їх використовують у переносному значенні. Вони потребують уточнення та конкретизації для певного виду систем – соціальної, соціоекономічної, інформаційної, складноорганізованої або для соціотехнічної системи. Якщо ж система природна, то механізм іманентно їй притаманний на рівні гомеостазису, який змінюється під впливом

факторів зовнішнього середовища. Окрім того, правила й алгоритми для системи можуть бути задані ззовні, та ще й можуть вимагати імперативного та безумовного виконання, а можуть бути запропоновані або вироблені суб'єктом у самій системі.

Наведені вище інтерпретації поняття фахівці переважно розкривають його сутність у загальному контексті як внутрішню будову явищ, систему, як технічний пристрій у статичному контексті та через призначення механізму, що пов'язане з рухом, тобто у динаміці. Але слід звернути увагу на відсутність у науковому обігу визначень з чіткою конкретизацією усіх елементів механізму та власне причин, які приводять у рух механізм, як систему, та завдяки яким відбувається передача і перетворення рухів і механічної енергії або її інших видів у системі, без розкриття характеру взаємодії елементів (сукупності деталей) у механізмі, а також наводяться інколи види механізмів за основою їх функціонування.

Механізм, представлений у трактуваннях дослідників, як пристрій, *внутрішня будова, устрій* машини, прибору, апарату тобто таке утворення, що власне саме рухається у просторі та часі відповідно до певних встановлених закономірностей, не зовсім є коректним у соціальному контексті. Для того, щоб виник механізм, насамперед необхідна людина, яка мислить, яка може діяти та яка може його сконструювати або необхідна природа, оскільки для біологічних систем механізм є їм іманентно притаманним. А от для виникнення та протікання руху, згідно з принципом близькодії, необхідний відповідний імпульс у певний момент часу та існування посередника, який передаватиме взаємодії від одного фізичного тіла до іншого. Наприклад, розглянемо настінний годинник, який є механізмом, та який у певний момент часу знаходиться у стані спокою і тому не виконує свого призначення, якщо його не завести. Для запуску годинника (рис. 1.5) необхідні відповідний імпульс і механічна енергія, що має властивість переходити з одного стану в інший, які виникають у результаті взаємодії об'єкта – механізму із суб'єктом, тобто має відбутися взаємодія

годинника з суб'єктом, у результаті чого відбудеться отримання імпульсу і виконання призначення.

Рис. 1.5. Настінний годинник як є механізм для вимірювання часу

Для розкриття *соціального контексту механізму* важливим є ще таке його визначення як «<...> система, *пристрій, спосіб, які визначають порядок певного виду діяльності*» (курсив наш. – Л.К.) [32, с. 355-372; 100]. Як відомо, діяльність іманентно притаманна людині, що є істотою соціальною за своєю суттю й такою, що обов'язково належить до того чи іншого класу, нації, соціальної верстви, організації, колективу, суспільства і тому також є за характером соціальною. Як відомо, для людини характерною є множина різновидів діяльності, зокрема організаційна, управлінська, аналітична, громадська, творча, контрольна, координаційна, регулятивна, соціальна та інші її види, які здійснюються в соціумі – зокрема і предметна діяльність у вигляді різних практик у соціумі, коли виникає потреба у розробленні та застосуванні механізмів у соціумі і тим самим

окреслює соціальність за суттю та має значення для прогресивного соціального розвитку.

Звертаємо увагу, що таке визначення не враховує ретроспективного призначення механізму, про яке йдеться ще з часів Архімеда, а саме: механізми застосовуються у тих випадках, коли безпосередньо не можна одержати рух тіла у заданому напрямі. З огляду на зазначене слід відмітити, що в процесі діяльності людина застосовує механізми з урахуванням їх онтологічного призначення саме в «<...> соціальній діяльності <...> порівняно з іншими її видами <...>» [73]. Учений-психолог О. Леонтьєв не лише вказав на важливість соціальної діяльності, а саме він обґрунтував пріоритетність соціальної діяльності у практичній площині порівняно з її іншими видами [73].

За аналогією гіпотетично припускаємо, що *спосіб, який визначає порядок здійснення суб'єктами організаційної діяльності або діяльності в організації є організаційним механізмом. Відповідно – спосіб, який визначає порядок здійснення управлінської діяльності – управлінським механізмом; координаційної діяльності – координаційним механізмом, аналітичної діяльності – механізмом аналітики, економічної діяльності – економічним механізмом, інформаційної діяльності – інформаційним механізмом, механізми інформаційних процесів, механізмом інформаційної діяльності та ін.* Однак, така точка зору потребує розгляду терміна «спосіб» – «1. Певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; 2. Те саме, що служить знаряддям, засобом і т. ін. у якій-небудь справі, дії (курсив наш. – Л.К.) [84, с. 390] та конкретизації суб'єкта, що визначатиме цей спосіб. З огляду на аналіз авторських концептів терміна, *спосіб визначає певні дії та відповідно порядок певного виду діяльності.*

На наш погляд, під таке визначення можна підвести практично будь-який вид діяльності в соціальній та виробничій сфері, але загалом така інтерпретація не повною мірою розкриває принципи дії механізму та його призначення. Таке розуміння, на наш погляд, є не чітко визначеним і досить розмитим, але надає загальні обриси сутності й принципів дії механізму.

Крім того, можна зробити висновок, що організація будь-якого виду діяльності відбувається завдяки запуску організаційних механізмів, яких існує багато, залежно від об'єктів управління та організації діяльності.

Аналіз сутності механізму в словниках іншомовних слів і тематичних енциклопедіях дозволяє констатувати, що у цитованих авторських визначеннях не наведено *цільового призначення механізму, яке зумовлює необхідність його застосування на практиці*, про яке йде мова в теорії механізмів і машин, а саме те, що *механізм застосовується в тих випадках, коли не можна одержати безпосередньо необхідний рух тіл і виникає необхідність у перетворенні руху або енергії*.

1.2.2. Поняття «механізм» у науковому обігу суспільствознавчих наук

Поняття «механізм» широко використовується також у науковому обігу *суспільствознавчих наук*, розглядається як загальнонаукове та висвітлює специфіку соціального. Тлумачні словники та енциклопедії за професійним спрямуванням розкривають суть категорії в контексті розгляду соціальних явищ найчастіше з позицій системного підходу «<...> як внутрішню будову, систему чого-небудь» [18, с. 523]; «<...> як сукупність процесів, прийомів, методів, підходів, здійснення певних дій задля досягнення мети» [33, с. 361].

Одне з-поміж наведених визначень механізму, відбиває спосіб його утворення: «Механізм у методології соціальних досліджень виражає виокремлення в об'єкті особливого утворення (системи елементів і зв'язків), які забезпечують функціонування і розвиток об'єкта, будучи відносно стійким, стабільним, яке дозволяє пояснити існування об'єкта» [108; 102, с. 494-495; 111].

Це визначення поняття, на наш погляд, не втратило актуальності і для сучасних умов розвитку систем соціальної природи, тому що розглядається з позицій системного підходу в бінарній системі «ціле-часткове» зокрема, «<...> система – елементи підсистем, елементи системи, зв'язки елементів, зв'язки підсистем, зв'язки системи <...>», і як внутрішній елемент, який притаманний цілій системі і який має значення у межах цієї системи. Але все ж таки, на наш погляд, потребує уточнення призначення механізму та його соціальний контекст

через розгляд суб'єкта у процесі функціонування та розвитку об'єкта як системи соціальної природи.

Слід звернути увагу і на недоречності у наведеній вище авторській інтерпретації поняття стосовно пояснення існування об'єкта завдяки виокремленими у об'єкті системи елементів і зв'язків, тобто механізму. Виникає багато питань, які стосуються принципу дії або взаємодії системи елементів і зв'язків. А якщо їх не виокремити в об'єкті, то хіба не буде існувати механізм, якщо наявна система елементів і зв'язки між ними? У цьому випадку під об'єктом розглядається соціальна система, для якої людина, як істота соціальна є суб'єктом та одночасно є її системотвірним компонентом, а не природна система, для яких іманентно притаманним є гомеостазис.

Окрім того, наявність у системі лише елементів і зв'язків між ними, начебто «механізму», скоріше є *організаційною та інформаційно-комунікаційною основою системи*, статистичною основою, що у такій бінарній системі «<...> системи елементів і зв'язків», є недостатньою для забезпечення взаємодії підсистем і елементів та системи у цілому, а також для забезпечення руху системи, як важливих характерних ознак механізму.

Виникає питання, як існує об'єкт? Чи будь-який реальний об'єкт існує за наявності елементів і зв'язків? Дослідник, як суб'єкт пізнання або експериментатор, має розуміти, що лише одне уявне виокремлення системи елементів і зв'язків у об'єкті з позицій системного підходу, тобто такого особливого утворення як механізм, не приведе не лише до забезпечення його функціонування, а ще й до розвитку об'єкта. Розвиток також може бути різний – від організаційного до інформаційно-технологічного, інноваційного розвитку об'єкта та особистісного розвитку людини.

Для забезпечення функціонування і розвитку об'єкта необхідний суб'єкт, який має розробити або *запустити, якщо він існує, механізм*, у дію, забезпечити налагодження взаємодії елементів механізму, в результаті чого відбудеться перетворення енергії та руху в ньому, організація діяльності, і можливо, й ефективного функціонування об'єкта, тобто у визначенні потребує уточнення

динамічна складова розгляду механізму. Від запуску суб'єктом механізму залежить процес функціонування та розвитку об'єкта. Як відомо, гомеостазис тобто механізм є притаманним природним системам, який є внутрішнім по відношенню до системи. Але існують й зовнішні механізми, тобто механізми, що привнесені людиною ззовні, із середовища функціонування об'єкта. Тож виникає питання щодо специфіки дії внутрішніх і зовнішніх по відношенню до об'єкта механізмів, як функціонує механізм управління, привнесений ззовні у внутрішнє середовище об'єкта. При цьому слід враховувати й стани, у яких перебуває механізм: механізм може існувати і не виконувати свого призначення, для чого його створили. Сам механізм не може діяти, для цього необхідно його запустити, і для цього потрібна людина як суб'єкт діяльній соціальності. Власне у такий спосіб і відбувається раціональне поєднання механічного та соціального.

Окрім системного підходу до визначення механізму ученими, застосовуються й інші наукові підходи. Так Л. Юзьков поняття «механізм» розглядає в єдності двох наукових підходів»: зокрема, 1. Структурно-організаційний підхід характеризує механізм як сукупність певних складових елементів, які створюють *організаційну основу певних явищ, процесів*. 2. Структурно-функціональний підхід акцентує увагу не тільки на *організаційній основі* його побудови, тобто *статиці*, але й на його *динаміці*, реальному *функціонуванні механізму* (курсив наш – Л.К.) [119, с. 57-59] в певному середовищі. Виявлена специфіка сутності та структури механізму в суспільствознавчих науках буде врахована під час розгляду механізму управління, який є різновидом соціальних механізмів.

1.2.3. Механізм як базовий концепт теорії економічних механізмів

Для розв'язання завдання дослідження і з'ясування соціального контексту механізму важливе значення має обґрунтована зарубіжними й вітчизняними вченими сучасна теорія економічних механізмів і феномен механізму. З огляду на процес формування ринкової економіки в країні та необхідність зміни підходів до розгляду загальноосвітнього навчального закладу як соціоекономічної системи, соціотехнічної та організаційної системи в цілому, а

не тільки як педагогічної системи, висвітливо найбільш конструктивні трактування з метою визначення тих конструктів, які можна імплементувати (англ. «implementation» – втілення у життя, виконання, реалізація тощо) в практику управління освітою.

Термін «механізм» уведений у науковий обіг *економіки* з другої половини 60-х років ХХ століття (за тих часів це була економіка соціалізму), і, не дивлячись на власне відносну його новизну, отримав досить широке використання вченими, що знаходить підтвердження у наукових працях [113]. У економіці термін «механізм» трактується дослідниками в переносному значенні цього слова і означає «внутрішню будову, систему чого-небудь», «<...> необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними економічними явищами» та «<...> містить певну послідовність економічних явищ: його складовими елементами одночасно виступають вхідне і вихідне явища, а також весь процес, який відбувається в інтервалах між ними; механізм є природною системою» [32, с. 355-372; 71, с. 13-14; 87; 114]. Як відомо, він запозичений з техніки для опису функціонування соціальних і економічних процесів і їх взаємодії у соціально-економічних системах.

Характерною особливістю механізмів у техніці, трансформованих за аналогією і в економіку, є можливість отримання руху, виграшу в зусиллях і переміщенні, використання фінансових і енергетичних ресурсів для отримання позитивного ефекту (підкреслено мною. – Л.К.) у соціоекономічних системах. Прототипи простих механізмів, які запозичені з механіки (важіль, плече важеля (підойми), похила площина, шарнір і ін.), в економіці утворили групу так званих інструментів, які входять до складу механізму.

В економіці механізми переважною більшістю науковців і практиків вважаються *інструментами та за сутнісним навантаженням розглядаються в якості двигуна економічної системи*, що явно недостатньо для розв'язання наукових задач у економіці. Цим ще більшою мірою вноситься термінологічна плутанина й незрозумілість у застосуванні різних авторських потрактувань за

змістом категорій «механізм» і «інструмент» і лише підтверджує їх термінологічну невизначеність.

Якщо у переносному значенні важіль розглядати «<...> як засіб, яким можна надати дії, сприяти розвитку чого-небудь або поживити, підсилити діяльність кого-, чого-небудь» [84, с. 156], то знову-таки потребують уточнення усі складники важеля в економічному вимірі та з'ясування співвідношення щодо інструмента як засобу однопорядкового або протилежного за суттю. Слід розуміти і звернути увагу на те, що інструменти, як і важелі, самі по собі не в змозі привести в рух систему або процеси в ній (підкреслено нами. – Л.К.).

Розглядати інструменти або важелі без *їх взаємодії* з суб'єктом можна, але говорити про функціонування механізму або дію механізмів є недоречним. У цьому випадку йдеться про наявність розроблених механізмів, тобто статистичний контекст. Коли запускають механізми, то мова йде про їх дію, тобто йдеться про динаміку руху в часі й просторі. І тоді вже слід говорити про єдність такої тріади як «система – механізм – людина» та її соціальний контекст.

У цьому ракурсі звертаємо увагу на не зовсім правомірне або не досить вдале запозичення в економіку поняття «важіль» із механіки, сутнісне значення якого в економіці не можливо точно екстраполювати, і тому воно не є чітко визначеним і не є зрозумілим, а значить і практично недієвим для застосування. Або можна говорити про те, що не всі терміни з точних наук можна запозичувати для використання у гуманітарних науках, навіть у переносному сутнісному значенні. Якщо слідувати логіці з позицій механічного підходу, то необхідно було б сформулювати аналог складових важеля: «механічна сила», «плече важеля», «момент оберту важеля» на економічний контекст – «економічна сила», «плече економічного важеля», «момент оберту економічного важеля» та розкрити сферу їх застосування на практиці.

До сучасних фінансово-економічних важелів віднесено «<...> прибуток, дохід, фінансові та економічні санкції, ціна, орендна плата, відсотки, дивіденди, інвестиції, кредит, курси валют, курси цінних паперів, амортизаційні відрахування, дисконт, цільові економічні фонди, вклади, форми розрахунків,

франшиза, преференція та ін. <...>» [19, с. 58], а не екстрапольовані категорії механіки, такі, як-от: «економічна сила», «плече економічного важеля», «момент оберту економічного важеля».

Аналіз сучасної економічної літератури свідчить, що й до сьогодні не відбулося обґрунтування аналогів категорії «важіль», які ототожнюються деякими економістами з категорією «фактор», які у більшості випадків логічно не пов'язані, оскільки є насамперед характеристиками таких процесів у економіці як «прибуток», «фінансові санкції», «фонди цільового призначення», «кредити», «депозити», «облігації», «грошовий обмін» [87; 113; 114; 120; 122; 128], «<...> доходи, амортизаційні відрахування, економічні фонди цільового призначення, фінансові санкції, орендна плата, відсоткові ставки за кредитами, депозитами, облігаціями та ін.» [19, с. 61], або «економічний важіль визначається як засіб дії економічних методів за напрямом своєї дії <...> та які поділяються на дві групи: стимули і санкції. Крім того, важелі керування фінансовим механізмом поділяються на окремі види. Насамперед це принципи, умови і порядок формування доходів, нагромаджень і фондів, порядок здійснення витрат, умови і принципи фінансування і кредитування» [19, с. 63].

Проведений аналіз існуючих поглядів на механізм підтверджується розмірковуваннями ученого-економіста О. Чаленка про невизначеність терміна «механізм» у дослідженнях із економіки. За проведеною ним процедурою фальсифікації зроблено висновок про «<...> не зовсім коректне визначення структури й сутності відомого економічного поняття «механізм» [123].

За результатами термінологічного та контент-аналізу сутності розглянутих авторських дефініцій в економічній науці зроблено висновок про високу ступінь їх термінологічної невизначеності, яка не сприяє об'єктивності наукових пошуків, не дозволяє сформулювати адекватний термінологічний апарат теорії економічних механізмів, вносить плутанину в процес формалізації об'єктів, знижує достовірність не лише економічних досліджень, а й опосередковано впливає на якість життя людей.

Але попри термінологічну невизначеність, вслід за обґрунтованою теорією механізмів і машин, у фізиці слід відмітити вагомі досягнення щодо розвитку теорії економічних механізмів. Такий новий погляд на механізм в економіці висвітлено в сучасній концепції економічних механізмів авторитетними ученими і Нобелівськими лауреатами Лео Гурвіцем, Роджером Майерсоном і Еріком Маскіним, які у 2007 році отримали Нобелівську премію з економіки за основоположний внесок у обґрунтування теорії економічних механізмів.

Лео Гурвіц, Роджер Майерсон і Ерік Маскін сформулювали *найбільш загальне визначення механізму*, яке можна застосовувати до будь-якої взаємодії між економічними об'єктами, розглядаючи таку *взаємодію як стратегічну гру*, а власне сам *формат гри механізмом* [107]. Гра за такого трактування представляє опис того, як можуть діяти гравці – економічні суб'єкти – і до чого може привести будь-який набір дій гравців.

У такому контексті *механізм – це процедурно окреслені дії, правила, норми поведінки*, які застосовують гравці – суб'єкти економічних взаємодій – для досягнення прогнозованого результату, якого мають досягти гравці – економічні суб'єкти. Дискусійним, на нашу думку, видається таке бачення і виникає питання: чи будь-який набір дій економічних суб'єктів може привести до необхідного результату? Це питання потребує розгляду і практичної перевірки в соціальній сфері. У сфері освіти експериментальна перевірка і застосування такого формату економічного механізму практично можлива за умови законодавчо-правового визнання ЗНЗ економічними суб'єктами та соціоекономічними системами, адже в економіці Нобелівськими лауреатами досягнуто вагомих результатів.

На наш погляд, таке визначення можна застосувати також і до будь-якої взаємодії між соціальними об'єктами і суб'єктами загалом, і це буде правомірним. Виходячи з класичного розуміння суті поняття «механізм» із теорії машин і механізмів і враховуючи, що механізм є рухливою частиною пристрою, машини або системи та його призначення для соціальних систем і об'єктів необхідно зробити уточнення, яке точніше буде відображати його сутність.

Механізм – це така форма гри, яка розкриває процес організації та технологію реалізації гри задля досягнення прогнозованого результату. Власне механізм, як форма гри за процедурно окресленими діями, нормами, правилами, моделями поведінки суб'єктів є статичним представленням, а процес організації та здійснення гри власне представляє рухливо дієву характеристику, яка передбачає динамічні зміни не лише енергії суб'єктів, а й руху як соціальних, так і економічних процесів.

Розглядаючи інтерпретацію механізму як стратегічної гри і визначаючи доцільну форму гри, вважаємо за можливе його застосування до будь-яких процесів, зокрема й до виборчого процесу, який відбувається у всіх сферах і нетривалий час запроваджувався у процесі демократичного вибору педагогічними колективами керівників шкіл.

За аналогією побудуємо ланцюжок дій гравців у виборчому процесі. Наприклад, механізм голосування у виборчому процесі зазвичай визначається низкою правил і процедурою їх реалізації: кожна людина в приватному порядку обирає одну з кандидатур, яка бере участь у конкурсі; голоси, подані за кожну кандидатуру, підсумовуються обраною і затвердженою лічильною комісією, яка оголошує переможця кандидата, який набрав більшість голосів згідно з вписаними умовами. Однак, якщо процедура прописана не чітко, не враховує оптимальний спектр відповідей, наприклад, людина не визначилася у виборі і не може чи не бажає дати ані ствердну відповідь, ані супротивну, тобто утримується від відповіді, а у бюлетенях вказано «згоден з кандидатурою» або навпаки – «не згоден з кандидатурою», то прогнозований результат буде передбачуваним для тих, хто визначав правила гри.

Для виборців також результати гри можуть бути як передбачуваним, а можуть і ні, якщо гравці грали за латентними правилами розробників або якщо учасники виборчого процесу були байдужими до прозорості всіх процедурних моментів виборчого процесу, так і до його результату. Взаємодія у грі все-таки залежить від гравців і їх зацікавленості у грі та визначається, насамперед, відносинами з розробниками гри. Можна констатувати, що практично є

можливим застосовувати таке трактування механізму, але при цьому виникає багато запитань щодо процедурної дії механізму та, головне, у отриманні такого результату, який би задовольняв усіх гравців стратегічної гри.

Лео Гурвіцем запропоновано ще й найбільш розлоге формулювання, що визначає механізм як *взаємодію між суб'єктами і центром*, що складається із трьох стадій: кожен суб'єкт у приватному порядку посилає центру повідомлення – m_i ; центр, одержавши всі повідомлення, обчислює передбачуваний результат $Y = f(m_1, \dots, m_n)$; центр повідомляє результат Y_i , і за необхідністю, перетворює його в життя [107]. Таке визначення є найбільшою формою абстракції, сформульовано з методологічних позицій семіотики, одного з розділів наукознавства, не відображає реальну економічну ситуацію, але існує і діє в умовах сформованої ринкової економіки розвинених країн. При цьому залишаються невизначеними деякі моменти щодо центру, хто він є, цей центр – власником механізму, конструктором або розробником механізму, проектувальником принципів його дії, відповідальним за запуск цього механізму та за результати, які очікують отримати від запуску механізму – «механіком» або керівником механіка, або розпорядником механізму.

Ризики, окрім того, криються власне в інтерпретації *повідомлення*, що призначене для розкриття *невизначеності ситуації*. Будь-яке повідомлення характеризується такою властивістю як *непередбачуваність*. Звісно, основна властивість інформації полягає в здатності розкрити невизначеність ситуації, а міра з'ясованої невизначеності є мірою кількості інформації в повідомленні.

Саме тому виникає необхідність розгляду непередбачуваності та кількості непередбачуваності. Розглянемо непередбачуваність з методологічних позицій семіотики (наука про знаки). Зрозуміло, що непередбачуваність залежить від оригінальності даної конкретної множини знаків, але водночас можна скласти багато різних комбінацій знаків, однакових за ступенем оригінальності, але різних за своєю суттю. І власне від оригінальності повідомлення і залежить передбачуваний для центру результат, який може бути непередбачуваним для відправника повідомлення. Виникає ще й питання щодо правильності

передбачуваного центром результату $Y = f(m_1, \dots, m_n)$, від якого залежить і добір стратегії, і її практична реалізація, яка завжди пов'язана з ресурсами. За такою логікою викладу і розгляду механізму ресурсна складова має знайти місце в структурі дефініції механізму.

Кількість непередбачуваності, яка міститься в повідомленні, в сутнісному розумінні цього слова розглядаємо як інформацію. За своєю суттю ця *кількість непередбачуваності є мірою того нового*, що вносить повідомлення суб'єкта центру та середовище центру, як реципієнта інформації. Ця непередбачуваність залежить від оригінальності даної конкретної множини знаків. Водночас можна скласти багато різних комбінацій знаків, однакових за ступенем оригінальності, але різних за своєю суттю.

У процесі аналізу цієї авторської інтерпретації виникає ще й таке питання: як визначити міру того *нового*, яку вносить суб'єкт повідомлення у приватному порядку, власне центру і його оточенню? За визначенням А. Моля, інформація є мірою оригінальності, новизни та складності структур. Учений обґрунтовує своє визначення тим, що цю міру можна подати як ступінь неймовірного поєднання знаків певного виду, що становлять повідомлення. Інформацією можна назвати все те, що надходить з навколишнього світу і вносить будь-які зміни в середовище та яке оточує одержувача інформації або все те нове, що є у повідомленні й чого немає у складі середовища.

Відповідно до міркувань А. Моля, інформація є мірою виявлення нового і якісних змін у зовнішньому середовищі. Для центру, як споживача інформації, важливим є власне, що означає «нове» для нього особисто, а також має значення, чи це «нове» для економіки суспільства є новим, чи є відомим. Тобто інформація у ракурсі «нового» є суб'єктно детермінованим явищем. Інформація в контексті розгляду «<...> механізму як *взаємодії між суб'єктами і центром*» – це нове, розширене суб'єктом знання про будь-яку ідею, економічне явище, економічний процес, економічну діяльність чи матеріальний результат або продукт, що за своїми якісними характеристиками є новими по відношенню до існуючих форм і яке використовується для задоволення інформаційних потреб центру.

Уточнення потребує і сама категорія «нового», яка часто характеризується як зміна. Нове – це нововведення, така властивість чи якість об'єкта пізнання, яка щойно виявлена або відкрита суб'єктом пізнання, або яка з'явилася на зміну попереднього стану та поєднує в собі одночасно традиційне й кардинально нове, взаємозв'язок якого доповнює попереднє знання суб'єкту. Таким чином, інформація в контексті розгляду «<...> механізму як *взаємодії між суб'єктами і центром*» є мірою всього нового, як прогресивного явища, як засобу зміни старого, незважаючи на об'єктивність чи суб'єктивність цього нового для центру.

На наше переконання, репрезентований і обґрунтований визнаними у світі Нобелівськими лауреатами Л. Гурвіцем, Р. Майерсоном і Е. Маскінін *механізм є начебто латентним за природою*, оскільки залежить від одноосібного суб'єктивного прийняття рішення центром, наділеного правом експертної оцінки та у якого є владні повноваження і ресурсне забезпечення щодо практичного втілення механізму в практику. Не зважаючи на наведені міркування, він існує і реально може застосовуватися не лише в економічній сфері, а й в інших сферах суспільства. Це визначення механізму Лео Гурвіца «<...> як *взаємодія між суб'єктами і центром <...>*» (курсив наш. – Л.К.) і формалізована структура, що складається із трьох стадій, слугує підтвердженням найвідомішого висловлювання Г.В.Ф. Гегеля «<...> все, що існує, є розумним» [22].

Найбільш загальне означення поняття «механізм» таке як *форма стратегічної гри між суб'єктами і центром у процесі взаємодії* за Л. Гурвіцем, Р. Майерсоном і Е. Маскінін є придатним не лише до будь-якої взаємодії між економічними об'єктами, а й для взаємодії між соціально-економічними об'єктами сфери освіти та управління нею. Це визначення механізму можна застосувати і в теорії управління освітою як сучасне концептуальне визначення механізму управління з позицій стратегічного підходу з урахуванням специфіки ЗНЗ як соціоекономічної та мегаскладної системи, якій притаманні процеси різної природи, періодичності, циклічності, важливості, а також розглянуте

визначення можна і доцільно використовувати для аналізу функціонуючих механізмів у практиці управління сучасними ЗНЗ.

При цьому, гра – це опис того, як можуть діяти суб'єкти (гравці) та центр у процесі суб'єкт-об'єктної взаємодії і до чого приведе будь-який набір дій суб'єктів (гравців) і центру, тобто процедурно окреслені правила, дії, норми поведінки суб'єктів і прогнозований результат. Слід відзначити, що правила та алгоритми, які є придатними для опису роботи механізмів, як машин або технічних систем, можна застосовувати і до будь-якої діяльності людини. Окрім того, людину не можна порівнювати із сукупністю абстрактних правил та алгоритмів, які є придатними для опису роботи машини.

Під час проведення фундаментального дослідження «Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні» вітчизняною вченою Л. Паращенко теоретично проаналізовано та обґрунтовано наукові основи механізмів державного управління, базові механізми державного управління розвитком ЗСО та екстрапольовано сутність економічного механізму Нобелівських лауреатів – Л. Гурвіца, Р. Майерсона і Е. Маскіна в сферу державного управління освітою. Л. Паращенко в авторській інтерпретації трактує поняття «механізм державного управління» «як систему-конфігуратор, яка має фрактальну будову та виявляється в різних вимірах державного управління: як стратегічна гра-взаємодія між суб'єктом-центром і об'єктами управління (економічна теорія, Л. Гурвіц)» [90, с. 284-285].

1.2.4. Феномен механізму в інформаційно-тематичних ресурсах мережі Інтернет

Для з'ясування та розкриття сутності феномена «механізм» здійснено розширений пошук цієї категорії у мережі Інтернет із використанням різних інформаційно-пошукових систем (ІПС) за ключовими словами українською і російською мовами. За результатами пошуку отримано скріншоти – зображення на екрані монітору комп'ютера, на підставі яких складено табл. 1.1 та як приклад репрезентовано на рис. 1.6. Результати персонального розширеного пошуку поняття «механізм» у мережі Інтернет у жовтні 2013 року засвідчують його

широку контекстуальну репрезентацію в різних галузях наук, зокрема воно найбільш кількісно знаходиться в ІПС «Google» на 32,1 млн. сторінках російською мовою і 2 480 000 сторінках українською мовою, найменша кількість документів – 938 тис. знаходиться у ІПС «Мета».

Таблиця 1.1

Результати пошуку базового терміна дослідження «механізм» у мережі Інтернет станом на 06 –10. 09. 2013 р. (Додаток А. 1 рис. А. 1.1–А.1.10 за результатами пошуку терміна станом на 17.19.11.2009 р.)

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запиту	Результати пошуку
1	Google	«Механізм»	Українська	2 480 000 сторінок
2	Google	«Механізм»	Російська	32, 1 млн. сторінок
3	Яндекс	«Механізм»	Українська	1 млн. сторінок
4	Яндекс	«Механізм»	Російська	16 млн. сторінок
5	Мета	«Механізм»	Українська	938 тис. документів на 22,6 тис. сайтах
6	Мета	«Механізм»	Російська	3,3 млн. документів на 64,2 тис. сайтах
7	Rambler	«Механізм»	Українська / Російська	Кількість сайтів і сторінок не вказано
8	YaHoo!	«Механізм»	Українська / Російська	Кількість сайтів і сторінок не вказано

Механізм - <META> - н: x | Механізм - Yahoo! Search x | Механізм — Рамблер-П x | Механізм - Поиск в Гoo x | Механізм — Яндекс: най x

← → ↻ ↺ <https://www.google.com.ua/#q=%D0%9C%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

Яндекс | Пошта | Страница статистики | Книги. Журналы. А... | правильное питание | низкокалорийные ... | Нигма - интеллект... | Библиотека менед... | Куб — электронная... | Другие закладки

+Ви | Поиск | Зображення | Карты | YouTube | Новини | Gmail | Диск | Календар | Больше -

Механізм

Поиск | Картинки | Карты | Патенты | Ещё ▾ | Инструменты поиска

Результатов: примерно 32 100 000 (0,20 сек.)

Механізм — Вікіпедія
<ru.wikipedia.org/wiki/Механизм>
 Механізм (греч. μηχανή *meschané* — машина) — это совокупность совершающих требуемые движения тел (обычно — деталей машин), подвижно ...
 Кривошипно-шатунный — Простейший механизм — Храповой механизм

Механізм — Вікіпедія
uk.wikipedia.org/wiki/Механизм — Перевести эту страницу
 Основные понятия[ред.] Деталь або сукупність деталей, що не мають рухливості одна відносно одної у машині або механізмі і рухається як одне ціле, ...

Механізм Хіггса — Вікіпедія
ru.wikipedia.org/wiki/Механизм_Хиггса
 Хіггсовський механізм или механізм Хіггса (точнее, механізм Андерсона — Хіггса), предложенный английским физиком Питером Хіггсом в 1964 г. и ...

Картинки по запросу **Механізм** - Пожаловаться на картинки

Механізм с гибкой шестерней - YouTube

6 сентября 2013 г.

Сентябрь 2013

Пн	Вт	Ср	Чр	Пт	Сб	Вс
26	27	28	29	30	31	1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	1	2	3	4	5	6

10:21:51
пятница

Изменение настроек даты и времени...

Рис. 1.6. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» російською мовою з використанням пошукової системи «Google»

З'ясовано, що власне термін «механізм» зустрічається переважно за ключовими категоріями, які характеризують сферу його застосування або реалізації – це практичні заходи, засоби, інструменти, важелі, стимули, за допомогою яких різні інституції, суб'єкти управління, суб'єкти державного управління, органи державної влади та місцевого самоврядування впливають на суспільство, будь-яку соціальну сферу для досягнення поставлених цілей, в науковому обігу – за галузевим підходом його застосування. Наочне підтвердження даного висновку представлено на сайтах і в текстах документів у мережі Інтернет (див. додаток А. 1 рис. А. 1.1– А. 1. 13 і табл. А.1.1).

Категорії, для яких механізм є базовим концептом у різних галузях науки: «соціальний механізм», «механізм держави», «фінансовий механізм», «захисний механізм», «господарчий механізм», «економічний механізм», «інституційний механізм регіонального управління», «ринковий механізм», «механізм трансформації», «інноваційний механізм», «механізм розроблення та запровадження», «інноваційний механізм в економіці», «механізм розвитку особистості керівника», «механізм добору менеджерів», «механізм управління», «механізм акредитації», «механізм правового захисту», «механізм саморегуляції», «механізм прямої дії», «механізм правового регулювання», «механізм реалізації», «механізм функціонування», «механізм інтелектуальної власності», «механізм взаємодії», «механізм функціонування, розвитку та трансформації», «механізм державного контролю», «механізм налагодження комунікацій», «механізм реалізації державної політики», «механізм актуалізації творчого педагогічного потенціалу», «механізм соціокультурної детермінації пізнавальної діяльності» та ін.

За результатами пошуку в мережі Інтернет базового поняття дослідження «механізм», здійснення термінологічного і контент-аналізу його сутності та виявлення його структурних концептів зроблено такі висновки:

– механізм виник і розвивався у ході еволюції живої природи від нижчих до вищих форм розвитку матерії, генезис якого пов'язаний з розвитком матерії й живої природи та самоорганізацією матерії,

– механізм не створюється штучно у живій природі, а виникає задля забезпечення цілісності біологічних систем;

– механізм репрезентований різновидами механізмів – механізм еволюції живої природи, гомеостазис, механізм самоорганізації матерії, «<...> природний відбір виступає як <...> механізм, який відповідає в кінцевому рахунку за ускладнення та вдосконалення самого сховища спадкової інформації» [1, с. 45];

– механізми, як з'ясовано у науковому обігу, класифіковано на механізми-знаряддя (інструменти), механізми-системи (набір взаємопов'язаних елементів у структурі системи), механізми-процеси, механізм управління в контексті еволюції живої природи, до яких належать і механізми управління як окремий вид;

– механізм репрезентований науковою спільнотою різновидами механізмів у різних сферах діяльності людини, які суб'єкти пізнання-дослідники вивчають, конструюють, формують, створюють нові, модифікують, застосовують, розробляють технології їх впровадження, описують принцип їх дії та ефекти від впровадження, застосовують у різних сферах, зокрема управлінні освітою.

Пошук терміна «механізм» за ключовими словами в лапках і без «лапок» українською і російською мовами, контент-аналіз назв змісту переважної більшості документів у різних ІПС дає змогу зробити висновки про накопичення значного масиву теоретичного знання щодо сутності та генезису розвитку феномена механізму в фізиці, філософії, машинобудуванні, молекулярній кібернетиці, біології, будівництві, соціальному управлінні, інформатиці, управлінні персоналом, психології, що підтверджує його широке контекстуальне представлення в науковому обігу різних галузей наук і широке застосування в практиці та важливе значення для удосконалення людської життєдіяльності.

Знання про механізми традиційно виникали в процесі діяльності людини. Вони накопичувалися і передавалися від покоління до покоління як

усвідомлений набутий практичний досвід. Процес утворення нових знань про феномен механізму, як і процес створення нових технологій реалізації механізмів на практиці, можна представити як результат взаємодії людини й природи, людини й суспільства, суб'єкта й об'єкта. Це дає підстави для висновку, що знання, накопичені людством, є рушійною силою не лише для подальших видозмін і конкретизації сутності феномена механізму, а й для модернізації реально існуючих і розроблення нових механізмів завдяки взаємодії людини зі світом. Оскільки знання також є результатом пізнання і продуктом пізнавальної, науково-дослідної діяльності в різних сферах, то у процесі суспільно-практичної діяльності людини змінюється не тільки обсяг знань, а й межі пізнання суб'єкта завдяки розширенню сфери їх застосування. Тому, власне, соціальне життя людини неможливе без знань, зокрема й про механізми в різних наукових галузях і їх практичного застосування в різних сферах і видах діяльності.

Аналіз наведених вище авторських трактувань поняття «механізм» дозволяє зробити висновок про те, що увага вчених акцентується більшою мірою на технічній його складовій, на пріоритетності законів збереження та перетворення енергії в процесі руху порівняно з «соціо» в мегасистемі «Всесвіт – інформація про механізми – людина – суспільство». І це певною мірою зміщує акценти в розумінні соціокультурного контексту механізму та врахування первинності природи гомеостазису за діалектикою його розвитку.

Феномен механізму не втратив своєї актуальності за умов технологізації сучасного інформаційного суспільства, активно вивчається вченими та дослідниками та використовується в науковому обігу як технічних, так і природничих і гуманітарних наук і практиці; слугує базовим поняттям у процесі обґрунтування нових сучасних теорій соціальних і економічних механізмів, теорії механізмів державного управління, теорії та методиці управління освітою.

Механізм охарактеризовано філософами як універсальну властивість матеріальних об'єктів і претендує на інтегральне загальнонаукове поняття на рівні з такими загальнонауковими феноменами як «організація», «інформація», «комунікація», «знання» та «управління», є неоднозначним за змістовим

контентом завдяки спробам наукового товариства авторського витлумачення цієї категорії залежно від сфери застосування і предмета дослідження у сучасному світоглядному контексті.

Наведені авторські тлумачення поняття «механізм» у філософії та соціології тяжіють більше до системного, структурно-організаційного, структурно-функціонального і процесного підходів порівняно з механістичним підходом у теорії механізмів і машин. З позицій механістичного й системного підходу в їх взаємозв'язку *механізм* розглядається як система, що має *організаційну основу і функціонує*, характеризується *рухом* елементів і перетворенням енергії; як система тіл, що призначена для перетворення руху одного чи кількох тіл у заданому напрямі, тобто система, в якій відбувається *взаємодія* тіл, у результаті якої відбувається і перетворення руху, і перетворення енергії водночас. Механізм є рухливою частиною системи, яку маємо розглядати у динаміці та статиці під час вивчення або проектування.

Процесний підхід акцентує увагу на процесуальній стороні механізму, розглядаючи його як пристрій для передачі й перетворення рухів і енергій будь-якого роду, та пояснює суть процесів, які пов'язані з генезисом – виникненням, розвитком у ході еволюції живої природи, створенням, розробленням, реальним функціонуванням у часі і просторі, модернізацією, перетворенням, взаємодією із зовнішнім середовищем, запуском механізмів. Зауважуємо, що поняття «механізм» і поняття «процес» не можна ототожнювати, оскільки процес *характеризує лише* послідовність дій, етапів перетворення чого-небудь. Механізм є значно ширшим за *контентом* поняття, яке охоплює процеси, в яких механізм є задіяним та є тією рушійною силою, що запускає ці процеси для виконання ретроспективного призначення та забезпечує виконання суб'єктами різноманітних дій, які приводять до руху процесів у об'єктах та зміни енергії. Зауважимо, що для досягнення поставленої мети у будь-якому виді діяльності, зокрема і організаційній, людина здійснює різні дії та використовує інструменти, важелі, способи, засоби в результаті чого відбувається послідовне виконання певних механічних і енергетичних перетворень.

Процеси, в яких задіяні механізми, є різноманітними та більшою мірою визначають або детермінують порядок певних різновидів руху, енергії, діяльності в системі як технічній, так і соціальній. Аналіз праць засвідчує, що завдяки застосуванню механізмів практично розв'язується широке коло технічних, економічних, соціальних, культурологічних, психологічних проблем як у минулому, так і за сучасних умов розвитку інформаційної цивілізації та відбувається підвищення ефективності функціонування процесів, зокрема таких універсальних як організація, управління, розвиток та саморозвиток людини та інших процесів, у яких задіяна людина або які здійснює людина з використанням різноманітних механізмів.

Механізм детермінує процеси самозбереження системи, накопичення корисної інформації, упорядкування внутрішніх зв'язків, якісних змін взаємодій, зростання активності систем, підвищення рівня організації систем, самоорганізації та інші процеси.

Механізм пов'язаний зі *станами і процесами*, з яких складається явище, до якого задіяний механізм або якому він іманентно є притаманним (для предмета цього дослідження це процес управління ЗНЗ і процес організації управління ЗНЗ); з *діями та взаємодіями* (деталей механізму в технічних системах, взаємодією суб'єктів, взаємодією суб'єктів і об'єктів у соціальних системах), з *виконанням операцій*; з *приведенням у рух* машин або елементів машин (*систем*), з *приведенням у дію* суб'єктів і з *виконанням* ними операцій; з *викликом* певних рухів, передачею та перетворенням руху та енергії, з *досягненням* цілей, з *визначенням* порядку певного виду діяльності або процесу, з *проведенням* у рух дією суб'єктів у процесі взаємодії, з *запуском* машин і механізмів, з *процесами* відхилення параметрів системи від норми і *впорядкованістю* систем, з *циркуляцією* інформації.

Створення та практичне застосування механізмів у життєдіяльності людини та управлінні системами різної природи має розглядатися у контексті таких процесів як розроблення, створення, обґрунтування, вдосконалення, модернізація, поєднання, реалізація, використання, запуск механізмів.

Назва і онтологічне призначення механізму з часів Архімеда не змінилося на відміну від його інтерпретацій та використання його у науковому обігу не лише точних, а й гуманітарних наук. Механізм призначений для отримання руху, переміщення у часі і просторі, запуску машин і систем, використання і перетворення ресурсів (енергетичних, фінансових, інформаційних), приведення у рух дії суб'єктів у процесі взаємодії та для виграшу в зусиллях й отримання позитивного ефекту та ін.

За результатами контент-аналізу механізму структуровано й узагальнено концепти, які сутнісно визначають його призначення:

- приведення в дію машини або технічної системи, а значить і соціальної системи, а також суб'єктів у рух і дію;
- забезпечувати можливість отримати рух, викликати певні рухи елементів у системі;
- визначати порядок певного виду діяльності або процесу;
- здійснювати перетворення руху або енергії та передачу руху або енергії у певний час;
- здійснювати дії для досягнення мети, прискорення рухів і процесів у машинах і системах;
- створювати організаційну основу певних явищ і процесів.

У економічних теоріях визначення дефініції механізму дослідниками обґрунтовується з позицій «механістичного підходу», оскільки вони розкривають його сутність через такі складники, як: пристрій, прилад, рух, внутрішня будова машини, важіль, механічні виробничі операції порівняно з діяльнісним, процесним і стратегічними науковими підходами. З'ясовано, що екстрапольовані з механіки концепти, зокрема і «важіль», є розмитими та невизначеними, не розкривають принципи дії та функціонування реальних механізмів, технології *запуску механізмів*, як це ґрунтовно розкрито в механіці. Усі процитовані в цьому підрозділі визначення економічного механізму в понятійному значенні близькі до процесу та за сутнісним навантаженням розглядається як двигун економічних

процесів, тоді як в природничих науках механізм носить виключно ресурсне визначення.

Поняття «механізм» використовується в теорії соціального управління для опису соціальних і управлінських процесів у їх єдності та суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії. Для екстраполяції в теорію управління освітою найбільш прийнятною є інтерпретація дефініції механізму з позицій процесного підходу в переносному значенні трактована як *сукупність станів і процесів, із яких утворено таке загальнонаукове явище як соціальне управління та його різновид управління загальноосвітнім навчальним закладом, а також така інтерпретація поняття в переносному значенні як система, устрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності суб'єкта* (уточнення зроблено мною. – Л.К.) *або процесу для досягнення мети у просторі й часі* – відповідно до предмета дослідження – це управлінська діяльність або діяльність адміністративно-управлінської ланки, або суб'єктів управління та процес управління. Слід зауважити, що порядок будь-якого виду діяльності та управлінської діяльності зокрема, можна і необхідно розглядати через єдність слова і справи в соціумі, що детермінує соціальну сутність дій та соціальний контекст персональної відповідальності керівника будь-якого ієрархічного рівня.

Для подальшого розгляду базового поняття «механізм управління», що за умовного поділу утворено з двох рівноправних категорій «механізм» і «управління», розкриття його специфіки, що відповідатиме предмету нашого дослідження та сприятиме практичному розв'язанню управлінських завдань сучасного ЗНЗ, необхідно з наведених у цьому підрозділі визначити найбільш прийнятне трактування поняття «механізм» для управління сферою освіти та найбільш придатне для застосування на практиці.

Термінологічний аналіз концептів поняття «механізм управління» дозволяє визнати за найбільш прийнятний за окресленою методологією такий узагальнений його контекст – «механізм <...> *система, спосіб, устрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності або процесу <...>*», «механізм <...> *що визначає практику здійснення певних дій задля досягнення мети <...>*»,

«механізм, як система, має одну вхідну ланку, що отримує рух <...>, і одну вихідну <...>» з позицій системного, діяльнісного та процесного підходів та з урахуванням принципу дії механізму з позицій механістичного підходу. Дії суб'єктів завжди пов'язані з рухом, навіть у стані спокою, та перетворенням енергії у різних видах діяльності, особливо це стосується мислєдіяльності людини. А також такі трактування – «механізм <...> як будь-яка взаємодія між економічними об'єктами <...> взаємодія між суб'єктами і центром <...>», «механізм <...> розглядаючи взаємодію як стратегічну гру», «механізм <...> як власне сама форми гри» з позицій стратегічного підходу.

Виходячи з наведеного вище теоретичного аналізу авторських трактувань поняття «механізм», уявлень і міркувань учених про цей феномен, вважаємо за необхідне акцентувати увагу в процесі розгляду феномена механізму на його діяльнісному контексті – дії, людські зусилля щодо зміни дій або станів процесів – все те, що пов'язане з діяльністю людини, її інтелектом, рухом і енергією та на феноменальності людини, що полягає в суспільному характері її існування та взаємодії з навколишнім світом завдяки діяльності та у всьому тому, що створене людиною і для людини, і в цьому значенні – є природним, творчим, і одночасно штучним.

1.3. Методологія визначення сутності та структури феномена механізму управління

Модернізація управління загальної середньої освіти в Україні, сучасні реалії управлінської практики, запровадження змін, ускладнення цілей і завдань, змісту та характеру управлінських функцій керівника зумовили необхідність осмислення сутності феномена управління і здійснення філософського аналізу, в першу чергу, управління складноорганізованими соціальними системами, до яких належить і ЗНЗ крізь призму дієвих механізмів управління.

Модернізація управління загальної середньої освіти детермінує перехід від оперативного управління до законодавчо визначеного державно-громадського управління та до стратегічного управління, їх збалансованого поєднання через «<...> налагодження високопрофесійного аналітичного і прогностичного

супроводу управлінських рішень <...>», «орієнтацію освіти не на відтворення, а на її розвиток...» [83, с. 12], пошук реальних шляхів орієнтації сфери освіти на кінцеві цілі суспільства й особистості «<...>, щоб згодом створити *цілісний механізм управління галуззю* на базі єдиних інтересів учасників навчально-виховного й управлінського процесів» [30, с. 5].

Зважаючи на незворотність модернізаційних змін у ЗСО в умовах реформаційних змін і багатовекторного розвитку сучасного суспільства в Україні, на важливість порушеної проблеми цілком логічним вбачається обраний об'єкт і предмет дослідження, та необхідність здійснення системного аналізу застосованих фахівцями з різних галузей підходів, методів, способів і засобів до розв'язання цієї наукової задачі та окреслення нових перспективних методологій, парадигм, методів і сучасних інструментальних засобів інформаційного суспільства.

Такі дослідження для сфери освіти є новим напрямом наукових пошуків, які, на нашу думку, сприятимуть прискореному переходу від адміністративно-командної до державно-громадської та до громадського-державної форм управління, від заданого зовні векторів розвитку до особистісного, інноваційного, організаційного, технологічного векторів розвитку ЗНЗ у ЗСО. Розв'язання окресленої наукової задачі цієї розвідки буде здійснено з застосуванням різноманітних парадигм і концепцій, методів дослідження, включаючи ретроспективний, теоретичний, термінологічний, системний аналіз та контент-аналіз механізму управління у взаємозв'язку та взаємодії його з феноменом управління на інтеграційних засадах.

Завданнями наукового пошуку, що знайшли відображення у програмі дослідження, визначено такі: здійснити ретроспективний та теоретичний аналіз, контент-аналіз механізму управління як загальнонаукового феномена та управлінської категорії, здійснити і узагальнити наукові результати у формі здобутків, одержаних фахівцями різних галузей наук, зокрема філософії управління, філософії інформаційної цивілізації, філософії техніки, соціології управління, економічного менеджменту, соціального управління, стратегічного

менеджменту в процесі розв'язання цієї наукової задачі або окремих її складників.

У той же час слід відзначити, що вивчення стану розроблення порушеної проблеми дозволило зробити висновки про те, що в українському науковому дискурсі не виявлено колективів вітчизняних науково-дослідних організацій, або вчених, які здійснюють подібні дослідження в сфері загальної середньої освіти, на відміну від дослідників у сфері вищої освіти та державному управлінні та зарубіжних учених. Провідні позиції з розробки цієї проблеми займають іноземні фахівці. Для наукових шкіл менеджменту США, Японії, європейських країн, РФ проблема побудови механізмів управління соціально-економічними системами, фрагментарно і системою освітою, та їх реалізація на практиці є не новою. Як правило, ця проблематика активно досліджувалася в країнах у зв'язку з розробленням і впровадженням освітньої політики, реформ та інновацій, зумовлених соціально-економічними чинниками.

Слід звернути увагу й на відмінність форм управління у сфері освіти цих країн, які відповідають сучасній формі розвитку цифрового суспільства на демократичних засадах у них. У практиці європейської освіти переважно реалізоване громадсько-державне управління та стратегічне управління на вищому рівні керівництва завдяки запровадженним науково обґрунтованим стратегемам, «стратегічному набору», довгостроковим рішенням, механізмам передбачення близького і віддаленого майбутнього, механізмам регулювання й розвитку, механізмам адаптації суб'єктів керування і самоврядування до мінливих і непередбачуваних зовнішніх умов їх функціонування, викликів суспільства. А також завдяки модернізації структури управління та передачі повноважень місцевого самоврядування в галузі освіти в країнах Європи, докладно висвітлено в монографії «Наукові основи громадсько-державного управління загальною середньою освітою в регіоні» за науковою редакцією автора цієї монографії [91, с. 173-190]. Викладене вище детермінує здійснення методологічного аналізу та логічний виклад розвитку наукової думки в контексті

сутнісно смислового взаємозв'язку та взаємодії бінарної системи «управління – механізм управління».

1.3.1. Розвиток філософського наукового знання в контексті сутнісного смислового взаємозв'язку бінарної системи «управління – механізм управління»

Усвідомлюючи цивілізаційну важливість феномена управління і розглядаючи механізм управління як атрибут, який іманентно йому притаманний, за раціонального підходу які співвідносяться як ціле і складова одиниця цілого, зазначимо, що сутнісний смисл бінарної системи «управління – механізм управління» слугуватиме методологічною одиницею аналізу розвитку наукового знання в контексті взаємозв'язку та взаємодії цих управлінських феноменів.

У менеджменті обґрунтовано чимало парадигм і концепцій – функційна, адміністративно-командна, організаційно-бюрократична, адаптивна, мережевого управління, концепція управління за цілями та за результатами, концепція внутрішньошкільного управління, Good Governance (GG), Total Quality Management, Project Management, Empowerment, Organizational management, Informative management, Strategic management і ін), дескриптивних (описових) і прескриптивних (нормативних) моделей процесу управління, підходів до розгляду феномена управління, які узагальнено на рівні теорій управління у різних галузях знання й наукових школах менеджменту.

Осягнути сутнісну своєрідність загальнонаукового феномена управління неможливо поза баченням діалектичного характеру його єдності з механізмом управління. Утім, не лише пізнавальний та науковий інтерес загострює проблему феноменів управління та механізму управління в їх взаємодії. Її значення зумовлюється насамперед потребами сучасної практики управління освітою і певною мірою спонукає до ретельного аналізу як смислової своєрідності, так і генетичної й структурної взаємності управління та механізму, розгляду генезису цих феноменів на інтеграційних наукових засадах.

Аналіз та узагальнення наукових праць, у яких розкриваються філософські, соціолого-психологічні аспекти управлінського континуума (від лат. *continuum* – безперервне, суцільне) дозволяє виокремити кілька напрямів наукових досліджень у філософсько-позитивістському сенсі його (існування) здійснюваності – від минулого до майбутнього. *Перший напрям висвітлює ретроспективу розвитку управлінської думки з 5000 р. до н.е., коли шумери віднайшли клинопис і тим самим відкрили світу можливість реєстрації фактів, аж до середини 80-х років ХХ ст. з виокремленням вкладу в розвиток менеджменту як цивілізаційного феномена (шумери, Хамурапі, Менціус, Ксенофонт, Діоклетіан, Р. Оуен, А. Файоль, Ф.У. Тейлор, О.Г. Черч, М.Р. Фоллетт, Ч. Барнард, М. Вебер, Г. Саймон та ін.) [Цит. за: 109, с. 459-462].*

Другий напрям пов'язаний з теорією інформації в менеджменті (Н.Вінер, К.Шеннон, 1949), філософською концепцією інформаційної цивілізації (Р. Абдєєв, 1994) і сучасними теоретико-практичними дослідженнями інформації як субстрату феномена управління у взаємозв'язку з механізмом у різних галузях наукового знання (В. Андрущенко, В. Афанасьєв, О. Бандурко, Вол. Бондар, С. Бочарова, Н. Горлач, О. Землянська, В. Маслов, В. Кремень, С. Пазиніч, В. Пікельна, О. Пономарьов, А. Спіркін, А. Урсул та ін.). Крім того, аналіз наукової літератури з порушеної проблеми свідчить, що незважаючи на досить вагомні результати наукових пошуків, одержані результати не здобули цілісного узагальнення в контексті бінарної системи «управління – механізм управління», залишилися поза увагою дослідників проблеми розробки, модернізації та впровадження дієвих механізмів управління через значні розбіжності теоретичних поглядів учених на саму природу та генезис розвитку механізмів у сфері соціального управління.

Сутність феномена управління, як одного з найдавніших практичних винаходів людства розглядається вченими переважно в межах лінійного підходу у контексті зростання вектора часу та цивілізаційного підходу в ракурсі аналізу розвитку феномена управління з поступовою еволюцією кожного етапу цивілізаційного розвитку, урахуванням динаміки розвитку суспільства і науки, з

конкретним удосконаленням видів, форм і засобів людської діяльності, з ускладненням і застосуванням цього явища в різних сферах.

За таких підходів уможлиблювався розгляд розвитку феномена управління через сходження від конкретного до загального універсального наукового явища в різних галузях наукового знання та у взаємозв'язку з його дефідентами, з'ясування його змістового контексту, завдяки яким уявляються його головні, найістотніші властивості та ознаки.

Наприкінці 50-х років ХХ ст., точніше у 1949 році, була запропонована Норбертом Вінером (Norbert Wiener) перша універсальна системна модель управління у вигляді «кібернетичного контуру» з урахуванням зворотного зв'язку та характеристикою його ролі в процесі управління об'єктами, що включала блок управління; блок, яким керують; прямий управлінський зв'язок і зворотний зв'язок (рис. 1.7).

Під час обґрунтування кібернетичної моделі управління об'єктами враховано фактори впливу зовнішнього середовища на суб'єкт та об'єкт управління та зв'язки між ними.

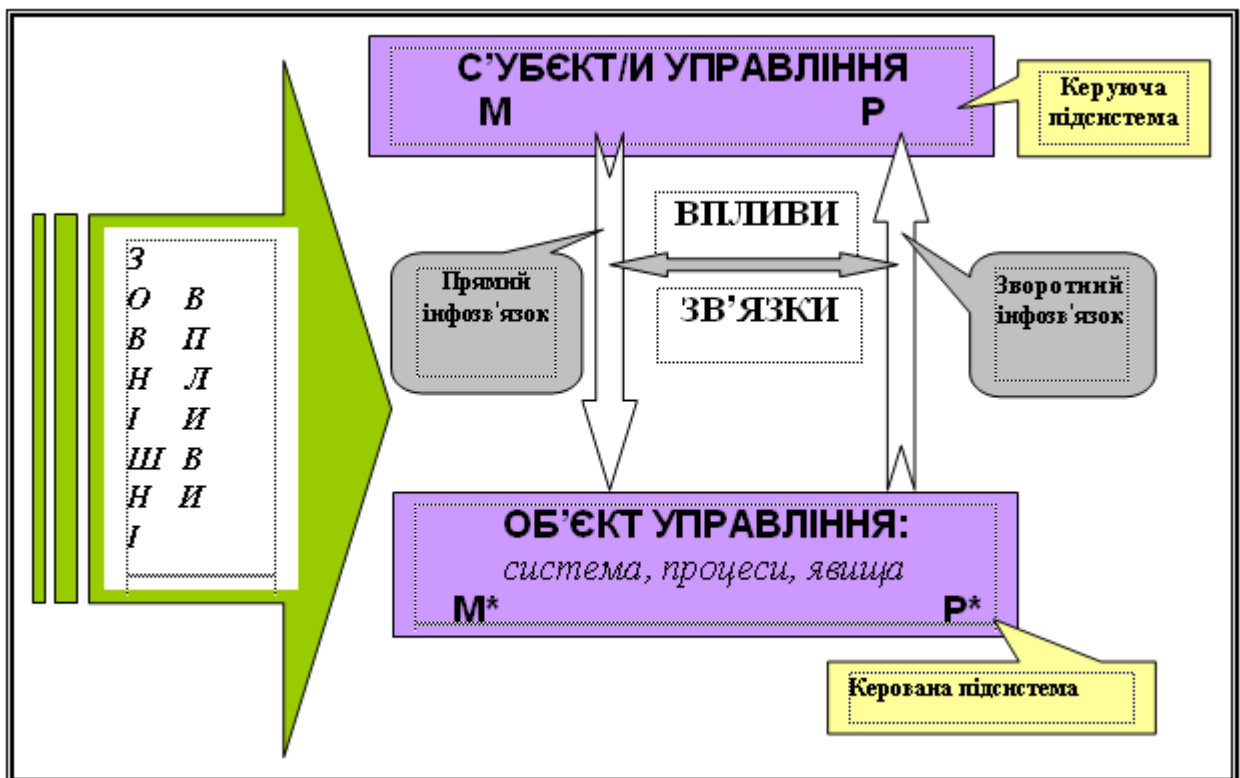

Рис. 1.7. Кібернетична модель управління

Примітки:

- ☑ мета (M, M^*) управління (або цілі), які розглядалися як ідеальний образ бажаного, можливого й необхідного станів об'єкта, як прогнозований результат (P, P^*);
- ☑ потенційні можливості її досягнення;
- ☑ моделі об'єкта в розпорядженні суб'єкта;
- ☑ управлінський зв'язок ;
- ☑ реакції об'єкта управління на впливи блоку управління;
- ☑ зворотний зв'язок (інформування суб'єкта про зміни стану об'єкта управління).

Відзначаємо, що теоретичні конструкти цієї моделі мають важливе значення для дослідження сутнісного смислового взаємозв'язку бінарної системи «управління – механізм управління» та механізму управління у сфері освіти та виявлення специфіки його сутності, структури та концептів через суто кібернетичні дефіцити, які набули поширення як у педагогічній науці, так і в практиці управління ЗСО.

Окреслена проблема дослідження через недостатній рівень її вивчення зумовлює необхідність розгляду феномена управління у філософії та інших галузях наук у ретроспективі його розвитку від моменту виникнення до теперішнього часу та з'ясування його взаємозв'язку з концептуальними положеннями та закономірностями кібернетики.

Вітчизняними фахівцями з філософії управління В. Кременем, С. Пазинічем, О. Пономарьовим (2008 р.) здійснено філософсько-соціологічний та системний аналіз підходів до розуміння сутності феномена управління, виявлено проблеми і суперечності управління в соціальних системах, обґрунтовано його універсальний характер, здійснено методологічне й філософське обґрунтування цього явища у межах нової сучасної дисципліни – філософії управління [117]. Лейтмотивом, який проходить упродовж усього контексту підручника філософії управління для студентів і аспірантів, викладачів філософських та управлінських дисциплін і, який слугує провідною характеристикою ідей, мотивів діяльності і поведінки людей є твердження

Мішеля Фуко: «Філософія – це основна практика управління». Саме вітчизняні фахівці з філософії управління акцентували увагу на смислому сенсі феномена *управління соціальними системами*, співвідношенні у ньому відкритого і прихованого, який «<...> є своєрідним і навіть дещо *таємничим феноменом*, *глибинна сутність* якого немов *прихована* від дослідників як за його *призначенням і зовнішніми проявами*, так і за *механізмами практичного здійснення*» (курсив наш. – Г.К.) [117, с. 87].

Слід погодитися з твердженням провідних учених у галузі філософії управління освітою, що «<...> таке становище істотною мірою зумовлене тим, що існує гостра потреба у філософському осмисленні змісту самого поняття управління та сутності відповідного соціального феномена, що виникла порівняно недавно і виступає своєрідним відображенням кризи управління. Вона пов'язана з неможливістю використання традиційних світоглядних, методологічних та методичних прийомів до розуміння сутності та змісту феномена управління та його практичної реалізації» [117, с. 24]. Окрім того, розв'язання цієї проблеми ускладнюється характером управлінської діяльності «як метадіяльності» й величезним розмаїттям сфер і видів людської діяльності забезпечення якісних результатів і змін якої потребує управління та відсутністю у філософській науці «<...> надійно розробленої моделі управління, сформованої на рівні її найбільш суттєвих ознак <...>» [69].

За логікою дослідження викладу необхідно привідкрити не лише таємничість своєрідного філософсько-соціального феномена управління, але й розкрити приховану від дослідників і, тим паче, від практиків його глибинну смислову сутність, проаналізувавши для цього структуру, концепти, зв'язок і роль механізмів управління у процесі його еволюції. Тобто, необхідно простежити розвиток філософського наукового знання в контексті сутнісного смислового взаємозв'язку дефініцій, які у цьому дослідженні розглядаємо як бінарну систему «управління – механізм управління». *Механізм розвитку матерії* та його системоорганізаційна роль як важливого філософського феномена має суттєве значення на думку автора концепції філософії

інформаційної цивілізації Р. Абдєєва. Звісно, *генезис феномена механізму управління й механізму розвитку управління* має суттєве значення для пізнання визначеного предмета дослідження на сучасних світоглядних засадах та у діалектичному контексті від нижчого до вищого, від простого до складного структурування в бінарній системі «управління – механізм управління».

Проте деякі загальні контури феномена управління вже можна уявити на підставі аналізу результатів численних досліджень та всієї сукупності проблем управління з єдиних світоглядних позицій [1; 2; 9; 16; 23; 28; 43; 44; 45; 47; 50; 51; 59; 63; 74; 75; 78; 89]. Саме тому навіть окремі спроби аналізу цього важливого феномена з викладених вище методологічних позицій та концепції дослідження у взаємозв'язку трьох концептів, сприятимуть реалізації провідних ідей дослідження та уявляються корисними, оскільки хоча б частково можуть задовольнити потреби сучасної практики управління в осмисленні, пізнанні та обґрунтуванні необхідності запровадження дієвих механізмів управління у сфері освіти, від яких суттєво залежить не лише якість освіти, а й у прогнозованому майбутньому якість життєдіяльності людини.

У цьому контексті зауважимо, що не зважаючи на чітко визначені й загальноприйняті складові концепти механізму управління, що утворений з двох понять – механізм і управління – на сьогодні не існує загальноприйнятого однозначного трактування ані поняття управління, ані поняття механізм у соціальній та інших сферах людської діяльності.

У сучасних наукових працях з менеджменту, філософії управління, соціології та психології управління недостатньо уваги приділяється ученими й дослідниками висвітленню сутності цього цивілізаційного феномена, який витлумачується ними більшою мірою на рівні авторського розуміння та інтерпретацій відповідно до предмета вивчення або дослідження, а у ряді фундаментальних праць феномен механізму управління взагалі не визнається як самостійне явище і філософська категорія або вказується на існування через його назву без пояснень.

За результатами проведеного термінологічного та теоретичного аналізу наукового доробку учених автором цієї монографії здійснено розкриття сутності й специфіки феномена управління з позицій кібернетики, соціології, філософії та педагогіки, детальне висвітлення якого здійснено у посібнику [106, с. 12-59] та репрезентовано висновки, що мають значення для розв'язання поставленої наукової задачі.

Власне це такі висновки, як: менеджмент як цивілізаційний феномен є іманентно притаманним для будь-якої цивілізації незалежно від концептуальних фундацій, а цілі, інформація та організація є невід'ємними, характерними ознаками різних видів менеджменту і складовими їх системотвірних компонентів; зміна типу суспільства й інформаційної структури впродовж ХХ ст. – від сільськогосподарського, індустріального до інформаційного – детермінувала виокремлення і обґрунтування нових видів менеджменту, зокрема й інформаційного менеджменту наприкінці 70-х р. ХХ ст. у США; провідні положення різних концепцій менеджменту постійно трансформувалися в управління освітою відповідно до соціально-економічних умов, парадигм у теоретичному та освітньому просторі педагогічної науки й ідеології конкретного суспільства [68, с. 28].

Розкриття смислової сутності управління, до якого належить і управління ЗНЗ як видове, у нерозривній єдності та взаємозв'язку змістового і структурного аспектів системного аналізу дозволяє констатувати, що у філософії починаючи з другої половини минулого століття предметом розгляду учених і дослідників у більшості розвідок стає виявлення особливостей цього явища через «<...> причинно-наслідкові зв'язки і залежності <...>» [1], <...> впорядкування системи» [106, с. 13-16], «<...> всю суму інформаційних взаємодій у системі <...>» (А. Спіркін [104, с. 435], «<...> здатність біологічних і соціальних систем накопичувати, перетворювати та передавати інформацію <...>» [104, с. 13-16].

Загальнонауковий і філософський феномен управління з позицій системного та функційного підходів трактували як «<...> елементарну *функцію* організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка

забезпечує збереження їхньої визначеної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності» (В. Афанасьєв – [9, с. 33]); «специфічну функцію і особливий вид діяльності організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних) у контексті біогенезу» (В. Андрущенко, В. Афанасьєв, Н. Горlach, А. Урсул, А. Спіркін та ін. – [9; 10; 104, с. 435], «<...> функцію організованих систем різної природи (біологічних, технічних, соціальних), завдяки якій зберігається їхня структурна визначеність, підтримується режим діяльності, реалізується програма досягнення свідомо поставленої мети (О. Бандурко, С. Бочарова, О. Землянська – [10, с. 5]); «<...> функцію, притаманну організованим біологічним, технічним, соціальним, військовим системам тощо» (О. Урбанович – [110, с. 7]); «<...> функцію будь-якої організованої системи, спрямованої на збереження її якісної визначеності, на підтримку динамічної рівноваги із середовищем та на її розвиток <...>» (А. Спіркін – [104, с. 435]), але в них зовсім не приділяється увага розкриттю ролі і значення такого важливого складника управління як механізм, без якого втрачаються ефективність не лише процесу управління, а й інноваційний розвиток систем, у яких він задіяний.

При деталізації аналізу сутності феномена управління, зроблених відомими фахівцями в галузі філософії та соціології (В. Афанасьєв, О. Бандурко, С. Бочарова, О. Землянська, О. Урбанович) [9; 10; 28; 110; 111; 113]), вбачається суперечливість щодо спроможності біологічних систем і, власне, штучно створених людиною технічних систем, свідомої постановки певної мети діяльності та спрямування дій на її досягнення, на реалізацію програми навіть, власне, ними не розробленими, та спроби поширення сфери застосування управління на будь-які види систем.

Технічні системи, створені людиною, зокрема і на засадах теорії механізмів і машин, є результатом евристичної, творчої та раціональної діяльності людини, призначені для виконання певних функцій та для механізації й автоматизації людської праці, завчасно-таки спроектованих людиною, і саме тому можна говорити про управління в технічних і соціотехнічних системах та системах

штучної природи «людина – машина», оскільки процеси управління привнесені у них самою людиною.

Досягнення біологічних наук, а також дослідження при створенні складних технічних систем на межі 40-50-х років минулого сторіччя дозволили розширити очевидну сферу дії управління (за класифікацією А. Берга) «*управління системами машин, технологічними процесами і взагалі процесами, що мають місце при цілеспрямованій дії людини на природу (1), управління діяльністю людських колективів, які вирішують ті чи інші завдання (2), управління процесами, що протікають у живих організмах (3)*» (курсив наш. – Л. К.) й максимально підійти до більш глибокого розуміння сутності феномена управління в різних галузях наукового знання.

На початку ХХІ ст. російськими вченими О. Дятловим, М. Плотніковим й І. Мутовіним у підручнику з загального менеджменту вирізняється значно ширше коло об'єктів управління порівняно з класичною кібернетичною класифікацією. До об'єктів управління віднесено : «<...> а) люди та групи людей; б) предмети і механізми; в) інформація; г) гроші; д) комунікації; е) напівавтономні системи» [30, с. 8], наприклад, комп'ютери.

Наведена авторська класифікація об'єктів, якими можна керувати, на наш погляд, є дещо дискусійною, зокрема це стосується предметів, грошей й механізмів, які скоріше використовуються, застосовуються, реалізуються або впроваджуються в процесі управління як засоби для досягнення суб'єктами управління певних поставлених цілей. Крім того, зауважимо, що в процесі наукової та практичної діяльності механізми створюють, розробляють, обґрунтовують, моделюють, а в процесі практичної діяльності та управлінні запускають, реалізують, використовують, впроваджують або застосовують для досягнення мети та отримання певного позитивного ефекту в різних видах діяльності.

Теоретичний аналіз сучасного управлінського дискурсу засвідчує про значно суттєвіше розширення сфери управління залежно від наукових галузей та зумовлює необхідність уточнення та конкретизації, як об'єктів, так і суб'єктів

управління, з урахуванням їхньої специфіки та багатьох чинників, які впливають на розвиток явищ і процесів. Найявні науково обґрунтовані класифікації об'єктів управління в технічних системах (класифікація А. Берга), в соціальних системах (класифікація В. Афанасьєва), модернізована класифікація об'єктів управління в системах різної природи (класифікація О. Дятлова, М. Плотнікова й І. Мутовіна) потребують не тільки ретельного аналізу, а й переосмислення та перегляду, детальнішого уточнення, доповнення та розширення залежно від предмету розгляду, об'єкта фундаментального дослідження та галузі наукового знання.

Сучасна освітня практика підтверджує суттєве розширення сфери управління та зумовлює необхідність уточнення та конкретизації, як об'єктів, так і суб'єктів управління, з урахуванням їхньої специфіки та багатьох факторів, які впливають на їх розвиток у взаємозв'язку з механізмами управління. Наприклад, на рис. 1.8 представлено об'єкти управління в сучасній школі, які можуть бути ще детальніше конкретизовані залежно від поставлених завдань та розгляду тих чи інших видів організаційного механізму управління в ЗСО.

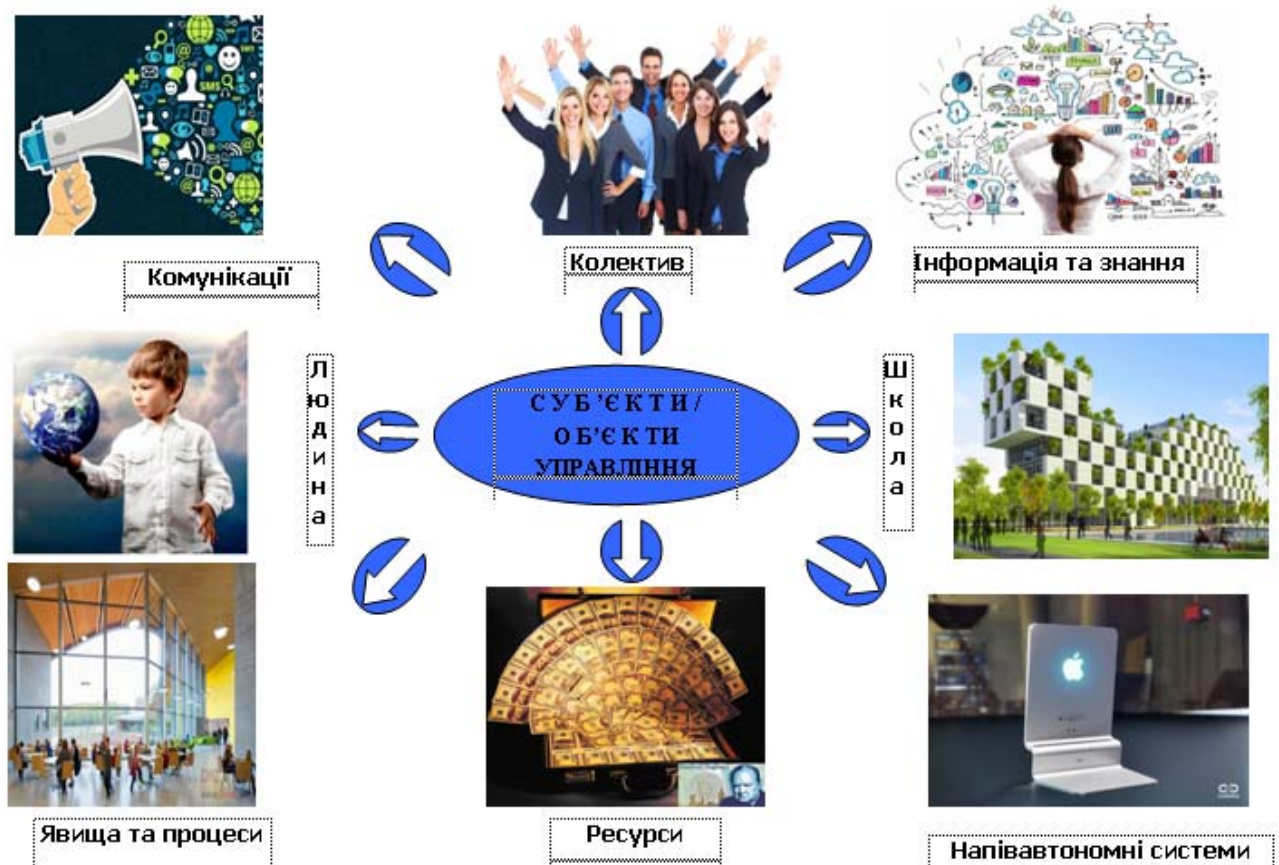

Рис. 1.8. Об'єкти управління, характерні для управління сучасною школою

Для сфери освіти потрібно розробити та обґрунтувати нову класифікацію об'єктів управління на інтеграційних і концептуальних засадах із урахуванням сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства. До об'єктів управління в сфері ЗСО слід віднести знання, інформацію, контент, складноорганізовані системи різної природи, організації будь-якого типу; культура як складне загальнонаукове соціокультурне явище та її різновиди, наприклад організаційна культура керівника закладу освіти, суб'єктів управління та НВП з їх персоніфікованою конкретизацією, організаційна культура освітньої інституції; організаційний, інноваційний та технологічний види розвитку, розвиток метакомпететностей суб'єктів управління, розвиток соціальної, громадянської та інших видів компететностей суб'єктів управління; людський персонал і відповідно людський і соціальний капітал у ЗСО; розвиток емоційного, розумового та соціального інтелекту; інформаційні, фінансові, людські, технічні ресурси та інфраструктуру; бази даних і сховища даних, проекти, організаційні комунікації, маркетингова діяльність та ін.

До об'єктів управління у ЗНЗ слід віднести і навчально-виховний процес (НВП), освітній процес, розвивальний процес суб'єктів НВП, навчально-дослідницька діяльність суб'єктів управління або НВП, організаційна діяльність суб'єктів управління, процес планування уроку, процес організації уроку, процес планування діяльності суб'єктів ЗНЗ, процес педагогічної діяльності вчителя, процес навчально-пізнавальної діяльності учня, процес розвитку творчої діяльності учня, процес розвитку емоційного, соціального або розумового інтелекту та багато інших процесів, явищ і систем у ЗНЗ.

У той же час, значне розширення об'єктів управління та екстраполяція доробку учених біологічних наук на соціальну сферу спричинило виникнення певної плутанини та неоднозначного розуміння сутності управління стосовно «<...> визнання чи невизнання самої наявності управління у системах органічної та неорганічної природи<...>» [117, с. 115] і до розгляду управління у неживій

природі, яке лише інколи зводилося до розгляду надзвичайно обмеженого її класу – технічних систем.

Як зауважує академік Міжнародної академії інформатизації Р. Абдеев, «<...> наші філософи ніби не помічають того, що вся жива сутність (природа) та соціальна сфера зіткані із безкінечної кількості контурів управління (та самоуправління) різних рівнів» [1, с. 16-17]. Філософ А. Крушанов зазначає, що у філософській науці відсутня «<...> надійно розроблена узагальнена модель управління, сформована на рівні її найбільш суттєвих ознак» [69, с. 244], а зворотні зв'язки, за його твердженням, «<...> не є самою суттєвою властивістю управління <...>». Деякі автори припускаються думки, як зауважує Р. Абдеев, про те, що «<...> управління і зв'язок *спостерігаємо* (курсив наш. – Р. А. [1, с. 17]) на різних рівнях руху, в тому числі і на рівні суспільних відносин» [77, с. 91].

Більше того, не лише філософський словник (1991 р.) трактує управління без залучення понять зворотного зв'язку, адаптації і самоорганізації, аналогічна ситуація стосується й сучасних філософських словників і енциклопедичних видань. Таке пояснення філософами *феномена управління*, на наш погляд, лежить не у методологічно окресленій площині філософії управління, а у звичній, ідеологічно конфронтаційній площині адміністративно-командного забюрократизованого управління класичної та адміністративної наукової шкіл менеджменту, які сформувалися ще у першій чверті ХХ ст., розвивалися протягом цього століття та є притаманними для управлінських реалій сьогодення.

За адміністративно-командного управління класичної та адміністративної наукової шкіл менеджменту «<...> спостерігалось лише два типи управління – стихійне або свідоме (планове)», які, до речі, ще й сьогодні процвітають як ніколи, та відповідні їм типи організаційних структур, які проектувалися відповідно до двох протилежних принципів класичного управління М. Вебера та Ф. Тейлора, наслідки яких нам відомі з практики управління у різних сферах і які й нині проходять адаптацію у сучасній освітянській практиці управління.

Універсальний підхід до розв'язання управлінських проблем пов'язаний з бюрократичною моделлю організації німецького соціолога М. Вебера. Автор класичної теорії організації, Макс Вебер, трактував бюрократичну форму організації як логічну, раціональну й ефективну, що ґрунтується на легітимній та формальній системі влади. Згідно з його теорією бюрократія повинна зосередити увагу на узгодженій системі правил і їх дотриманні, чіткому поділу праці, ієрархії посад і служб, компетентності та кваліфікації з метою забезпечення ефективності, прибутку та конкурентних переваг.

Класична теорія менеджменту дала змогу закласти основу для розробок наукового, функційного, універсального підходів до ефективної діяльності організації та її бюрократичної моделі, як однієї з найраціональніших. Представники класичної теорії А. Файоль, Ф. Тейлор, М. Вебер, на відміну від сучасних дослідників, застосовували спрощений підхід до менеджменту через брак розуміння і неврахування людського чинника та його ролі, ігнорування соціальних процесів усередині організації; розглядали організацію і роботу з механістичного погляду, тобто схематизували організацію як машину, а працівників – як деталі. Класичний підхід притримувався ідеї універсальності щодо існування одного найкращого рішення для всіх організацій, однієї єдиної найкращої моделі бюрократичної організації без механізмів, що, на нашу думку, не є привабливою для практичного використання сучасними керівниками і такою, яка спричинить занепад організації.

Стихійне управління розглядали протягом не одного десятку років суспільствознавці у контексті зловтішної стихії зарубіжного ринку. Якщо усвідомлено розглядати значення слів, то поняття «стихійно» означає непередбачувано, що відбувається без участі людини, її свідомості та інтелекту. Хоча така інтерпретація є дещо спрощеною, але зокрема у сфері освіти практично віддзеркалює особливості управління школою як закритою системою за радянської доби. Якщо в бюрократичній адміністративно-командній системі управління за радянських часів характер управління був свідомий та плановий, то хаос і неефективність функціонування всіх сфер суспільства, і сфери освіти

зокрема, не можна пояснити свідомим управлінням. Але за таких обставин можна пояснити небажанням суб'єктів сприймати нові виклики, знання в управлінській сфері, свідомим спротивом і протистоянням до викликів і незворотних змін, як у окремих сферах, так і в суспільстві загалом.

Якби управління проводилося хоча б на рівні здорового глузду, не говорячи вже про наукове управління з екстраполяцією кращих зразків зарубіжного досвіду демократично розвинених країн за ринкових умов їх функціонування, то можливо, тоді й не треба було б кардинально змінювати адміністративно-командну бюрократичну форму управління, окрім ціннісних засад і використовувати бюрократію у найкращому розумінні її фундатора М. Вебера та його прихильників.

Можливо і пізнання феномена управління не перебувало б у нас протягом ХХ ст. на такому рівні, і на практиці були б зовсім інші результати управління і якість освіти, поміркованішою була б модернізація управління на прогресивних законодавчо-нормотворчих інноваційних засадах. Наведені вище міркування лише підтверджують актуальність проблеми розгляду, що має пріоритетне значення для розуміння незворотності кардинального реформування сфери освіти та модернізації системи управління нею, починаючи з 90-х років ХХ ст. і до сьогодення, а також детермінують необхідність проведення нових досліджень з цієї проблеми та втілення їх результатів у освітянську практику.

Подібний підхід без розкриття ролі і значення механізму як складника управління простежується і у філософській та економічній літературі 80-90-х рр. ХХ ст., для якого характерним було широке розповсюдження неадекватних визначень управління – лише як вплив на об'єкт, без розкриття механізму здійснення цього впливу, ким, як і завдяки яким діям і конструктам відбувається цей вплив на об'єкти управління.

Так С. Дзарасов у книзі «Кожному – про управління» (виданої незначним тиражем 300 тис. екз. для колишнього Радянського Союзу) стверджує: «<...> існує своєрідна єдність у визначенні щодо управління, яке у більшості виявляється як спосіб певного впливу на керований об'єкт. Хіба може хто

суперечити проти такої тези?» [28]. Таке авторське бачення управління доктор наук доводить до масового читача єдиною в його книзі ілюстрацією (рис. 1.9).

Рис. 1. 9. Концепція управління за С. Дзарасовим

Проте, розкриваючи сутність поняття «управління економічною системою», дослідник не пояснює специфіку цього поняття і не пояснює, чи всякий вплив на економічну систему є управлінням. Ідентичне наведеному вище тлумаченню дефініції дає і філософ А. Крушанов, розглядаючи управління «<...> як специфічний вплив одного об'єкта на інший <...>» [70, с. 247]. В. Кноррінг трактує управління «як безперервний і цілеспрямований процес впливу на керований об'єкт, а систему управління – як механізм забезпечення цього впливу» [28, с. 87].

В економічних теоріях до цього часу більшість учених управління економічною системою визначають переважно як специфічний вплив [2; 6; 7; 11; 18; 25; 32; 33; 60; 71; 107] із застосуванням термінів теорії механізмів і машин – *інструментів і важелів*, значення яких є і дотепер не є однозначно визначеним і не розкритим для функціонування об'єктів у економіці із врахуванням специфіки економічних процесів, які пізніше вважалися складниками механізму управління.

Якщо пояснення суті управління шляхом впливу окреслює загальні підходи, то співвідношення дефінітив феномена управління, зокрема «процесу як складника механізму», є дискусійним і потребує детального розгляду існуючих точок зору дослідників у різних галузях науки й проведення термінологічного аналізу для виявлення концептів понять. У науці є ще дещо інші погляди на сутність феномена управління. Так О. Урбанович вважає, що між об'єктом і суб'єктом управління існує не лише «<...> взаємовплив <...> як

неперервний процес впливу для досягнення найкращих результатів <...>, а й діалектична взаємодія (курсив наш. – Л. К.) [110, с. 7–8].

1.3.2. Філософський контекст діалектичної взаємодії управління та механізму

Теоретичний аналіз розвідок сучасних філософів дає підстави для висвітлення *філософського контексту проблеми співвідношення між управлінням і механізмом на сучасних світоглядних підвалинах*. Подальше вивчення феномена управління потребувало застосування ретроспективного аналізу та структурного аспекту системного підходу у взаємозв'язку з різними рівнями системного аналізу до найбільш суттєвої його складової – механізму управління для з'ясування сутності, структури, визначення й філософського осмислення його ролі в розвитку системи управління ЗНЗ в цілому, та її складника – інформаційного забезпечення зокрема.

Як засвідчують результати теоретичного аналізу, однією з перших в опануванні феномена механізму управління як у його сутнісних, так і цивілізаційних виявах є проблема співвідношення управління та механізму. Осягнути сутнісну своєрідність загальнонаукового феномена механізму управління неможливо поза баченням діалектичного характеру його єдності з управлінням.

Утім, не лише пізнавальний та науковий інтерес загострює проблему феноменів управління та механізму в їх взаємодії. Її значення зумовлюється насамперед реаліями культурного буття, духовними, соціальними, економічними та екологічними наслідками взаємодії цих феноменів і потребами сучасної практики управління освітою. І певною мірою спонукає до ретельного аналізу як смислової своєрідності, так і генетичної й структурної *взаємності управління та механізму*, розгляду генезису цих феноменів на інтеграційних наукових засадах.

Феномен управління довгий час вважався виключно суспільним явищем, результатом свідомої діяльності людини і розподілу праці у виробничо-промисловій та у суспільних сферах, універсальним феноменом, притаманним будь-якій цивілізації. Із моменту створення механізмів і вдаючись до їхнього

тлумачення перші спроби інтерпретували його як інструмент, пристрій, важіль. Однак на рівні визначення змісту понять «управління» і «механізм» простежуються їхні взаємозв'язки. Насправді, в об'єктивно-історичному існуванні людини феномен управління та феномен механізму утворюють нерозривну єдність, цілісність, а не механічну суму «частин», розриваючись як природно-цивілізаційні феномени, що детермінують процес розвитку не лише життєдіяльності людини, а й механізми розвитку матерії від простого до складного, механізми отримання інформації та реагування на неї.

У філософській науці, зокрема і в філософії управління, дослідники акцентують увагу та визнають недостатню дослідженість власне такого важливого філософського і соціального феномена як механізм управління, генезис і зв'язок якого з управлінням є не відстеженим. Результати аналізу праць таких філософів як Р. Абдєєва, Т. Абрамової, В. Альохіна, Л. Альохіної, В. Берега, Д. Дубровського, В. Кременя, С. Пазиніча, С. Поважного, О. Пономарьова та ін. засвідчують, що концептуальне бачення вчених-філософів на суть і природу цього феномена є суперечливими. Аналізуючи погляди філософів на таке явище як механізм, Р. Абдєєв зазначає, що, на думку Д. Дубровського, «<...> в природі не існує подібного самотійного явища як механізм управління» (Д. Дубровський, 1979) [Цит. за: 1, с. 17]), Н. Абрамова вважає, що механізм «<...> не може мати самотійного філософського статусу <...>» (Н. Абрамова, 1981 [3, с. 329], вітчизняні вчені-філософи В. Кремень, С. Пазиніч, О. Пономарьов звертають увагу на те, що «<...> механізми саморегулювання процесів життєдіяльності у живих організмах <...> не мають нічого спільного з управлінням» (В. Кремень, С. Пазиніч, О. Пономарьов, 2008 [117, с. 119]). На думку Р. Абдєєва, «<...> механізм управління формувався і є відображенням і, одночасно, результатом еволюції живої природи» [1, с. 46].

Досить поширеним є погляд у філософів і фахівців на управління як «<...> реакцію будь-якої системи на впливи зовнішнього середовища <...> і доведеним той факт, що органічні системи, підкорюючись біологічно обумовленим закономірностям, у процесі свого функціонування і розвитку формують і

використовують особливі механізми рефлекторно-адаптаційного характеру або інстинктивного характеру, за допомогою яких забезпечується їхня висока здатність пристосування до умов динамічно мінливого зовнішнього середовища» [117, с. 116].

Правильність цього розширеного трактування сутності та змісту управління автори підтверджують та ілюструють на прикладі механізму гомеостазису, «<...> притаманної живому організму відносної динамічної сталості його складу, структури і властивостей свого внутрішнього середовища та стабільності основних фізіологічних функцій і параметрів у мінливих умовах зовнішнього середовища» [117, с. 116].

Автори переконливо стверджують і переконливо доводять наявність взаємозв'язку управління з механізмом – гомеостазисом – іманентно притаманним для найвищої форми регулювання життєвих процесів у людини та висоорганізованих тварин, тобто для управління органічними системами та не розглядають і не роблять гіпотетичних припущень про наявність зв'язку між управлінням матеріальними системами соціальної природи та механізмами у процесі еволюції живої природи за виявленими проявами ознак цього відомого механізму гомеостазису, що лише підтверджує про складність і латентність його взаємозв'язку та начебто прихованість від дослідників.

Безперечно, розкриття сутності феномена механізму управління сьогодні істотно ускладнюється поступовою його *еволюцією від гомеостазису біологічних систем до механізму управління в соціальних і соціотехнічних системах* під впливом дії факторів соціального середовища, науково-технічного та технологічного розвитку інформаційного суспільства.

Зазначеними обставинами можна пояснити, що у філософській літературі й підручниках з філософії ще й досі на спомин не має статей, в яких розкрито сутність поняття механізму управління та його смисловий взаємозв'язок з іншими концептами управління. Проте деколи розглядаються механізми, пов'язані з інтелектуальною діяльністю людини, у системі координат «активність – енергія», відомі механізми саморегулювання процесів життєдіяльності у живих

організмах, адаптаційні та компенсуючі механізми, механізми самоорганізації у біологічних системах та ін.

Не претендуючи на надання філософського статусу механізму управління, відзначаємо, що це поняття широко застосовується вченими у науковому обігу значної кількості наук нарівні з філософськими категоріями: «матерія», «рух», «час», «інформація», «управління» і є загальнонауковим. І не зважаючи на те, що феномен механізму управління, ще й досі не знаходить належного відображення та недостатньою мірою інтерпретований на нових світоглядних позиціях у сучасних словниках, енциклопедіях, підручниках, монографіях. На наше переконання, механізм управління, потребує усвідомлення не тільки на рівні його категоріальної назви, а й наукового осмислення на рівні його найбільш характерних ознак і зв'язків, і через розкриття сутності цього складного загальнонаукового феномена в сфері управління ЗСО.

На підтвердження зазначимо, що феномен «механізму управління освітою», як і решта термінів, у яких базовим є поняття «механізм», у «Енциклопедії освіти» 2008 року видання не знайшов відображення у контексті категоріально-понятійного поля сучасної освіти та теорії управління освітою [34].

У підручнику нового покоління з філософії управління зазначається, що «<...> переважна більшість філософів, в тому числі і фахівців з філософії управління, також відзначають універсальний характер феномена управління: <...> управління виступає загальною функцією різноманітних матеріальних систем не тільки соціальної, а й органічної та неорганічної природи. Таким чином, на їхню думку, функції управління притаманні як флорі, так і світу неживої природи» [110, с. 116] і розкривають сутність цього феномена з урахуванням зворотних зв'язків і зв'язків із зовнішнім середовищем.

Розглядаючи сутність феномена управління та інтерпретації терміна «управління» через реакції будь-якої системи на впливи зовнішнього середовища, автори підкреслюють, що лише «<...> органічні системи <...> формують і використовують особливі механізми рефлексивно-адаптивного та

інстинктивного характеру (курсив наш. – Л. К.)» [110, с. 116] і доводять це положення на прикладі притаманного живим організмам гомеостазису на відміну від поглядів В. Альохіна, В. Бургета, С. Поважного та Л. Альохіної, фахівців з філософії управління, які вважають, що «<...> управління притаманне <...>» також «<...> рослинному і тваринному світу, <...> виробляючи досконалі рефлекторно-адаптаційні та інстинктивні механізми <...>» [117, с. 13].

Авторами підкреслено також значущість механізмів для практичного здійснення управління, але водночас не розкрито сутності феномена механізму управління у соціальних системах під час вивчення цього соціально-філософського явища.

Розкриваючи існуючі підходи до розуміння сутності управління [117, с. 79, с. 87, с. 106-115], вчені досконало застосовують критичний термінологічний аналіз дефієнтів цього соціального і філософського явища із застосуванням таких різновидів механізмів як «механізм мотивації праці <...> » [117, с. 79], «<...> механізми практичного здійснення» [117, с. 87], «<...> рефлекторно-адаптивні та інстинктивні механізми <...>» [117, с. 109], «<...> механізми <...> штучні, створені людиною (машини, механізми <...>)» [117, с. 114], «гомеостазис і механізм гомеостазису <...>» [117, с. 115-116], «<...> пристосувальним (адаптаційним) механізмам <...>» [117, с. 116-117], «<...> компенсуючий механізм <...>, механізм потреби у накопичуванні <...> механізмів саморегулювання процесів життєдіяльності <...> механізмів цілепокладання <...>, механізмів самоорганізації у біологічній системі» [117, с. 119], «<...> механізм суспільної організації <...>» [117, с. 136], без інтерпретації їх сутності та без соціально-філософського аналізу сутності механізму управління в соціальних системах.

У філософському узагальненні поняття управління плідним виявляється лише «<...> підхід, пов'язаний зі свідомою пізнавальною та перетворювальною діяльністю людини. Згідно з ним внутрішня структура феномена управління визначається наявністю суб'єкт-суб'єктних відносин, цілепокладання і обумовленої ним певної послідовності дій суб'єктів, спрямованих на досягнення

цілей. У такому розумінні глибинна сутність феномена управління та зміст цього поняття можуть бути правильно усвідомлені тільки стосовно *технічних, соціотехнічних та соціальних систем*, оскільки тільки людина привносить доцільність і цілеспрямованість у процесі їхнього функціонування та управління ним. Адже саме від визначення цілей значною мірою залежить і досягнення очікуваного результату, з'являється можливість контролювати його міру досяжності, і в залежності від величини цієї міри виробляти та здійснювати ті чи інші керівні впливи. А саме в цьому і полягає процес управління» [117, с. 121–122].

«Виходячи з цих міркувань, можна вказати, що наведений філософський контекст феномена управління, авторитетних фахівців із філософії управління, уявляється не випадковим і цілком логічним, не є традиційним трактуванням цього явища «<...> як деякої фундаментальної властивості об'єктивної реальності <...>» [10, с. 148; 117, с. 121], що притаманне системам найрізноманітнішої природи. Управління торкається лише обмеженого класу систем – *технічних, соціотехнічних та соціальних систем* – попри загально визнаного уявлення дослідників, а, отже, не є притаманним все-таки системам найрізноманітнішої природи.

«Реакція будь-якого об'єкта цієї реальності на зовнішні впливи з метою збереження свої цілісності, структури і певного характеру функціонування <...> не є управлінням [117, с. 121], а є «<...> характерним проявом об'єктивних закономірностей функціонування і розвитку природних систем, <...> виступає лише проявом феномена самоорганізації <...>, має розглядатись як фундаментальна властивість об'єктивної реальності» [117, с. 148-149].

Зауважимо, що в цьому узагальненому авторському трактуванні усунено термінологічну плутанину стосовно *класу і природи розглянутих систем*, але на наш погляд, потребує розгляду характеристик управління завдяки більшій сукупності загальних ознак феномена управління та уточненню *внутрішньої структури* феномена управління, що представлена схематично без репрезентації прямих і зворотних зв'язків суб'єкт-суб'єктних відносин і механізму управління

як іманентно йому притаманних характерних ознак. При цьому автори вважають, що «<...> філософський аналіз сутності управління і його механізмів ускладнюється проблемами його пізнання» [117, с. 153], а, отже, визнають необхідність філософського осмислення цих феноменів.

Прагнення глибше усвідомити природу, з'ясувати сутність і призначення механізмів управління спонукає звернутися й до філософських поглядів інших учених, які досліджували феномен управління і розглядали його у взаємозв'язку з такою важливою загальнонауковою категорією як механізм управління.

Дослідження еволюції філософської думки щодо окресленої проблематики доводить, що саме з другої половини 80-х років ХХ ст. кібернетик Р. Абдєєв у тезах докладів стисло висвітлив проблему генезису механізму управління та його системоорганізуючу роль й обґрунтував його філософський статус. Майже через десять років по тому ним розроблено та обґрунтовано філософську концепцію про двоконтурну структуру механізму управління, що базується на аналізі та узагальненні праць багатьох учених-природознавців, яка репрезентована ним у науково обґрунтованій філософії інформаційної цивілізації [1].

1.3.3. Генезис механізму управління та його філософський статус

Для визначення філософської сутності феномена механізму управління вважаємо за необхідне приділити значно більше уваги висвітленню філософського статусу й природи механізму управління через дослідження його генезису «<...> у взаємозв'язку з механізмом активності матерії <...>» (В. Кремянський [68, с. 127]), механізмом розвитку матерії від простого до складного, з феноменами самоорганізації матерії, соціуму, інформації, нелінійності процесів, положеннями теорії відображення (відображення впливів зовнішнього середовища), законами діалектики, концепцією відкритих систем за концепцією Р. Абдєєва. І хоча класична філософія окрім гомеостазису останнім часом широко використовує термін «механізм», у ній недостатньо представлена філософська осмисленість не лише цього феномена, а й механізму управління.

Будь-яке явище має власне «походження» від грецького «genesis», що за значенням відповідає словам «рід» і означає: пов'язаний з процесом утворення,

виникнення і наступного розвитку. «Генезис» означає виникнення і становлення будь-якого явища, що розвивається. До даних явищ належать і такі загальнонаукові феномени як управління і механізм управління. Виходячи з результатів аналізу філософської літератури з проблеми дослідження, з'ясовано, що феномен механізму управління в своєму розвитку пройшов кілька етапів становлення від суто практичного до методологічного і теоретично значимого у бінарній системі «управління – механізм управління».

Розвиток – це не просто зміни взагалі, які притаманні будь-якому рухові, а це зміни, пов'язані з процесами відображення, як загальної властивості матерії, що супроводжуються впорядкуванням зв'язків, накопиченням інформації, виникненням нових структур, їх ускладненням та детермінацією тобто процесом самоорганізації, в якому чільне місце посідає генезис механізму управління.

Розглянемо сутність управління з позицій класичної кібернетики, системно-кібернетичного та процесного підходів у контексті предмета дослідження і об'єкта пізнання [1, с. 36; 106, с. 16-22]). Дослідження феномена управління та його концептів ускладнюється наявністю у ньому не лише ззовні доступних для безпосереднього пізнання (а, отже, і спостереження та вивчення) характеристик, а й прихованих атрибутів, які іманентно йому притаманні.

Механізм управління не дається нам первісно та споконвічно. Він виник і розвивався в ході еволюції, має власні переходи від нижчого до вищого (див. «рис. 7.1» – [1, с. 36]). Фізична *взаємодія* об'єктів і елементарних форм відображення є необхідною передумовою та розглядається як нульовий (0) етап виникнення механізму управління. Надалі виділяється ще три етапи його становлення, згідно з презентованою філософією інформаційної цивілізації кібернетика та дослідника філософських проблем науково-технічної революції Р. Абдеева. На рис. 7.1 – 7.4. представлено «<...> етапи становлення механізму управління (МУ) <...>» [1, с. 36].

Системний аналіз розгляду історичного процесу виникнення та ускладнення впорядкування зв'язків у взаємодіях виявляє у діалектиці об'єктивного світу значення понять як ціль, інформація та управління допомагає

з'ясувати специфіку механізму управління для самоорганізованих систем у взаємозв'язку з механізмом самоорганізації матерії.

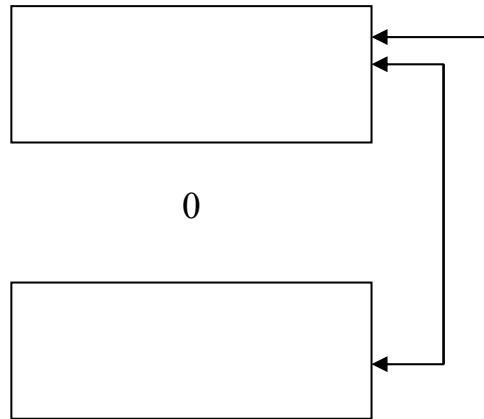

Рис. «7.1. Фізична взаємодія об'єктів і елементарних форм відображення розглядається як нульовий (0) етап виникнення механізму управління» [1, с. 36]

Рис. «7.2. I етап становлення механізму управління (МУ) – саморегуляція» [1, с. 36]

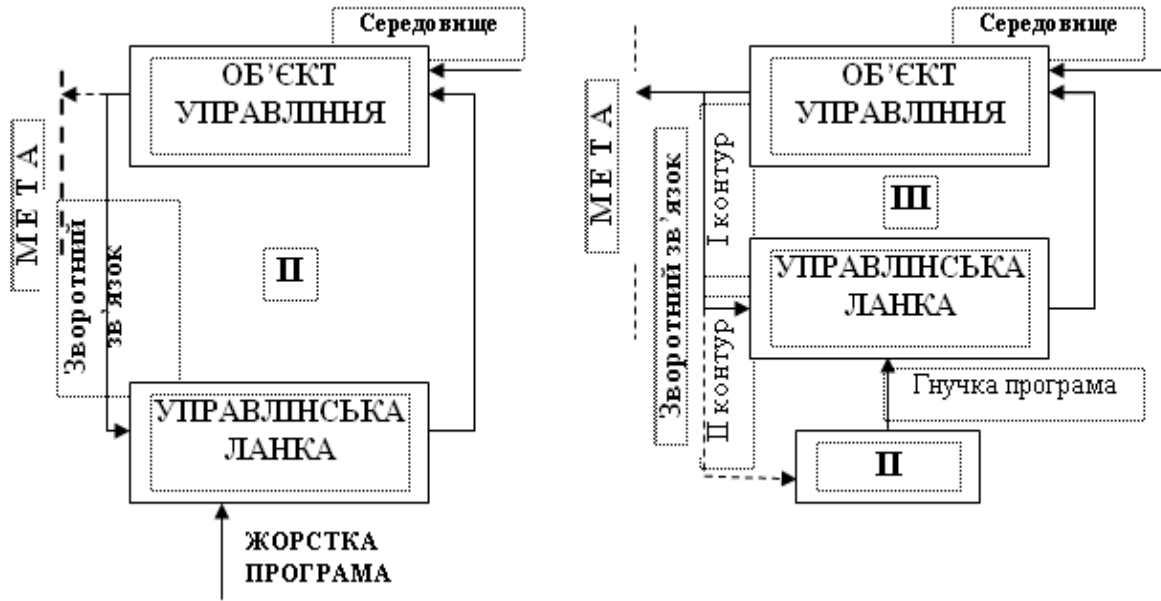

Рис. 7.3. II етап становлення МУ [1, с. 36] Рис. 7.4. III етап становлення МУ [1, с. 36]

Примітки:

- ОУ – Об'єкт управління.
- У – Управлінська (керівна) ланка.
- П – Пам'ять, тезаурус.
- ЗЗ – Зворотний зв'язок.
- С – Середовище.
- ЖП – Жорстка програма.
- ГП – Гнучка програма.

Цілеспрямований інформаційно-управлінський процес утворено із керованого об'єкта і керівної ланки (суб'єкт/и, які керують), які замкнені прямими та зворотними інформаційними зв'язками, що утворюють множину замкнених контурів управління та (або) самоуправління, тобто замкнені множиною контурів управління незалежно від специфіки конкретних видів діяльності, структурної багаторівневості об'єкта управління та сфери, в якій розглядається інформаційно-управлінський процес.

Перший (I) етап становлення механізму управління – найпростіший замкнений контур зі зворотним зв'язком (ЗЗ₁) на рівні гомеостазису (звичайного регулятора) з реакцією лише на поточні впливи зовнішнього середовища.

Виникає мета функціонування *першого контуру* – самозбереження об'єкта управління.

Другий (II) етап становлення механізму управління – проміжний, який характеризується одним замкнутим контуром зворотного зв'язку ($ЗЗ_1$), із жорсткою програмною зміною характеру впливу керівної ланки на об'єкт управління за умови збереження його стабільного функціонування або стабільності показників. Власне такий механізм управління, що характеризується одним простим замкненим контуром зі зворотним зв'язком ($ЗЗ_1$) та жорсткою програмною зміною характеру впливу керівної ланки – адміністративно-управлінської ланки на об'єкт управління ЗНЗ, є притаманним для *стабільного функціонування загальноосвітнього навчального закладу* за директивами, нормативами та інструкціями, оскільки реалізується мета функціонування контуру – самозбереження об'єкта управління та є також звичайним регулятором із суб'єкт-об'єктною реакцією лише на поточні зовнішні впливи середовища.

На другому (II) етапі відбувається збереження стабільності показників об'єкта управління та суб'єктів управлінської діяльності, а, отже, загалом відбувається і стабільне функціонування ЗНЗ згідно з державно встановленим директивно-нормативним, правовим і ресурсним забезпеченням об'єкта управління – ЗНЗ.

Третій (III) етап становлення механізму управління – це вже механізм управління самоорганізованих систем, а не звичайний регулятор (простий замкнутий контур зі зворотним зв'язком ($ЗЗ_1$)) із суб'єкт-об'єктною реакцією лише на поточні зовнішні впливи середовища. Механізм управління (МУ) на третьому етапі становлення відрізняється від попередніх наявністю, окрім одного замкнутого контуру зворотного зв'язку ($ЗЗ_1$) ще й другим, від'ємним контуром зворотного зв'язку ($ЗЗ_2$) (на рисунку показано пунктиром) й тезаурусом, органами пам'яті. У другому контурі зворотного зв'язку ($ЗЗ_2$) суб'єктами управління здійснюється *відбір* корисної інформації із першого контуру ($ЗЗ_1$). Ця *інформація накопичується*, формуючи досвід, знання, банки

даних, тезаурус, синтезується у певні структури, *підвищуючи рівень організації, активність та живучість системи*, якою управляють.

Підводячи підсумок про наведені вище положення і авторські міркування Р. Абдєєва, наведемо його бачення та інтерпретацію механізму управління, що подано ним в філософії інформаційної цивілізації [1]. «*Механізм управління – це специфічно організована форма руху матерії, що закономірно виникла в процесі еволюції та яка заключається у цілеспрямованому багатоциклічному перетворенні інформації в двох взаємопов'язаних, замкнутих зворотними зв'язками (33) контурах. І яка функціонально реалізується як збереження стійкості об'єкта, системи, якими керують (I контур 33₁), так і як подальше підвищення рівня її організації (або утворення нових структур) шляхом відбору та збору інформації (у II контурі 33₂)» <...> тобто як розвиток» (курсив наш. – Л. К.) [1, с. 47]. Для розвитку загальноосвітнього навчального закладу є іманентно притаманними механізм розвитку, механізм управління самоорганізованих систем і механізм управління їхнім розвитком, які за характером дії можуть бути різними, залежно від змін, які визначили та будуть запроваджувати в ЗНЗ керівники, педагогічний колектив або учні, від ззовні детермінованих завдань, нововведень, які поставлені державно-громадськими інституціями перед ЗНЗ.*

Таким чином, у концепції Р. Абдєєва йдеться про виникнення й етапи становлення механізму управління як функціональної системи з позицій системно-кібернетичного підходу, що розвивається в процесі еволюції живої природи, та яка є основою процесів саморегуляції й саморозвитку живої природи, суспільних систем та їх економіки, всієї ноосфери, а також процесів пізнання.

Наведена вище інтерпретація механізму управління, на нашу думку, має важливе значення і для управління сферою освіти, як активною складноорганізованою соціально-економічною системою, оскільки може бути екстрапольованою або слугувати основою для уточнення сутності понять «механізм управління» і «організаційний механізм управління» з позицій системно-кібернетичного підходу та з урахуванням специфіки сучасного ЗНЗ,

управління ЗНЗ та процесу його організації, особливостей управлінської діяльності суб'єктів управління та самоуправління відповідно до предмета дослідження.

Важливе значення для розв'язання окресленої наукової задачі у контексті модернізації державно-громадського управління та запровадження нових форм управління в ЗСО, адекватних інформаційному суспільству, мають II і III етапи становлення механізму управління, які, на нашу думку, дозволяють обґрунтувати та здійснити процес переходу управління від жорстко детермінованих підходів до гнучких, від традиційного жорсткого системного підходу до концепції м'якої системної методології.

Прагнення глибше усвідомити природу, сутність і призначення механізму управління спонукає звернутися й до інших філософських концепцій і поглядів дослідників у галузі соціального та державного управління, щоб довести та висвітлити еволюцію його розвитку у категоріях не лише діалектики та кібернетики, а й соціальних наук.

Наприкінці 90-х років XX ст. вітчизняний філософ Б. Гаєвський розглядав феномен управління за допомогою такого явища як механізм з позицій системного підходу, що заслуговує на увагу, оскільки нами виявлено лише кілька монографій і підручників, у яких репрезентовано цей феномен як об'єкт пізнання. Зокрема, філософ Б. Гаєвський, розкриваючи основи науки управління, пише: «Процес управління – це впорядкування системи. Воно здійснюється у системах, у яких існує мережа причинно-наслідкових залежностей, здатних у межах даної основної якості переходити з одного стану в інший». Автор підкреслює, що «<...> таке управління (біологічне і соціальне) здійснюється за допомогою механізмів, які забезпечують самоуправління», [21, с. 6] тобто механізмами самоуправління, але хибує, на нашу думку, термінологічними неточностями.

Такий підхід до визначення сутності управління та його змісту імпонує нам перш за все наявністю механізму та його розгляду у взаємозв'язку з процесом управління. Однак, вважаємо його дещо методологічно неточним у контексті

розгляду механізму лише стосовно самоуправління з одного боку, а з іншого, під час розгляду управління у живій природі, до яких віднесено біологічні системи та управління у людському суспільстві – відповідно соціальні системи.

За такого підходу до визначення управління та його сутності вчений перш за все доречно виділяє складові навколишнього світу за різними формами руху матерії – живу природу та людське суспільство, але, на наш погляд, потребують уточнення некоректно застосовані поняття «біологічне управління» натомість категорії «управління біологічними системами» та поняття «механізм» замість «гомеостаз». Викликає сумнів наявність самоуправління у біологічних системах, наприклад, у рослинному чи у тваринному світі натомість – процес самоорганізації, що притаманний системам будь-якої природи.

Доречнішим, на нашу думку, був би розгляд управління біологічними системами за допомогою гомеостазу як спеціального механізму, притаманного живому організму, відносно динамічної сталості його структури та стабільності основних фізіологічних функцій в мінливих умовах зовнішнього середовища, а не за допомогою атрибута соціальних систем демократичного спрямування – самоврядування.

1.3.4. Феномен механізму управління в інформаційно-тематичних ресурсах мережі Інтернет

Подальше проведення термінологічного та контент-аналізу досліджуваного явища потребувало розгляду й інших концептуальних підходів до визначення *сутності та структури феномена механізму управління*, які застосовували вчені та науковці, а не лише системно-кібернетичного в концепції інформаційної цивілізації, в якій сформувалися уявлення про генезис механізму управління та межі його застосування в науці та практиці. З метою вивчення феномена та аналізу його концептів, визначення основних контурів інтерпретації для управління сферою освіти за сучасних умов, окрім наведених методів дослідження, було заплановано використання ще й методу ключових слів й різних інформаційно-пошукових систем (ІПС) мережі Інтернет.

Під час дослідження нами здійснено пошук також монографій, дисертацій, а також книг і статей мовою оригіналу в мережі Інтернет, які містять цей термін, використовуючи програму «Книги Google» і довідковий центр для партнерів «Google». Завдяки цій програмі ми отримали можливість проглянути багато книжок через «Пошук книг Google», що захищені авторськими правами, та деякі сторінки книжок, які є доступними для читання, обмеженого перегортання й перегляду лише з дозволу їхніх авторів і видавців, у книжковому магазині.

Як свідчать результати пошуку категорії «механізм управління» у різних ІПС мережі Інтернет, цей феномен знаходиться на значній кількості сторінок російськомовних та україномовних сайтів і порталів у різних ІПС мережі Інтернет. Цю категорію можна знайти на значній кількості сторінок у джерелах різних наукових галузей, серед яких переважно є такі видання, як : енциклопедії, словники, довідники, статті вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали конференцій, тези, посібники, незначна кількість монографій, у яких дослідники застосовують це поняття під час висвітлення певної проблематики та одержаних результатів досліджень (див. додаток А. 2).

За результатами пошуку поняття «механізм управління» в мережі Інтернет, яке знайшло відображення у досить значному обсязі документів й електронних книгах, отримано скриншоти (англ. *screenshot* – зображення на екрані монітора комп'ютера) (див. рис. А. 2.1. – А. 2.20 додатку А.2), на підставі яких складено табл. 1.2 і табл. 1.3 та як приклад репрезентовано на рис. 1.10.

Таблиця 1.2

Результати пошуку базового поняття дослідження «механізм управління» у мережі Інтернет станом на 06 –10. 09. 2013 р.

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запиту	Результати пошуку
1.	Rambler	«Механізм управління»	Українська	Не вказано у ІПС «Rambler» результати пошуку на запит
2.	Rambler	«Механизм управления»	Російська	Не вказано у ІПС «Rambler» результати пошуку на запит
3.	Google	«Механізм управління»	Українська	172 000 документів
4.	Google	«Механизм управления»	Російська	698 000 документів
5.	Yandex	«Механізм управління»	Українська	69 000 відповідей на запит
6.	Yandex	«Механизм управления»	Російська	458 000 відповідей на запит

7.	YaHoo!	«Механізм управління»	Українська	Не вказано у ПС «YaHoo!» результати пошуку на запит
8.	YaHoo!	«Механізм управління»	Російська	Не вказано у ПС «YaHoo!» результати пошуку на запит
9.	Мета	«Механізм управління»	Українська	6 300 документів на 997 сайтах
10.	Мета	«Механізм управління»	Російська	12 500 документів на 2 360 сайтах

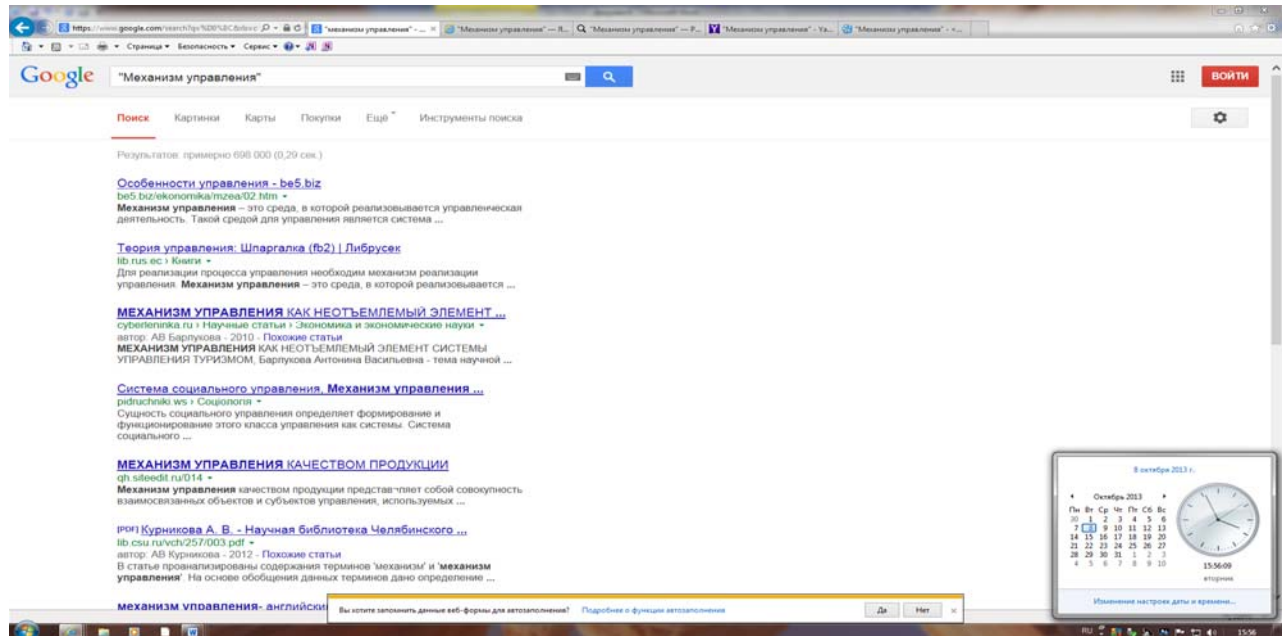

Рис. 1.10. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» російською мовою із використанням пошукової системи «Google»

Таблиця 1.3.

Результати пошуку базового терміна дослідження «механізм управління» за ключовими словами у мережі Інтернет станом на 06 –10. 09. 2013 р.

№	Назва ПС	Назва терміна	Мова запиту	Результати пошуку
1.	Rambler	Механізм управління	Українська	Не вказано у ПС «Rambler» результати пошуку на запит
2.	Rambler	Механізм управління	Російська	Не вказано у ПС «Rambler» результати пошуку на запит
3.	Google	Механізм управління	Українська	3 270 000 документів
4.	Google	Механізм управління	Російська	23 500 000 сторінок
5.	Yandex	Механізм управління	Українська	2 млн. результатів на запит
6.	Yandex	Механізм управління	Російська	13 млн. сторінок
7.	YaHoo!	Механізм управління	Українська	Не вказано у ПС «YaHoo!» результати пошуку на запит
8.	YaHoo!	Механізм управління	Російська	Не вказано у ПС «YaHoo!» результати пошуку на запит

9.	Мета	Механізм управління	Українська	355 000 документів на 12 900 сайтах
10.	Мета	Механізм управління	Російська	1 072 000 документів на 35 500 сайтах

Як засвідчують результати пошуку термінів «механізм/механізми управління» в мережі Інтернет, найбільш повно репрезентовано власне ці терміни у ІПС «Google» на 32, 1 млн. сторінок («механізм») і 698 000 («механізми управління») сторінках російською мовою та за ключовими словами у 23 500 000 сторінках відповідно, як це видно з табл.1.2 і 1.3 та на рисунках додатку А.2. Найменша кількість документів – 6 300 документів на 997 сайтах (табл. 1.2), у яких репрезентовано термін «механізм управління», – українською мовою знаходиться в ІПС «Мета». Аналіз змісту тематичних ІР дозволяє дійти висновку про існування значного інформаційного масиву сутнісних значень категорії «механізм управління», «механізм управління», «mechanism management» за ключовими словами, оскільки вона розташована на україномовних, російськомовних, англійськомовних сайтах і порталах у ІПС «ЯнДекс!», «Яндекс», «Google» та інших ІПС мережі Інтернет та знайшла відображення у досить значному обсязі документів та у електронних книгах.

За результатами термінологічного та контент-аналізу наукової літератури та дисертацій можна констатувати, що значна кількість сторінок у мережі Інтернет вміщує власне сам термін «механізм управління». Однак переважна кількість, за результатами пошуку, відображає його наявність за ключовими словами, зокрема більшою мірою репрезентує за поняттями, які його утворюють: «механізм» і «управління», «механізм» і «соціальне управління», «механізм» і «публічне управління», «механізм» і «державне управління», які характеризують належність управління до відповідної наукової галузі.

Так, «механізми державного управління» відповідно є предметом вивчення у галузі наукових знань – державне управління (спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління), «механізми соціального управління» – належать до соціального управління, які вивчає соціологія управління та філософія управління, «механізми економічного управління» – до різних галузей

економіки; «механізм управління» – до кібернетики, філософії інформаційної цивілізації та інших наукових галузей.

Поняття «механізм управління» міститься на україномовних, російськомовних, англomовних сторінках сайтів й інформаційних порталів, зокрема й «Lycos», пошукові системи яких дозволяють здійснити повнотекстовий пошук за ключовими словами і фразами, тематичним покажчиком із використанням цілого ряду пошукових ознак, зокрема й логічних операторів. Це – метапошукові системи та інформаційно-пошукові системи: ППС «AltaVista» (<http://www.altavista.com/>); ППС HotBot (<http://www.hotbot.com/>) забезпечує легкий доступ до двох головних пошукових систем Інтернет Google и Teoma; ППС «Lycos» в основному використовує бази даних AllTheWeb, які налічують близько 600 мільйонів проіндексованих сторінок; ППС «Yahoo» (<http://www.yahoo.com/>) містить каталог посилань на ресурси світової мережі та має репутацію найбільш авторитетного довідника ресурсів Інтернету, можливий пошук і російською мовою); ППС «Google» (<http://www.google.com/>) надає можливості пошуку на десяти різних мовах; «Яндекс», «Мета» та ін.

Як свідчить аналіз змісту друкованих джерел, науково-довідкової літератури, сторінок сайтів і порталів мережі Інтернет, категорія «механізм управління» має багато інтерпретацій та авторських визначень у різних галузях науки залежно від підходів, які застосовувалися дослідниками у процесі розв'язання поставлених ними наукових задач, у них акцентується увага на структурі та особливостях його складу, тих чи інших аспектах, призначенні й ролі, наводяться класи, види й різновиди механізмів управління у різних галузях науки.

Проведений у межах цього дослідження пошук поняття «механізм управління» з позицій міжгалузевого підходу засвідчує, що «механізм управління» є загальнонауковою категорією, оскільки застосовується у таких галузях наукового знання, як кібернетика, економіка, менеджмент, філософія, філософія управління, соціологія, соціологія управління, природознавство, біологія, державне управління та інтегровано протягом останнього десятиліття

педагогікою, але, окрім технічних наук, найчастіше використовується у науковому обігу економіки та природничих наукових дослідження, порівняно з філософією, менеджментом і педагогікою.

Отже, вивчення та аналіз змісту сайтів і порталів у мережі Інтернет дали змогу з'ясувати, що великому спектрові сутнісних значень феномена «механізм управління» відповідає не менша кількість галузей наук, у яких об'єктом дослідження є цей феномен у тому чи іншому контексті, та разом із тим він і досі залишається одним із найбільш складних і неоднозначних у розумінні, інтерпретації, дослідженні та впровадженні.

З'ясовано, що розробники теорії економічних механізмів і теорії соціальних механізмів враховують науковий доробок технічних наук, роблять спроби визначити практично значущі концептуальні підходи до їх ідентифікації та розроблення нових механізмів управління, типологізувати основні механізми управління та обґрунтувати нові їх моделі в системі управління соціально-економічними системами.

Фахівці мають різні точки зору щодо розуміння суті та найістотніших ознак не тільки феномена управління, які залежно від галузі науки дістали десятки означень до його витлумачення, а й не менш невизначеною є їх позиція щодо визначення природи «механізм управління», інтерпретації його сутності, специфіки та параметричних характеристик.

Проведений аналіз теоретичних джерел із проблеми дослідження дозволяє констатувати, що питання про генезис, його системоорганізуючу роль та філософський статус уперше порушено у доповіді Р. Абдєєва на науково-практичній конференції «Теорія, методологія і практика системних досліджень», що відбулася в Москві в 1984 році. До першої половини 90-х років ХХ ст. сутність феномена управління визначалася філософами, як методологами управління освітою, більшою мірою як вплив і функція систем без залучення таких понять, як самоорганізація, інформація, зворотний зв'язок, які за сутністю власне і характеризували наявність такого системного елементу, цього нелінійного феномена управління, як механізм управління. Питання про

взаємозв'язок управління та механізму управління концептуально обґрунтовано у філософії інформаційної цивілізації в другій половині 90-х років ХХ ст. Р. Абдєєвим. Осмислення та необхідність обґрунтування теорії соціальних механізмів відбулося наприкінці ХХ ст.

Управління та механізм управління практично виникли з появою людини, незалежно від того, чи усвідомлювали та знали первісні люди про їх існування, їхній взаємозв'язок розгортався спільно з бажанням людей працювати разом за законами, які відбивають форми існування будь-якого живого організму, – закон саморегуляції (гомеостазису) та закон функціонування (розвитку). Механізм управління, як загальнонауковий феномен і управлінська категорія, реально усвідомлений науковою спільнотою наприкінці ХХ ст. і початку ХХІ ст., потреба в їх обґрунтуванні виникла з організаційним та інформаційно-технологічним *векторами* розвитку соціальної сфери та модернізації управління соціальною сферою. Для сфери освіти проблема побудови, модернізації та запровадження механізмів управління була окреслена з перманентним реформуванням освіти з часів незалежності і від тих часів набула значущості, особливо для освітянської практики.

За результатами медико-біологічних досліджень сучасних учених доведено й підтверджено факт існування механізмів у системі координат «*активність – енергія*» та переконливо проілюстровано на прикладі відомого механізму гомеостазису, як специфічної форми регулювання процесів, який є іманентно притаманними живим організмам і людині, а, отже, і всім різновидам соціальних систем (соціально-економічні, соціально-технічні, соціоінформаційні, соціопедпгогічні, складноорганізовані та ін.), які створила людина і до яких вона входить.

Механізм управління, як загальнонауковий феномен і управлінська категорія, генезис якого відбувався впродовж минулих століть спричинив істотний вплив на становлення і розвиток наукових шкіл менеджменту, теорію соціального управління, теорію соціальних механізмів, теорію управління освітою, до якої належить і механізми управління в ЗСО. За результатами

пошуку в мережі Інтернет базового поняття дослідження «механізм управління», здійсненого термінологічного і контент-аналізу його сутності та виявлення його структурних концептів, зроблено такі висновки:

- *механізми управління* не створюються штучно, а формуються і цілеспрямовуються для досягнення спроектованих результатів;
- *механізми управління* конструюються, реалізуються і застосовуються суб'єктами управління за цільовим призначенням у різних сферах і зокрема в управлінні сферою освіти;
- *механізми управління*, що необхідні для життєдіяльності сучасної людини, за умов соціальних змін, які відбуваються та пов'язані з розвитком технологій та глобалізаційних процесів, значно трансформувалися та урізноманітнилися;
- механізми управління запускаються, і тим самим спричинюють і характеризують швидкість і якість протікання процесів у об'єкті управління, детермінують ефективність управління.

Аналіз доробку вітчизняних учених свідчить, що у сучасних словниках, монографіях і посібниках, підручниках для керівних і педагогічних кадрів відсутнє чітке сутнісне визначення не лише механізму управління, але й його різновидів, не розкрито його місце, роль і призначення у системі управління сферою освіти, принципи їх дії, місце в ядрі сучасної теорії управління освітніми системами.

Зауважимо, що згідно з завданнями дослідження, потребують вивчення різновиди механізму управління, до яких належить цілий клас організаційних механізмів управління в сфері освіти, принципи їх побудови та дії, технології розроблення покрокової їх реалізації у суб'єкт-суб'єктній взаємодії для досягнення цілей модернізації системи управління ЗНЗ у ЗСО, вирішення поставлених завдань, запровадження організаційних змін і вмотивування суб'єктів управління і навчально-виховного процесу на подальший організаційний розвиток й інформаційно-технологічний розвиток управління ЗНЗ.

Теоретичне обґрунтування феномена організаційного механізму та запровадження комплексного організаційного механізму управління в ЗСО сприятиме розв'язанню досить широкого кола сучасних управлінських завдань, і тому вважаємо, що існує нагальна потреба у проведенні системних досліджень щодо з'ясування сутності та структури організаційних механізмів управління, виявлення їх видів та здійснення їх класифікації, визначення їх місця у системі механізмів управління функціонуванням ЗНЗ та їх співвідношення з ефективністю управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Отже, у цьому підрозділі проаналізовано науковий доробок учених і їх погляди на генезис феномена управління у взаємозв'язку з механізмом управління та представлено авторське розуміння сутності та структури феномена механізму управління ЗНЗ на інтеграційних теоретико-методологічних засадах.

Висновки до 1-го розділу

У розділі наведено результати методологічного аналізу та логічний виклад розвитку наукової думки в контексті сутнісно смислового бінарного взаємозв'язку та взаємодії феноменів управління та механізм управління. Систематизовано інтерпретації феномена управління з позицій системного, функційного та інформаційного наукових підходів, наведено найістотніші властивості та характерні ознаки. Акцентується увага на генезисі виникнення управління та механізму управління, їх сутнісного взаємозв'язку, який розгортався спільно з бажанням людей працювати разом за законами, які відбивають форми існування будь-якого живого організму, – закон саморегуляції (гомеостазису) та закон функціонування (розвитку).

Наукові підходи, концепції й теорії не виникають на «порожньому місці», а є результатом системних узагальнень кращих управлінських практик, ретельного аналізу результатів вже наявних досліджень, наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених із урахуванням викликів постіндустріального суспільства та рівня розвитку науки. Теорії управління освітою та соціального механізму управління в їх синергії, не є винятком із наведеного вище правила. Це фактори зумовили розгляд феномена управління в контексті сутнісно смислового

бінарного взаємозв'язку та взаємодії з механізмом управління та відображення результатів теоретичного аналізу в цьому розділі.

На основі аналізу наукових результатів учених і власного доробку автора монографії у процесі дослідження узагальнено існуючі наукові підходи до визначення природи, сутності і структури феномена управління в соціальній сфері та розкрито його сутність у взаємозв'язку з механізмом управління, виявлено та розкрито їх гіпотетичний зв'язок через такі поняття як «організація», «самоорганізація», «інформація», «розвиток» та через інші загальнонаукові та філософські категорії відповідно до реалій та вимог сучасного постіндустріального суспільства.

З'ясовано, що в сучасних умовах теорії, моделі управління організацією, принципи, методи, технології та механізми управління індустріального менеджменту адаптуються в освітянській практиці, а організаційні управлінські структури проектуються відповідно до двох протилежних принципів управління «зверху – вниз» або «знизу – вгору». Сутність класичного принципу управління М. Вебера та Ф. Тейлора «зверху – вниз» полягає в ієрархічній спрямованості інформаційних потоків у вигляді інструкцій, вказівок від менеджера до виконавців, а принципу «знизу – вгору» – у площині горизонтальної спрямованості інформаційних потоків в управлінській вертикалі та органіграмі. Доведено, що для сучасних ЗНЗ необхідною є побудова інтегрованої системи управління на засадах інформаційно-комунікаційної взаємодії суб'єктів управління, НВП і громадсько-державного самоврядування; реалізації системно-кібернетичного, інформаційного та діяльнісного наукових підходів або її збалансування; чіткого визначення функціонально-посадових обов'язків і складу комплексного механізму управління із урахуванням впливів зовнішнього середовища в мінливих умовах функціонування системи освіти та регіональних особливостей; врахування переваг обох класичних моделей за виключенням їх недоліків і яка б відповідала викликам сучасного постіндустріального суспільства.

Інтеграція знання з різних галузей науки (фізика, філософія управління,

кібернетика, соціологія управління, правознавство, менеджмент, педагогіка,) з метою вивчення та аналізу сутності поняття «механізм/механізми» та їх основних характеристик забезпечує системний, цілісний характер дослідження та дозволяє зробити такі висновки.

Поняття «механізм/механізми» широко використовувалося і нині використовується в усіх галузях науки є багатокomпонентним, різноманітним за змістом і багатогранним. Категорія механізму є базовим логічним поняттям, яке відбиває загальні закономірності, зв'язки й відношення, що існують у реальній дійсності. Щодо генезису поняття «механізм/и» слід зазначити, що воно трактувалося в загальноповживаному значенні цього слова як образне ототожнення з машиною – «те саме, що машина», прилади, пристрої, становлять основу машин і бувають різні за конструкцією і призначенням.

З'ясовано, що поняття «механізм/и» більшістю філософів і учених із гуманітарних наук визначається як загальнонаукове, багатоаспектне й всеохоплююче поняття, що характеризує матеріальні об'єкти та їх взаємодію на всіх рівнях організації матерії, процеси управління й саморегулювання в живій природі та суспільстві. Під час дослідження зроблено уточнення про те, що «механізм/и» адекватно відображають реальну дійсність, властиві не тільки природним, біологічним, кібернетичним, соціотехнічним, соціально організованим освітнім, соціоекономічним, соціоінформаційним, автоматизованим системам, а й взагалі всім матеріальним системам.

Застосування термінологічного аналізу до предмета дослідження – дозволило виявити низку термінів, які також використовуються в таких галузях наук, як філософія, кібернетика, соціальне управління, соціологія, менеджмент, інформатика, економіка й інтегруються педагогікою та застосовуються в практиці управління ЗСО: «механізм/и», «механізм/и управління», «механізм/и управління освітою», «організаційний механізм», «організаційний механізм управління», «організаційно-економічний механізм», «організаційно-правовий механізм» та інші терміни. Проведений термінологічний аналіз праць з проблеми дослідження дозволяє нам констатувати, що базові й похідні терміни, зокрема «механізм/

механізми управління функціонуванням загальноосвітнього навчального закладу» «механізм/ механізми управління діяльністю загальноосвітнього навчального закладу» та їх різновиди, до яких віднесено й комплексний організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом, входять до смислового поля теорії механізмів управління освітою й утворюють ядро теорії та характеризують «підтримку» цілісності об'єкта управління – загальноосвітнього навчального закладу в загальній середній освіті.

Методологія управління, сутність і специфіка феномена механізму управління у взаємозв'язку з генезисом механізму управління дозволили конкретизувати та визначити методологічні засади формування й реалізації організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом, застосування яких сприятиме розкриттю сутності, структури і принципів дії комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ, здійснити класифікацію різновидів організаційних механізмів управління функціонуванням (діяльністю) ЗНЗ, у другому розділі цієї монографії.

РОЗДІЛ 2

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ
УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ*****2.1. Наукове обґрунтування структури та змісту організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом***

У сучасних умовах модернізаційних змін ефективність діяльності суб'єктів управління і ЗНЗ значною мірою залежить від змін, які відбуваються в зовнішньому інформаційно-освітньому середовищі та соціальних викликів. Це зумовлює потребу в розробленні та впровадженні науково-обґрунтованих організаційних механізмів управління освітніми структурами, що спроможні гнучко та швидко реагувати на зміни в середовищі та забезпечувати ефективність діяльності суб'єктів управління і навчально-виховного процесу.

Одним із завдань фундаментального дослідження було сформульовано вивчення, визначення і розкриття сутності категоріально-понятійного апарату проблеми дослідження, розкриття специфіки їх структури та концептів, то за логікою побудови програми дослідження в цьому розділі висвітлено результати теоретичного аналізу сутності феномена організаційного механізму управління та інформаційному дискурсі цієї управлінської категорії.

Оскільки в науковому обігу зустрічається не лише термін «категоріально-понятійний апарат», а й інший – «категорійно-понятійний апарат» слід зробити уточнення, що в цьому дослідженні будемо вживати категоріально-понятійний апарат стосовно його базового складника категорія, що означає «1. філос. Основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності. Категорія часу. Категорія причини. 2. Наук. Родове поняття, що означає розряд предметів, явищ і т. ін. або їх важливу спільну ознаку <...> [18, с. 420]. Термін «категорійність» вказує на певний кваліфікаційний розряд працівника, а не на наукову категорію, якою позначається явище, що вивчається.

Для розв'язання означеного вище завдання необхідно було визначити «<...> базові та похідні категорії <...>» проблеми дослідження; знайти їх

визначення не тільки у друкованих наукових працях, а й в мережі Інтернет із застосуванням інформаційно-пошукових систем (ІПС); виявити, проаналізувати, узагальнити смислові поля та субстрати, а також наукові підходи до авторських трактувань категорій; порівняти смислові конструкти дефініцій та визначити зони їх смислового збігу; визначити та обґрунтувати авторське концептуальне бачення категоріально-понятійного поля проблематики дослідження.

Гіпотетично припускаємо, що на основі розгляду категоріально-понятійного поля проблематики дослідження, виявлення його характеристик із застосуванням теоретичного, термінологічного і системного видів аналізу відтворюються реальні можливості деталізувати, систематизувати й уточнити сутність явищ, виявити сутність і структуру нових понять і термінів, здійснити формування глосарію. Власне у такий спосіб можна розробити нову парадигму управління освітою, створити обґрунтований категоріально-понятійний апарат, визначити ядро теорії механізмів управління освітою та взаємодетерміновані її методологічні та теоретичні основи в їх єдності, визначити детермінанти у відносинах суб'єктів державного управління та громадського врядування під час реалізації дієвих механізмів, спрогнозувати шляхи наближення суб'єкт-суб'єктної взаємодії до стандартів європейського громадсько-державного врядування в освіті. Одержані результати в процесі дослідження, на наш погляд, дозволять створити логічно завершену категорійно-понятійну конструкцію теорії соціальних механізмів і зокрема, теорії механізмів управління у сфері освіти та будуть сприяти формуванню методологічних засад науки управління освітою в сучасному світоглядному контексті як державно-громадського.

Висвітлені в першому розділі наукові позиції та проміжні результати розвідки у ракурсі виявлених усебічних характеристик базових понять дослідження «механізм» і «механізм управління», з'ясованої специфіки феноменів і наведеної ретроспективи їх розвитку потребують подальшого розгляду феномена ОМУ в сфері освіти на інтеграційних засадах із урахуванням здобутку вчених різних наукових галузей, які є суміжними із загальним менеджментом та у контексті цивілізаційного наукового підходу.

З метою визначення категоріально-понятійного поля комплексної НДР «Теорія і технології організаційних механізмів управління діяльністю загальноосвітніми навчальними закладами» нами було продовжено пошук базової категорії «організаційний механізм управління» і похідних по відношенню до неї категорій у мережі Інтернет із застосуванням різних ПС і методів дослідження. Методи, адекватні предмету дослідження, було обрані такі як метод ключових слів, методи термінологічного й системного аналізу та контент-аналізу для уточнення сутності та структури категорій, для виявлення специфіки феномена організаційного механізму управління та його різновидів у науковому обігу різних галузей наук і в практиці управлінської діяльності.

Розгляд організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом базується передусім на філософському положенні теорії наукового пізнання про активну роль особистості в формуванні нових і модернізації існуючих організаційних механізмів управління для перетворення практики, діалектичну теорію про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність таких явищ як механізм управління, організаційний механізм управління в управлінському циклі системи управління ЗНЗ як об'єктивної дійсності. Методологічний концепт віддзеркалює взаємозв'язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової й конкретно наукової методології до вивчення проблеми концептуальних підходів створення й реалізації різних видів організаційних механізмів управління як у теорії управління освітою, так і у практиці суб'єктами управління та НВП ЗНЗ у ЗСО.

Теоретичний концепт визначає систему дефініцій організаційного механізму управління, вихідних параметрів і складових концептів, які покладено в основу розуміння сутності та структури цього феномену, а також моделювання комплексного організаційного механізму управління діяльністю ЗНЗ в сучасних умовах. Під час розгляду феномена організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом з позицій системного підходу як елемента механізму управління та компонента системи механізмів управління ЗНЗ вважаємо за необхідне розкрити його структуру та сутність, виявити його специфіку, що

має вагоме значення для керівника ЗНЗ під час здійснення управлінської діяльності та буде висвітлено у цьому підрозділі.

Індикаторами необхідності термінового внесення змін у складову системи державно-громадського управління ЗНЗ через визначення, відбір і модернізацію організаційних механізмів управління слугують виявлені в ході дослідження та аналізу практики організації управління та управлінської діяльності керівників суперечності між:

- сформованою системою суб'єкт-суб'єктної ділової взаємодії різних підрозділів у діяльності загальноосвітнього навчального закладу та недостатністю цієї системи при реалізації не лише організаційної, а й нових видів і сфер діяльності експертної, дослідницької, проектної та ін.;

- наявною адміністративно-командною системою управління та новими завданнями організаційного розвитку ЗНЗ як відкритою системою до інформаційно-освітнього простору;

- провідною стратегією діяльності та переходом організації до розроблення і впровадження стратегій організаційного розвитку, «стратегічного набору» для ЗНЗ;

- потребою у запровадженні ефективно дієвих організаційних механізмів управління в умовах запровадження змін та їх відсутністю і цілісного представлення та використання на практиці;

- зростанням ролі змін в управлінні через запровадження суб'єктів організаційних механізмів управління в діяльність ЗНЗ і традиційним сприйняттям управлінського процесу його учасниками;

- необхідністю зміни наявних механізмів управління і організаційних механізмів управління, зокрема, та рівнем підготовки суб'єктів управління до реалізації управління змінами та спрямованості управлінської та педагогічної діяльності на різноманітне використання механізмів управління задля підвищення його ефективності.

Зважаючи на підтему фундаментального дослідження, обмежимося такою характеристикою кожного з них, яка дозволяє повною мірою виявити сутність і

специфіку понять «організаційний механізм/механізми управління» та практично використовувати не лише в науковому обігу, а й у практиці управління освітою.

Управління – це явище не нове для людини, навіть первісної, і для науки менеджменту, витoki якого криються в узагальненій емпіриці. Управління як вид людської діяльності виникло в той момент, коли людина відчула бажання співпрацювати з іншими людьми і потребу забезпечити цілеспрямованість дій та узгодженість розподілу праці, тобто з моменту створення суспільства. Управління належить до універсальних феноменів, пов'язане з процесами становлення і розвитку людини й суспільства, а отже, притаманне будь-якій цивілізації, і сучасній цивілізації цифрової доби також.

Для опису функціонування систем управління об'єктами, процесами та явищами в будь-яких сферах і соціальній сфері, до якої належить сфера освіти, ученими використовується поняття *циклу управління, або управлінського циклу*, тобто моделі, що описує процес управління, як циклічне повторення типових етапів [9; 13; 15; 30; 40; 47; 48; 74; 81; 93].

Аналіз і систематизація вітчизняної наукової та навчально-методичної літератури з соціології освіти, психології управління освітою, управління освітою, освітнього менеджменту дають підстави зробити висновок, що переважна більшість учених і дослідників розглядають *процес управління як циклічний* та під час та під час обґрунтування авторського циклу управління, відповідно до сформульованих завдань дослідження, за основу класифікації обирають класичні функції А. Файоля (планування, організація, мотивація (стимулювання) і контроль). Як приклад наведемо модернізований цикл управління сучасною економічною системою вченого Д. Новікова через фази проектування функцій та етапи їх здійснення (рис. 2.1 мовою оригіналу).

У процесі дослідження виявлено три найбільш уживані в науковому обігу загальні класифікаційні ознаки вичленування функцій: етапи (стадії) процесу управління – загальні функції; сфера (вид) діяльності – конкретні або спеціальні; структура і вид об'єкта управління (наприклад, у ЗНЗ ЗСО – педагогічний, учнівський колективи, обслуговуючий персонал); компоненти процесу

управління (мета, функції, види діяльності, методи і засоби, форми, результати діяльності).

Рис. 2.1. Модернізований цикл управління Д. Новікова на основі класичних функцій, уведених у науковий обіг і обґрунтованих А.Файолем [79]

Аналіз теоретичного доробку наукових шкіл сучасного менеджменту з'ясувати наявність кількох моделей опису управлінського циклу, зокрема це: класичний цикл А. Файоля (планування, організація, мотивація (стимулювання) і контроль), цикл У. Демінга PDCA (Plan – плануй, Do – роби, Check – перевіряй, Act – впливай), цикл управління за комплексом завдань, функцій та фаз управління [79, с. 37], цикл управління ЗПРОКАР (Збір інформації – Планування – Реалізація – Облік – Контроль – Аналіз – Регулювання) [79, с. 37]. У процесі обґрунтування інформаційного управління ЗНЗ автором цієї монографії у докторській дисертації та у працях [42-45; 47; 51; 55-58] обґрунтовано *цикл управління за інформаційно-цільовою основою декомпозиції* таких функцій управління, як цілевизначення (постановка мети, збір і аналіз інформації) і

планування, прийняття управлінського рішення та організація й мотивація, координування й регулювання, контроль та аналіз.

Управління з позицій системного та функційного наукового підходів являє собою сукупність функцій управління, реалізацію яких має забезпечити той чи інший вид механізму управління, цілеспрямований на досягнення поставленої мети та виконання сформульованих завдань управління через прийняття управлінських рішень. Отже, однією з основ системи класифікації механізмів управління, окрім таких базисних основ, як *мета, завдання і предмет управління*, що є змінною компонентою системи як у процесі, так і в результаті управління об'єктом – *є функції управління*.

У процесному управлінні [78; 81] класичний цикл управлінської діяльності, за А.Файодем, утворюють такі функції управління, як планування, організація, мотивація (стимулювання) і контроль. Отже, зважаючи на *призначення механізмів управління*, які репрезентовано у першому розділі, за логікою призначення та генезису механізму управління реалізацію функції організації в циклі управління ЗНЗ мають забезпечити *саме організаційні механізми* або комплексний організаційний механізм управління, що цілеспрямовані на *досягнення мети, організацію процедур прийняття управлінських рішень та організаційний розвиток загальноосвітнього навчального закладу*.

Для побудови термінологічного каркасу проблеми дослідження у процесі наукового пошуку передбачено виявити й уточнити дефініції, які становлять основу наукового контексту проблеми і входять до термінологічного ядра теорії механізмів управління. З цією метою було здійснено розширений пошук у мережі Інтернет базових категорій дослідження, зокрема «організаційний механізм управління» українською, російською та англійською мовами у різних ПС, за результатами якого отримано їх скріншоти (англ. – screenshot, зображення на екрані монітора комп'ютера), на основі яких складено табл. 2.1 (див. додаток Б, рис. Б1– Б. 15).

Результати пошуку базового терміна дослідження «організаційний механізм управління» у мережі Інтернет станом на 25.01.2014 р.

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1.	Rambler	«Організаційний механізм управління»	Українська	Немає результатів
2.	Rambler	«Организационный механизм управления»	Російська	Немає результатів
3.	Google	«Організаційний механізм управління»	Українська	Результатів приблизно 957 000
4.	Google	«Организационный механизм управления»	Російська	Результатів приблизно 1 050 000
5.	Yandex	«Організаційний механізм управління»	Українська	Знайдено 3 000 відповідей
6.	Yandex	«Организационный механизм управления»	Російська	Знайдено 6 000 відповідей
7.	YaHoo!	«Організаційний механізм управління»	Українська	Немає результатів
8.	YaHoo!	«Организационный механизм управления»	Російська	Немає результатів
9.	Meta	«Організаційний механізм управління»	Українська	Знайдено 98 документів на 59 сайтах
10.	Meta	«Организационный механизм управления»	Російська	Знайдено 39 документів на 24 сайтах
11.	Rambler	«Organizational mechanism of management»	Англійська	Немає результатів
12.	Google	«Organizational mechanism of management»	Англійська	Результатів приблизно 9 320
13.	Yandex	«Organizational mechanism of management»	Англійська	Знайдено 9 відповідей
14.	Meta	«Organizational mechanism of management»	Англійська	Немає результатів
15.	YaHoo!	«Organizational mechanism of management»	Англійська	Знайдено 1 документ на 1 сайті

Результати пошуку базової категорії дослідження українською та російською мовами та аналізу змісту сайтів і документів дозволяють констатувати, що в мережі Інтернет розміщено значну кількість сторінок за ключовими словами, із яких утворено цей термін, а не власне саме поняття (табл. 2.1). Найбільша кількість – 1 050 000 сторінок із терміном «организационный механизм управления» російською мовою знаходиться у ІПС «Google» і у цій же пошуковій системі можна знайти також і найбільшу кількість

документів, у яких наведено за ключовими словами, цей термін – «організаційний механізм управління» українською мовою, а саме на 957 000 сторінках відповідно, для англійських сайтів результатів пошуку терміна «organizing control mechanism» знайдено приблизно 9 430 000 станом на 25.01.2014 р.

Найменша кількість сайтів – усього 24 із базовим терміном знаходиться у ІПС «Мета» російською мовою, для україномовних сайтів у цій же мережі кількість їх є значно більшою і становить 59, на яких розташовано 98 документів. Для таких пошукових систем як «Rambler» і «Мета» слід констатувати відсутність результатів пошуку для базового терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою, а у ІПС «ЯнДех!» знайдено 1 документ на 1 сайті, у ІПС «ЯнДех» знайшлося 9 відповідей.

Результати пошуку в мережі Інтернет станом на 08.10.2013 р. такого базового терміна дослідження як «організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом» українською мовою дозволяють констатувати про його наявність тільки в двох ІПС «Google» і у ІПС «ЯнДех», але не власне самого терміна, а лише комбінації слів за ключовими словами «організаційний механізм <...>» без лапок на 61 300 (0,66 сек) і на 135 тис. сторінок відповідно, у решти ІПС «Rambler», «ЯнДех!», і «Мета» результатів пошуку за запитом не знайшлося. Щодо цього терміна російською мовою, тобто «организационный механизм управления общеобразовательным учебным заведением» слід констатувати про його відсутність у таких ІПС як «Rambler», «ЯнДех», «ЯнДех!» і «Мета», лише у ІПС «Google» отримано результати запиту, але без лапок тобто за ключовими словами, на 341 000 сторінках сайтів.

У процесі дослідження під час аналітико-констатувального етапу 08.10.2012 р. здійснено пошук у 5 наведених вище ІПС мережі Інтернет (табл. 2.1) і таких базових категорій дослідження як «*організаційний механізм управління школою*», «організаційний механізм управління загальноосвітньою школою», «організаційний механізм управління діяльністю загальноосвітнього навчального закладу», «*організаційний механізм функціонуванням*

загальноосвітнього навчального закладу», «організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом». Слід констатувати, що їх пошук у мережі Інтернет не дав результатів. На запити цих же термінів у лапках тобто такої комбінації слів пошуковій системі не знаходять і надають такі твердження – пошуки були успішними, але нічого не знайдено – тобто такі терміни поки що не застосовуються. Системою пошуку запропоновано переформулювати запит. У зв'язку з цим слід констатувати відсутність праць, присвячених його вивченню і зумовлює проведення подальших досліджень з окресленої проблематики.

Крім того, здійснено пошук понять російською мовою, зважаючи, що у фаховій літературі ці терміни використовуються мовою оригінала, зокрема таких понять як «организационный механизм управления школой», «организационный механизм управления общеобразовательной школой», «организационный механизм управления деятельностью общеобразовательного учебного заведения», «организационный механизм функционирования общеобразовательного учебного заведения. Зауважимо, що знов такої комбінації слів ніде у ІПС мережі Інтернет також не зустрічається тобто пошук не надав результатів. Наприклад, мовою оригіналу системою надано такі відповіді. 1. Точная цитата «организационный механизм <...>» в кавычках нигде не встречается. Показаны результаты по запросу без кавычек. 2. Нет результатов для «Организационный механизм управления общеобразовательным учебным заведением». Результаты для «Организационный механизм <...>» (без кавычек) приблизительно 341 000 (0,67 сек). 3. Не найдены результаты «Организационный механизм управления общеобразовательным учебным заведением». Попробуйте ниже предложенные варианты или наберите новый запрос. Так же попробуйте: Организационный механизм управления общеобразовательным учебным заведением (без кавычек). 4. Точная цитата «Организационный механизм управления функционированием общеобразовательного учебного заведения» в кавычках нигде не встречается. 5. Нет результатов для термина в ИПС «Google» – «Организационный механизм управления общеобразовательным учебным заведением». За ключовими словами виявлено приблизно 395 000 (0, 51 с.) результатів. 6. В ИПС «Мета» Вы искали

«Организационный механизм управления функционированием общеобразовательного учебного заведения». Поиск не дал результатов. Попробуйте переформулировать Ваш запрос 7. В ИПС «Яндекс». Вы искали документы содержащие точную цитату в кавычках. «Организационный механизм управления деятельностью общеобразовательного учебного заведения». Искомая комбинация слов нигде не встречается. 8. В ИПС «Мета» Вы искали «Организационный механизм управления деятельностью общеобразовательного учебного заведения». Поиск не дал результатов. Попробуйте переформулировать Ваш запрос. Проверьте правильность написания слов. Искали успешно, но ничего не найдено.

Аналіз змісту сайтів і порталів, на яких знайдено комбінації похідних понять від базових засвідчує про незначну кількість російськомовних праць для підготовки дипломованих спеціалістів «Організація і управління наукомісткими виробництвами» за шифром спеціальності 658400 і «Менеджмент високих технологій» за шифром спеціальності 073900, а також для студентів управлінських і економічних спеціальностей політехнічних університетів у Москві, в яких власне розкривається базові механізми управління організаційними системами (механізми планування, організації, стимулювання (мотивації) і контролю), а також наведені приклади проектування комплексних механізмів управління для соціоекономічних систем, а не для освіти.

Наприклад, у ИПС «Rambler» у процесі пошуку терміна «організаційний механізм управління» (рис. 2.2) не знайдено означення дефініції, але надано його різновиди та подано розкриття його сутності через структурні, *організаційно-адміністративні* та інформаційні механізми, складники процесу добору механізмів, основу їх побудови – структурування у виробничій, інвестиційній, економічній сфері діяльності, без розкриття сутнісної інтерпретації.

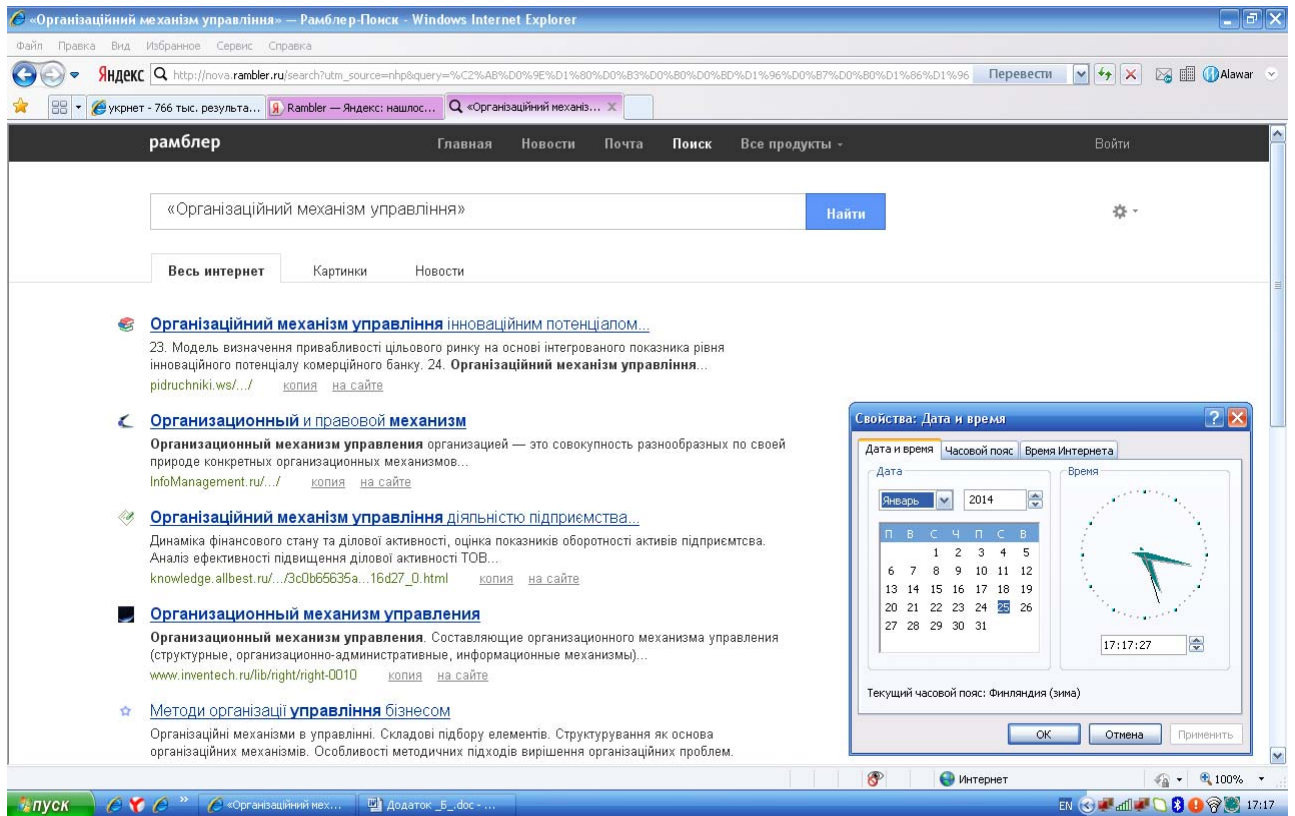

Рис. 2.2. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

Крім того, найбільша кількість сторінок репрезентує такий термін, як «організаційний механізм управління діяльністю підприємства», зрозуміло, що це стосується практики управління підприємствами у різних галузях виробництва та виробничого менеджменту.

Для цього дослідження термінологічне значення має власне ця знайдена в мережі категорія «організаційний механізм управління діяльністю <...>» у сенсі термінологічної визначеності поняття «організаційний механізм управління діяльністю загальноосвітнім навчальним закладом» у галузі управління освітою. Це пояснюється тим, що пошуки наведених вище термінів, до яких належав і цей, у різних ІПС не знайдено, але на практиці організаційні механізми діють і, як показує досвід, не ефективно, а також ЗНЗ можна розглядати як освітнє виробництво або підприємство, для якого функція управління – це особливий вид управлінської діяльності, що передбачає певний розподіл праці та спеціалізацію виконання певних функцій управління, до яких входить і функція організації.

Безумовно, наявний практичний досвід використання організаційних механізмів управління діяльністю великих і загалом різних підприємств має бути вивчений і узагальнений на рівні теоретичних положень, щоби в організаціях у тому числі і в освітніх також діяли так звані «правильні механізми управління», які б забезпечували узгодження інтересів усіх суб'єктів в організації і такі, які б спонукали усіх працівників надавати достовірну інформацію з будь-яких питань, а насамперед під час реалізації такої функції управління, як організація та пов'язаного з нею взаємодетермінованого процесу як самоорганізація.

Окрім того в ППС «Яндекс» термінологічний аналіз тематичних сайтів і порталів засвідчує, що є значна кількість сторінок, які розкривають суть й інших видів організаційного механізму управління переважно для виробничої та економічної сфер та які за функційною ознакою (функція організація), за ознакою виду діяльності (організаційна діяльність), за ознаками організації процесів і об'єктів організації управління у системах різної природи належать до різновидів організаційного механізму управління незалежно від авторських класифікаційних ознак групування.

За результатами теоретичного аналізу в процесі дослідження узагальнено такі види організаційних механізмів, які на наш погляд, діють і в сфері управління ЗСО та які потребують побудови й подальшого впровадження у ЗНЗ:

- «організаційно-адміністративний механізм управління»,
- «організаційно-правовий механізм управління підприємством»,
- «організаційно-правовий механізм управління середовищем»,
- «організаційно-правові та організаційно-фінансові механізми реалізації соціальної політики»,
- «організаційно-правові та фінансові механізми реалізації державної освітньої політики»,
- «організаційно-економічний механізм управління інноваціями»,
- «механізм організації»,
- «механізм організації інноваційної діяльності»,
- «механізми організації порядку»,

«механізм управління організаційним розвитком системи»,
 «механізм управління організаційною системою»,
 «механізм управління активною організаційною системою»,
 «механізм самоорганізації управління діяльністю організації»,
 «механізм управління стратегічним розвитком організації»,
 «механізм організаційного розвитку системи»,
 «механізм розвитку організаційної культури»,
 «механізм організаційного розвитку підприємства»,
 «механізм організаційного розвитку ліцею або колегіуму»,
 «організаційно-мотиваційний механізм управління підприємством»,
 «організаційний механізм управління якістю підготовки спеціалістів»,
 «організаційно-управлінський механізм управління персоналом»,
 «організаційний механізм управління інтелектуальною діяльністю»,
 «організаційний механізм управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності»,
 «організаційний механізм управління навчально-виховним процесом»,
 «організаційний механізм управління розвитком посадово-функційної компетентності»,
 «організаційним механізм управління організаційною системою»,
 «організаційний механізм управління розвитком педагогічного персоналу»,
 «організаційно-мотиваційний механізм ефективної діяльності кадрів»,
 «механізм організації розвитку навчального середовища», «організаційний механізм управління діяльністю суб'єктів ліцею» тощо.

У науковому дискурсі та англomовному сприйнятті концепт «organizational mechanism of management» відіграє у процесі вивчення цього феномена важливу роль є предметом розгляду мікроекономіки, зокрема такого розділу як mechanism design (дизайн організаційних механізмів), теорії управління організаційними системами. Спроби відтворити та проінтерпретувати загальну картину англomовного дискурсу феномену «organizational mechanism of management», насамперед його теоретичного складника, що виявляє себе через

відповідні наративи «organizational mechanism of management», «controlling mechanism in management», «mechanism and management of headache», здійснено також із використанням різних ІПС мережі Інтернет.

Варто звернути увагу на той факт, що зарубіжні науковці у практиці та науковому обігові використовують ці терміни як *інструменти врядування і ринку*, де держава має бути ефективним та результативним провайдером інформації, суспільних благ і послуг в процесі владних регуляторних взаємовідносин із громадянами та їх приватними інтересами.

Дослідження організаційного механізму як загальнонаукового феномена та термінологічної системи потребує деталізації, зокрема вивчення особливостей його концептуалізації в науковому дискурсі зарубіжних теорій менеджменту та виявлення особливостей його авторських класифікацій.

Результати розширеного пошуку в ІПС мережі ключових концептів терміна «organizational mechanism of management», які його утворюють у такому західному сегменті управлінського дискурсу як «public administration», «new public management», «governance», «network governance», «education policy and administration», «management Organization», «Organizing control mechanism», свідчать про їх репрезентацію вченими та дослідниками як інструментів акторів на ринку та інструментів виконання завдань врядування (рис. 2.3-2.5 і додаток Б).

Аналіз тематичних сайтів засвідчує тенденцію зростання кількості зарубіжних праць у галузі організаційного менеджменту, праць вітчизняних учених і дослідників – у галузі економіки та державного управління, новітніх публікацій дослідників в управлінні освітніми системами та менеджерів-практиків в останнє десятиліття сучасності, в яких приділяється особливе практичне значення механізмам управління у процесі модернізації, реформування управління та підвищення ефективності сучасних систем управління в соціальній сфері.

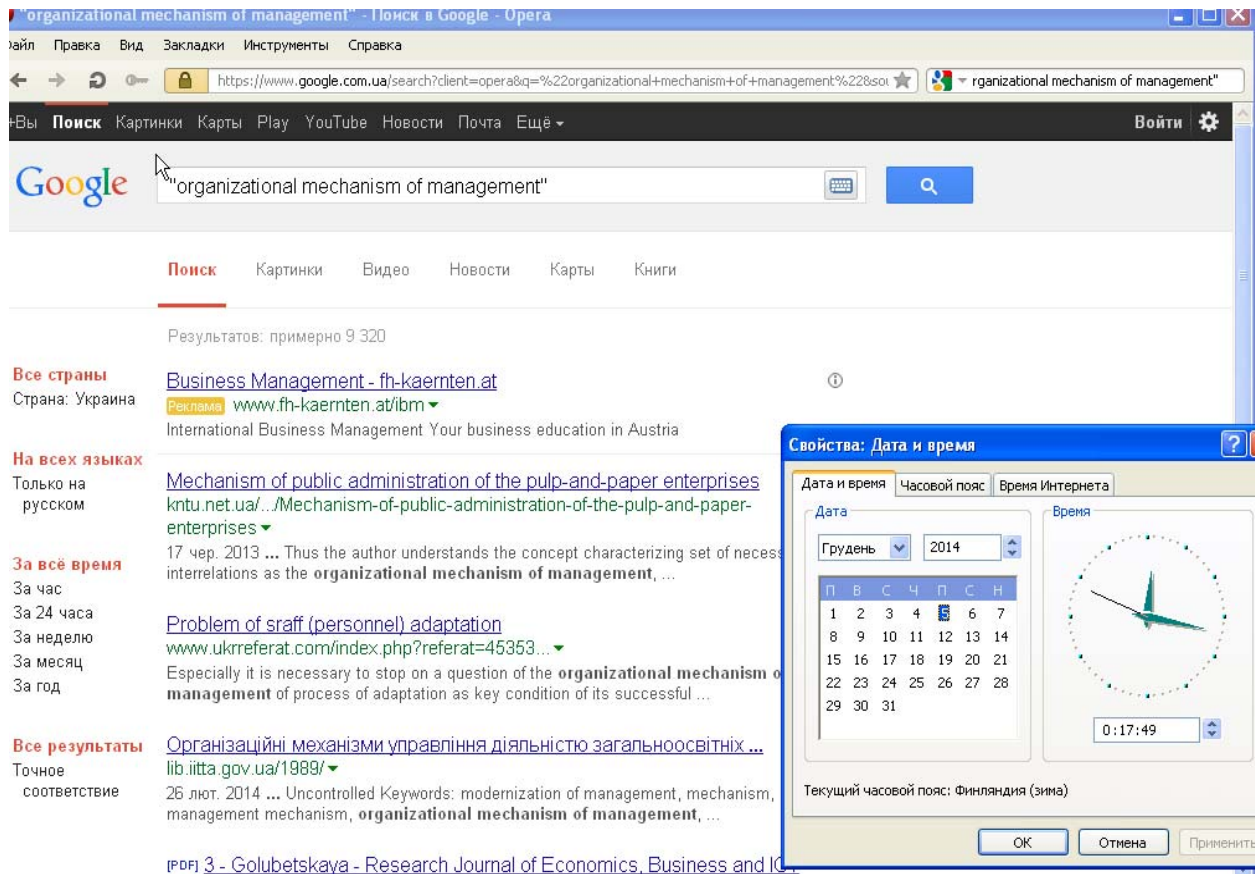

Рис. 2.3. Екранна копія терміна «organizational mechanism of management» англійською мовою з використанням пошукової системи «Google»

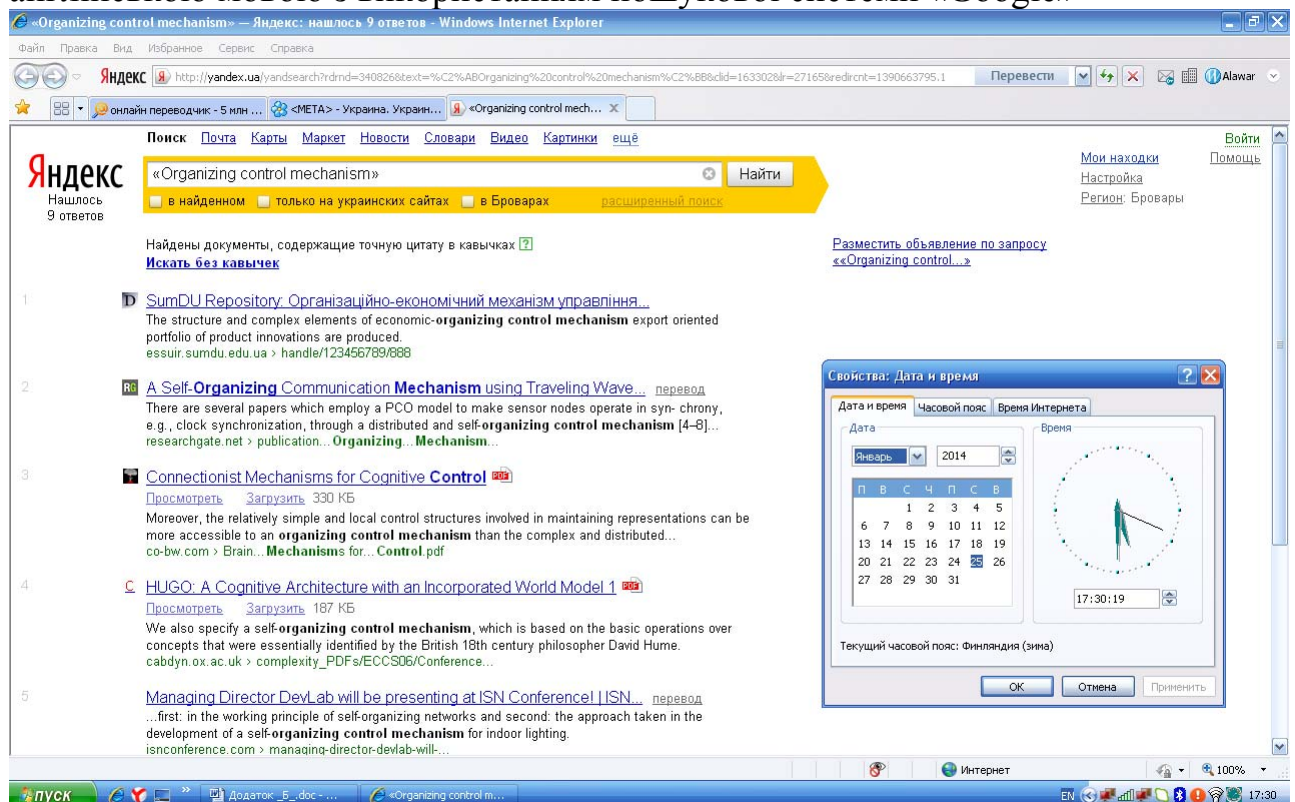

Рис. 2.4. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Yandex»

The screenshot shows a search result on Ask.com. The search query is "management organization". The results are categorized under "B: Management organization". There are three main results listed, each with a title, a URL, and a brief description. To the right of the results, there is a section titled "Посмотреть ответы по теме" (View answers by topic) which lists various related terms like "management", "project management", "quality management", etc. Below that, there is a section titled "Ответы" (Answers) with a link to "Organizing (management)".

Ask management organization [Найти ответы](#)

B: Management organization

O: International Organizations Management - Coursera
www.coursera.org/course/interorg
 This course provides an overview of the management challenges international organizations & NGOs are faced with. You will learn key theoretical frameworks ... [Далее >](#)

O: NWMO :: Nuclear Waste Management Organization - Home
www.nwmo.ca/home
 The Nuclear Waste Management Organization (NWMO) assumes responsibility for the long-term management of Canada's used nuclear fuel. The selected ... [Далее >](#)

O: Chapter 13 - Improving the organization and management of ...
www.fao.org/docrep/W5830E/W5830e0f.htm
 Extension management organizations are characterized by many strategies, wide spans of control, democracy, and autonomy. Their management practices ... [Далее >](#)

Посмотреть ответы по теме

acer ererecovery **management** internet download **management**
 energy **management** business quality **management**
 курсы project **management** ship **management**
 construction **management** **management** test questions
 desktop **management** **management** sales
 sql **management** studio 2005 transportation **management**
 quality **management** project **management** examples
 sql **management** studio resource **management**

Ответы

Organizing (management)
 [edit]. The following are the important characteristics of organization. Specialization and division of work. [Далее >](#)
 Перейти к: Ask Encyclopedia

O: Management & Organizations Department | Kellogg School of ...

Рис. 2.5. Результати розширеного пошуку в ІПС категорії «organizational mechanism of management» за ключовими словами

У тематичних сайтах також наведено систематизовану типологію дефініції «механізм» в авторському розумінні вчених: механізми-знаряддя (інструменти), механізми-системи (набір взаємопов'язаних елементів) і механізми-процеси (послідовність певних перетворень), яка може бути екстрапольована під час класифікації організаційних механізмів управління ЗНЗ у ЗСО; обґрунтовано структуру та сутність поняття «комплексний організаційний механізм управління ЗНЗ»; висвітлено різноманітні види організаційних механізмів управління без розкриття їх сутності та принципів дії та технологій впровадження у практику управління.

Про обґрунтованість висновку свідчить більшість електронних книг і публікацій з організаційного менеджменту, організаційної психології, організаційної культури, державного управління та зростання тематичних ресурсів з цього напрямку досліджень останніх років. Репрезентований на сайтах практичний досвід використання механізмів управління соціоекономічними системами, як *інструментів ринку*, показує, що їх можливо імплементувати і до соціально-педагогічних систем в управлінні сферою освіти та це є посилюючим завданням.

Аналіз друкованих наукових праць з менеджменту, управління загальною середньою освітою та тематичних управлінських ресурсів, які знайдено завдяки пошукам у мережі Інтернет, дає змогу дійти висновку про наявність різних авторських класифікації механізмів управління, що концептуально відрізняються основою класифікації, назвою і структурою та власне авторськими визначеннями в теоріях менеджменту та теоріях управління освітою, до яких, як їх різновид належать і *організаційні механізми*.

Зокрема, дослідники О. Амелницька [4] розглядає *організаційний* і процесний механізми управління, механізм вироблення менеджменту цілей, Д. Новіков висвітлює сутність *механізмів управління організаційними* та соціально-економічними *системами* як «<...> сукупність процедур прийняття управлінських рішень <...>» [79, с. 5], механізмів функціонування («<...>сукупність правил, законів і процедур, регламентуючих діяльність учасників організаційної системи, у тому числі їх взаємодію <...>») [79, с. 15] цих систем у процесі обґрунтування основ управління освітніми системами міждисциплінарної природи, що включають соціальні, педагогічні, організаційні, економічні її підсистеми [79, с.14-16]; Я. Клейнер – *організаційний* і структурно-функціональний, психологічний, соціальний механізми [60, с. 345]; Л. Парашенко – *організаційний механізм управління ліцеєм* поміж сукупності механізмів управління розвитком ЗСО [90, с. 306-387]; М. Поташнік – виокремлює поміж механізмів управління школою – *організаційний механізм управління* без конкретизації типу освітнього закладу [129, с. 63]; В. Пікельна і О.Удод відносять «<...> організаційно-педагогічні методи управління до числа важливих складових *механізму управління* школою [94, с. 102], без розкриття цих методів і не розкриваючи сутність поняття.

Авторський науковий колектив Інституту проблем управління РАО під керівництвом д.т.н, професора В. Буркова у процесі розробки теорії проектів визначають новий, «розумний» напрям в теорії управління і в менеджменті «Розумне управління». На перше місце цієї концепції поставлено «розумного працівника», який має власні цілі діяльності та який здатен приймати

управлінські рішення, а на другому місці не менш розумні керівники, які здатні здійснювати управління такими працівниками на основі сучасних інструментів управління організаційною поведінкою – механізмів управління.

У навчальному посібнику за редакцією Д. Новікова наведено комплекс базових механізмів управління організаційними системами: механізми планування, механізми організації, механізми стимулювання(мотивації), механізми контролю [79, с. 105-211]. До механізмів організації управління організаційними системами колективом учених і науковців віднесено такі, як: механізми змішаного фінансування, противитратні механізми, механізм «витрати – ефект», механізми самовикупування, механізми оптимізації виробничого і комерційного циклів, механізм оптимізації мережі постачань, механізм вибору асортименту [79, с. 130-151].

Відповідно до функційного підходу, поняття організація управління – утворено з двох дефініцій, «організація або створення структури», за визначенням класика А. Файоля та фундатора наукової школи функційного управління і свідчить про наявність організаційно-структурного механізму управління. Отже, аналіз наведених вище авторських класифікацій видів механізмів управління, розроблених ученими та практиками, дозволяє зробити висновок про їх різноманітність, залежно від основ їх класифікації. Результати термінологічного аналізу базового ядра теорії управління свідчать, що *організаційний механізм* є притаманним для усіх наведених класифікацій механізмів управління у різних наукових школах менеджменту та наукових галузях, оскільки функція організації незалежно від існуючих класифікацій функцій управління у сфері освіти та соціальній сфері загалом є базовою загальнонауковою та усталеною категорією в науковому обігу різних галузей наук, починаючи з першого управлінського циклу А.Файоля.

З огляду на репрезентовані вченими різновиди, розкриємо сутність організаційного механізму управління за результатами контент-аналізу, теоретичного та термінологічного видів аналізу, як предмета пізнання та вивчення, та гіпотетично окреслимо комплекс його різновидів, які є

притаманними для ЗНЗ як відкритої складноорганізованої неврівноваженої системи.

Організаційний механізм управління трактується вченими та дослідниками як організаційна структура управління, яка становить форму упорядкованості служб і підрозділів суб'єкта господарювання, що забезпечує відповідність їх взаємодії [4, с. 14–15]; організація діяльності у вузькому розумінні цього слова [86]; «організаційний механізм управління утворено через організаційну структуру, організаційну форму та організаційно-розпорядницький вплив, який реалізує різні види організаційних стосунків, які встановлюються між елементами системи і, передусім між людьми», організаційний механізм як сукупність процесів, які відбуваються в організації, другі – як етапи життєвого циклу організації, треті – як основні норми, правила, що діють у рамках організації [15].

Російський учений М. Поташнік не дає власне означення терміну, але зауважує, що «<...> в літературі описані й інші способи здійснення організаційних механізмів. Наприклад, через управлінські технології:

- 1) управління за цілями;
- 2) управління за результатами;
- 3) управління шляхом постійних перевірок і вказівок;
- 4) управління на базі потреб та інтересів;
- 5) управління на базі активізації діяльності персоналу;
- 6) управління на базі штучного інтелекту;
- 7) управління в окремих випадках.

У межах однієї великої організації можуть застосовуватися різні технології управління і їх поєднання. Суть кожної технології впливає з назви. Наприклад, управління за результатами передбачає ухвалення нового управлінського рішення тільки після отримання результатів по попередньому рішенню; така технологія виявляється оптимальною, коли рішення приймаються в ситуації невизначеності, оскільки навіть поточні результати важко передбачувати [129, с. 64].

Зважаючи на те, що багато авторів інтерпретуючи поняття «механізм» і «механізм управління» висвітлюють лише деякі концепти цих наукових категорій, здебільшого екстраполюють найзагальніше значення у ракурсі розуміння як внутрішнього устрою, системи чого-небудь, а також як сукупності станів і процесів, які складають яке-небудь явище. Таке розуміння і така інтерпретація є правомірною і як наслідок виникає необхідність визначення чіткої мети системи, що вивчається або досліджується, структури механізму та його компонентів у процесі розробки дієвого механізму для її досягнення, адекватного даній системі. Одночасно з'являється необхідність у вдосконаленні наявних механізмів, доповненні їх новими складниками аби досягати поставлених цілей.

У процесі дослідження виявлено, що організаційний механізм управління визначає порядок здійснення організації управління ЗНЗ шляхом організації діяльності суб'єктами управління або реалізації функцій організації управління різними об'єктами, процесами і явищами в ЗНЗ через сукупність станів і процесів, у яких вони (суб'єкти управління) задіяні задля досягнення поставленої мети та позитивного ефекту. Організаційний механізм управління має такі складники: організаційні цілі, організаційний вплив, організаційні форми, методи, засоби і способи, організаційні структури, організаційно-розпорядчі дії, ресурсне забезпечення (рис. 2. 6).

Здійснений термінологічний аналіз змістового контенту тематичних управлінських ресурсів дозволяє стверджувати, що знання термінів організаційних механізмів і їх структури, їх інтерпретація сприятиме визначенню їх концептів і суті, тобто треба знати і розуміти сутність феномена організаційного механізму управління, а потім вже добирати їх різновиди та реалізовувати на практиці залежно від об'єкту управління, за потреби вміти їх розробляти та удосконалювати, конструювати системи управління організацією будь-якого розміру та природи з урахуванням механізмів управління, включаючи організаційні механізми як їх різновид.

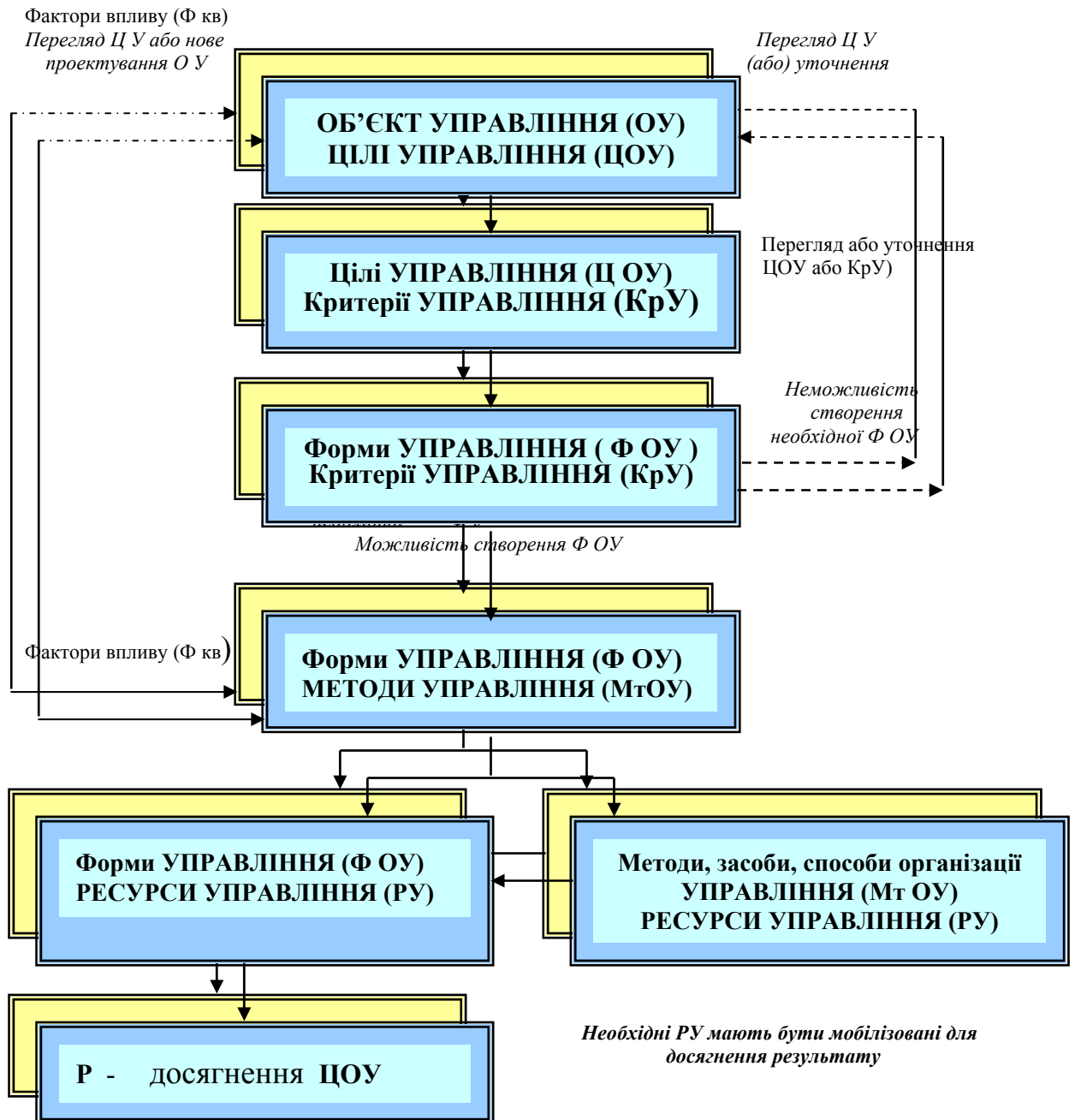

Рис 2.6. Модель структури організаційного механізму управління (ОМУ) в категоріях управління

Примітки:

1. ОУ – об'єкт управління.
2. ЦОУ – цілі організації управління (або мета організації управління), які розглядалися як ідеальний образ бажаного, можливого й необхідного станів об'єкта управління, як прогнозований результат (Р);
3. КрУ – критерії управління.
4. Ф ОУ – форми організації управління.
5. Мт ОУ – методи, засоби, способи організації управління.
6. РУ – ресурси управління.
7. Фкв – фактори впливу на об'єкт управління.
8. Р – результат.

Теоретичний аналіз проблематики дав змогу розглядати систему організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом з позицій системології як елемент системи механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом і водночас як компонент мегасистеми механізмів управління загальною середньою освітою у взаємозв'язку та єдності місії та цілей їх функціонування та розвитку, з'ясувати різновиди організаційних механізмів управління та класифікувати їх у сфері управління освітою за сучасних умов розвитку інформаційного суспільства.

Організаційний механізм управління розглядаємо як організацію *взаємодії* між суб'єктом і об'єктом управління в системі управління; як сукупність законодавчих актів, правил, інструкцій, що регламентують організацію інформаційно-комунікаційної взаємодії суб'єктів управління і НВП, процедур прийняття та ухвалення управлінських рішень відповідно до нормативно визначених стандартів, положень, критеріїв діяльності, параметрів; як засіб «перетворення руху» і дій суб'єктів управління в процесі організації інноваційного стану розвитку складноорганізованих відкритих систем, як засіб перетворення енергії суб'єктів управління в «<...> енергію керованої системи <...>» [90, с. 388].

Організаційний механізм управління об'єктом чи процесом, зокрема таким мегаскладним за інтеграційною природою об'єктом управління як ЗНЗ, є: по-перше, складноструктурованою організаційною системою, суб'єктивний складник якої представляє єдину злагоджену команду або колектив (професійне об'єднання людей), які діють на основі сприйнятих організаційних цінностей, узгоджених процедур прийняття рішень, правил і норм поведінки, принципів раціональності та асиметричної інформованості задля спільної реалізації стратегічної програми, «стратегічного набору», програми інноваційного розвитку, проектів, які здатні досягати поставлених цілей, як автономно, так і спільно за мінімальних управлінських впливів і ризиків. Наведені характеристики організації, як складноструктурованої організаційної системи, відрізняють її від групи – сукупності людей, об'єднаних спільними інтересами чи професією або

об'єднаних, за різними видами діяльності, що мають суттєве значення у їх життєдіяльності.

По-друге, *організаційний механізм управління об'єктом чи процесом*, є тим двигуном, який приводить у дію сукупність ідей, поглядів, позицій суб'єктів і процесів до утворення та удосконалення суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних взаємодій між структурними елементами цілісної складноорганізованої системи ЗНЗ і через узгодження управлінських рішень задля виконання поставлених оперативних і тактичних завдань, а стратегічної мети та місії. По-третє, *організаційний механізм управління об'єктом чи процесом* є іманентно притаманною властивістю організації та організаційної структури систем різної природи через внутрішнє упорядкування, узгодженість взаємодії усіх і зокрема автономних її складників, які зумовлені організаційною її побудовою. По-четверте, *організаційний механізм управління об'єктом чи процесом* є складником функції організації та циклу управління організаційної системи, в якій відбувається перебіг багатьох різних за природою процесів організаційної діяльності суб'єктів управління.

Здійснений аналіз концептуальних підходів до розгляду феномена «організаційний механізм управління», термінологічний аналіз і контент-аналіз сутності та структури базового терміна «організаційний механізм управління» у системі понять «механізм – механізм управління – організаційний механізм управління» дає змогу зробити висновок, що організаційний механізм управління є управлінською категорією і за видовою ознакою належить до більш широкого класу механізмів управління відповідно до визначеного автором цієї монографії предмету дослідження та галузі наукового знання.

Систематизація базових дефіцитів цього дослідження та різноплановість підходів до їх тлумачень ученими [4; 7; 11; 13; 14; 18; 25; 32; 33; 34; 42; 60; 79; 90; 91; 97; 107] засвідчує необхідність застосування раціонального та конструктивного підходів до розкриття сутності феномена організаційного механізму управління ЗНЗ, що уможливило інтерпретувати його як багатокomпонентну та багатовимірну «систему-конфігуратор» та надати

інтерпретацію через різноманітні організаційні характеристики та концепти управління ЗНЗ як складноструктурованою організаційною системою.

З'ясовано, що організаційний механізм управління ЗНЗ, як організаційний феномен, має багато визначень залежно від визначених теоретичних і емпіричних засад його розгляду вченими та дослідниками. Обґрунтовані методологічні засади в процесі цього фундаментального дослідження дозволили в авторській інтерпретації надати варіативні визначення феномена організаційний механізм управління залежно від застосованих наукових підходів, превалювання і пріоритетності дії.

Організаційний механізм управління ЗНЗ – це внутрішня будова ЗНЗ тобто органіграма ЗНЗ, що спричинює цілеспрямовану організацію взаємодії суб'єктів управління; це сукупність організаційних форм організації управління ЗНЗ (ієрархічна вертикальна, розподілена горизонтальна та мережева; індивідуальна та партисипативна; персоніфікована та уніфікована; авторитарно-бюрократична, демократично-ліберальна, демократична); це організація «стратегічної гри» між суб'єктом і об'єктом управління – ЗНЗ за встановленими нормативами, правилами і процедурами прийняття управлінських рішень; це цілеспрямоване застосування суб'єктами управління комплексу організаційних форм, методів і засобів, адекватних органіграмі ЗНЗ, які забезпечують створення, функціонування, організаційний розвиток та відповідну модернізацію управління ЗНЗ; це послідовність дій, станів і процесів, які детермінують організацію управління ЗНЗ та досягнення місії та цілей; це цілісний комплекс причинно-наслідкових зв'язків, пов'язаних із метою, що спричинюють педагогічно доцільне перетворення організації в ефективну.

Наведемо також визначення організаційного механізму управління через виявлені та систематизовані характерні ознаки:

- багатовимірна та багаторівнева система, що визначає порядок організації будь-якого виду діяльності або процесу та характеризує можливість отримання позитивного ефекту шляхом реалізації

сукупності процесів і станів об'єкта, у яких задіяні суб'єкти управління і НВП у процесі організації заходів, проектів, різних видів діяльності;

- складник організації, виступає сполучним елементом його підсистем і структурних підрозділів чи основою структурування ЗНЗ як відкритої, складноструктурованої соціоекономічної системи;
- чинник підвищення організації та ефективності управління ЗНЗ.

З позицій системного підходу організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом як організаційно-управлінська система характеризується такими складниками як формальна (офіційна) або неформальна (неофіційна) організаційна структура в їх органічному поєднанні, організація такої взаємодії між суб'єктом управління і об'єктом управління, що детермінує удосконалення суб'єкт-суб'єктної взаємодії за сукупністю визначених й прийнятних для суб'єктів правил, нормативів, законів і процедур, які визначають порядок здійснення організаційної діяльності, регламентують взаємодію для виконання поставлених завдань і вирішення проблем задля організаційного розвитку ЗНЗ.

При цьому статику організаційного механізму управління ЗНЗ визначають суб'єкти та об'єкти управління, які утворюють організаційно-структурну основу механізму, а динаміку – комплекс інформаційно-комунікаційних зв'язків і суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних організаційних взаємодій.

У процесі цього дослідження авторкою монографічного дослідження класифіковано різновиди організаційних механізмів управління ЗНЗ:

організаційно-структурні, мають керівний вплив шляхом формування організаційних структур, модернізації та їх реструктуризації;

організаційно-адміністративні механізми управління детермінують вплив на організацію управління діяльністю педагогічного колективу, учнівського та батьківського колективів, персоналу, громади, окремих суб'єктів у ЗНЗ;

організаційно-правові механізми управління (нормативно-імперативні організаційні механізми управління: статут, правила внутрішнього розпорядку,

нормативи, інструкції, кошторис та законодавчі документи, імперативного характеру усіх її рівнів, що регулюють функціонування галузі освіти, нормативно-правові акти щодо забезпечення життєдіяльності навчальних закладів різних типів і форм власності, організації різних форм освіти, розкривають стратегії розвитку та реформування освітньої галузі, наводять основні способи розв'язання проблем визначення духовних орієнтирів в освіті та документи регулятивно-консультативного характеру);

організаційно-технічні механізми визначають ефективність організації управління ЗНЗ через технічні, соціотехнічні та технологічні параметри процесу;

організаційно-економічні механізми та організаційно-фінансові механізми мають прояв у економічних і фінансових показниках адміністративно-господарської діяльності та ощадливому витрачанні фінансових ресурсів;

організаційно-інструктивні механізми (інструкції, пам'ятки, алгоритми діяльності та ін.) сприяють реалізації законодавчо-правових засад організації управління ЗНЗ, організації різних видів діяльності суб'єктів управління і НВП;

організаційно-методичні механізми забезпечують ефективність організації методичної, науково-методичної діяльності педагогічних кадрів і АУЛ наукової організації праці через відбір і навчання кадрів інноваційним технологіям роботи, застосуванню НІТ, ІКТ, УІС, ІС; розвиток їхніх професійних здібностей та прищеплення їм думки про необхідність діяти на наукових засадах;

організаційно-мотиваційні механізми пов'язані з процесом спонукання підлеглих до ефективної організації діяльності через формування мотивів поведінки, спрямованої на досягнення цілей організації та особистих цілей, з мотивацією праці, міжособистісними стосунками, соціальною взаємодією людей, владою і лідерством, комунікацією та діловим професійним спілкуванням, соціально-психологічними чинниками впливу керівників на підлеглих і їхню поведінку в педагогічній діяльності;

комплексні організаційні механізми управління ЗНЗ представлені сукупністю усіх вищенаведених різновиди або кількох із них.

Організаційно-мотиваційні механізм управління поєднує такі взаємозалежні компоненти як потреби педагогічних працівників, їхні професійні та особистісні інтереси, мотиви до ефективної професійної діяльності, цілі, дії, результати діяльності як ступінь задоволення потреб у замкнутий взаємопов'язаний і взаємозалежний організаційно-мотиваційний цикл. Керівникам сфери освіти потрібно враховувати, що для досягнення довготривалих організаційних цілей розвитку ЗНЗ, окрім сильних стимулів, важливо вказувати можливості й засоби досягнення привабливих професійних цілей для підлеглих.

Організаційний механізм управління, як управлінська категорія, виступає інструментальним засобом, який забезпечує поступальний організаційний розвиток об'єкта управління ЗНЗ, на який спрямовується рушійна сила факторів зовнішнього впливу та внутрішнього освітньо-інформаційного середовища [41]. Зміст і структура організаційного механізму управління змінюються у процесі суспільного розвитку, внаслідок чого він має бути адекватним сучасному рівню розвитку інформаційного суспільства в країні.

Під час пілотного дослідження розроблено анкети, опитувальні листи, питання для бесід з керівниками для вивчення їх знань щодо механізмів управління, їх різновидів, технологій їх реалізації, призначення та їх запроваджено на базі експериментальних майданчиків лабораторії управління освітніми закладами (СШ № 41 м. Києва, гімназії № 117, Володимирецькому районному колегіумі Рівненської обл., Хотівському НВК, Херсонському ліцеї Херсонської обласної ради, Чернігівському ліцеї № 32, Київському ліцеї бізнесу, ЗНЗ м. Миколаєва та міському управлінні освіти виконавчого комітету міської ради м. Миколаєва та ін.).

Зміст поняття, специфіку і призначення не змогли розкрити близько 70 % респондентів, не назвали види організаційних механізмів 73 %. Однак, як свідчать результати анкетування, з відповідною пам'яткою про наявні в теорії класифікації механізмів і їхніх різновидів, інтерпретацією їх характерних ознак, респонденти надали вичерпні відповіді про їх практичне застосування в практиці

організації управління ЗНЗ. На основі здобутих даних у процесі експерименту побудовано рейтинг груп організаційних механізмів управління діяльністю ЗНЗ, які за твердженнями керівників ЗНЗ використовуються ними в процесі управлінської діяльності (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл відповідей респондентів щодо груп організаційних механізмів управління, які використовуються керівниками експериментальних ЗНЗ

№ з/п	Групи видів організаційних механізмів	Місця від 1 до 7 (бали – від 7 до 1; через дріб)							Сума балів	Рейтинг
		1/ 7	2/ 6	3/ 5	4/ 4	5/ 3	6/ 2	7/ 1		
3	організаційно-адміністративні механізми	2	47	0	2	7	4	13	346	3
5	організаційно-інформаційні механізми управління	5	23	39	2	1	3	2	387	2
2	механізм організації навчально-виховного процесу	52	1	15	0	0	5	2	457	1
4	організаційно-економічні механізми управління ЗНЗ	3	1	5	4	3	7	52	143	7
1	організаційно-структурні механізми	2	1	5	43	21	2	1	285	5
6	організаційно-технічні механізми	10	1	11	15	35	1	2	300	4
7	інші види організаційних механізмів	1	1	0	9	8	53	3	187	6
Не всі ранжували від 1 до 7		75	75	75	75	75	75	75	75	

Як бачимо, на першому місці опинилася група організаційно-структурних механізмів, до якого належить і механізм організації навчально-виховного процесу, «виборовши» 457 балів із 525 можливих (тобто, за умови, що всі 75 керівників винесли б цю групу механізмів на перше місце), на другому – організаційно-інформаційні механізми управління (387 балів), на третьому – організаційно-адміністративні механізми (346 балів), на четвертому – організаційно-технічні механізми (300 балів), інші види організаційних механізмів на шостому місці.

До інших видів механізмів респондентами віднесено такі види як організаційний механізм управління якістю освіти в ЗНЗ, організаційний механізм

управління діяльністю суб'єктів НВП, механізм організації оперативного управління, організаційний механізм упровадження державних стандартів у діяльність ЗНЗ, організаційний механізм управління освітнім округом, які переважно є різновидами організаційно-структурних механізмів і нами конкретизовано для визначення розуміння сутності та видів організаційних механізмів.

Незважаючи на майже на 20-річний досвід реформування та трансформацію вітчизняної системи освіти та управління нею, слід відзначити, що вона до цього часу ще залишається достатньо консервативною, жорстко централізованою сферою суспільства, оскільки переважають адміністративно-командні методи, організаційно-адміністративні та організаційно-структурні механізми управління ЗНЗ в освітній галузі. Окрім того, організаційно-економічні механізми управління ЗНЗ посіли останнє місце, які в ринкових умовах та у XXI столітті мають бути пріоритетними. На думку респондентів, існуючі організаційно-економічні механізми управління в сфері освіти продовжують відтворювати ситуацію, коли фінансується не освіта окремого школяра, а потреби установ і освітніх організацій сфери освіти.

У результаті цілеспрямованої роботи з керівниками ЗНЗ щодо опанування теоретичними засадами механізмів управління в сфері освіти, які були респондентами в процесі експерименту, відбулася тенденція поступового збільшення числа тих, хто хоче свідомо застосовувати в управлінській діяльності різні види організаційних механізмів, зокрема (75 % – проти, 12% – на початку експерименту).

Вивчення особливостей концептуалізації організаційного механізму та наявних класифікації його різновидів надав змогу структурувати спектр мовних засобів його репрезентації ученими та дослідниками, вербалізувати знання про феномен мовними одиницями, котрі дозволили розкрити сутність феномена організаційного механізму управління діяльністю ЗНЗ, встановити його специфіку та призначення в практиці управління ЗСО в авторській інтерпретації.

Системний підхід до розв'язання наукової задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних

механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом, як специфічного виду управлінської діяльності та інформаційного менеджменту в сфері освіти потребує від суб'єктів управління імперативного мисленнєвого проектування та визначення конкретних форм, методів, засобів, способів, обов'язкового прописування системи заходів, алгоритмів дій, кроків для досягнення поставленої мети і виконання завдань у процесі реалізації функції організації і виконання своїх функційно-посадових обов'язків і управлінських функцій загалом.

2.2. Сутність і специфіка інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом

Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом як складник системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та мегасистеми системи управління ЗНЗ, стає реальним завдяки наявності інформації, як предмета праці керівника ЗНЗ та інформаційного субстрату управлінської діяльності. Загальнофілософська методологія дослідження такого явища, як інформаційне забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом, базується на засадах міжгалузевої інтеграції знань і здобутків різних наукових галузей про сутність і специфіку цього феномена, системології та наукових підходах до процесу пізнання, що уможлиблює його вивчення з позицій цілісності та взаємозв'язку усіх компонентів і елементів.

Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ є багатокомпонентним явищем, яке потребує пізнання та відповідного теоретико-методичного обґрунтування. Результати вивчення та аналізу наукової літератури з порушеної проблеми дозволяють констатувати, що в науковому дискурсі існує чимало авторських трактувань понять «інформаційне забезпечення», «інформаційне забезпечення управління», «інформаційне забезпечення управління соціальними системами». У науковому обігу теорії та методики управління освітою та педагогіки існують різні авторські трактування понять, які розкривають сутність і специфіку інформаційного забезпечення соціально-

педагогічних і освітніх систем, інформаційних процесів у ЗНЗ і у ЗСО, зокрема «інформаційне забезпечення внутрішкільного управління», «інформаційне забезпечення управління школою», «інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом», «інформаційне забезпечення управління маркетинговою діяльністю», «інформаційне забезпечення управління ЗСО», «інформаційне забезпечення впровадження освітніх інновацій», «інформаційне забезпечення управління інноваційною діяльністю педагогів загальноосвітнього навчального закладу» та які базуються на таких двох загальнонаукових категоріях як «інформація» та «забезпечення».

2.1.1. Інформація як загальнонауковий феномен і властивість складноорганізованих систем

Розглянемо загальнонауковий феномен категорії «інформація» дослідження у ракурсі специфіки організаційного механізму з урахуванням положень теорії механізмів і машин, теорії соціального механізму, феномена складноорганізованих систем, до яких належить і ЗНЗ. Фахівці мають різні точки зору щодо розуміння суті та найістотніших ознак поняття «інформація», і залежно від галузі науки воно дістало десятки означень до його витлумачення.

Поняття «інформація» широко використовується у всіх сферах: культурі, науці, освіті, техніці та людській життєдіяльності, воно є одним із найфундаментальніших і таким, що «<...> не визначається через простіші поняття <...>» поряд з такими філософськими категоріями, як матерія, рух, енергія. Зважаючи на проблему і предмет дослідження, обмежимося лише такою характеристикою цього феномена, яка надасть змогу розкрити сутність інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ. На рівні держави у Законі України «Про інформацію» інформацію як наукову категорію подано в декількох інтерпретаціях, зокрема одне з яких торкається і керівника ЗНЗ як суб'єкта управління та суб'єкта дій щодо «<...> одержання, використання, поширення (розповсюдження) та зберігання інформації у певному соціальному середовищі (Стаття 2 Закону України «Про інформацію»),

законодавчих прав на доступ до інформації (Закон України «Про доступ до публічної інформації»).

Для цього дослідження важливими є лише ті визначення дефініції, які дозволять більш повно розкрити і зрозуміти сутність базового терміна дослідження «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом», виявити його специфіку. Найбільш ґрунтовне обґрунтування феномена «інформації», як відображення реального світу, невід'ємного атрибуту матерії та руху, здійснено в філософії. Представники атрибутивної концепції інформації (М. Амосов, А. Берг, В. Баженов, В. Бірюков, В. Глушков, І. Новік, Л. Петрушенко, В. Сіфоров, А. Урсул та ін.) визначають інформацію як властивість усіх матеріальних об'єктів, тобто як атрибут матерії, що «<...> брала участь у процесах її самоорганізації, тим самим *сприяючи виникненню живого і становленню гомеостазису та феномена управління*» (курсив наш. – Л. К.) [1, с. 162].

Послідовники функціональної концепції (В. Вербицький, І. Гришкін, Д. Дубровський, М. Жуков, М. Сетров, Г. Царегородцев та ін.) розглядають інформацію як суто кібернетичну категорію, вважаючи, що вона притаманна лише кібернетичним системам, суспільству і живим істотам, тобто пов'язують її з біологічною та соціальною формою руху матерії, функціонуванням самоорганізованих систем, які виникають з появою життя та з циркуляцією інформації та передачею сигналів у них. Найбільш загальноживані означення терміна «інформація» в філософії можна звести до таких тлумачень: 1) повідомлення, опис фактів; 2) новини, нові відомості; 3) зменшення невизначеності в результаті повідомлення; 4) передача, основа зв'язку й управління в живій природі та машинах; 5) відбитої розмаїтості, що означає сукупність різних елементів, зв'язків, відносин і властивостей об'єктів. Філософами знайдено і обґрунтовано тісний зв'язок між поняттями «відображення матерії» та «розмаїтість», а процесуальний контекст передачі розмаїтості від одного об'єкта до іншого розглядається як результат їх взаємодії та інформаційних процесів.

Методологічно плідним для проникнення в суть поняття інформації є філософське розуміння категорії «відображення» як загальної властивості матерії. М. Жуков розкрив зміст поняття інформації через його взаємозв'язок із такими філософськими категоріями як матерія, пізнання, рух, відображення, структура, типи й види інформаційних процесів у живій природі, суспільстві, їх субординації. Він запропонував кілька визначень цього поняття і наголошував на тому, що людська інформація є той зміст логічного мислення, який сприймається за допомогою слова як того, що чуємо, так і бачимо, і який може використовуватися в процесі життєдіяльності людини.

Для розуміння сутності організаційного механізму та інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ важливими є наведені нижче авторські трактування категорії «інформація» та виділені курсивом концепти *«інформація» – це сторона відображення живої природи, суспільства, техніки, моменту руху, впорядкована зміна, що використовується в управлінні* [36, с. 55]; *«інформація <...> це доцільно впорядкована структура об'єктів і їх взаємодій»* (курсив наш. – Л. К.) [36, с. 251].

Інформація як філософська категорія відбивається у відомостях про об'єкти і впливи на них, є властивістю всіх матеріальних об'єктів Всесвіту, що цікавлять людину і слугують їй джерелом інформації; є універсальною властивістю матерії. Поняття інформації є основним не лише в філософії, а також і у кібернетичній теорії Н. Вінера, яке інтерпретується як кількісна міра усунення невизначеності (ентропії), міра організації системи [96, с. 481]. У кібернетиці доведено, що *інформація* має безпосередній зв'язок з процесами *управління й розвитку*, є об'єктивною інформаційною характеристикою реально існуючих систем, а значить є характеристикою мегасистеми управління ЗНЗ, системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та інформаційного забезпечення організаційного механізму управління, дослідження яких здійснюється в цій розвідці.

За кібернетичної теорії всі процеси управління і зв'язки в живій природі, суспільстві й машинах – це процеси передачі, обробки й збереження інформації.

Об'єкти та суб'єкти поглинають інформацію з навколишнього світу та використовують її для правильного поведіння, як усередині системи так і поза її межами. Отже, у процесі моделювання структури системи управління ЗНЗ, системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ як її складника та системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом важливо врахувати всі інформаційні потоки зовнішнього середовища, визначити зовнішні джерела надходження інформації до ЗНЗ і внутрішні джерела вироблення інформації в ЗНЗ для правильного поведіння і прийняття обґрунтованих рішень усіма суб'єктами управління ЗНЗ.

Характерними ознаками інформації є зміст, кількість і якість [67; 99], які також є й ознаками інформаційного забезпечення організаційного механізму управління та потребують розгляду і розкриття їх сутності. Н. Вінер ототожнив кількість інформації з від'ємною ентропією (антиентропією), що розглядається як міра упорядкування системи та засіб боротьби з кібернетичним «шумом». У термодинамічному значенні дефініція «шум» означає ентропійний хаос. Таким чином, робимо висновок, що *кількість інформації в системі є мірою її організованості, порядку в системі*. Цей висновок є важливим і потребує не лише усвідомлення суб'єктами управління, а ще й врахування тісного взаємозв'язку феноменів інформації та ентропії під час розгляду тринарної системи та її складника – системи інформаційного забезпечення організаційного забезпечення управління ЗНЗ, побудови її субмоделі, їх упровадження в практику.

Розглядаючи взаємозв'язок інформації та ентропії в управлінських інформаційних системах (УІС) у бінарних позиціях «інформація – ентропія» і «організованість – дезорганізованість», зокрема в системі ІЗОМУ і в СІЗУЗНЗ, необхідно врахувати такі положення: 1) сукупність інформації спричинює впорядкування та організованість систем і одночасно зменшуватиме ентропію – тобто хаос, невизначеність і невпорядкованість управлінських інформаційних систем, 2) реальна втрата інформації різними способами призводить до

збільшення ентропії в системі тобто хаосу та безладу. Причому, якщо ентропія це міра безпорядку, то інформація – це міра впорядкування системи та порядку в ній, а значить і організованості. Функціонування і розвиток УІС у напрямі їх впорядкування зменшує ентропію (безпорядок) і навпаки [52; 54; 56; 57]. Упорядкування УІС потребує цілеспрямованих дій суб'єктів управління для того, щоб уникнути спонтанного збільшення ентропії (хаосу і безпорядку) в системі тобто потребує управління, що базується на інформації, суб'єкт-суб'єктній та об'єкт-суб'єктній інформаційній взаємодії.

На підтвердження взаємозв'язку інформації та ентропії в бінарних позиціях «інформація – ентропія» і «організованість – дезорганізованість», слугують такі тлумачення цієї категорії в кібернетиці, як «<...> відомості, дані, повідомлення, які знімають у суб'єкта управління невизначеність про стан об'єкта управління або сигнал, який зменшує невизначеність у певній системі» [125, с. 73]; сукупність будь-яких відомостей, даних (курсив наш. – Л. К.) тощо [98, с. 221–222]. Значущим для розкриття сутності поняття «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління» є визначення дефініції інформації з позицій системного підходу як «зв'язок у будь-яких цілеспрямованих системах, який визначає їх цілісність, стійкість, рівень функціонування (курсив наш. – Л. К.) [99, с. 243], екстраполяція якого дозволяє стверджувати, що інформація – є зв'язком і у таких складноорганізованих цілеспрямованих системах як ЗНЗ, який визначає їх цілісність, стійкість, відкритість, рівень функціонування та інноваційного розвитку, який буде враховано під час моделювання мегасистеми її складників.

Інформація в найзагальнішому її розумінні, пише академік В. Глушков, є «<...> мірою неоднорідності розподілу матерії та енергії в просторі й часі, мірою змін, усіх процесів, які відбуваються у світі <...>» [Цит за 1, с. 170]. Для процесу управління та усіх процесів, які протікають у ЗНЗ, як і «<...> для всіх систем, інформація набуває змісту тоді, коли вона перебуває в русі й використовується з метою пізнання та управління <...>» [8, с. 111]. Таке визначення є важливим для цього дослідження, оскільки інформація, так само як і механізм пов'язані з

управлінням і рухом, і не лише у когнітивному аспекті її їх розгляду, а й практичному сенсі.

Значний внесок у розробку інформаційного підходу до явищ, процесів, систем різної природи вніс кібернетик Р. Абдеєв. Інформація ним розглядається як «<...> важлива матеріальна субстанція або середовище, яке живить дослідників, розробників, управлінські органи, якими вона створюється і безперервно оновлюється» [1, с. 161]. Автор висунув досить несподівану та оригінальну ідею, сутність якої полягає в тому, що в різних системах (технічних, біологічних та інших), а значить можна стверджувати, що і в соціальних, інформаційних, освітніх системах, циркулюють однакові потоки інформації: одна і та ж інформація може зберігатися на різних фізичних носіях і передаватися різноманітними за своєю природою каналами (підкреслено нами. – Л. К.).

Інформацією можна назвати все те, що надходить з навколишнього світу і вносить будь-які зміни в середовище, яке оточує одержувача інформації тобто суб'єкта управління ЗНЗ, або все те нове, що є у повідомленні й чого немає у складі середовища. Відповідно до міркувань А. Моля, інформація є мірою виявлення нового і якісних змін у зовнішньому середовищі. У такому авторському контексті її розгляду, на наш погляд, потребує уточнення сама категорія «нового», що здебільшого характеризується як зміна, як прогресивне явище, як засіб зміни старого, незважаючи на об'єктивність чи суб'єктивність цього нового для особистості, на непередбачуваність, що міститься в повідомленні. Нове – це нововведення, така властивість чи якість об'єкта пізнання, яка щойно виявлена або відкрита суб'єктом пізнання, або з'явилася на зміну попереднього стану та поєднує в собі одночасно традиційне й кардинально нове, взаємозв'язок якого доповнює попереднє знання.

Для дослідника і керівника закладу, як споживачів інформації, важливим є різні ракурси розгляду цього нового для них особисто, для конкретної особи, громади і суспільства загалом, а також має значення, чи справді це «нове» є «новим» чи вже є давно відомим. Інформація у ракурсі новизни є суб'єктно

детермінованим явищем. Інформація – це нове, розширене людиною знання про будь-яку ідею, явище, процес, діяльність чи матеріальний результат або продукт, що за своїми якісними характеристиками є новими по відношенню до існуючих форм і яке використовується для задоволення інформаційних, освітніх, культурних і професійних потреб суб'єкта.

Природознавство, як галузь наукового пізнання розглядає інформацію як фундаментальну характеристику будь-яких систем, якою «<...> пройняті всі матеріальні об'єкти і процеси реального світу, які є джерелами, носіями й одночасно споживачами інформації, а також і те, що всі взаємодії в природі зумовлені інформаційними причинами (рух Землі, рух електрона тощо)» [121, с. 5] для кількісного опису яких можна застосувати теоретичні моделі інформації. Інформація характеризує складність процесів, які відбуваються в системах, неоднорідність та структурованість самих систем. Цей висновок є методологічно коректним і для складноорганізованих соціальних систем і таких її різновидів як УІС, ЗНЗ, ЗСО і буде враховано в процесі дослідження під час побудови мегасистеми управління ЗНЗ та її складників – системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і системи організаційних механізмів управління ЗНЗ, розгляду усіх інформаційних процесів у ЗНЗ.

У соціології управління більшість точок зору вчених збігаються щодо трактування феномена «інформації» з позицій системного підходу, як фактора інтеграції соціальних систем, і характеризують його через знання під кутом зору різноманітності або ж ототожнюють її зі знаннями.

У процесі виконання докторської дисертації автором цієї монографії та в процесі виконання цього дослідження було проаналізовано більше 150 авторських визначень дефініції «інформація», виявлено основні концепти та 32 авторські категоріальні модифікації з позицій системно-структурного, діяльнісного, гностичного, комунікативного, системно-кібернетичного, ресурсного, культурологічного, аксіологічного, стратегічного наукових підходів до розкриття її сутності, які узагальнено за змістовим контентом і різними класифікаційними ознаками. Докладний виклад і аналіз сутності поняття

«інформація» представлено з методологічною метою, оскільки воно ще й досі розглядається як одне з центральних і невизначених загальнонаукових понять, потребує термінологічної узгодженості та подальшої розробки її моделей задля використання в теорії управління освітою та практиці ЗСО. Як підтверджують результати контент-аналізу, на сьогодні не існує узагальненої дефініції «інформація» у будь-якій галузі науки чи конкретній сфері суспільного життя. Жодне з проаналізованих тлумачень поняття «інформація» неможливо звести до одного сутнісного контенту, але попри це, авторські інтерпретації сутності цього феномена пов'язуємо з прогресивним розвитком матерії через відображення різноманітності Всесвіту, накопиченням структурної інформації та значних обсягів неструктурованої інформації різних видів.

У процесі дослідження узагальнено найбільш значущі ознаки інформації, що визначають її специфіку: нематеріальний характер, тобто самостійність інформації відносно її носія; кількісна визначеність; суб'єктивний характер інформації як результат інтелектуальної діяльності суб'єкта; можливість багаторазового її використання суб'єктами в процесі життєдіяльності; інформаційні процеси її створення, збереження, копіювання, відтворення і накопичення інформації та збереження інформації у суб'єкта-передавача та суб'єкта-користувача інформації.

Інформація з позицій системології завжди пов'язана з певною системою в тому розумінні, що для її виникнення, генерування та циркуляції, необхідний об'єкт, який є носієм або джерелом інформації, в цьому дослідженні – це ЗНЗ як мегасоціальна складноорганізована система. Для генерування, отримання, аналізу, структурування, копіювання, відтворення, накопичення продукування, передачі та збереження інформації необхідні суб'єкти управління та НВП ЗНЗ, зацікавлені в її використанні в процесі професійної діяльності.

Теоретичне осмислення сутності феномена інформації та узагальнені ознаки поняття дозволяють надати авторську інтерпретацію поняття «інформація» як певної сукупності відомостей, отриманих суб'єктом і переданих звуковим, графічним, письмовим, тактильним способом із застосуванням або без

застосування технічних засобів у просторі й часі, що характеризують властивості матеріальних і духовних систем, якісний стан їх функціонування та розвитку, міру змін усіх об'єктів у природних і соціальних системах і процесів у них, навколишньому світі, та зменшують міру невизначеності фактів, подій, явищ.

Вважаємо, що під інформацією слід розуміти не будь-які відомості про об'єкт пізнання, вивчення або дослідження, а лише сприйняті, зрозумілі та оцінені суб'єктом як такі, що є корисними для досягнення місії та цілей управління, розв'язання тих чи інших управлінських завдань, прийняття управлінських рішень. Поняття «інформація» є загальнонауковим і базовим, є субстратом для категорій «інформаційне забезпечення», «інформаційне забезпечення управління», «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління» та «управління» з позицій системно-кібернетичного та суб'єктно-діяльнісного підходів, є атрибутом, іманентно притаманним процесу управління ЗНЗ.

2.2.2. Сутність і структура інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом

Розвиток інформаційного суспільства та запровадження інформаційного управління в ЗСО вимагає розробки нових підходів до розуміння та усвідомлення сутності такої управлінської категорії як «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом».

У контексті вищезазначеного цілком логічним є розгляд категорії «забезпечення», що трактується як «<...> сукупність заходів і коштів, створення умов, які сприяють нормальному здійсненню процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного функціонування системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів» [32, с. 207]; «сукупність форм документів різних видів призначення, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення й форм існування інформації, що використовується в

інформаційній системі під час її функціонування на об'єкті управління» (ДОСТ 34.003-90. АС. Терміни та визначення).

«Забезпечення» означає також виконання чогось, умову, дію, гарантію здійснення того чи іншого процесу, тобто уточнення, якого саме процесу і якого конкретного якісного його аспекту – організаційного, правового, фінансового, методичного, правового – потребує власне забезпечення. Зважаючи на предмета цього дослідження слід було б врахувати сутнісну специфіку категорій «інформаційне забезпечення управління ЗНЗ», «інформаційне забезпечення механізму управління» для визначення структури та сутності таких похідних від них категорій як «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління», «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ», сутність яких не знайшла відображення у науковому обігу теорії та методики управління освітою [14; 23; 24; 25; 26; 31; 41; 42; 96; 100; 101; 115; 116; 124; 132; 136].

У даному випадку відповідно до предмета дослідження йдеться про інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ як *систему і процес*. Управлінські інформаційні системи (УІС) (англійською мовою Management Information System (MIS)) [23, с. 61] на заході і у нас мають різновиди, до яких віднесено «<...> інформаційні системи управління технологічними процесами, інформаційні системи організаційного управління» (ІСОУ) [23, с. 55], інформаційні системи управління (ІСУ), АСУ та ін. Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ відноситься до *інформаційних систем організаційного управління (ІСОУ)* за процесуальною класифікаційною ознакою – процес управління.

З позицій процесного, системного, діяльнісного, інформаційного наукових підходів інформаційне забезпечення організаційного управління загальноосвітнім навчальним закладом інтерпретуємо як діяльність суб'єктів управління всіх ієрархічних рівнів щодо організації збору, опрацювання, кодування, представлення, використання, зберігання, накопичення інформації у вигляді якісних і кількісних показників різноманітних процесів і результатів

діяльності суб'єктів управління та НВП, що адекватно характеризують систему організації управління процесів і явищ у ЗНЗ з використанням інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних і мережевих технологій, а також передачі синтезованої інформації у формі управлінських рішень виконавцям.

Слід розрізняти такі поняття як «інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» та «система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ», які не є тотожними за змістом і структурою, та які будуть застосовуватися під час побудови моделі та субмоделей. Проаналізуємо їх сутність з позицій процесного, системного, діяльнісного, інформаційного, ресурсного та інтеграційного наукових підходів [26; 41, 42].

З позицій процесного підходу *інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ* представляє забезпечення організації управління різними процесами та явищами в ЗНЗ системою достовірної інформації та знань й інформаційних ресурсів, пов'язане з інформаційно-аналітичними процесами, структуруванням зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків і потоків електронного документообігу, необхідними для досягнення поставленої мети і завдань з використанням НІТ, ІКТ, мережевих технологій, сервісів. Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ з позицій процесного, діяльнісного та інформаційного підходів можливо розглядати і як інформаційно-організаційну та аналітичну діяльність суб'єктів управління ЗНЗ щодо організації збору, кодування, опрацювання, накопичення, зберігання, використання й представлення інформації, передачі синтезованої інформації у формі управлінських рішень виконавцям із застосуванням НІТ, які забезпечують функціонування ЗНЗ як соціально-педагогічної системи та досягнення мети освіти.

Система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ представляє складноструктуроване явище, до складу якого входить інформаційне забезпечення організаційного механізму управління, функціонування якого підвищує ефективність організації управління ЗНЗ та

якість його результату. Сутність цієї системи як компоненти більш складної СИЗОМУ ЗСО з позицій системно-кібернетичного наукового підходу співвіднесено з множиною всієї інформації, знань та інформаційного ресурсу в системі, необхідних для організації управління ЗНЗ, для організації управлінської та інформаційної діяльності суб'єктів управління та співуправління на всіх ієрархічних рівнях управлінської вертикалі та суб'єкт-суб'єктної горизонталей у ЗНЗ, тобто є інформаційною системою організаційного управління (ІСОУ).

Концепція використання інформації в *системі інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ*, як інформаційній системі організаційного управління (ІСОУ), базується на інтеграції інформації, знання, інформаційних ресурсів, ІІТ, зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків і потоків електронного документообігу. Концепція використання інформації в ІСОУ цілеспрямована на досягнення основної мети, підвищення швидкості обробки і передачі документів, перехід на нові форми ведення документообігу, обліку і звітності; налагодження електронного документообігу; структурування інформації та даних про перебіг різних процесів організації у ЗНЗ, прискорення процесів підготовки звітності, вироблення найбільш раціональних управлінських рішень, забезпечення конкурентних переваг, організаційного розвитку та іміджу ЗНЗ.

Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ на засадах інтеграційного підходу визначаємо як чітко визначений комплекс організаційно-управлінської та соціально-педагогічної інформації, знань й інформаційних ресурсів, завдяки раціональному її відбору та використанню інформаційних процесів, ІКТ і Інтернет технологій в організації управління ЗНЗ; як базис досягнення цілей та завдань, здійснення організаційно-розпорядчих, організаційно-адміністративних, організаційно-методичних методів і методів організації виконання управлінських рішень, способів суб'єкт-суб'єктної суб'єкт-об'єктної організаційної взаємодії, заходів (організаційного, освітнього, методичного, аналітико-консультативного, контрольного-експертного, соціально-

політичного, розвивально-інноваційного, техніко-економічного характеру та ін.), здійснення ефективної організації управління, електронного документообігу в ЗНЗ із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, мережевих технологій, сервісів.

Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ уможливорює задоволення інформаційних потреб суб'єктів управління та знаходження ефективних рішень, забезпечення безперервного надходження і багатокритеріальний аналіз інформації про зовнішнє і внутрішнє інформаційно-освітнє середовище закладу, виключення неструктурованих інформаційних потоків і дублювання однієї і тієї інформації в органіграмі управління ЗНЗ, зведення до мінімуму шуму тобто «ентропійного хаоса».

Вартує на увагу сукупність різновидів організаційних механізмів, згідно з розробленою та обґрунтованою в процесі цього дослідження класифікацією, які входять до комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ та які для ефективної дії на кожному етапі організації управління потребують інформаційного забезпечення. Це такі як: організаційно-мотиваційні механізми, організаційно-структурні механізми, організаційно-адміністративні механізми, організаційно-інструктивні механізми, організаційно-інформаційні механізми, організаційно-економічні механізми, організаційно-правові механізми управління, організаційно-методичні механізми, організаційно-технічні механізми.

Інформаційний дискурс комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ відображає досягнення поставлених цілей, включає розгляд і врахування таких концептів як сукупність педагогічно доцільної управлінської та соціально-педагогічної інформації оптимального обсягу; організаційна структура, організація управління, організація різних інформаційних процесів у єдності процесів управління, навчання, виховання і розвитку учнів у ЗНЗ, організаційна діяльність суб'єктів управління і НВП, організаційна культура суб'єктів управління та НВП, організаційна культура ЗНЗ.

Інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, як *інформаційна система організаційного управління (ICOУ)*, базується на усій

сукупності систематизованої інформації і тому зумовлює розгляд усіх складників цього утворення. З позицій системно-кібернетичного підходу окреслимо структуру системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ та її компоненти: мета і завдання, функції зазначеної вище системи; суб'єкти управління; етапи організації управління та здійснення організаційних механізмів управління ЗНЗ; підцілі управлінської діяльності на кожному етапі організації управління; зміст і обсяг інформації (інформаційні ресурси); джерел інформації (джерела вироблення інформації і джерела надходження інформації); види інформації та їх класифікації, інформаційні потоки, інформаційно-комунікаційні зв'язки та основи їх структурування; інформаційні процеси та методи, засоби і способи збору, обробки, використання, розповсюдження, передавання, збереження інформації в системі; форми управлінських рішень, прийнятих на основі інформації.

У реальному житті інформацію отримують із різних суб'єктів-джерел інформації та об'єктів-джерел інформації внутрішнього освітньо-інформаційного середовища ЗНЗ і джерел надходження інформації до суб'єктів управління ЗНЗ із зовнішнього середовища. Керівникові загальноосвітнього навчального закладу необхідно знати джерела вироблення та шляхи надходження інформації до суб'єктів управління і НВП ЗНЗ, наявні освітні інформаційні ресурси, можливості, які надають засоби ІКТ для пошуку, класифікації та перетворення інформації; вміти формувати інформаційний ресурс у межах закладу і управляти ним. У теорії управління освітою вченими ще не систематизовано джерела надходження [53] і вироблення інформації в ЗСО і ЗНЗ, не розроблено методику кількісного і якісного оцінювання інформаційних ресурсів у освітньо-інформаційному середовищі ЗСО, прогнозування інформаційних потреб суб'єктів управління у зазначених ресурсах.

У дослідженні ми дотримуємось положення, що *джерело інформації* – це об'єкт, у якому специфічним чином створюється структурована, цілісна й доступна інформація, що є основою інформаційного ресурсу. Весь обсяг інформації в ЗНЗ залежно від джерел вироблення (виникнення) і надходження

поділяється на внутрішні та зовнішні потоки різних видів інформації, що утворюють інформаційний ресурс. Поняття «ресурс» походить від французького слова «*ressource*» – джерело, запас чого-небудь [1, с. 80]. Поняття «інформаційні ресурси» здебільшого трактується як *обсяг інформації* в інформаційній системі «<...> як окремі документи і окремі масиви документів у інформаційних системах (бібліотеки, архіви, фонди, банки даних та інші інформаційні системи)» [6].

У процесі дослідження класифіковано джерела управлінської та соціально-педагогічної інформації, що відносяться за видовою ознакою до надвидової категорії – соціальної інформації за суб'єкт-об'єктною основою її отримання або надходження із зовнішнього середовища до ЗНЗ та вироблення у внутрішньому освітньо-інформаційному середовищі ЗНЗ або за сферою надходження до суб'єкта-одержувача інформації та об'єкта-джерела інформації.

Розглянемо класифікацію джерел зовнішньої та внутрішньої управлінської та соціально-педагогічної інформації, що циркулює в ЗНЗ і яка надходить до ЗНЗ із зовнішнього середовища.

Джерела управлінської та соціально-педагогічної інформації (УіСП) в ЗНЗ.

Суб'єкти-джерела УіСП інформації: учень, суб'єкти управління та НВП ЗНЗ.

Об'єкти-джерела УіСП інформації: ЗНЗ, учень, АУЛ, суб'єкти НВП, процес організаційного розвитку та інші процеси та об'єкти у ЗНЗ.

Документація ЗНЗ як джерело внутрішньої УіСП інформації: статут і режим роботи, штатний розпис, колективний договір, правила внутрішнього розпорядку, санітарний паспорт, концепції, угоди про співробітництво з різними соціальними інституціями, розклади (розклад уроків, розклад роботи гуртків і спортивних секцій, розклад виховних годин), річні та аналітичні звіти, статистичні звіти, книга наказів, книга аналізу уроків і виховних заходів, класні журнали, протоколи (нарад при директорові та заступниках директора, засідань ради ЗНЗ, засідань батьківського комітету, книга протоколів засідань педагогічної ради), навчальні програми; зошити учнів, аналітичні матеріали

(матеріали ліцензування ЗНЗ, самоатестації та атестації ЗНЗ, матеріали бесід і співбесід із адміністрацією, вчителями, керівниками методичних об'єднань, учнями, аналітичні матеріали з різних напрямів роботи ЗНЗ: організації роботи з обдарованими й здібними учнями, досягнення учнів, результативність діяльності учнів у різних її видах, ресурсне забезпечення здобуття якісної загальної середньої освіти, матеріали засідань науково-методичної ради, педагогічного спостереження суб'єктів НВП, анкетування суб'єктів НВП і АУЛ), довідки щодо організації гурткової роботи та роботи спортивних секцій та інші документи.

Система планування у ЗНЗ як джерело внутрішньої управлінської та організаційної інформації: перспективний план роботи, річний план роботи, рекомендації щодо планування роботи, щотижневі плани роботи адміністративно-управлінської ланки (АУЛ), особисті плани роботи АУЛ, навчальні плани, робочий навчальний план, календарний план, поурочні плани, план роботи батьківського комітету, соціально-громадські, творчі, спортивно-туристичні та науково-пізнавальні проекти та ін.

Управлінські рішення як джерело внутрішньої управлінської та організаційної інформації: накази з основної діяльності, з адміністративно-господарської діяльності та особового складу (накази з основної діяльності про організацію навчально-виховного процесу та його результативність, загальні питання у ЗНЗ та інші аналітичні накази, про звітність, рух учнів, кадрове забезпечення ЗНЗ, організацію платних послуг, розподіл повноважень між працівниками та ін., розпорядження, вказівки, листи, рекомендації та ін.

Джерела особистої інформації

Суб'єкти-джерела внутрішньої особистої інформації: суб'єкти управління і їх персональні дані, учні та їх персональні дані, суб'єкти НВП та їх персональні дані.

Суб'єкти-джерела зовнішньої особистої інформації: батьки учнів як замовники якісної освіти, окремі громадяни, державні установи.

Об'єкти-джерела особистої інформації: учні, АУЛ, суб'єкти НВП, суб'єкти НВП, самоактуалізація, соціальний розвиток, процес управління, НВП,

підвищення кваліфікації педагогічних працівників, творчий процес, процес формування й розвитку ключових компетентностей та інші процеси в ЗНЗ та об'єкти особистісного розвитку.

Документація ЗНЗ як джерело внутрішньої та зовнішньої особистої інформації.

Документація про учнів і їхніх батьків як замовників якісної освіти: контактні дані про учнів, класні журнали, журнал обліку відвідування занять учнями, алфавітна книга запису учнів, медичні картки учнів; відомості про учнів, які не відвідували протягом тривалого часу ЗНЗ; документація з організації індивідуального навчання учнів і позакласної роботи, контрольні роботи, тести, результати державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання, матеріали організації роботи з обдарованими й здібними учнями, аналітичні матеріали досягнень учнів, звіти, довідки про стан медичного обслуговування та організацію харчування учнів та ін.

Документація щодо суб'єктів управління і вчителів: контактні дані суб'єктів НВП, ідентифікуючі документи суб'єктів НВП, документи про освіту та освітньо-кваліфікаційні рівні вчителів, тарифікація, документація щодо атестації вчителів і суб'єктів управління, трудові книжки працівників, особові справи працівників, матеріали щодо розстановки працівників і ін.

Управлінські рішення як джерело особистої інформації: книга наказів – наказ про призначення на посаду вчителів, наказ про тарифікацію, накази про звільнення вчителів, наказ про розподіл функціональних обов'язків адміністративно-управлінської ланки, наказ про якісний склад педагогічних кадрів, наказ про проходження атестації педагогічними працівниками, наказ про рух учнів у школі, наказ про результати ЗНО, накази про участь учнів у шкільних, міських, обласних і Всеукраїнських олімпіадах з базових дисциплін, наказ про участь учнів у міжнародних і Всеукраїнських конкурсах із природничо-математичних дисциплін, наказ про результати участі учнів у Всеукраїнському конкурсі-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України, наказ про результати проведення ЗНО та інші документи.

Джерела законодавчо-правової інформації

Суб'єкти-джерела зовнішньої законодавчо-правової інформації:

Президент України, голова Верховної Ради України, депутати Верховної Ради України, голови комітетів Верховної Ради України та їх управлінські рішення; керівники та працівники органів виконавчої (центральної та місцевої) влади (Кабінет Міністрів України, Міністерства України, Міністерство освіти і науки України, обласна державна адміністрація (ОДА), обласна рада депутатів, міська рада депутатів) та їх управлінські рішення; керівники та працівники органів місцевого самоврядування (управління освіти і науки ОДА, управління освіти і науки міської ради, районна державна адміністрація (РДА), районна рада депутатів, виконавчий комітет міської ради, управління (відділ) освіти РДА) та їх управлінські рішення.

Об'єкти-джерела зовнішньої законодавчо-правової інформації: органи державної (центральної та місцевої) влади (Президент України, Верховної Ради України та комітети Верховної Ради України) та їх управлінські рішення; органи виконавчої (центральної та місцевої) влади (Кабінет Міністрів України, Міністерства України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, обласна державна адміністрація (ОДА), обласна рада депутатів, міська рада депутатів) та їх управлінські рішення; органи місцевого самоврядування (управління освіти і науки ОДА, управління освіти і науки міської ради, районна державна адміністрація (РДА), районна рада депутатів, виконавчий комітет міської ради, управління (відділ) освіти РДА) та їх управлінські рішення.

Управлінські рішення як джерело зовнішньої законодавчо-правової інформації: управлінські рішення органів державної влади, управлінські рішення органів виконавчої влади, управлінські рішення органів місцевого самоврядування, зокрема, рішення органів вищих ієрархічних рівнів щодо функціонування та інноваційного розвитку ЗНЗ та ін.

Нормативні документи як джерело зовнішньої законодавчо-правової інформації: документи з питань позабюджетної діяльності, нормативно-правові та законодавчо-директивні документи з питань охорони праці, протипожежної

безпеки; акти-приписи санітарно-епідеміологічної служби, протипожежної охорони, прокуратури; інструкції, функціональні обов'язки з охорони праці, протипожежної безпеки; акти про нещасні випадки; журнал реєстрації та документація розслідування нещасних випадків та ін.

Джерела фінансово-економічної інформації

Суб'єкти-джерела внутрішньої фінансово-економічної інформації: суб'єкти управління та НВП, головний бухгалтер і працівники бухгалтерії.

Суб'єкти-джерела зовнішньої фінансово-економічної інформації: батьки учнів як замовники якісної освіти, органи державної влади та їх управлінські рішення; органи виконавчої влади та їх управлінські рішення; органи місцевого самоврядування та їх управлінські рішення.

Об'єкти-джерела фінансово-економічної інформації: ЗНЗ, учні, АУЛ, суб'єкти НВП, фінансово-економічні процеси, фінансово-економічна та господарська діяльність суб'єктів управління.

Документація ЗНЗ як джерело внутрішньої фінансово-економічної інформації: нормативно-інструктивні документи з питань фінансово-господарської діяльності, штатний розклад, трудові книжки, кошторис, трудові угоди, книга наказів, журнал обліку заміни уроків, документація з обліку матеріальних цінностей, технічний паспорт школи, інвентарні списки основних засобів, книга складського обліку матеріалів, акти ревізії та перевірки фінансово-господарської діяльності контрольно-ревізійним управлінням, відомості про видачу та акти списання витратних матеріалів, журнал обліку консультацій, таблиці відпрацьованого робочого часу, статистичні звіти, довідки щодо умов функціонування та матеріально-технічного стану, фінансово-господарської діяльності, бізнес-план, аналітичні матеріали з питань позабюджетної діяльності, договори про матеріальну відповідальність, посадові інструкції та функціональні обов'язки персоналу щодо фінансово-господарської діяльності, договори про матеріальну відповідальність та інші документи.

Управлінські рішення як джерело зовнішньої фінансово-економічної інформації: управлінські рішення органів державної влади, управлінські

рішення органів виконавчої влади, управлінські рішення органів місцевого самоврядування.

Джерела наукової інформації

Суб'єкти-джерела зовнішньої наукової інформації: НАН України, НАПН України та її структурні підрозділи, галузеві академії, наукові установи, наукові центри, науковий доробок учених, дослідників і практичних працівників освітньої галузі та інших галузей наук ін.

Суб'єкти-джерела внутрішньої наукової інформації: науковий доробок суб'єктів управління і НВП ЗНЗ, учнів ЗНЗ і їхніх батьків, науково-методичних структур, консультативних центрів і ін.

У процесі дослідження на основі обґрунтованої класифікації зовнішньої та внутрішньої управлінської та соціально-педагогічної інформації (за джерелами їх вироблення та каналами надходження до суб'єктів управління і НВП ЗНЗ), яка циркулює в ЗНЗ і яка надходить до ЗНЗ із зовнішнього середовища окреслено *змістовий складник системи* інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Це – інформація, що надходить від органів державної (центральної та місцевої) влади (Президент України, Верховної Ради України та комітети Верховної Ради України) та яка знаходиться на офіційних сайтах державних органів управління освітою різних ієрархічних рівнів;

– інформація, що надходить від органів виконавчої (центральної та місцевої) влади (Кабінет Міністрів України, Міністерства України, Міністерство освіти і науки України, обласна державна адміністрація (ОДА), обласна і міська рада депутатів), та яка знаходиться на офіційних сайтах державних органів управління освітою;

– інформація, що надходить від органів місцевого самоврядування (управління освіти і науки ОДА, управління освіти і науки міської ради, районна державна адміністрація (РДА), районна рада депутатів, виконавчий комітет міської ради, управління (відділ) освіти РДА), та яка знаходиться на державних освітніх ресурсах, офіційних порталах і сайтах органів місцевого

самоврядування, регіональних освітніх ресурсів, порталах регіональних освітніх ресурсів;

– інформація, що надходить від НАН України, НАПН України та її структурних підрозділів, галузевих академій, наукових установ, наукових центрів, наукової спільноти та яка знаходиться на офіційних сайтах наукових установ, електронних бібліотек, Інтернет-ресурсів освітнього і науково-освітнього призначення;

– інформація, що надходить із соціокультурної сфери суспільства та знаходиться на офіційних порталах і сайтах організацій, що функціонально пов'язані з діяльністю ЗНЗ, та які інформують про виставки, конкурси, олімпіади; регіональних освітніх ресурсах, інформаційних ресурсах науково-виробничих установ і підприємств, пов'язаних з особливостями впровадження у навчання НІТ, ІКТ, Інтернет-технологій, телекомунікаційних технологій, ресурсах освітнього книговидання і преси;

– інформація, що виробляється в загальноосвітньому навчальному закладі.

Кожний із названих вище елементів змістового складника *системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом* детермінується метою освіти та її декомпозицією суб'єктами на підцілі на кожному етапі організації управління, відповідно до яких (етапів управління) формується оптимальний зміст інформації. Способом інтеграції складників, зокрема і змістового (утвореного сукупністю різноманітної управлінської, соціально-педагогічної, правової, наукової інформації) є поєднання між собою взаємозумовлених прямих і зворотних інформаційно-комунікаційних зв'язків. Інформаційно-комунікаційні зв'язки індукують появу інформації; є імперативом цілісності системи, стабілізуючим і системотвірним фактором цілісності й збереження системи; характеризують специфічний спосіб поєднання складників (компонентів) і елементів і їхніх взаємозв'язків; опосередковані цілями суб'єктів взаємодії; забезпечують диференціацію, інтеграцію, організацію та координацію функцій,

дій суб'єктів управління та НВП, варіативність методів, засобів і форм управління; виступають зв'язуючою ланкою між джерелами та одержувачами інформації; забезпечують інформаційну взаємодію, під час якої відбувається синергія, взаємодоповнюваність та підвищення організації управління, ефективності управління ЗНЗ, діяльності суб'єктів управління та самоуправління в ЗНЗ.

Всі компоненти системи інформаційного забезпечення управління *організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом* взаємообумовлені і взаємопов'язані та надають вищезазначеній системі цілісних, інтегративних властивостей. Саме структура інформаційно-комунікаційних зв'язків відтворює архітектуру вищенаведеної системи та забезпечує її цілісність.

Система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ призначена для забезпечення суб'єктів управління своєчасною достовірною інформацією та інформаційних ресурсів, для організації управління та прийняття суб'єктами обґрунтованих виважених управлінських рішень, вибірки та інтеграції даних з численних джерел інформації.

ЗНЗ як організаційні складники ЗСО, мають виконувати не лише поставлені державні завдання, а ще й учнів і їхніх батьків (замовників освіти), з урахуванням власної специфіки діяльності, детермінованої на виконання соціального замовлення суспільства на підготовку інтелектуальної учнівської молоді та її розвиток через опанування системою наукових знань, набуття соціальної та інших видів ключової компетентності, досвіду творчої та інших видів діяльності, розвиток духовної, емоційно-вольової сфери особистості, здатної до опанування й подальшого розвитку матеріальної й духовної національної культури у взаємозв'язку зі світовою культурою людства та забезпечують якість освіти.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури [31; 35; 46; 97; 134; 135], змісту дисертацій [16; 26; 55; 59; 115; 116], організаційно-методичних матеріалів із розв'язання наукової задачі побудови, модернізації та впровадження системи науково обґрунтованих і дієвих організаційних

механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом і її інформаційного забезпечення, як специфічної сфери управлінської діяльності керівника цифрової доби свідчить, що спеціальних досліджень в Україні не проводилося. Прийняття обґрунтованих управлінських рішень і підвищення ефективності управління ЗНЗ та якості освіти учнівської молоді потребує наявності відповідної системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, яке відноситься до класу *інформаційних систем організаційного управління (ІСОУ)*, її моделювання на засадах сучасних системних методологій.

Система підвищить обґрунтованість прийнятих рішень, зберігатиме відомості про особливості перебігу організації процесів і явищ у ЗНЗ, забезпечить об'єктивною та актуальною інформацією керівників на кожному з етапів організації управління ЗНЗ, адже ефективність процесів залежить не тільки від інформації, а ще й від добору та запровадження організаційних механізмів. Основним компонентом моделювання системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом є мета її функціонування, оскільки вона визначає педагогічні засади організації управління ЗНЗ і організації управлінської діяльності. Мета системи зумовлює визначення суб'єктів і розподіл їх посадово-функційних обов'язків щодо її побудови та інформаційної підтримки [49; 51; 88; 124]; раціональний відбір джерел інформації та її класифікаційний склад, варіантів і методів збору інформації за критеріями відбору; визначення оптимального змісту і обсягу інформації в системі (структурований зміст за обраною формою представлення інформації, які відповідають етапам організації управління ЗНЗ та різновидам ОМУ), напрямів циркуляції інформаційних потоків в системі; доцільний вибір форм, методів, засобів і способів використання, поширення, збереження інформації.

Побудова системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її компоненти – системи інформаційного забезпечення організаційного забезпечення управління ЗНЗ або їх вдосконалення не є самоціллю для дослідника або для керівника ЗНЗ, а є, насамперед, засобом підвищення

ефективності управління ЗНЗ та зумовлює розгортання дослідження у цьому напрямі.

Висновки до 2-го розділу

Розгляд і інтерпретація понять «інформація», «механізм», «організаційний механізм», «інформаційне забезпечення» у цьому дослідженні відбулася з урахуванням специфіки взаємодії як властивості іманентно притаманній всім матеріальним об'єктам.

Аналіз друкованих наукових праць з менеджменту та управління загальною середньою освітою, контенту тематичних управлінських ресурсів у мережі Інтернет, дає змогу дійти висновку про наявність феномена організаційного механізму і його розгляду залежно від окресленого дослідниками і вченими об'єкта і предмета дослідження в різних галузях науки, авторських класифікацій механізмів управління, що концептуально відрізняються основою класифікації, назвою і структурою та визначеннями учених у економічних теоріях, теоріях соціального управління, освітнього менеджменту, управління освітою, до яких, як їх різновид належать і організаційний механізм.

У процесі дослідження виявлено, що в науковому обігу наявні різновиди організаційного механізму управління в будь-якій сфері, зокрема такі як «організаційний механізм управління діяльністю», «механізм організації управління», «механізм управління організацією», «механізм управління організаційним розвитком», «механізм управління організаційною культурою», «механізм організації», «механізм організації оперативного управління», «механізми організації управління організаційними системами».

Встановлено наявність різних видів організаційних механізмів у економічних та соціально-технічних системах, які класифіковано дослідниками на такі групи: механізми-знаряддя, механізми-системи, механізми-процеси; організаційно-структурні, організаційно-технічні, організаційно-економічні, організаційно-адміністративні, організаційно-мотиваційні, механізми-засоби цілеспрямованого впливу (економічні, мотиваційні, організаційні засоби),

механізми-засоби організації управління.

Системний аналіз проблематики дав змогу розглянути організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом як багаторівневу систему, що є складником мегасистеми механізмів управління загальною середньою освітою, системи механізмів управління ЗНЗ та системи комплексних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом і, водночас їх елементом у взаємозв'язку та єдності місії, цілей їх функціонування й розвитку.

Організаційний механізм управління – це організаційний феномен і рухлива компонента організації, що виступає сполучним елементом чи основою структурування ЗНЗ як відкритої, активної складноорганізованої системи; організаційна структура, що характеризується функційно-посадовою ієрархією, зв'язками між структурними підрозділами та зовнішнім середовищем, підпорядкованістю управлінській ієрархічній вертикалі та державним установам, ресурсним забезпеченням, системою цінностей, традицій, укладом життєдіяльності, організаційною культурою.

Організаційний механізм управління – це сукупність законів, нормативів, правил, процесів і процедур, організація взаємодії суб'єкта управління і НВП, регламентація інформаційно-комунікаційних зв'язків задля досягнення поставленої мети, як засіб «перетворення руху» ЗНЗ із наявного стану функціонування в якісно інший інноваційний стан її організаційного та технологічного розвитку, «перетворення руху» енергії суб'єктів управління в енергію дій підлеглих, як чинник підвищення організованості дій суб'єктів управління і НВП та організації управління ЗНЗ.

З позицій системного підходу визначаємо організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом як організаційно-управлінську систему, що характеризується такими складниками як формальна (офіційна) або неформальна (неофіційна) організаційна структура в їх органічному поєднанні, організація такої взаємодії та взаємовпливів між суб'єктом і об'єктом управління, що детермінує удосконалення суб'єкт-суб'єктної і суб'єкт-об'єктної взаємодії за сукупністю визначених й прийнятних

для суб'єктів правил, законів і процедур, які визначають порядок здійснення організації різних видів діяльності, регламентують взаємодію для виконання поставлених завдань і вирішення проблем задля організаційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу.

РОЗДІЛ 3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТА СТРУКТУРУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

3.1. Моделювання управлінських інформаційних систем

Теоретичне обґрунтування системи джерел і видів інформації, основ структуривання інформаційних потоків у органіграмі ЗНЗ, розкриття специфіки інформаційних процесів дають змогу продовжити реалізацію мети дослідження через виконання поставленого завдання – теоретично обґрунтувати систему інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ (СІЗОМУ ЗНЗ), побудувати її модель та експериментально перевірити ефективність її функціонування на практиці.

Систему інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ розглядаємо як інформаційну систему організаційного управління, складник системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та мегасистеми управління ЗНЗ. Тому логіка розробки та обґрунтування моделей і субмоделей буде відбуватися від загального до часткового у тринарній системі «система управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» через визначення їх компонентного складу, функцій та взаємозв'язків між ними з позицій цілісності функціонування й розвитку динамічних складноорганізованих систем у їх внутрішніх та зовнішніх характеристиках.

Реалізація задуму потребувала конкретизації фундаментальних світоглядних і методологічних положень, на яких будується все категоріальне, що впливають із законів, закономірностей та тенденцій існування *управлінських інформаційних систем* (УІС), які показують спрямованість розвитку й ефективності управління ЗНЗ, знаходять прояв у практиці організації управління ЗНЗ і суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії через відображення

стійких причинно-наслідкових зв'язків у органіграмі ЗНЗ і організації управлінської діяльності.

Причинно-наслідкові зв'язки в органіграмі ЗНЗ відіграють вирішальну роль у збалансованій організаційній взаємодії. Вони є адекватним відображенням організованості процесів і явищ у ЗНЗ, утворюють складноорганізовані системи. До них у цьому дослідженні віднесено: закони (закон збереження систем, закон доцільного та оптимального самоуправління та управління» [1, с. 20-27]; закономірності управління навчальними закладами; соціально-психологічні закономірності процесу управління; тенденції розвитку управління навчальними закладами; наукові підходи; базові принципи управління навчальними закладами і ЗНЗ; принципи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ, які відображають вимоги до побудови, функціонування системи інформаційного забезпечення управління та управлінської діяльності; фактори вибору інформації, що є основою теоретичного обґрунтування тринарної системи та утворення системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ.

Методологія, концептуальні підходи (системно-кібернетичний, діяльнісний, функційний, стратегічний, синергетичний, інформаційний та ін.) до побудови, модернізації та впровадження організаційних механізмів управління загальноосвітнім навчальним закладом, сутність феномена організаційних механізмів управління та методи для реалізації мети й завдань дослідження, які утворюють концептуальну основу побудови тринарної системи та її складника, системи ІЗОМУ, розкрито в першому та другому розділах.

Для досягнення мети дослідження необхідно було виконати завдання, здійснити перевірку гіпотези дослідження, якою передбачено утворення системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ як складника тринарної системи. Креативно-прогностичне осмислення її компонентів, змісту, інформаційно-комунікаційних зв'язків, особливостей функціонування актуалізували необхідність розробки відповідної моделі, яка дозволила б вивчити цей процес від мисленнєвого задуму – прогностичного образу СІЗОМУ ЗНЗ, як максимально наближеного відтворення оригіналу та як

ймовірного результату розв'язання наукової задачі, до її практичного впровадження, побачити її цілісно, досліджувати не тільки окремі її компоненти та елементи, а й інформаційно-функційні зв'язки між ними, здійснити теоретичний аналіз системи.

За допомогою моделі також можна інтерпретувати основні концептуальні положення дослідження, раціонально визначити оптимальний обсяг систематизованої інформації та шляхи забезпечення вільного та відкритого доступу суб'єктів-користувачів до різноманітних масивів інформації, спроектувати технологізацію інформаційних процесів, управлінської, інформаційної та організаційної діяльності суб'єктів, компоненти та елементи управлінської інформаційної системи (УІС).

У наукових працях з філософії, соціології, менеджменту, кібернетики існують різні підходи до витлумачення поняття «модель», яке походить від латинського слова «modulus», – означає міру, мірило, взірець, є «умовним зразком (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість та пропорції частин при певній схематизації й умовності засобів зображення» [25, с. 213].

У науковому обігу існує чимало визначень та інтерпретацій терміна «модель»: узагальнене та абстрактне подання схеми явища, що вивчається; своєрідний еталон, який втілюється в педагогічний, управлінський або освітній процеси; об'єкт системної побудови, утворений на основі безпосереднього чи опосередкованого мисленнєвого або чуттєвого пізнання; умовний образ якогось об'єкта чи системи об'єктів для вияву відношення між людськими знаннями про них; штучно створений об'єкт у вигляді схеми, креслення, логіко-математичних знакових формул, аналогічний або подібний до об'єкта дослідження, що відтворює його структуру, властивості, взаємозв'язки й відношення між елементами, безпосереднє вивчення якого пов'язане з певними труднощами, великими витратами коштів та енергії, чи є просто недоступним і тим ускладнює здобуття інформації про об'єкт, який нас цікавить [17, с. 51; 89, с. 313; 127, с. 19].

Семантичне значення сутності поняття «модель» багатозначне й означає

зразок якогось об'єкта чи системи об'єктів, представлений у найбільш загальному вигляді при певній схематизації структурних компонентів і зв'язків між елементами та відтворює його окремі сторони, характеристики, властивості, функції. Модель є системою, штучно утвореною людиною, що набуває змісту аналога, має пізнавальний потенціал лише тоді, коли відтворює і заміщує об'єкт дослідження та в процесі його вивчення дає змогу отримати нову інформацію. Таким чином, термін «модель» базується на абстрактно-логічних процедурах теорії пізнання та використовується тоді, коли виникає необхідність поелементно, ретельно та логічно відобразити об'єкт, процес або деяку сукупність явищ за допомогою інших об'єктів, процесів, явищ, які вивчені, зрозумілі, досліджені, або, коли виникає в суб'єкта потреба пізнати, обґрунтувати, пояснити, модернізувати складні явища й поняття реальної дійсності.

Моделювання – це метод і універсальний спосіб пізнання явищ, процесів та об'єктів дослідження, це – побудова моделі з метою вивчення й перетворення явищ у будь-якій сфері діяльності, зокрема, – і в управлінні ЗСО. У науці моделювання виконує такі функції: пояснювальну, ілюстративну, евристичну, прогностичну, регулятивну, перетворювальну, критеріальну. Моделювання широко використовується в сучасних педагогічних дослідженнях, знаходить відображення та підтвердження у працях таких вітчизняних учених, як: В. Бондар, Н. Бібік, В. Биков, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Маслов, О. Ляшенко, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Олійник, В. Пікельна, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, О. Сухомлинська, О. Топузов, В. Шпак і ін. [16; 25; 34; 47; 48; 54; 74; 75; 89; 90; 94]. Оскільки модель є спрощеним аналогом реального об'єкта пізнання, є штучно створеною його копією, то її побудова здійснюється задля спрощеного і зрозумілого представлення об'єкта пізнання, для максимально наближеного відтворення його властивостей, ретельного вивчення, проектування нових органіграм і підсистем, механізмів розвитку.

Об'єктом пізнання відповідно до предмету дослідження є система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ у складі

мегасистеми управління ЗНЗ у ЗСО за сучасних умов розвитку інформаційного суспільства. Побудувати модель – означає провести мисленнєву або реальну імітацію об'єкта пізнання шляхом створення аналогів, у яких відтворюються концептуальні засади побудови об'єкта, мета, органіграма, принципи організації, процеси і параметри функціонування й розвитку об'єкта як системи. Цільова варіативність побудови певної моделі впливає і на вибір її форм, які класифіковані за різними ознаками та поділяються в науковому дискурсі на текстові, описові, статистичні, динамічні, графічні, комбіновані, структурні й функційні, теоретичні (символічні та концептуальні), формалізовані та імітаційні, інформаційні, нормативні, аксіологічні, каскадні (англ. *waterfall model*), моделі-аналоги у вигляді концепцій, текстів, схем, графіків, рисунків, символів, конструктів, проектів, програм тощо.

У межах цього дослідження обрано *концептуально-інформаційну форму моделі*, що представляє сукупність ідей, концепцій інформації, закономірностей управління, тенденцій управління, наукових підходів, принципів управління та інформаційного забезпечення управління, інформаційних процесів і дій суб'єктів управління, на основі яких буде охарактеризовано предмет дослідження та процес забезпечення інформацією організаційного механізму управління ЗНЗ.

Розкриємо основні етапи моделювання складних об'єктів, якими є ЗНЗ як складноструктурована організаційна відкрита система, мегасистема управління ЗНЗ та її компоненти – система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та підсистема – інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ. У процесі моделювання відбувається послідовний перехід від одного етапу побудови до іншого:

- визначення об'єкта моделювання – система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ у тринарній та бінарній системах пізнання та дослідження;
- формулювання мети та постановка завдань моделювання;
- вибір форми моделі, визначення вимог і відповідних критеріїв;

- побудова моделі, під час якої визначаються методологічні та концептуальні засади моделювання об'єкта, компоненти моделі та їх раціональне обґрунтування на їх основі, розробляються документи, які детально описують методи, способи, засоби та план реалізації визначених вимог і досягнення спрогнозованого результату;
- визначення основних компонентів системи, які становлять її сутність, виявлення прямих і зворотних інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків, які об'єктивно існують між компонентами та її елементами;
- переведення компонентів моделі на формалізовану мову опису об'єкта дослідження, тобто представлення у вигляді структури, схеми, знакової системи, формул, конструкцій, векторів розвитку;
- запровадження моделі у практику управління та управлінської діяльності;
- вивчення стану її функціонування або розвитку, поведінки моделі та її структурних компонентів, функцій за певних створених умов на основі виміру змін процесів і дій суб'єктів за визначеними кількісними та якісними показниками об'єкта дослідження;
- фіксація, порівняння, аналіз кількісних і якісних показників станів і процесів моделі;
- узагальнення даних і формулювання висновків щодо стану функціонування або поведінки моделі та субмоделей;
- перехід від моделі прототипу до об'єкта дослідження – оригіналу.

Під час розробки *концептуально-інформаційної моделі* ми дотримувалися певних вимог, які дозволили б зробити модель чіткою, зрозумілою й простою: реалістичність осмислення задуму; подібність моделі об'єкта до оригіналу; цілеспрямованість моделі, тобто визначення й узгодження параметрів моделі зі встановленою метою функціонування або розвитку об'єкта вивчення; раціональність і доцільність визначення мети, структурних компонентів, імітаційних процесів, кількісних показників, станів і умов функціонування

об'єкта; гнучкість, тобто певна трансформація компонентів об'єкта моделювання при зміні умов його функціонування та розвитку; повнота відображення об'єкта-оригінала при мінімізації складових компонентів; продуктивність, яка забезпечує отримання реального кінцевого результату.

Під час побудови моделі СІЗУ ЗНЗ і її підсистеми системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, враховано ілюстративну, пояснювальну, прогностичну, перетворювальну функції та особливості моделювання, які дозволяють:

- визначити керуючу та керовані підсистеми тринарної системи на основі закономірності їх узаємоадаптації, архітектуру тринарної системи й інформаційно-функційних зв'язків між ними та їх компонентами, вивчити їх у взаємозв'язку та взаємодії;

- розглянути СІЗОМУ ЗНЗ, як інформаційну систему організаційного управління (ІСОУ), в основі якої лежить система інформації та інформаційний ресурс (ІР) з притаманним їй життєвим циклом, від періоду її створення до періоду її використання суб'єктом/ми управління і в процесі реалізації ОМУ;

- вивчити СІЗОМУ ЗНЗ, як інформаційну систему організаційного управління (ІСОУ), у ракурсі взаємозв'язків тринарної мегасистеми;

- визначити інформаційні процеси та розкрити особливості їх практичної реалізації під час здійснення управління та запровадження організаційних механізмів управління;

- з'ясувати зміст, й оптимізувати інформаційні потоки в органіграмі ЗНЗ та системі управління ЗНЗ, тобто між компонентами підсистем і суб'єктами управління та НВП із урахуванням функційно-посадових повноважень;

- компактно представити процес управління з наукових позицій, інформаційні процеси, явища на об'єкті дослідження та їх взаємозалежність;

- здійснити моніторинг й аналіз якісних та кількісних показників параметрів станів і процесів у ЗНЗ, які згідно з програмою дослідження передбачено визначити, вивчити, проаналізувати та за потреби скорегувати;

- спланувати нові спостереження станів і процесів у ЗНЗ у звичайних,

природних умовах експерименту;

- генерувати або відібрати ідеї, спрямовані на результат розв'язання конкретної наукової задачі, результат абстрагування; визначити та структурувати закони, закономірності, тенденції, принципи організації, які будуть слугувати концептуальною основою системи;

- сформулювати необхідний та достатній обсяг інформації та її зміст;

- спрогнозувати своєчасність надходження, аналізу, використання та передачі інформації завдяки високій пропускній спроможності каналів зв'язку до суб'єктів управління та споживачів інформації;

- досягти економії ресурсу часу під час дослідження, пізнання, планування експерименту та раціонально спланувати його використання.

Таким чином, цільове призначення моделі, спрощеного аналогу об'єкта дослідження – системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ – це опис об'єкта дослідження, відтворення його органіграми, властивостей, взаємозв'язків у ідеальному вигляді та специфіки.

У процесі моделювання УІС і ІСОУ (інформаційної системи організаційного управління) необхідно врахувати, що система має бути цілеспрямованою на прийняття обґрунтованих управлінських рішень, підвищення ефективності управління ЗНЗ, результативності НВП, сприяти формуванню та розвитку інформаційної культури суб'єктів управління і НВП в інформаційному суспільстві, вдосконаленню змісту управлінського, інформаційного та організаційного видів діяльності.

Базовою основою моделі є уявлення суб'єкта про логіку її побудови та дослідження від загального до часткового у тринарній системі «система управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» та СІЗОМУ ЗНЗ як об'єкта дослідження та пізнання.

Відповідно до завдань та обраних методів пізнання – системного аналізу та загальнонаукового методу абстрагування у процесі дослідження увага була сконцентрована на найбільш важливих компонентах (елементах) системи,

властивостях, прямих і зворотних інформаційно-комунікаційних зв'язках, інформаційних потоках.

Сутність абстрагування полягає в тому, що системи УІС і ІСОУ, як об'єкти пізнання, розглядаються не на всій нескінченній сукупності ознак, зв'язків, властивостей та відношень між ними, а тільки на їх найістотніших ознаках, які є системотвірними. Обмеження та вилучення сукупності несуттєвих і другорядних ознак, властивостей і відношень між ними зумовлено принципом ігнорування другорядних аспектів об'єкта дослідження з метою виокремлення головних. Окрім того, ми враховували, що суб'єкт-пізнання з усього нескінченного розмаїття об'єктивної реальності має виокремити чітко визначену сукупність явищ, процесів, об'єктів, фактів, проаналізувати їх, сформулювати висновки та використати їх у процесі дослідження та діяльності.

Пріоритетними функціями моделювання в умовах реалізації поставлених у дослідженні завдань є прогностична та перетворююча. Вивчення і пізнання системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її складника – системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, їх властивостей, визначення умов і специфіки їх використання в практиці управління раціонально здійснити за допомогою моделі та субмоделі відповідно, оскільки вони здатні замінити їх у процесі пізнання, є дієвим засобом здобуття нової інформації про них.

Для вивчення і пізнання тринарної системи «система управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» у процесі дослідження, окрім моделей та субмоделі – копії оригіналу інформаційної системи організаційного управління ЗНЗ (ІСОУ) як об'єкта дослідження, використовувалися також такі методи аналізу, як: теоретичний, компонентний, системний та креативно-прогностичний.

Морфологічний аспект системного аналізу дозволяє з'ясувати, з яких підсистем, блоків, елементів утворено ЗНЗ як об'єкт управління, систему управління ЗНЗ, систему інформаційного забезпечення управління та СІЗОМУ

ЗНЗ, їх зміст і оптимальність за допомогою методів аналізу та декомпозиції. У зв'язку з тим, що будь-який *елемент системи є носієм зв'язку* і характеризується тільки через зв'язки з іншими елементами, тобто через його структуру, необхідно, крім морфологічного аспекту аналізу, здійснити й вивчення їх структури.

Аналіз структури об'єкта дослідження і пізнання можна зробити за бінарними (англ. «binary») позиціями: «Просте – Диференційоване – Складне», «Вертикальне – Горизонтальне», «Внутрішнє – Зовнішнє», як це показано на рис. 3. 1.

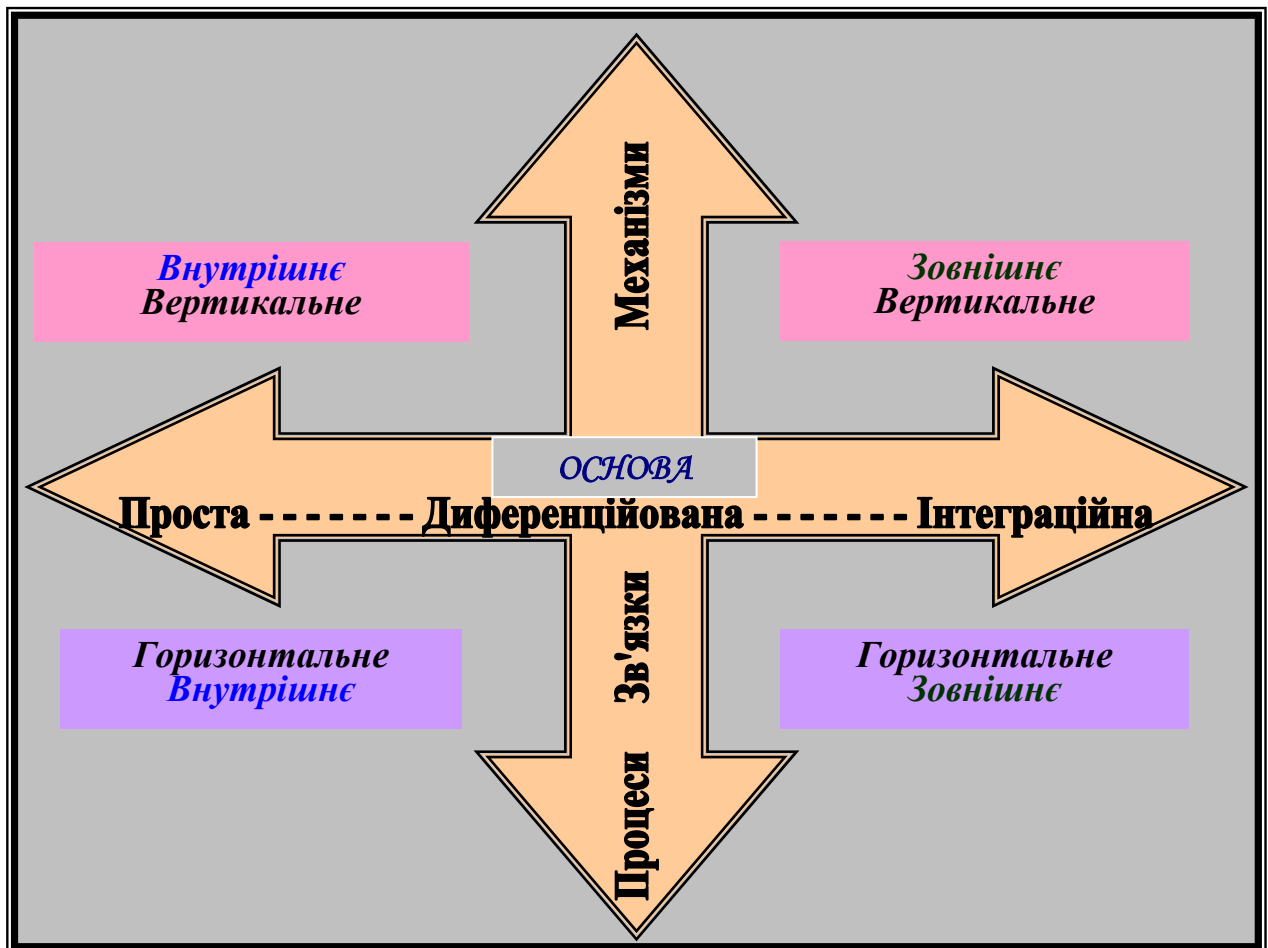

Рис. 3.1. Модель аналізу структури об'єкта вивчення за бінарними позиціями: «Просте – Диференційоване – Складне», «Вертикальне – Горизонтальне», «Внутрішнє – Зовнішнє»

На рисунку 3.2 показано аналіз структури об'єкта вивчення за позиціями: «Ціле – частка», «Старе – нове», «Нове – інше», «Традиційне – інноваційне».

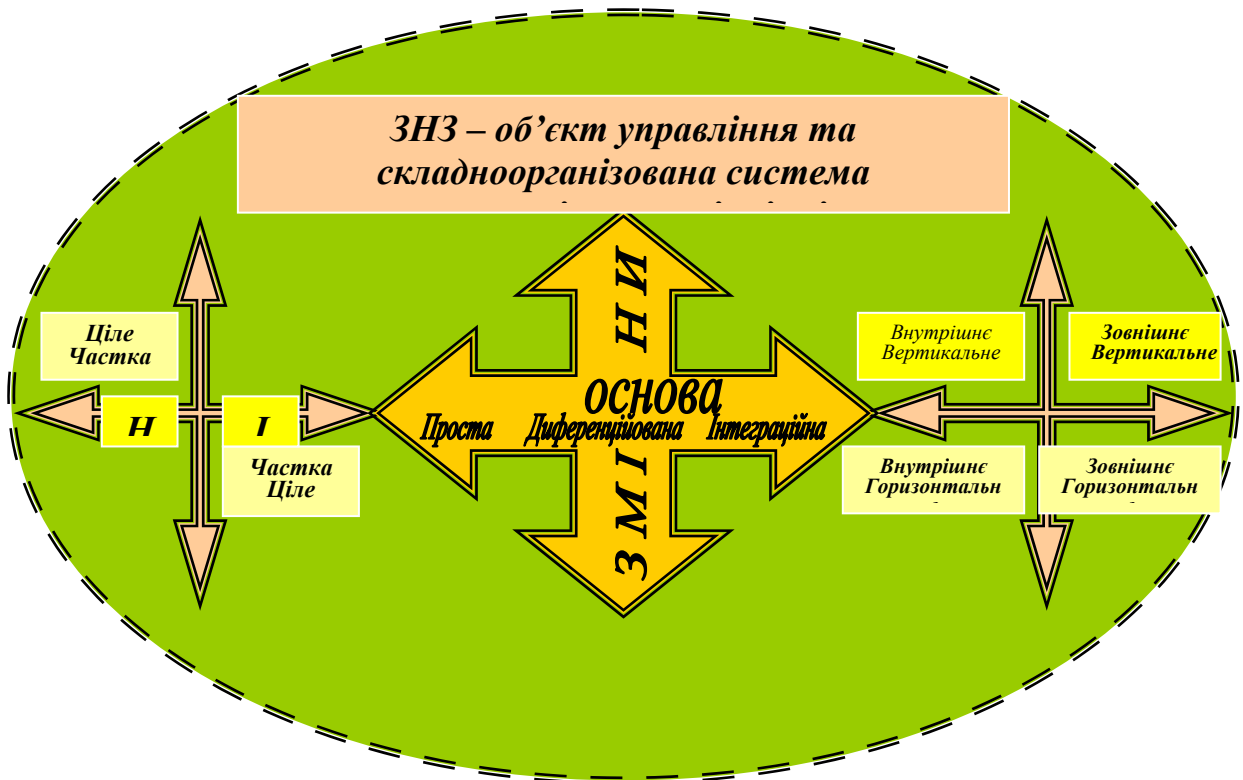

Рис. 3.2. Модель аналізу ЗНЗ як складноорганізованої системи та об'єкта управління в розрізі бінарних позицій: «Ціле – частка», «Нове – інше», «Просте – Диференційоване – Складне», «Вертикальне – Горизонтальне», «Внутрішнє – Зовнішнє»

Мета структурного аспекту системного аналізу: з'ясувати та розкрити специфіку структури системи управління ЗНЗ (рис. 3.3), органіграму ЗНЗ як комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ, архітектури системи інформаційного забезпечення управління та структури СІЗОМУ ЗНЗ, які представляють способи взаємозв'язків та взаємодії компонентів, які їх утворюють, характеристик їх природи; виявити та оцінити характер інформаційно-комунікаційних зв'язків компонентів і елементів; вивчити субстрати «<...> те, що лежить в основі яких-небудь утворень» [18, с. 1212] систем, їх елементи та властивості.

Функціональний аспект системного аналізу дозволяє визначити й вивчити функції тринарної системи, зокрема її складника та предмета цього дослідження – системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ. Він уможлиблює раціонально визначити методи, способи, засоби

здійснення внутрішньої функційної суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії компонентів і елементів УІС, розкрити специфіку взаємозв'язків УІС із інституціями зовнішнього середовища та факторами його впливів на неї, а також здійснити визначення нормативно заданих результатів функціонування та розвитку системи.

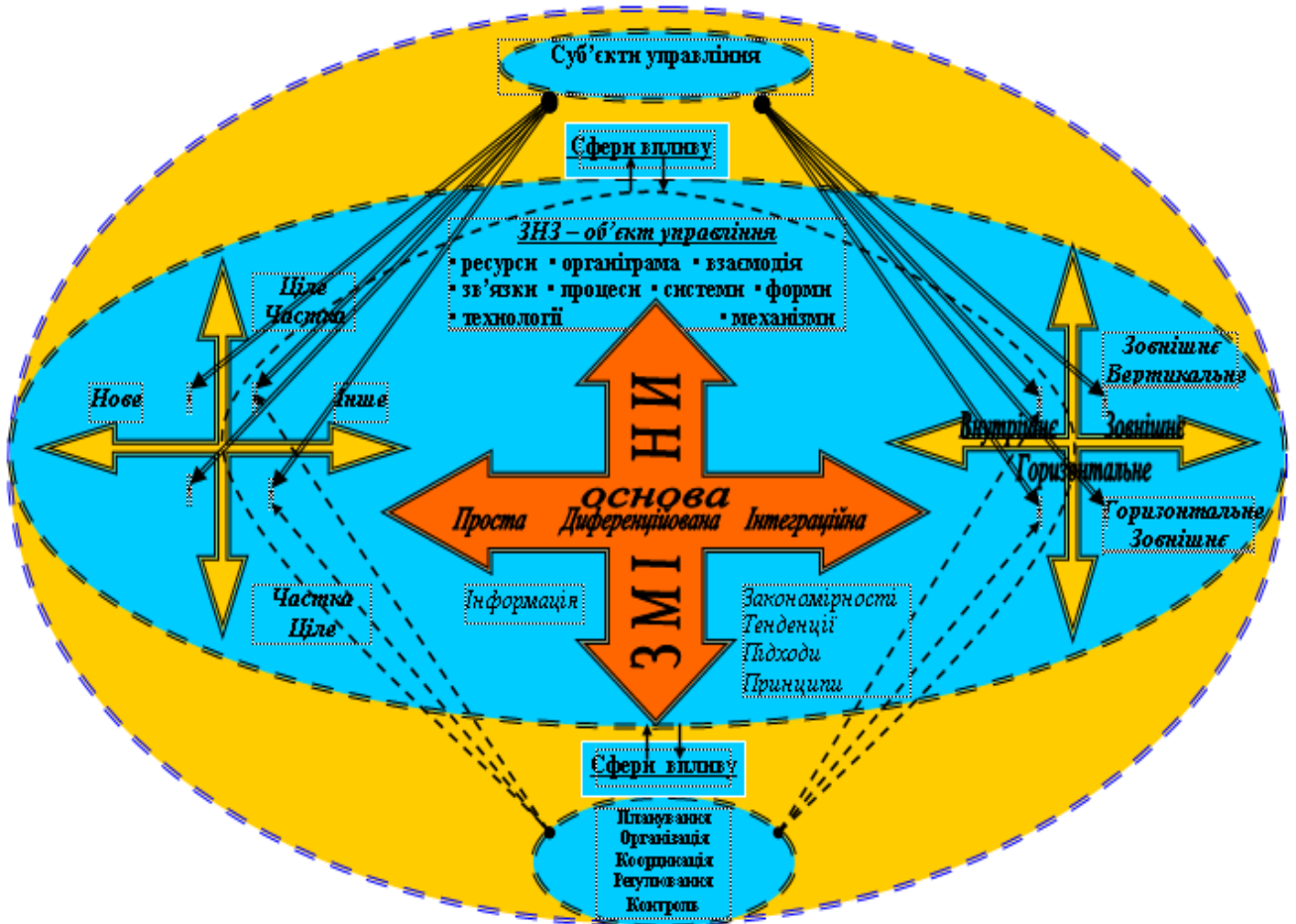

Рис. 3.3. Модель аналізу мегасистеми управління ЗНЗ як складноорганізованої системи в розрізі бінарних позицій: «Ціле – частка», «Нове – інше», «Просте – Диференційоване – Складне», «Вертикальне – Горизонтальне», «Внутрішнє – Зовнішнє»

Функції мегасистеми управління ЗНЗ (рис. 3.4) виступають і як форми, і як способи прояву активності суб'єктів управління та НВП, і як механізм функціонування системи та її компонентів.

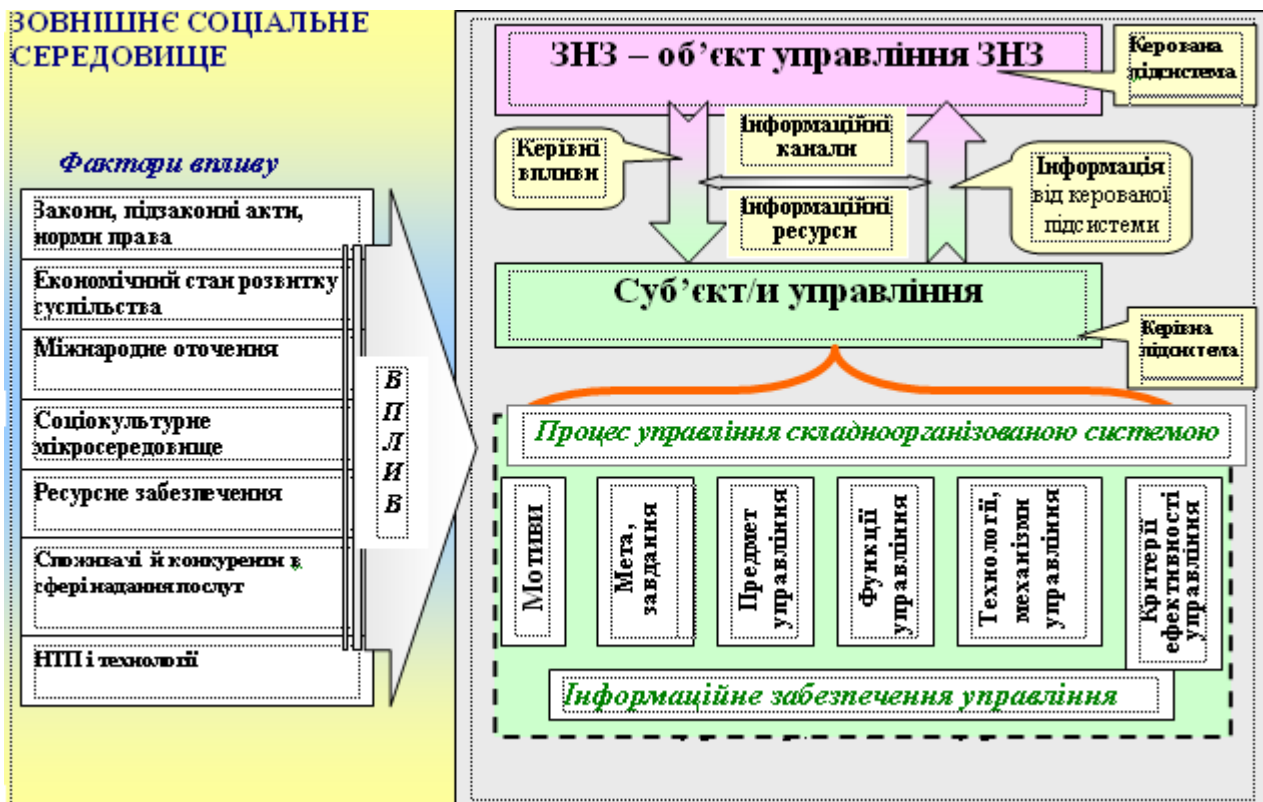

Рис. 3.4. Модель мегасистеми управління загальноосвітнім навчальним закладом

З філософії відомо, що загальним принципом розвитку пізнання служить перехід від явища до сутності речей. У системному аналізі цей принцип конкретизується під час переходу від дослідження функцій систем до вивчення їхньої структури. Метою аналізу є пізнання закономірностей функціонування системи при чинній структурі. Завдання синтезу – спроектувати таку структуру, відповідно до якої якнайкраще будуть реалізовані задані функції. Інакше кажучи, функції визначатимуть органіграму системи управління ЗНЗ і архітектури системи його інформаційного забезпечення та ОМУ. Основною процедурою системного аналізу є побудова узагальненої управлінської інформаційної системи, тобто системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її субмоделі – СІЗОМУ ЗНЗ, яка відображає логіку розвитку ЗНЗ: місія – головна мета – цілі – функції – структура – результат; усі фактори та взаємозв'язки СІЗУ ЗНЗ і реальних підсистем, і процесів у ній та ті, які можуть виявитися в процесі її прогнозування.

У працях російського вченого А. Гаджинського [20] найбільш наочно доведено, що сутність системного підходу чітко знаходить прояв під час його

порівняння з класичним індуктивним підходом до побудови систем будь-якої природи. Класичний підхід до моделювання об'єктів пізнання репрезентує перехід від часткового до загального (індукція) у процесі побудови моделі та її опису. Пізнання та опис системи, а згодом і побудова системи за класичного підходу до цього процесу (моделювання) відбувається шляхом об'єднання її компонентів, які розробляються окремо (рис. 3.5). На першому етапі моделювання, тобто побудови моделі управлінської інформаційної системи спочатку визначаються цілі функціонування окремих підсистем; на другому – аналізується інформація, яка необхідна для формування й функціонування окремих підсистем; на третьому етапі формуються підсистеми, що в сукупності утворюють систему, яка ефективно функціонує.

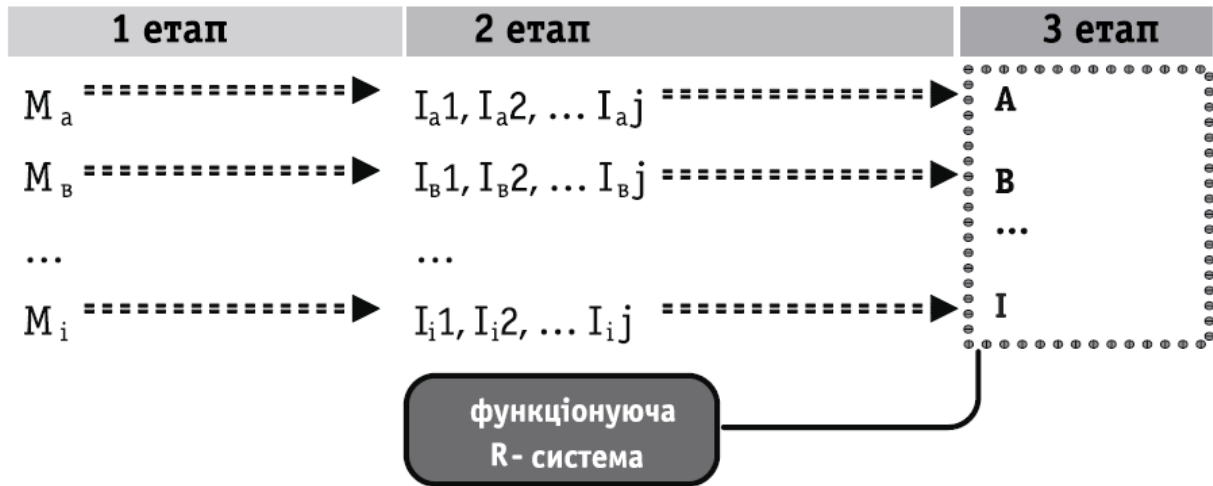

Рис. 3.5. Послідовність побудови моделі управлінської інформаційної системи за класичного (індуктивного) підходу

Примітки:

M_i – мета функціонування та розвитку окремої i -тої системи.

I_{ij} – один із інформаційних масивів (j -тий інформаційний масив), який необхідно вивчити для формування i -тої інформаційної системи.

I – сформована підсистема.

На відміну від класичного, системний підхід передбачає у процесі побудови моделі послідовний перехід від загального до окремої частини, коли в основі розгляду лежить кінцева мета, заради якої створюється система. Послідовність створення моделі управлінської інформаційної системи за

системного підходу містить у собі кілька етапів і включає субмоделі. Наприклад, для цього дослідження необхідно побудувати субмодель СІЗОМУ ЗНЗ у вигляді окремої підсистеми УІС – Π_1 , як це показано на рис. 3.6.

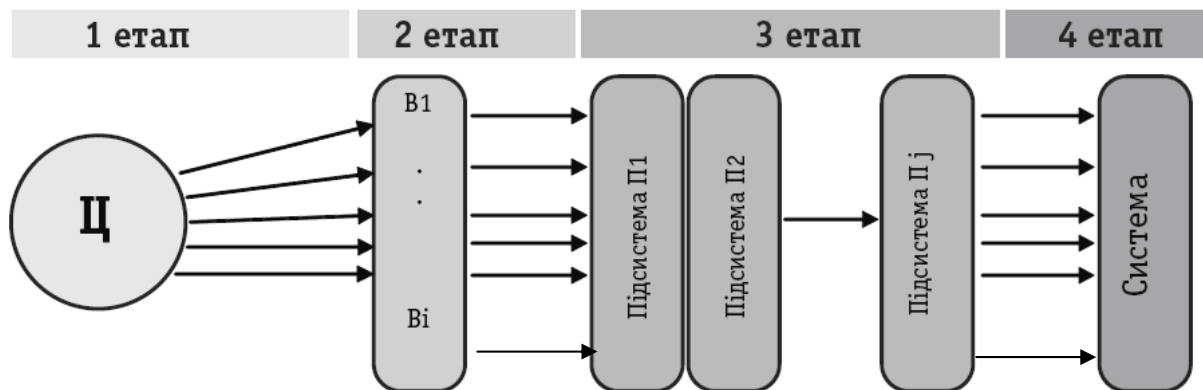

Рис. 3.6. Послідовність побудови моделі управлінської інформаційної системи за системного підходу

\mathcal{C} – сукупність цілей функціонування системи управління ЗНЗ. B_i – сукупність вимог, яким повинна відповідати система. Π_j – різні варіанти підсистем.

На першому етапі визначається методологічна та практична основа побудови моделі управлінської інформаційної системи (ідеї, наукові підходи, закономірності, принципи, системотвірні фактори), формулюється мета її функціонування, визначаються компоненти та причинно-наслідкові залежності їх елементів, визначаються властивості, функції компонентів і елементів, з яких вона утворена та мета розвитку УІС. За аналогією побудови УІС будується субмодель СІЗОМУ як окрема підсистема управлінської інформаційної системи ЗНЗ, що є цілісною інформаційною системою організаційного управління (ІСОУ).

Другий етап побудови УІС. На підставі аналізу мети функціонування та розвитку УІС, а також і мегасистеми управління ЗНЗ, декомпозиції мети через окреслення низки завдань для суб'єктів управління щодо забезпечення функціонування ЗНЗ й обмежень зовнішнього середовища визначаються вимоги, яким повинна відповідати інформація в УІС, принципи її функціонування та організації. Вірогідні реакції системи на вплив зовнішніх факторів, які

зумовлюють зміни її внутрішніх станів: система під впливом зовнішніх чинників прагне зберегти свою організаційну структуру, що детерміновано об'єктивним законом її самозбереження; система потребує цілеспрямованого управління; системі можуть бути притаманні властивості, що не є характерними для її елементів, хоч вона може не мати властивостей елементів, із яких вона утворена.

Третій етап побудови УІС. На базі окреслених вимог визначається склад системи, тобто формуються орієнтовні деякі підсистеми та, відповідно, ті підрозділи й суб'єкти управління, які будуть брати участь у процесах задля досягнення місії та конкретизованих цілей. Формування компонентів мегасистеми управління ЗНЗ і її інформаційної компоненти базується на системно-кібернетичному, функційному, діяльнісному, інформаційному, ресурсному наукових підходах, сутність яких розкрито в першому розділі.

Єдність і взаємодія підсистем, компонентів і елементів УІС визначається внутрішніми й зовнішніми системотвірними факторами у взаємозв'язку з мегасистемою управління ЗНЗ та її компонентами – системою інформаційного забезпечення управління та системою інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ. До внутрішніх системотвірних факторів УІС у процесі дослідження віднесено такі: цілі, зв'язки (внутрішні прямі інформаційно-комунікаційні зв'язки, функційні вертикальні та горизонтальні, субординації та координації та зв'язки розвитку), що є компонентами інформаційних потоків; процес обміну інформацією в органіграмі ЗНЗ і архітектурі інформаційної системи організаційного управління (ІСОУ).

Зовнішніми системотвірними факторами нами визначено зворотні інформаційно-комунікаційні зв'язки в архітектурі управлінської інформаційної системи, фактор часу, інформаційні потоки з соціальними інституціями зовнішнього середовища та інформаційного простору. Відповідно до основних положень теорії ймовірності та теорії ієрархії понятійного ряду впливають такі постулати: функціонування мегасистеми управління ЗНЗ, СІЗУ ЗНЗ і СІЗОМУ ЗНЗ; прийняття рішень і їх реалізація здійснюються в умовах дії фактора часу; неврахування фактора часу може призвести до припинення дії зворотного

зв'язку; дотримання вимоги оперативного надходження інформації, оптимізації циркуляції інформаційних потоків у архітектурі УІС, врахування фактора часу під час здійснення інформаційних процесів збору, опрацювання, аналізу, збереження, передачі інформації. Функціонування УІС, зокрема і СІЗОМУ ЗНЗ є більш ефективним за умов вивчення та врахування інформаційних запитів суб'єктів управління й самоуправління, замовників освіти; реалізації принципів інформаційного забезпечення управління ЗНЗ; структурування змісту, інформаційних потоків у організаційній структурі відповідно до ієрархічних рівнів управління.

Четвертий етап побудови УІС. Найбільш складний етап синтезу системи – аналіз різних варіантів і вибір підсистем, об'єднання їх у єдину систему з використанням критеріїв їх відбору.

3.2. Наукове обґрунтування змісту та структури моделі системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом

Розкриємо сутність *першого етапу побудови* системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ як управлінської інформаційної системи. Система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її складник СІЗОМУ ЗНЗ концептуально базується на ідеях мінімальної достатності кількості інформації, що є вичерпною для здійснення управління ЗНЗ, синкретизму видів соціальної інформації, що утворюють інформаційні потоки, оптимізації змісту та обсягу інформації, зовнішніх і внутрішніх інформаційних потоків у архітектурі системі.

Відповідно до закономірностей цілеутворення в практиці здійснення управління ЗНЗ виділяють низку взаємопов'язаних етапів: формулювання місії, визначення головної цілі; здійснення продуманої та обґрунтованої структуризації цілей, тобто поділ головної мети на підцілі (цілі, що забезпечують функціонування та розвиток процесів), визначення завдань, реалізація яких сприяє досягненню головної мети; прогнозування шляхів реалізації цілей та можливостей виникнення побічних цілей, які потребують додаткового ресурсного забезпечення; вимірювання спрогнозованих й отриманих результатів.

Формулювання місії ЗНЗ, повинно впливати з інтересів усіх зацікавлених сторін, тобто з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на управління діяльністю ЗНЗ (рис. 3.7).

На цьому етапі визначається стратегічна мета управління ЗНЗ, яка належить «до цілей розвитку» та має узгоджуватися з виконанням соціального замовлення суспільства щодо «<...> формування особистості учня (вихованця), розвитку його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання громадянина України; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, їхньої підготовки до подальшої освіти та трудової діяльності <...>» (ст. 5 Закону України «Про загальну середню освіту» [37, с. 7-8], тобто забезпечення якісного всебічного розвитку цілісної особистості учня, його здібностей та обдарувань від дошкільника до випускника закладу «<...> відповідно до освітнього рівня, який забезпечується ЗНЗ (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта <...>» [37, с. 9].

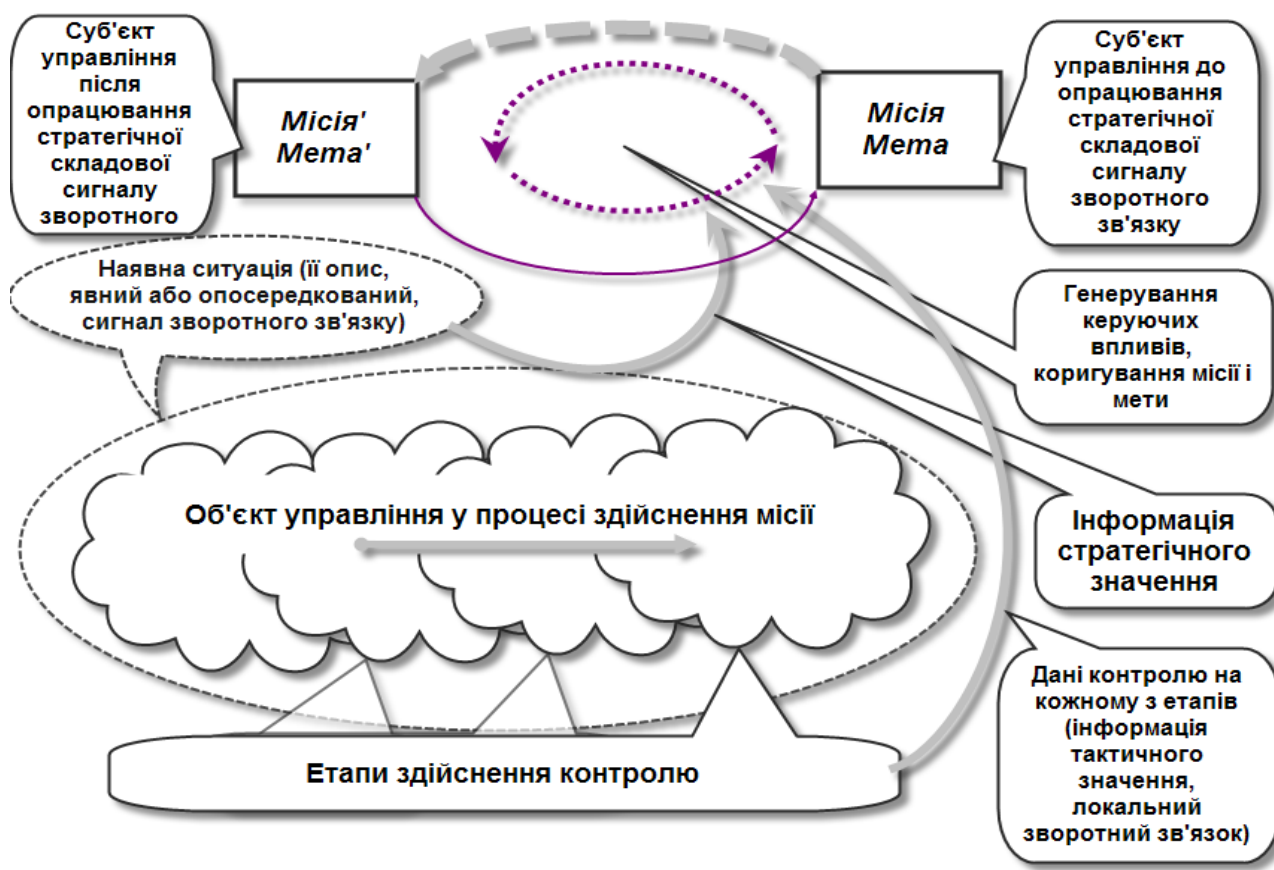

Рис. 3.7. Модифікація місії та мети управління ЗНЗ у взаємозв'язку з ОМУ управління та з урахуванням зворотних зв'язків

Результатом діяльності керівника й суб'єктів управління ЗНЗ є власне виконання соціального замовлення щодо забезпечення всебічного розвитку особистості, рівного доступу до якісної освіти; сформована особистість випускника як громадянина України, здатна до свідомого суспільного вибору, розвиток її здібностей та обдарувань; створення оптимальних організаційно-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних умов функціонування ЗНЗ.

Таким чином, управління ЗНЗ у цьому дослідженні розглядаємо як *взаємодію* усіх суб'єктів управління, учнівського самоуправління та громадського самоврядування, оскільки основним системотвірним фактором ЗНЗ є мета його функціонування й розвитку, як прогнозований результат і продукт його діяльності – цілісна розвинута особистість зі сформованими ключовими компетентностями та соціально важливими для особистості та держави якостями.

Місії та системі цілей управління ЗНЗ підпорядковані: завдання – хто – що і коли – чому, мають робити згідно з функційно-посадовими обов'язками суб'єктів управління та суб'єктів НВП, учнівського самоуправління та громадського самоврядування. Система цілей детермінує органіграму об'єкта управління – ЗНЗ, організацію та спеціалізацію діяльності працівників (розподіл функційно-посадових обов'язків і визначення кількості осіб, підлеглих тому чи іншому керівникові; організація діяльності суб'єктів управління і НВП щодо збору, змістового наповнення системи, технологічного опрацювання, збереження та використання інформації, інформаційних ресурсів, НІТ, ІКТ, ІТ, ІнТ); технології – як це слід виконувати, технологічні описи процесів й операцій; професійна діяльність працівників та їх особливості – індивідуально-психічні особливості, здібності, творчий та інтелектуальний потенціал, система професійно-особистісних цінностей, мотивація. Наступним кроком цілеутворення є декомпозиція місії, стратегічної мети на підцілі, тактичну і

оперативну, що вказують на специфічні результати діяльності, які планує досягти ЗНЗ.

Проведене дослідження свідчить, що для досягнення цілей керівниками ЗНЗ необхідно визначити:

– систему цілей управління та чітко сформулювати їх, конкретизувати мету управління, спрямовану на розвиток учнів на кожному ступені освіти та модель випускників ЗНЗ, тобто змодельовати результати різних видів діяльності учнів як суб'єктів самоуправління;

– діагностичні методи, методики й засоби вимірювання спрогнозованих результатів та якісних характеристик учнів;

– вимоги до діяльності педагогів і її результативності (стандарт діяльності вчителя, кваліфікаційні вимоги до діяльності вчителя, професійна компетентність, професійно-особистісні якості педагогів), тобто визначити цілі педагогічної діяльності, ієрархічно підпорядковані цілям управлінської діяльності;

– вимоги до управлінської діяльності адміністративно-управлінської ланки закладу та її результативності, ієрархічно підпорядковані дереву цілей управління ЗНЗ;

– варіативні методи й засоби контролю за досягненням цілей управління, які б умотивовували суб'єктів управління і НВП контролювати та аналізувати результати власної діяльності та освітнього процесу [24; 41; 43; 47; 48; 49; 50; 89; 91].

Для досягнення цілей керівниками ЗНЗ необхідно здійснити декомпозицію цілей управління у завдання та враховувати час відліку у процесі їх виконання. Це питання потребує особливого розгляду, оскільки «час відклику», за термінологією теорії управління, може становити від кількох місяців до одинадцяти років, якщо мати на увазі здобуття учнями повної загальної середньої освіти. За цей тривалий час керівникам необхідно буде вирішувати безліч дуже різнопланових управлінських задач і реалізувати багато управлінських циклів, приймати управлінські рішення в умовах дефіциту

інформації або неповної інформації та несвоєчасно отриманої. Тому пряме застосування керівниками «управління за кінцевим результатом» (здобуття учнями ЗСО) у розрізі фактору часу є здебільшого неефективним і зумовлює необхідність виокремлення підсистем, які мають менший час відліку, спонукають до пошуків шляхів виокремлення в об'єкті управління складників (підсистем управління, керованих об'єктів нижчого, ніж заклад освіти, рівня ієрархії): «клас упродовж навчального року», «клас упродовж уроку», «учень упродовж навчального тижня» тощо, якими можна керувати за кінцевим результатом.

Разом з тим, залишаються завдання управління, які можна і необхідно розв'язувати з використанням систем управління із розімкнутим колом зворотного зв'язку, або використовувати підходи стратегічного управління, управління за результатами аналізу передісторії об'єкта управління. З іншого боку, специфіка управління навчальним закладом в умовах розвитку інформаційного суспільства та за наявної законодавчо-правової бази допускає розподіл функцій управління між суб'єктами управління та ієрархічними управлінськими рівнями, що суттєво полегшує розв'язання порушених вище завдань і окреслює стратегію розв'язання порушеної проблеми на шляху комплексного застосування можливостей УІС, зокрема в частині пошуку, аналізу, інтерпретації та подання інформації і даних для їх використання.

У процесі ми зробили висновок, що під час здійснення управління ЗНЗ необхідно застосовувати не лише одну законодавчо визначену форму державно-громадського управління в сфері ЗСО, а синкретизм різних науково обґрунтованих і практично реалізованих форм управління. Зокрема це такі форми управління, як: стратегічне управління, адаптивне управління, інформаційне управління, демократичне управління, управління за результатами, управління за відхиленням параметрів процесу, управління за відхиленням проміжного результату на різних за тривалістю часових проміжках (рис. 3.8).

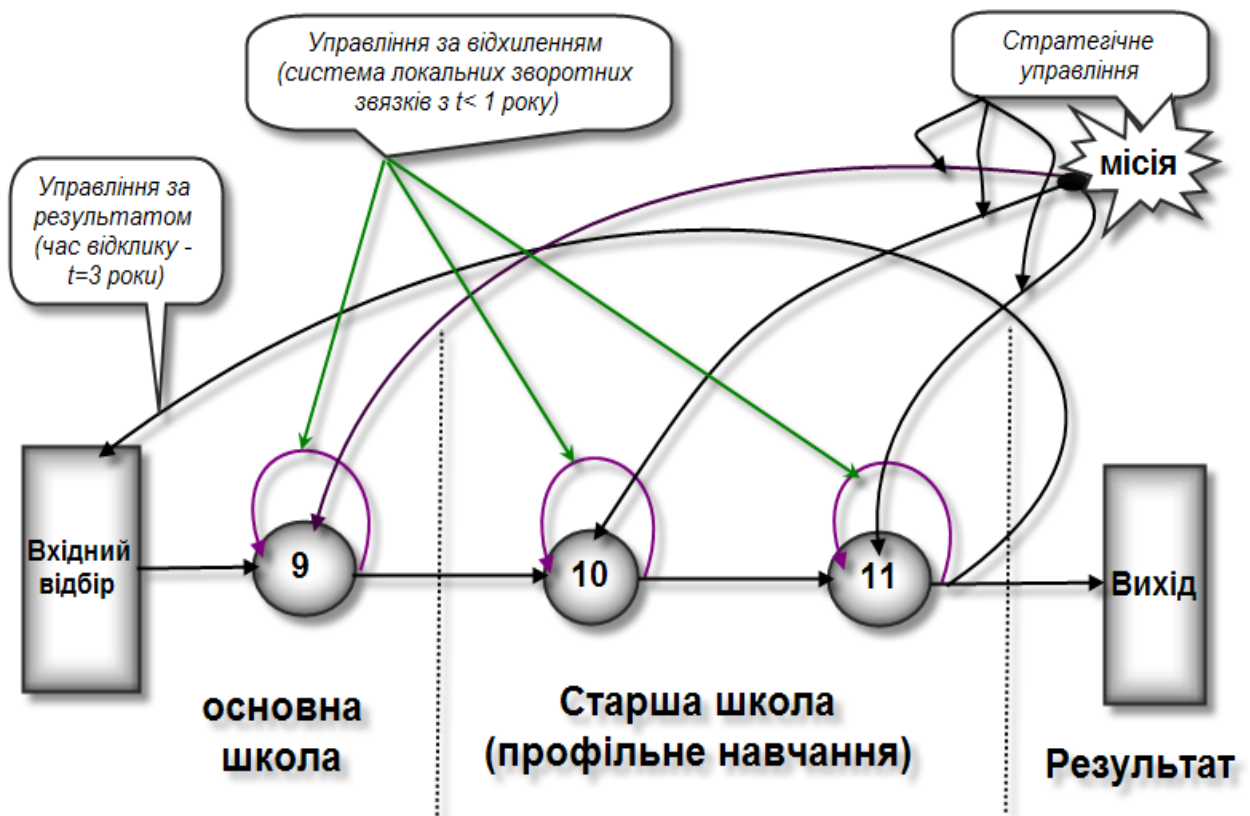

Рис. 3.8. Різні види управління з використанням зворотних зв'язків у органіграмі загальноосвітнього навчального закладу

При плануванні керівниками ЗНЗ способів досягнення місії та постановленої мети управління необхідно здійснити їх декомпозицію без втрати їх цілісності для кожного ієрархічного рівня управління.

Ми погоджуємося з позиціями провідних вітчизняних учених В. Бондаря [20] і В. Маслова [18; 19] щодо необхідності визначення та обґрунтованості цільових функцій, які уточнено згідно з сучасними вимогами до державно-громадського управління ЗНЗ, Положенням про загальноосвітній навчальний заклад (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 28 (28-2014-п) від 22.01.2014 р.), Державним стандартом базової і повної середньої освіти, критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців), рівнів сформованості ключових компетентностей. Визначаємо такі цілі державно-громадського управління ЗНЗ:

1. Управління системою навчання учнів на засадах особистісного, діяльнісного, компетентісного та інтеграційного наукових підходів.

2. Управління системою виховної роботи на засадах національної ідеї, аксіологічного підходу та мотиваційних теоріях.

3. Управління системою розвитку учнів у різних видах діяльності на засадах теорій розвитку особистості.

4. Управління системою роботи адміністративно-управлінської ланки та колективу ЗНЗ.

4. Управління системою розвитку професіоналізму, педагогічної культури та дослідно-пошукової роботи в ЗНЗ.

5. Управління системою фінансово-господарської та інвестиційної діяльності.

6. Управління системою суспільно-громадської та волонтерської діяльності.

Наведені вище цілі конкретні, вимірювані, реальні, передбачають врахування особистісних і організаційних цінностей та потреб суб'єктів управління і НВП, відображають напрями діяльності, забезпечують об'єднання зусиль суб'єктів управління й НВП; зорієнтовані на досягнення результату (особистісного розвитку учнів, виконання ними державного стандарту базової і повної середньої освіти, якісних рівнів сформованості ключових компетентностей).

Цілі є системоутвірним компонентом побудови моделі тринарної системи «система управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ – система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» та факторно-критеріальної моделі інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом. Визначення стратегічної мети, прогностичної та операційної цілей управління ЗНЗ дозволило сформулювати мету системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ, яка полягає у наданні суб'єктам управління, самоуправління і державно-громадського самоврядування оптимальних за змістом інформації та обсягом інформаційних ресурсів, які задовольняють інформаційні потреби та є достатніми для реалізації цілей і розв'язання завдань та прийняття

обґрунтованих УР на всіх ієрархічних рівнях управління, а також визначити її основні завдання.

Цілі де-факто є напрямками управлінської діяльності керівника ЗНЗ. Базуючись на закономірностях цілеутворення в управлінні, цільовому підході та чіткому визначенні цілей, кожену ціль можна декомпозиціонувати на підцілі та відповідно до яких формувати зміст інформації. Їх декомпозицією. Адже зміст інформації є одним із важливих компонентів системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та СІЗОМУ ЗНЗ.

У процесі дослідження доведено, що найбільш значущою характеристикою системоутворення, окрім цілей, є встановлення системи внутрішніх і зовнішніх зв'язків між керівною та керованою системами, що опосередковують формування системи впливів, взаємодій і відносин суб'єктів управління та НВП і забезпечують інформаційний обмін.

За допомогою факторно-критеріальної (кваліметричної) субмоделі ІЗОМУ ЗНЗ оцінюється стан впровадження ОМУ та його інформаційне забезпечення та відповідно ефективність управління ЗНЗ загалом. Визначення місії та системи цілей стратегічного управління ЗНЗ, їх декомпозиція на стратегічні, тактичні й оперативні цілі, наявність системотвірних факторів із позицій системного аналізу дозволяє: конкретизувати мету створення моделі управлінської інформаційної системи та її субмоделі – системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, як ідеального образу, який є відображенням бажаного, можливого й необхідного станів системи цілей, які потрібно досягти; моделі очікуваних результатів функціонування й розвитку системи, засобів зворотного зв'язку, факторів впливу зовнішнього середовища, оптимального змісту та обсягу інформації; суб'єктів, які здійснюють інформаційні процеси й визначають засоби досягнення мети.

Цілі, як прогнозований результат, визначаються за умови виявлення суперечностей між зростаючими потребами суб'єктів управління в достовірній, повній та своєчасно отриманій інформації та можливостями їх задоволення в будь-який момент часу або в будь-якій ситуації. Отже, цілі детермінують

результати управлінської, інформаційної та організаційної видів діяльності суб'єктів управління і НВП через задоволення їхніх інформаційних потреб, які виникають і формуються в результаті інформаційних суб'єкт-суб'єктних відносин і інформаційно-комунікаційних зв'язків у органіграмі ЗНЗ, а також ефективний розвиток організації шляхом структурування та координації інформаційних потоків, створення і розвиток інформаційно-освітнього середовища, формування і розвиток інформаційної культури суб'єктів управління і НВП ЗНЗ.

Під час побудови моделі системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і субмоделі СІЗОМУ, як її складника, необхідно здійснити аналіз інформаційних потреб суб'єктів управління, ННВП, громадського самоуправління, структурних підрозділів ЗНЗ, замовників освіти в інформації, оскільки вони є неоднаковими й різними за мотивами, інтересами і визначаються, передусім, функційно-посадовими обов'язками, широтою тематичних рамок, професійних інтересів, ієрархічністю рівнів у системі управління, тими завданнями, які виконує в процесі професійної діяльності той чи інший керівник. Потреба в інформації завжди конкретна, оскільки конкретними функційно-посадові обов'язки, функції й завдання, які виконують суб'єкти під час управлінської діяльності.

Сутність *другого етапу* побудови системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її підсистеми системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ у складі мегасистеми управління ЗНЗ, складають вимоги, яким повинна відповідати інформація в УІС системі, принципи організації інформаційного забезпечення, її функціонування та розвиток.

Реалізуючи мету нашого дослідження і зважаючи на те, що система інформаційного забезпечення ОМУ ЗНЗ, як об'єкт вивчення, є цілісною УІС, характеризується кількісними та якісними показниками, ми зробили спробу визначити її структурні компоненти та чітко охарактеризувати їх на *третьому*

етані побудови системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистеми ІЗОМУ ЗНЗ.

Слід зазначити, що нами враховано висновки, отримані під час вивчення й аналізу побудови авторських управлінських інформаційних систем, які стосуються виокремлення їх розробниками компонентів – змістових, операційних і декларації системного підходу під час побудови. Під час моделювання управлінської інформаційної системи ЗНЗ необхідно враховувати семантичний аспект проблеми відбору змісту інформації та вимоги до інформації щодо непридатності для використання моделей «чорного ящика» у зв'язку з тим, що керівник, суб'єкти НВП й самоврядування доволіно опрацьовують інформацію, яка ними отримується, та суб'єктивно інтерпретують її залежно від власного «тезауруса користувача», як засвідчують результати сучасних досліджень [26; 115; 116].

Управлінська інформаційна система ЗНЗ, як цілісна за кібернетичним трактуванням, може існувати й ефективно функціонувати лише за умови її внутрішньої організованості, що передбачає реальне поєднання безлічі структурних компонентів і їх елементів, які виконують певні функції, зумовлені спеціальним призначенням, у єдине ціле, приведення в дію каналів зв'язку між керівною й керованою підсистемами та упорядкування інформаційних потоків. Щоб система була справді цілим, вона повинна, по-перше, розвиватися відповідно до визначеної місії та стратегічної мети, для досягнення якої існує (цілеспрямованість); по-друге, має бути забезпечена взаємодія всіх її структурних компонентів і елементів різного функціонального призначення завдяки стійким зв'язкам між ними, підпорядковуючись меті.

Розробляючи модель УІС, ми виходили з того, що інформаційне забезпечення управління ЗНЗ і його складник ІЗОМУ відбувається в сучасних умовах формування інформаційного суспільства і ринкових відносин під динамічним, варіативним впливом макро- і мікро- середовищ, які взаємодіють, доповнюють та конкурують між собою та створюють контекст його діяльності. Фактори прямого й опосередкованого впливів зовнішнього середовища на

навчальний заклад, соціально-економічні, організаційно-педагогічні, законодавчо-правові умови, розкрито автором цієї монографії у низці праць [43, 56; 89; 132] і враховані в процесі виконання цього дослідження. Засоби формування утворення складала стрижень побудови УІС.

Модель УІС – системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ – характеризується конкретним змістом, цілісністю структури й взаємозв'язків між її складниками та утворена з кількох компонентів, які визначалися і корегувалися згідно з розробленими та обґрунтованими принципами інформаційного забезпечення управління ЗНЗ. Кожен із компонентів системи: концептуально-цільовий, суб'єктно-змістовий, процесуально-діяльнісний, техніко-технологічний, результативний має специфічний зміст, характерні особливості, виконує відповідні функції, спрямований на досягнення місії ЗНЗ, стратегічних, тактичних і операційних цілей управління ЗНЗ і підцілі функціонування УІС ЗНЗ.

Зобразимо схематично розроблені модель УІС і субмодель ІСОУ на рис. 3.9 і 3.10 для детального опису її компонентів і взаємозв'язків між ними. У результаті запровадження на практиці моделей і субмоделі можливі позитивні перетворення та їх синергетична дія у межах структурних компонентів УІС ЗНЗ, які спричинять досягнення ефективності управління на вищому й достатньому рівнях. Компоненти системи УІС ЗНЗ і її підсистеми ІСОУ впроваджуються на практиці завдяки створеним умовам і засобами цілеспрямованого і опосередкованого впливів внутрішнього інформаційно-освітнього та зовнішнього соціального середовища ЗНЗ з метою досягнення мети управління та результативності дій суб'єктів управління.

Попередні етапи НДР роботи, висновки, зроблені на кожному з них, дають підстави узагальнити напрацьований матеріал й акцентувати увагу на сутнісних характеристиках компонентів системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ. Оскільки система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ є інформаційною системою організаційного управління (ІСОУ) та підсистемою системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ, то за

аналогією їй притаманна така сама архітектура, компоненти якої відрізняються за суттю та за призначенням і знаходяться у співвідношенні «ціле-частка», як це показано на рис. 3.10.

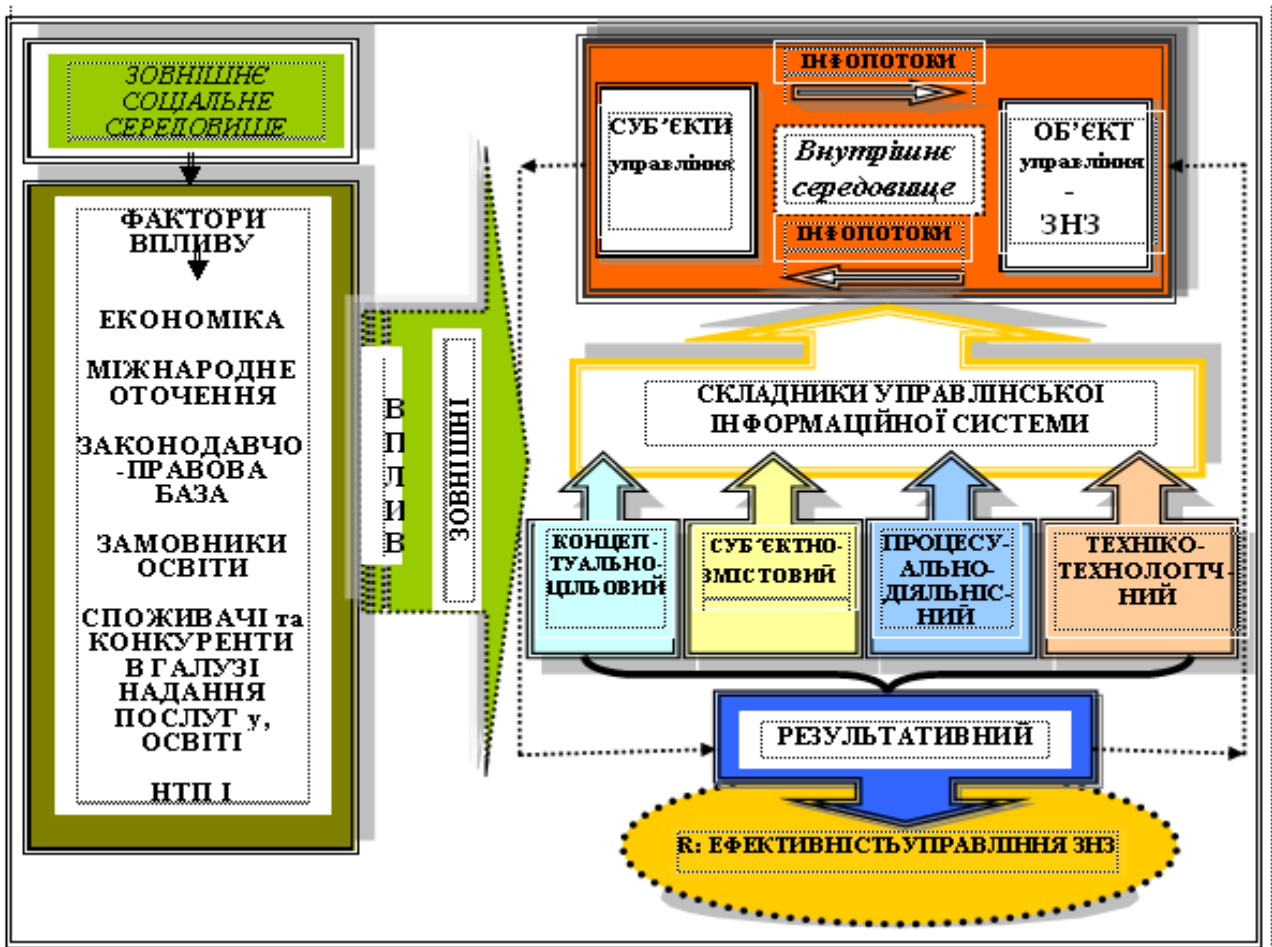

Рис. 3.9. Модель системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ

На *четвертому етапі* передбачено цілісно розглянути й обґрунтувати систему інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистему – інформаційне забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ. Детально охарактеризуємо кожен компонент системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і розкриємо механізм її функціонування.

Концептуально-цільовий компонент базується на закономірностях цілеутворення в управлінні, цільовому науковому підході та характеризується чітким визначенням місії та цілей, їх декомпозицією, побудовою «дерева цілей», вибором або розробкою стратегії досягнення цілей управління ЗНЗ.

Рис. 3.10. Субмодель системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом

Визначення та врахування стратегічної мети, прогностичної та операційної цілей управління ЗНЗ дозволило сформулювати мету системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її складника ІЗОМУ, сутність якої полягає у наданні суб'єктам управління, самоуправління і громадського врядування оптимальних за змістом та обсягом інформаційних ресурсів, які задовольняють інформаційні потреби та є достатніми для реалізації цілей і розв'язання завдань на всіх ієрархічних рівнях управління.

Основними *завданнями* системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її підсистеми – інформаційного забезпечення організаційного механізму управління є: всебічна інформаційна підтримка діяльності суб'єктів управління на основі комплексу заходів і організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних та інших засобів; забезпечення можливості суб'єктам управління оперативного отримання інформації у повному, систематизованому та зручному для користування вигляді й надійного захисту інформації в системі; збір, аналіз та опрацювання стратегічної, оперативної, довідкової, статистичної, контрольної та інших видів управлінської інформації та інформації соціального спрямування для оцінки ситуацій та прийняття обґрунтованих оптимальних управлінських рішень; забезпечення ефективної інформаційної взаємодії суб'єктів управління, педагогічного управління, самоуправління, державно-громадського самоврядування та інших суб'єктів інституцій зовнішнього середовища.

Суб'єктно-змістовий компонент моделі системи інформаційного забезпечення управління закладом репрезентовано суб'єктами управління та специфікою їх діяльності, що пов'язана з інформацією, різноманітними засобами пошуку, збору, реєстрації, передачі, зберігання, опрацювання, представлення та цілеспрямованим використання інформації й ІКТ, визначає сутність інформаційних відносин, специфіку управлінської діяльності та її інформаційного складника.

Ними у ЗНЗ є *суб'єкти управління* – директор, заступники директора з навчально-виховної, науково-методичної, адміністративно-господарчої роботи, педагогічна рада як постійно діючий колегіальний орган управління ЗНЗ.

Суб'єкти педагогічного управління у ЗНЗ представляють: педагоги, керівники методичного об'єднання (НМО), кафедр, комісій, асоціацій, творчих груп та інших форм науково-методичної роботи. *Суб'єктами самоуправління* є учні, керівник і представники органів учнівського самоврядування, учнівської ради (комітету). Суб'єктів державно-громадського самоврядування представляють керівник і представники Ради ЗНЗ, піклувальної ради, батьківських комітетів, загальних зборів (конференцій) закладу як колегіального органу управління.

Поняття «суб'єктність» у системі управління ЗНЗ та УІС знаходить своє відображення у суб'єктах управління, НВП при розгляді й побудові організаційної структури та є дещо відносним під час розгляду архітектури системи та інформаційних потоків. Аналіз джерел інформації під час їх вивчення засвідчує, що вони ототожнюються із суб'єктами та об'єктами управління або з одержувачами та користувачами інформації, що є правомірним, оскільки також відтворюють властивості матерії, частинками якої вони є.

Цілі управління детермінують зміст, форми, методи й засоби діяльності суб'єктів управління та свідомі дії щодо їх досягнення. Декомпозиція й конкретизація цілей в системі управління ЗНЗ потребують розгляду її побудови, характеристики компонентів їх взаємодії, системи зв'язків в організаційній структурі. Найбільш значущою характеристикою системоутворення, окрім цілей, є встановлення зв'язків між керівною та керованою системами, що опосередковують формування системи відносин суб'єктів управління, НВП, самоврядування і забезпечують інформаційний обмін.

Суб'єктно-змістовий компонент системи ІЗУ ЗНЗ та ІЗОМУ із позицій цільового, системного, інформаційного та ресурсного наукових підходів характеризується органічним поєднанням упорядкованої за цільовою основою сукупності суб'єктів управління різних ієрархічних рівнів у органіграмі ЗНЗ і об'єктивованих відомостей, даних, знань, документів, зафіксованих на паперових чи інших носіях (у тому числі розглядаємо суб'єктів управління і конкретних людей як носіїв інформації), які утворюють інформаційні системи (бібліотеки, архіви, інформаційно-пошукові, інформаційно-довідникові, бази і банки даних

тощо) та призначені для використання в процесі діяльності. Класифікація змісту інформації в системі нами здійснено на основі якісних ознак інформації та фактора часу. *Суб'єктно-змістова підсистема*, побудована в процесі дослідження за допомогою блоків за структурованими цілями управління у рамках «циклу навчального року» та репрезентована змістом й обсягом інформації за конкретизованими джерелами (носіями інформації), детально обґрунтована й представлена в посібнику [51, с. 180-210], а також суб'єктно-змістова, процесуально-діяльнісна та результативна компоненти системи.

Технологія наповнення *суб'єктно-змістової підсистеми* передбачала визначення відповідальних суб'єктів за класифікацію управлінської інформації за видами управління, джерелами надходження інформації, рівнем обов'язковості виконання, якістю інформації; здійснення процесів пошуку, збору, аналізу та опрацювання інформації з урахуванням наявних у закладі інформаційно-аналітичних служб або розподілу функціонально-посадових обов'язків та ієрархічності інформаційних відносин (взаємин) у ЗНЗ; здійснення раціонального добору методів і засобів збору, аналізу, опрацювання, представлення інформації згідно з хронологією надходження інформації до суб'єктів управління різних ієрархічних рівнів, наявними інформаційними потребами суб'єктів управління [24; 31; 53] і рівнем інформаційної компетентності; логічність структурування блоків інформації, оптимальність поєднання змісту й обсягу інформації з виключенням дублювання інформації та її нестачі за показниками [23; 43; 44; 46; 55].

Цілеспрямований відбір, структурування та визначення оптимального (найкращий вибір із можливих) змісту й обсягу інформації в змістовій підсистемі здійснено з узгодженням «тезаурусу користувача» та урахуванням прагматичного, семантичного і синтаксичного її аспектів, критеріїв відбору інформації. Прагматичний аспект змісту інформації пов'язаний з розглядом таких якісних характеристик інформації, як корисність, цінність інформації задля розробки управлінських рішень та розв'язання завдань. Семантичний ракурс

розгляду дозволяє вивчити смислову сутність змісту інформації, визначити зв'язки між окремими її складниками.

Синтаксичний аспект дозволяє встановити параметри інформаційних потоків у архітектурі управлінської інформаційної системи, інформаційної системи організаційного управління, системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, репрезентує форми подання інформації, її носіїв і засоби кодування незалежно від змісту інформації. Синтаксична адекватність інформації суттєво залежить від способів її представлення, презентації, подання, вибору носіїв, швидкості обробки, аналізу, структурування, опрацювання та передачі інформації від джерела інформації до її одержувача. Такий підхід до відбору змісту інформації пов'язаний з використанням комплексу ТЗ, НІТ, мережевих технологій, різноманітних сервісів і є основою технологій її опрацювання, аналізу, збереження.

До *суб'єктно-змістової підсистеми* включено всі види соціальної інформації, які отримують суб'єкти управління в процесах пізнання, комунікації, управління, організації, діяльності, самоосвіти, здобуття компетентностей підвищення професійної кваліфікації, проектах і нерозривно пов'язані з його практичною діяльністю, тому що остання є об'єктом пізнання та субстратом діяльності.

Зміст і обсяг інформації в системі інформаційного забезпечення управління ЗНЗ залежить від кількості та характеру керованих параметрів процесів (чим більше число параметрів, які характеризують процес, який вивчається або контролюється, тим більший обсяг і різноманітні види інформації потрібні для їх регулювання); масштабу й важливості управлінського рішення (чим масштабніше, важливіше рішення, тим більше за обсягом і різноманітніша за змістом необхідна інформація для його підготовки й прийняття); терміну й частоти повтору управлінського циклу та частоти кроку його регулювання; кількість варіантів можливих станів системи і моделей поведінки суб'єктів управління; кількість і якість показників, які характеризують результати

функціонування системи та діяльності суб'єктів управління; розмаїття внутрішніх і зовнішніх факторів збурення й впливу на систему.

У процесі дослідження розроблено та обгрунтовано *суб'єктно-змістовий компонент* субмоделі системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом за сферами вироблення і каналами надходження інформації до суб'єктів управління і НВП ЗНЗ тобто зовнішня та внутрішня інформація. До зовнішньої інформації належить:

– інформація, що надходить від органів державної (центральної та місцевої) влади (Президента України, Верховної Ради України та комітетів Верховної Ради України), та яка знаходиться на офіційних сайтах державних установ і органів управління освітою;

– інформація, що надходить від органів виконавчої (центральної та місцевої) влади (Кабінету Міністрів України, Міністерства України, Міністерства освіти і науки України, обласної державної адміністрації (ОДА), обласної та міської ради), та яка знаходиться на офіційних сайтах державних установ, органів управління освітою;

– інформація, що надходить від органів місцевого самоврядування (управління освіти і науки ОДА, управління освіти і науки міської ради, районної державної адміністрації (РДА), районної ради, виконавчого комітету міської ради, управління (відділу) освіти РДА), та яка знаходиться на державних освітніх ресурсах, офіційних порталах і сайтах органів місцевого самоврядування, регіональних освітніх ресурсів, порталах регіональних освітніх ресурсів;

– інформація, що надходить від НАПН України та її структурних підрозділів, наукових установ, наукових центрів, наукової спільноти та знаходиться на офіційних сайтах наукових установ, е-бібліотек, Інтернет-ресурсів освітнього і науково-освітнього призначення;

– інформація, що надходить із соціокультурної сфери суспільства та знаходиться на порталах і сайтах організацій, що функціонально пов'язані з діяльністю ЗНЗ, та які інформують про виставки, конкурси, олімпіади,

регіональних освітніх ресурсах, інформаційних ресурсах, пов'язаних з особливостями впровадження у навчання інформаційних і телекомунікаційних технологій, ресурсах освітнього книговидання і преси;

– інформація про стан освітньо-інформаційного середовища та мікрорайону ЗНЗ та внутрішня інформація щодо організації управління ЗНЗ.

Техніко-технологічна складова системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та її підсистеми ІЗОМУ інтегрована сукупністю систем і засобів різного призначення, що використовуються для пошуку і передачі інформації (засоби комунікаційної техніки); опрацювання й збереження інформації (засоби комп'ютерної техніки); реалізації технологій збереження, представлення й використання інформації та технології діагностування інформаційного забезпечення управління закладом, даних і документів (засоби організаційної техніки); комп'ютерних інформаційних технологій і засобів ІКТ – СУБД; алгоритмічні мови, табличні процесори (технології за видами опрацювання даних), текстові процесори й гіпертекст (за видом опрацювання тексту), графічні процесори, графічні пакети, програми роботи з електронними таблицями (за видом опрацювання графіки), експертні системи (за видом опрацювання знань); системи та засоби мультимедіа та гіпермедіа; програмні засоби міжкомп'ютерного зв'язку, програмні засоби управлінського призначення.

Найбільш коректним ми вважаємо визначення поняття «інформаційна технологія» сформульоване академіком В. Глушковим як людино-машинну технологію збирання, опрацювання та передачі інформації, що ґрунтується на використанні обчислювальної техніки. Засоби комп'ютерної техніки призначені для реалізації комплексних технологій опрацювання і збереження інформації та слугують базою для інтеграції сучасних технічних засобів забезпечення управління інформаційними ресурсами. Комп'ютери, оснащені спеціалізованими програмними засобами, є технічною основою та інструментом системи інформаційного забезпечення управління закладом.

До засобів і систем комунікаційної техніки віднесено державні й приватні системи зв'язку та передачі даних загального призначення і спеціалізовані, що

об'єднані у державні, регіональні й глобальні інформаційно-обчислювальні мережі; системи радіотелефонного зв'язку, системи стільникового радіотелефонного зв'язку [23, с. 195-200] та засоби стандартного, мобільного та відео-телефонного зв'язку; телеграфного, телекодowego та модемного зв'язку; системи факсиміле й засоби факсимільної передачі інформації; електронні засоби зв'язку – комп'ютерна мережа, електронна пошта; системи супутникового зв'язку.

Комунікаційні техніки представлено інтерактивними техніками міжособистісного спілкування суб'єктів управління, міжособистісним спілкуванням на нарадах та інших формах роботи з персоналом; технологією комп'ютерної телефонії, що застосовується для управління телефонним з'єднанням за такими напрямками, як єдине середовище обміну повідомленнями, голосова пошта, системи комп'ютерного факсу, електронний секретар, організація відео-конференцій; технологією радіотелефонного зв'язку [23, с. 192-198] та ін.

Засоби організаційної техніки призначені для механізації та автоматизації управлінської діяльності, автоматизації процедур опрацювання інформації, документів і репрезентовані персональними комп'ютерами з сучасним периферійним обладнанням, носіями інформації, засобами: складання і виготовлення документів, репрографії й оперативної поліграфії, збереження, пошуку й транспортування документів; офісними меблями й обладнанням, іншими засобами оргтехніки [23, с. 211-249].

Різноманітність сучасних технічних засобів і форм організації їх використання актуалізує проблему їх раціонального вибору згідно з призначенням і залежить від комплексу завдань щодо постійної інформаційної підтримки реалізації функцій управління, технічного оснащення закладу. Технічна складова системи інформаційного забезпечення управління кожного закладу представлена різноманітним за складом і можливостями комплексом систем, засобів і обладнання, вибір і застосування яких залежить від сукупності завдань управління, які необхідно розв'язувати з урахуванням потреб суб'єктів

управління в різних видах інформації, ефективного зв'язку, фінансового й матеріально-технічного забезпечення закладу, вибраної форми організації використання інформаційних ресурсів.

Результативний компонент моделі та субмоделі ґрунтується на закономірності цілепокладання, цільовому та діяльнісному підходах, спрямований на визначення стану організації інформаційного забезпечення управління ЗНЗ, стану впровадження та реалізації організаційних механізмів управління, рівнів ефективності впровадження організаційних механізмів управління як УІС та дієвого фактора задоволення інформаційних потреб суб'єктів управління та досягнення стратегічної й прогностичної мети управління ЗНЗ.

Мета функціонування УІС та системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ, вважається досягнутою, коли суб'єкт управління розв'язує поставлені завдання, а інформаційний продукт задовольняє інформаційні потреби користувачів, зокрема і суб'єктів управління. Суб'єкт-користувач отримує у своє розпорядження саме ту якісну інформацію, яка необхідна йому в даний момент часу для розв'язання завдань управління, ситуацій або виконання функційно-посадових обов'язків.

Мета вважається не досягнутою, якщо користувач отримує від управлінської інформаційної системи не потрібну інформацію, інформаційний продукт, які не лише не задовольняють його інформаційні потреби і на їх основі не можливо приймати УР і здійснювати управління. Невідповідність поставленої мети й результату функціонування відбувається також і у зв'язку з надмірним, надлишковим або неповним обсягом інформації в інформаційній системі. Невідповідність змісту та обсягу інформації є фактором руйнації зв'язків, незадоволення інформаційних потреб і забирає час керівників, який не можливо повернути і саме фактор часу є цінним стратегічним ресурсом, як і інформація для управлінців.

Таким чином, модель СІЗУ ЗНЗ та субмодель СІЗОМУ ЗНЗ відображають систему взаємопов'язаних між собою складників, узгодженість місії, поставленої

мети й отриманих результатів, а також відповідає визначеним критеріям і ознакам системи. Модель СІЗУ ЗНЗ та субмодель СІЗОМУ ЗНЗ забезпечують: цілеспрямованість у визначенні та забезпеченні інформаційних потреб суб'єктів управління та самоврядування закладу; цілісність і взаємозв'язок усіх її компонентів: концептуально-цільовий, суб'єктно-змістовий, процесуально-діяльнісний, техніко-технологічний, результативний, що актуалізують свої субстратні властивості у взаємодії з іншими; структурність (можливість опису системи через установлення її структури, тобто мережі зв'язків і організації взаємодій суб'єктів управління; обумовленість поведінки суб'єктів управління властивостями структури системи).

Науково обґрунтовані модель СІЗУ ЗНЗ та субмодель СІЗОМУ ЗНЗ відображають взаємозалежність системи й середовища (система формує й проявляє свої властивості в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем, будучи при цьому провідним активним суб'єктом взаємодії); інтеграцію прямих та опосередкованих впливів зовнішнього середовища на формування утворення; відкритість інформації для різних користувачів системи; керованість і можливість корегування параметрів процесів у ЗНЗ завдяки двосторонньому обміну інформацією між суб'єктами-виробниками та суб'єктами-користувачами, своєчасному надходженню інформації на відповідний ієрархічний рівень системи; ієрархічність (кожний компонент системи, у свою чергу, може розглядатися як система, а досліджувана в цьому випадку система інформаційного забезпечення є одним із компонентів більш широкої мегасистеми управління ЗНЗ); логічну завершеність.

Під час моделювання у процесі дослідження визначено найбільш важливі складові мегасистеми управління ЗНЗ, її властивості (атрибути) і відносини, взаємозв'язки між компонентами шляхом використання засобу «сутність об'єкта-зв'язок». Будуючи модель і субмодель, ми виходили з того, що ефективність управління буде підвищено завдяки синергетичній взаємодії взаємопов'язаних компонентів системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистем, зокрема ІЗОМУ і зв'язків між ними, що утворюють комплекс

умов і засобів, місії, стратегічної та прогностичної цілей, на основі яких передбачено розробку конкретних дій, програм, проектів, заходів задля його підвищення до достатнього та високого рівнів.

Система інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і її підсистема, ІЗОМУ представляє цілісне утворення, що поєднує систематизовану сукупність кількісно-якісних показників інформації про стан функціонування й розвитку об'єкта управління – ЗНЗ, включаючи організацію різноманітних процесів, які протікають у ньому, які зібрані, опрацьовані, проаналізовані за відібраними або розробленими методиками та алгоритмами із застосуванням технічних і програмних засобів, НІТ, використовуються суб'єктами управління задля досягнення місії, цілей та реалізації функцій управління.

Система управління (СУ) згідно з методологією системного аналізу стає системою тоді, коли в неї закладається додатковий, спеціальний вид зв'язків – так званий зворотний зв'язок об'єкта управління з керуючим органом. При цьому саме введення зворотного зв'язку вже «формує» її внутрішній зміст. У складі внутрішньої структури системи «з'являються», виділяючись окремо один від одного, керуючий орган (СУ) з функціями контролю та аналізу як засобами отримання зворотної інформації та об'єкт управління (ОУ). Керівна система, іманентно притаманна ЗНЗ як об'єкту управління в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, відрізняється розгалуженою кількістю суб'єктів управління, самоуправління, державно-громадського самоврядування з чітко визначеними цілями, завданнями, функціями державно-громадського характеру; ієрархічністю вертикальних рівнів у *організаційній структурі моделі управління*.

Рівнева ієрархія в *організаційній структурі управління* може коливатися, зокрема від одного рівня, що є характерним для лінійної організаційної структури адміністративно-бюрократичної моделі управління та від одного до десяти рівнів, притаманних для інших організаційних структур (лінійно-функціональна організаційна структура, енократична організаційна структура, партисипативна організаційна структура, багатовимірна організаційна структура, модульна, проектно-модульна, проектно-інвестиційна організаційна структура)

сучасних моделей державно-громадського, стратегічного, громадсько-державного, демократичного управління.

3.3. Організаційно-структурний механізм як основа процесуально-діяльнісного компонента субмоделі інформаційної системи організаційного управління

Розглянемо особливості організації управлінської взаємодії між компонентами (елементами) системи управління ЗНЗ та інформаційної системи організаційного управління (як специфічного її виду), спрямованої на реалізацію місії та стратегічних, тактичних і операційних цілей управління, оскільки взаємодія є необхідною умовою її функціонування і характерною ознакою СУ ЗНЗ та визначає сутність інформаційних відносин суб'єктів управління.

Суб'єкт-об'єктна та цільова основа структурування системи управління ЗНЗ та інформаційної системи організаційного управління дозволяє виділити такі основні компоненти: керівник – АУЛ, педагогічний колектив – педагог, учнівський колектив – учень, батьківський колектив – батьки учня, способи взаємозв'язку (канали взаємодії) компонентів, елементів системи і визначити її як багаторівневу (рис. 3. 11).

Розроблений під час дослідження організаційно-структурний механізм системи управління ЗНЗ та її інформаційного складника є рівнево-діяльнісною системою за 5 рівнями організації управління та реалізації цілей, змісту, видів діяльності суб'єктів управління і самоуправління. Організаційно-структурний механізм управління, як органіграма ЗНЗ, побудований відповідно до закономірностей цілеутворення та ієрархічності управління, залежить від цілей, тобто певних намірів, які потребують перетворення на дії та визначення функцій, що зумовлюють структуру, а не навпаки.

Ієрархію управлінських рівнів організаційно-структурного механізму детерміновано соціальним замовленням суспільства, цілями системи: соціальні – задоволення потреб замовників освіти та суб'єктів ринку праці; науково-технічні – прискорене впровадження нової техніки та технологій в освітній та управлінські процеси, підвищення якості освітньої та інформаційної продукції;

організаційно-педагогічні – соціально-професійний розвиток колективу, результати оптимального поєднання особистих і суспільно-значущих інтересів під час досягнення цілей освіти і масштабами завдань, які розв’язує система.

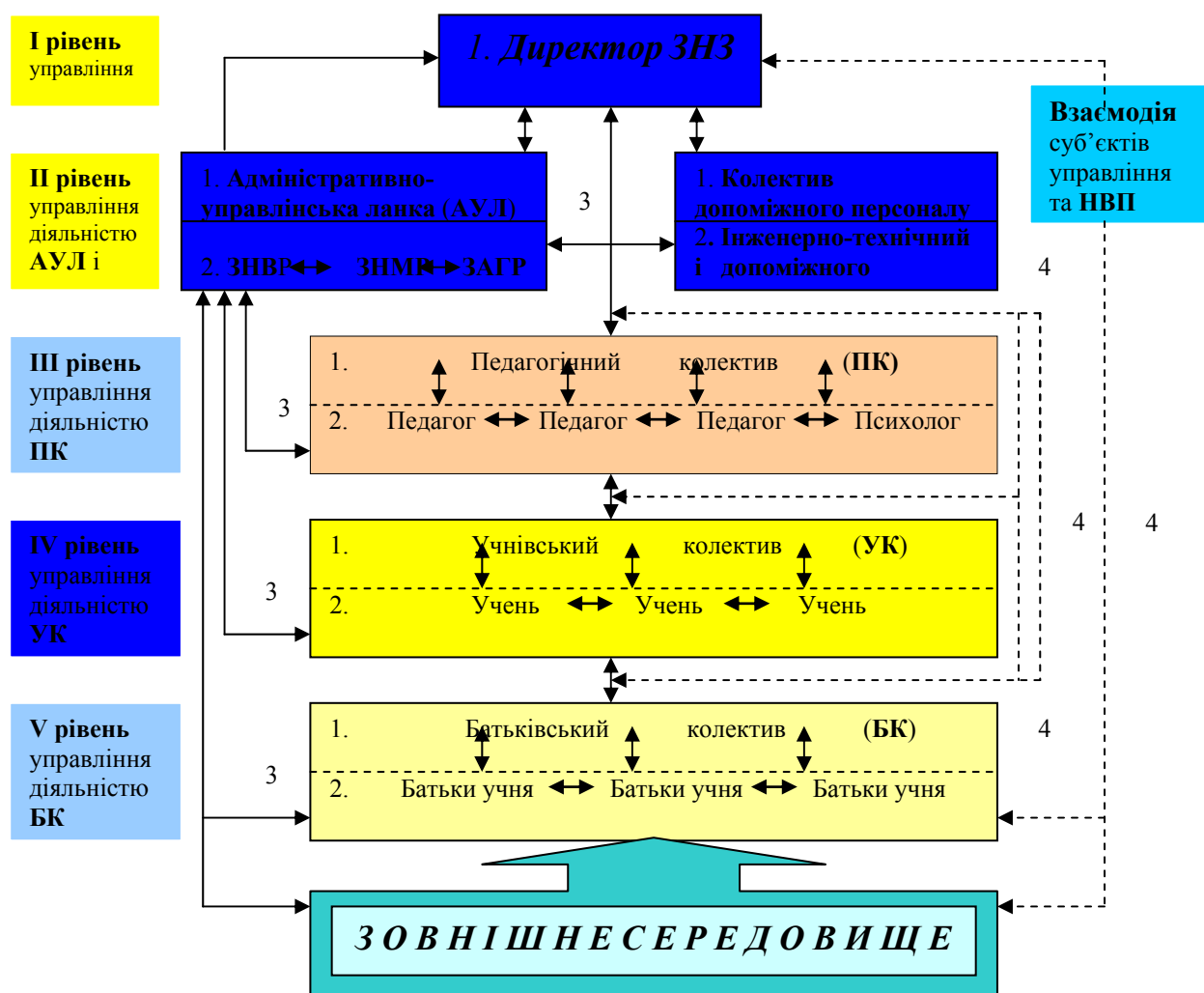

Рис. 3.11. Організаційно-структурний механізм системи управління ЗНЗ та її інформаційного складника

Примітки:

1 – компоненти системи; 2 – елементи системи;

3 – ↔ – безпосереднє управління (основний канал взаємодії);

4 – - - - - ↔ – опосередковане управління (другорядний канал взаємодії).

Кожен із ієрархічних рівнів СУ ЗНЗ й інформаційної системи організаційного управління характеризується визначеною метою, завданнями, для розв’язання яких виникає потреба в інформації; змістом і набором функцій управління; складною системою внутрішніх (прямих і зворотних) інформаційно-

комунікаційних зв'язків між компонентами та ієрархічними рівнями, чітко визначеним обсягом і змістом інформації; розподілом праці та визначенням управлінсько-посадових функцій, які реалізується суб'єктами управління в різному обсязі та поєднаннях, а окремі з них можуть бути зовсім не реалізованими.

Закономірність ієрархічності органіграми та архітектури інформаційної системи організаційного управління ЗНЗ проявляється в тому, що на кожному рівні ієрархії у суб'єктів управління виникають потреби в інформації, які не можуть бути виведені як сума потреб суб'єктів нижчого рівня структури управління. Інформація надходить на ієрархічні рівні управління з різною частотою залежно від потреб суб'єктів управління і змін в об'єкті управління ЗНЗ та засвідчує про її дискретність. У зв'язку з цим виникає необхідність у суб'єктів управління коригувати параметри процесів відповідно до поставленої мети з частотою отримання інформації.

На рис. 3.11 представлено організаційно-структурний механізм управління, тобто внутрішню органіграму побудови системи управління ЗНЗ та архітектури її складника – інформаційної системи організаційного управління, способи та характер внутрішніх і зовнішніх зв'язків, які індукують появу інформації, виконують функцію доповнення та взаємодії між компонентами системи й зовнішнім середовищем у ціле, тобто їх послідовність і порядок дії; способи (канали) взаємодії – безпосередні та опосередковані із суб'єкт-об'єктами будь-якого ієрархічного рівня управління ЗНЗ, де видно, який компонент (елемент) взаємодіє і в якому напрямі ця взаємодія поширюється.

Взаємодію ініціює суб'єкт управління, внаслідок якої виникає єдність «дія – інформація», спільний канал зв'язку, що призводить до спрогнозованого результату. Під час взаємодії суб'єктів управління та самоуправління на всіх рівнях управління відбувається обмін інформацією за багаточисельними каналами зв'язку (лініями): керівник – адміністративно-управлінська ланка – колектив допоміжного персоналу – педагогічний колектив – учнівський колектив – батьківський колектив завдяки внутрішнім вертикально-

горизонтальним інформаційно-комунікаційним зв'язкам і зовнішнім – із оточуючим середовищем; а також завдяки прямим внутрішнім горизонтальним зв'язкам (лініям) на одному ієрархічному рівні: заступник директора з НМР – заступник директора з НВП – заступник директора з АГР; педагог – педагог – психолог – соціальний працівник; учень – учень – учень (рис. 3. 11).

Кожен компонент системи презентує собою часткову «суб'єкт-суб'єктну», «суб'єкт-об'єктну» взаємодію, внаслідок чого відбувається взаємообмін інформацією, знаннями, досвідом, ресурсами, інтелектуальними та інформаційними продуктами діями і засобами між суб'єктами управління і НВП; узгодження цілей управління ЗНЗ і засобів їх досягнення; змінюється і суб'єкт, і об'єкт взаємодії та отримується нова інформація про об'єкт вивчення (пізнання), управління, способи й результати управлінської діяльності суб'єктів усіх управлінських рівнів.

Інформаційний обмін, який відбувається у процесі суб'єкт-суб'єктного або суб'єкт-об'єктного обміну інформацією, є динамічним компонентом у системі інформаційно-комунікаційних взаємозв'язків, спрямовує дії та опосередковує відносини під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Для здійснення управління ЗНЗ, управлінської й педагогічної діяльності працівників важливими є не тільки прямі внутрішні зв'язки, а й зворотні, від яких залежить їх результативність і ефективність. Інформація, як системна властивість «суб'єкт-об'єктної» взаємодії, здійснює зворотний (реляційний) вплив на суб'єкт управління, який зводиться до отримання повної зворотної інформації про об'єкт функціонування – ЗНЗ, оцінює значення взаємодії щодо обміну і порядок цієї взаємодії, дозволяє здійснити порівняння кожного конкретного результату зі сформульованою метою управління і розвитку. Важливо констатувати про правомірність зробленого висновку Л. Фішманом, що в управлінні ЗНЗ не приділено достатньої уваги «<...> вивченню зворотних зв'язків, механізму його реалізації <...>» [116, с. 38]. Услід за В. Масловим, ми не підтримуємо усталеної думки дослідників про те, що зворотний зв'язок є контролем, який здійснюють управлінці або педагоги. На нашу думку, функції

контролю та аналізу є каналами зворотного зв'язку та засобами отримання зворотної інформації про перебіг процесів і особливості їх функціонування в ЗНЗ. Зворотний зв'язок, спрямований у протилежному напрямі від прямого, стосується суб'єктів управління та їхніх дій, здійснює зустрічну дію, виявляє протидію та необхідний задля оцінки реального стану функціонування ЗНЗ і процесів у ньому; здійснення подальших впливів на результативність та характер подальшого функціонування і розвитку ЗНЗ, урахування нових факторів впливу, дослідних даних на етапі отримання нових знань про об'єкт і суб'єкти управління, теорії або їх систематизації; урахування або прогнозування реакції суб'єктів управління як відповідь на фактори впливу, звернення або зміни.

Зворотний зв'язок у системі управління ЗНЗ з позицій кібернетичного підходу розглядаємо сполучною ланкою між джерелами інформації (про стан функціонування і розвитку керованої системи – ЗНЗ і про результати діяльності суб'єктів управління тобто керівної системи) та між споживачами інформації (суб'єкти управління, НВП, громадського самоврядування). При цьому, не зважали, хто із суб'єктів є джерелом і користувачем інформації, а які об'єкти – джерела інформації є предметом вивчення та розгляду. Зворотний зв'язок між керівною й керованою системами ЗНЗ здійснюється завдяки індукуванню, надходженню, опрацюванню зворотної інформації переважно під час здійснення функцій управління – контролю та аналізу.

У ході дослідження нами *виявлено особливості зворотних зв'язків* під час інформаційного обміну в системі управління ЗНЗ та архітектурі ІСОУ: зворотний зв'язок притаманний будь-якому виду діяльності, зокрема й управлінській, педагогічній, навчально-пізнавальній; є важливим складником, який детермінує результативність діяльності та необхідність отримання зворотної інформації суб'єктами управління про проміжні результати управлінської, педагогічної та навчально-пізнавальної діяльності, якість реалізації кожної функції циклу управління та інших процесів, які входять до сфери впливу суб'єктів управління ЗНЗ у ЗСО.

Джерелами й користувачами зворотної інформації, отриманої під час суб'єкт-суб'єктної взаємодії, управлінської та педагогічної діяльності каналами зворотного зв'язку, є директор, адміністративно-управлінська ланка, педагоги, учні, батьки учнів, громада. Результати ефективності управління ЗНЗ, педагогічним і учнівським колективами, НВП, якість педагогічної діяльності, якість освіти, ефективність управлінської діяльності та інших процесів у ЗНЗ залежать від структурованості, повноти та якості зворотних зв'язків.

Своєрідність ієрархічної організаційної структури, як *структурно-організаційного механізму* системи управління ЗНЗ й ІСОУ (рис. 3.11), полягає в тому, що організація управлінської взаємодії першого ієрархічного рівня структури – директор ЗНЗ з четвертим (учень – учнівський колектив) і п'ятим рівнями (батьки й батьківський колектив) може здійснюватися опосередковано через адміністративно-управлінську ланку, педагогів і педагогічний колектив (II, III рівень) або безпосередньо під час здійснення управлінської й педагогічної діяльності. Як засвідчують результати проведеного дослідження, не всі директори шкіл, а тільки 93,0 % директорів-респондентів працюють за фахом як учителі; 90,0 % – мають вищу кваліфікаційну категорію і 7,0 % – здійснюють тільки управлінську діяльність, тобто модель їхньої діяльності за систематизованими ознаками є «директор – менеджер» [106, с. 129]. Слід зауважити, що канал взаємодії під час безпосереднього управління керівником системою «учень – учнівський колектив» є більш цілеспрямованим і відповідає встановленій меті управління, але менш потужним порівняно із впливом, який здійснюється за каналом опосередкованої взаємодії на III і IV ієрархічному рівнях (адміністративно-управлінська ланка й педагогічний колектив).

Як свідчить вивчення управлінської діяльності керівників шкіл, взаємодія керівника з адміністративно-управлінською ланкою ЗНЗ (1-й рівень управління діяльністю АУЛ і ДП) здійснюється тільки безпосередньо, а з колективом допоміжного персоналу як безпосередньо, так й опосередковано через заступника директора з адміністративно-господарчої роботи. Взаємодія директора ЗНЗ з педагогом і педагогічним колективом (III рівень управління

діяльністю ПК) може здійснюватися безпосередньо згідно з поставленою метою й адекватним до неї циклом управління, методами управлінської взаємодії з педагогами, педагогічним колективом і опосередковано – через адміністративно-управлінську ланку (II рівень), і, як наслідок, – визначає доцільність постановки та організації мети педагогічного управління на третьому ієрархічному рівні, цілеспрямований вплив керівництва ЗНЗ на процеси навчання, виховання й розвиток учнів й управління ними. Суб'єкт-суб'єктна і суб'єкт-об'єктна педагогічна взаємодія у бінарних системах «учень – педагог», «учень – педагогічний колектив», «педагог – учень», «педагог – учнівський колектив» під час безпосереднього й опосередкованого управління – через батьків учнів і батьківський комітет (V рівень управління).

Невід'ємною системною властивістю взаємодії є інформація, що здійснює прямий та реляційний вплив на суб'єктів управління й залишає певний слід у їхній свідомості, є основою їхньої діяльності. У результаті суб'єкт-суб'єктної взаємодії на будь-якому ієрархічному рівні системи виникає системна властивість, наприклад, на третьому рівні – підвищення якості педагогічної діяльності та якості науково-методичної роботи, четвертому – результатів навчання й інтелектуального розвитку учнів, першому та другому – ефективності управління діяльністю педагогічного колективу, яка не може бути виведена як сума властивостей взаємодії суб'єктів нижчого рівня. Як і в усякій системі, системна властивість виявляє зворотний (реляційний) вплив на кожен компонент (елемент) системи, а з внесенням певних змін – у процес професійної діяльності суб'єктів управління та НВП, у кваліфікаційно-професійні вимоги до здійснення діяльності та якості її результатів.

Отже, на кожному ієрархічному рівні системи управління ЗНЗ між суб'єкт-суб'єктами і суб'єкт-об'єктами існують різні способи взаємозв'язку і координації, відбуваються процеси обміну інформацією під час взаємодії за внутрішніми й зовнішніми інформаційно-комунікаційними зв'язками, формування інформаційних потоків завдяки руху інформації в освітньо-інформаційному середовищі, розподіл функцій. Механізмом підвищення

ефективності системи управління ЗНЗ, на нашу думку, є перерозподіл інформаційних потоків, які забезпечують реалізацію функцій управління, тобто процес управління. Завдяки інформаційному обміну виникає упорядкування цілей і структури системи управління як цілісності, створюється основа для виникнення та розвитку управлінських дій суб'єктів, «<...> формуються три основні механізми удосконалення діяльності – інтеграції, координації й концентрації дій (Т. Котарбінський)» [65, с. 154]; відбувається «<...> підвищення ефективності управління <...>» [66] й передача інформації.

Таким чином, *процесуально-діяльнісний компонент моделі* характеризує діяльність суб'єктів управління щодо організації системи управління ЗНЗ та її підсистем (система інформаційного забезпечення ЗНЗ й **ІСОУ**), упорядкованості функціонування її складників і процесів, організації взаємодії суб'єктів, системи інформаційно-комунікаційних зв'язків, реалізації інформаційних процесів, інформаційних взаємодій, документообігу.

З'ясовано, що організаційні взаємодії «керівник – адміністративно-управлінська ланка», «керівник – педагогічний колектив», «керівник – педагогічний колектив – учнівський колектив», «керівник – педагогічний колектив – представники колективів органів учнівського самоврядування», «керівник – педагогічний колектив – батьківський колектив», «керівник – педагоги – представники органів учнівського самоврядування», «керівник – педагог – учень» за суттю є управлінськими, для яких характерним є цільовий інформаційний цикл, та такі, що визначають самостійний вид управлінських відносин (взаємин) – інформаційно-комунікаційні.

Інформаційні відносини (взаємини) складаються в результаті розподілу праці між суб'єктами управління різних ієрархічних рівнів згідно з функційно-посадовими обов'язками: між тими, хто здійснює збір, аналіз, опрацювання інформації, вироблення інформаційних ресурсів і створення інформаційних продуктів, і тими суб'єктами, які її використовують для прийняття й ухвали управлінських рішень. Організація й реалізація інформаційних відносин у ієрархічній системі управління ЗНЗ передбачає призначення відповідальних

суб'єктів щодо визначення класифікаційних ознак інформації, засобів збору, аналізу та технологій опрацювання інформації; термінів збору інформації в циклі «навчальний рік», форм її представлення, а також суб'єктів управління за цілеспрямоване використання отриманої інформації задля прийняття і ухвали управлінського рішення, їхніх форм і доведення до виконавців [42; 50; 75; 124; 126]. Таким чином, можна зробити висновок, що інформаційна взаємодія та інформаційні відносини (взаємини) в ієрархічній організаційній структурі управління детермінують свідомі дії суб'єктів управління щодо досягнення цілей управління на основі інформації у вигляді прямих і зворотних зв'язків.

Отже, згідно з визначеними вище компонентами та параметрами система може бути придатною для застосування на практиці. Її теоретичне обґрунтування підтверджує відповідність соціальним потребам модернізації державно-громадського управління сучасними ЗНЗ на основі адекватного змісту інформації та оптимального інформаційного ресурсу, професійно-управлінської підготовки керівників до інформаційного менеджменту, а технічна основа та технологічна складники, до якої включено комплекс необхідних методів, засобів, методик збору, аналізу та опрацювання інформації, дозволяє інтегруватись розробленій системі в існуючі умови функціонування закладу та його ресурсне забезпечення.

Висновки до 3-го розділу

Запропонована методологія системного і структурного аналізу моделювання досліджуваної системи дозволила:

– розкрити в авторській інтерпретації сутність поняття «система інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ» як цілісного і інтегративного утворення, що поєднує сукупність кількісно-якісних показників і ознаки інформації, які адекватно характеризують у часі систему організації управління й ефективність її функціонування, діяльність суб'єктів управління щодо реалізації інформаційних процесів, раціонального використання інформації, НІТ, специфічних методів і технологій опрацювання інформації, засобів ІКТ з метою реалізації цілей організації управління;

– визначити субстратні властивості системи у взаємозв'язку концептуально-цільового, суб'єктно-змістового, процесуально-діяльнісного, техніко-технологічного і результативного компонентів, системотвірних факторів, які інтегрують систему у цілісність;

– обґрунтувати структуру системи диференціації інформаційних потоків за суб'єктно-цільовою і змістовою ознаками як мережі інформаційно-комунікаційних зв'язків між компонентами та їх взаємозалежність, особливості ієрархічної взаємодії суб'єктів управління.

Теоретична основа побудови і функціонування субмоделі системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ ґрунтується на методологічних засадах інформаційного менеджменту, системології, соціальної інформатики, теорії механізмів і машин, теорії економічних механізмів, закономірностях управління соціальними складноорганізованими системами, діяльнісному, системно-кібернетичному, інформаційному, синергетичному наукових підходах, принципах державного й соціального управління, загальних принципах менеджменту, специфічних принципах інформаційного забезпечення управління ЗНЗ.

Це – принципи інформаційної безпеки в управлінні ЗНЗ; регулювання інформаційних відносин; законності та правової пріоритетності інформаційного забезпечення управління ЗНЗ; єдності цілей; оптимізації інформаційного забезпечення управління ЗНЗ; функціональної структуризації; використання інформаційних технологій в управлінні ЗНЗ; достатності інформаційного забезпечення управління ЗНЗ. Кожен із обґрунтованих принципів має свої характерні особливості та технології реалізації, сукупність яких утворює теоретичне підґрунтя, притаманне функціонуванню системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ.

Теоретично доведено, що модель системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ і субмодель системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління функціонують як підсистеми мегасистеми управління ЗНЗ, а суб'єкти управління, самоуправління та державно-громадського

самоврядування забезпечують цілеспрямований та опосередкований впливи на підвищення ефективності управління ЗНЗ.

Для обґрунтованої архітектури субмоделі характерними є змістове наповнення, функціональне призначення, структурованість інформаційних потоків і зв'язків, багаторангова система доступу користувачів, відкритість інформації для різних користувачів системи, керованість і можливість корегування параметрів процесу управління завдяки двосторонньому обміну інформацією між суб'єктами-виробниками та суб'єктами-користувачами, своєчасному надходженню інформації на відповідний ієрархічний рівень системи управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Описові характеристики розробленої моделі системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та субмоделі ґрунтуються на теоретично обґрунтованих і висвітлених у монографії концептуальних засадах, позиціях, наукових підходах свідчить про її адекватність реальній УІС, ґрунтовність теоретичних викладок і узагальнень кращих практик створення авторських УІС і відповідність поставленій меті дослідження. Зроблений висновок може бути підтверджений застосуванням кількісно-якісної оцінки сутнісних характеристик розробленої моделі системи інформаційного забезпечення управління ЗНЗ та субмоделі системи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ у процесі запровадження на практиці та перевірки ефективності їх функціонування та ефективності управління ЗНЗ.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз праць з філософії освіти, теорії загального, педагогічного менеджменту, соціального управління, теорії економічних механізмів доводить, що існуючі теоретичні засади інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ обґрунтовані переважно з позицій психолого-педагогічних наук і школознавства, вироблені за різних соціально-економічних умов функціонування систем освіти в країні, є недостатніми.

На сучасному етапі інформатизації управління в галузі освіти існує проблема неадекватного випереджального розвитку ІР, НІТ, ІнТ, ІС управлінського призначення, повільним впровадженням їх у практику управління ЗНЗ, що зумовлює актуальність проведення фундаментального дослідження з окресленої проблеми на засадах інтеграції знань суміжних галузей наук, потребує системного розгалуженого вивчення та відповідає національним пріоритетам розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Аналіз використання керівниками ЗНЗ існуючих положень теорій соціального і внутрішньошкільного управління, інформатики і інформаційних технологій, зроблений нами у процесі констатувального експерименту, доводить, що запропоновані в науково-педагогічній літературі теоретико-методологічні основи інформаційного забезпечення організаційного механізму управління ЗНЗ використовують у практиці лише 3,9 % респондентів, що певною мірою сприяє визначенню джерел інформації, каналів її надходження до суб'єктів управління або структурних підрозділів ЗНЗ, систематизації змісту інформації, впорядкуванню таких інформаційних процесів як збір, аналіз, опрацювання та збереження інформації. У решти закладів робота з інформацією здійснюється респондентами на емпіричному рівні, тобто поєднанні інтуїції та управлінського досвіду без опори на теоретико-методологічне підґрунтя.

Аналіз і узагальнення результатів дослідження проблеми за вихідною методологією дають підстави вважати, що:

– механізм виник і розвивався у ході еволюції живої природи від нижчих до вищих форм розвитку матерії, генезис якого пов'язаний з розвитком матерії й живої природи та самоорганізацією матерії,

– гомеостазис – механізм у живій природі виник не штучно, а задля забезпечення цілісності складних саморегулюючих біологічних систем і підтримки параметрів системи в допустимих нормах динамічної рівноваги;

– механізм репрезентований різновидами механізмів – механізм еволюції живої природи, гомеостазис, механізм самоорганізації матерії, «<...> «механізм, який відповідає в кінцевому рахунку за ускладнення та вдосконалення самого сховища спадкової інформації», тобто природний відбір [1, с. 45];

– механізм репрезентований науковою спільнотою різновидами механізмів у різних сферах діяльності людини, які суб'єкти пізнання-дослідники вивчають, конструюють, формують, створюють нові, модифікують, застосовують, розробляють технології їх впровадження, описують принцип їх дії та ефекти від впровадження, застосовують у різних сферах і, зокрема, в управлінні освітою.

З'ясовано, що у науковому обігу механізми класифіковано на механізми-знаряддя (інструменти), механізми-системи (набір взаємопов'язаних елементів у структурі системи), механізми-процеси, механізми розвитку та саморозвитку, соціальні механізми в контексті еволюції живої природи, до яких належать і механізми управління як окремий вид.

У процесі дослідження проаналізовано сутність 56 визначень поняття «механізм» як загальнонаукової категорії у друкованих словниках, енциклопедіях і книгах та в мережі Інтернет. Аналіз масиву авторських визначень базового поняття «механізм» у різних галузях наукового знання, як компонента науково-обґрунтованих теорій механізмів і машин у механіці, економіці та соціології, дозволило виявити концепти механізму, більшою мірою з наведених у другому підрозділі першого розділу трактувань у переносному смислі, як це зазначається авторами їх формулювань та які мають значення для соціального управління і такого його різновиду, як механізм управління в сфері освіти. Це зокрема такі концепти: 1) внутрішня будова, тобто структура

механізму, 2) система, 3) вхід і вихід, тобто система відкрита, 4) має фактори впливу ззовні, які впливають на функціонування процесів у системі і власне самої системи, 5) взаємодія елементів у механізмі, завдяки яким реалізується цільове призначення для перетворення руху й енергії, 6) визначення способу діяльності, 7) визначення порядку певного виду діяльності за правилами та алгоритмами, 8) визначення порядку процесу, 9) рух елементів, 10) перетворення енергії.

Виявлені нами у процесі контекстного аналізу дефініції концепти є своєрідними конструктами, які передбачено екстраполювати з урахуванням соціального контексті та специфіки управлінської діяльності у сфері освіти у процесі інтерпретації таких понять дослідження як «механізм управління», «механізм управління функціонуванням ЗНЗ», «організаційний механізм управління функціонування ЗНЗ» і його різновиди.

Результати термінологічного аналізу структури поняття «механізм» дозволили нам виявити та узагальнити процеси, які відбуваються під час функціонування або дії механізмів із урахуванням їх первісного сутнісного контексту, та які мають універсальний характер для усіх видів діяльності та життєдіяльності людини незалежно від галузі науки. Це насамперед такі, як: 1) здійснення певних виробничих операцій, 2) передача і перетворення руху та енергії, 3) визначення способу діяльності, 4) визначення порядку функціонування об'єкта і дій суб'єкту, 5) функціонування процесів, 6) відбувається будь-яка взаємодія елементів і об'єктів, 7) відбувається функціонування чого-небудь, 8) здійснення певних дій для досягнення мети, 9) система елементів і зв'язків, забезпечують функціонування і розвиток об'єкта, 10) здійснення певних дій шляхом використання підходів, методів, прийомів, 11) створення організаційної структури явищ і процесів, 11) отримання руху, 12) використання ресурсів для отримання позитивного ефекту, 13) сприяння розвитку чого-небудь, 14) пожвавлення, підсилення діяльності кого-, чого-небудь, 15) визначення порядку певного виду діяльності за певними правилами та алгоритмами, 16) отримання виграшу у зусиллях.

З позицій механістичного, системного та діяльнісного підходу та у їх взаємозв'язку організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом розглядаємо як внутрішню структурну будову, яка *детермінує порядок організації будь-якого виду діяльності для отримання позитивного ефекту в заданих параметрах, удосконалення діяльності, підвищення ефективності управління ЗНЗ і якості освіти*. Організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом представляє структурну та інформаційно-комунікаційну основу системи, що забезпечує функціонування і розвиток ЗНЗ та в якій відбуваються суб'єкт-суб'єктні та суб'єкт-об'єктні взаємодії зі зміною дій і станів процесів у підсистемах ЗНЗ і перетворення енергії суб'єктів управління і НВП для досягнення поставлених цілей. Організаційний механізм управління загальноосвітнім навчальним закладом є *рухливою активною підсистемою* мегасистеми управління ЗНЗ, яку необхідно розглядати в динаміці та статиці одночасно.

У процесі дослідження окреслено засади методологій системології, системної динаміки й м'яких систем (ММС), які детермінують методологічні основи моделювання комплексного організаційного механізму управління ЗНЗ у ЗСО.

Організаційний механізм управління представляє інтегровану та багаторівневу систему різноманітних організаційно-управлінських відносин суб'єктів, організаційно-управлінських (організаційно-адміністративних, організаційно-розпорядницьких і організаційно-мотиваційних) форм, методів, засобів і способів організації управління, цілеспрямованих на забезпечення функціонування та організаційного розвитку ЗНЗ, підвищення ефективності організації управління через комплекс взаємопов'язаних, узгоджених і упорядкованих заходів.

Теоретично обґрунтовано й розкрито структуру механізму управління загальноосвітнім навчальним закладом, який формується з елементів $OMU = [ЦОУ, КрУ, ФОУ, M_T OУ, PУ, \Phi кв]$; структуру організації інформаційного забезпечення управління ЗНЗ у органіграмі ЗНЗ; з'ясовано, що механізм

управління є найбільш *активною складовою частиною* системи управління ЗНЗ, що забезпечує вплив на фактори, від дії яких залежить результати діяльності загальноосвітнього навчального закладу як об'єкта керування; постановка цілі є вихідним моментом побудови або модернізації організаційного механізму управління, системи інформаційного забезпечення організаційного управління ЗНЗ, формування мотивів управлінської діяльності суб'єкта, оскільки ціль є найважливішим складником цих організаційних та інформаційних феноменів.

Зроблено висновок, що комплексний організаційний механізм управління належить до класу цілеспрямованих систем, а вибір цілі є вихідним пунктом побудови або модернізації та моделювання організаційного механізму та системи інформаційного забезпечення організаційного управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Література

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации / Р.Ф. Абдеев. – М. : Владос, 1994. – 346 с.
2. Абдеев Р.Ф. Генезис механизма управления, его системоорганизующая роль и философский статус / Р. Ф. Абдеев // Теория, методология и практика системных исследований: Тез. докл. – М.: Изд-во АН СССР, 1984.
3. Абрамова Т. Н. Философские проблемы кибернетики // Философия, естествознание, современность / Т. Н. Абрамова. – М. : Мысль, 1981. – С. 329.
4. Амельницька О. В. Механізми в системі управління виробничо-господарською діяльністю локальних електричних мереж [Текст] / О. В. Амельницька // Інновації в державному управлінні та місцевому самоврядуванні: зб. наук. праць Донецького державного університету управління. – Донецьк, 2007. – Т. VIII. – Вип. 88, серія «Державне управління». – С. 11–18.
5. Андреев И. Д. Проблемы логики и методологии познания / И. Д. Андреев. – М. : Мысль, 1981. – С.207. – 320 с.
6. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. – К.: Генеза, 1996. – 368 с.
7. Артоболевский И. И. Механизм //Большая Советская Энциклопедия [Текст] // И. И. Артоболевский, Н. И. Левитский: [в 30 т.]. – 3-е изд. – М.: Советская Энциклопедия, 1969 – 1978. – Т. 16: Мёзия – Моршанск / гл. ред. А. М. Прохоров ; ред. Н. К. Байбаков [и др.]; зам. гл. ред. С. М. Ковалёв. – 1974. – 615 с. / Режим доступа: dic.academic.ru/dic.nsf/bse/108780/Механизм
8. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы / С. И. Архангельский. – М. : Высш. шк., 1980. – С.111. – 368 с.
9. Афанасьев В. Г. Эффективность социального управления: системно-деятельностный подход // В. Г. Афанасьев, А.Д. Урсул // Информация и управление: Филос.-метод. аспекты. – М.: Наука, 1985. – С. 5-27.
10. Бандурка А. М. Основы психологии управления : Учебник / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков : Ун-т внутренних дел, 1999. – С. 5 – 528 с.
11. Бейер Р. Кинематический синтез механизмов : Основы метрического синтеза плоских механизмов / Р.Бейер. Перев. с нем. Я. Л. Геронимуса. – Киев—Москва, Машгиз [Южное отд-ние], 1959. [Отпеч. в Житомире]. – 318 с.
12. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Е. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 270 с.
13. Большая Советская Энциклопедия. – В 30 т. – Т. 27. – М.: Советская Энциклопедия, 1991. – С. 33. – 624 с.
14. Большой энциклопедический словарь : [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>
15. Бондарчук Л. В. Формування показників ефективності функціонування організаційної структури управління підприємством / Л. В. Бондарчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5. – С. 138-141.
16. Бондарь В. И. Повышение эффективности подготовки директора школы к управлению процессом обучения: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. / Владимир Иванович Бондарь. – К., 1986. – 170 с.

17. Братко А. А. Моделирование психики / А. А. Братко. – М. : Наука, 1969. – С. 51.– 205 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Т. Бусел. – К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – С. 523.– 1426 с.
19. Венгер В. В. Фінанси: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / В.В.Венгер. — К.: Центр учбової літератури, 2009. – 432 с.
20. Гаджинський А. М. Логістика / А. М. Гаджинський. – М., 1999. – 179 с.
21. Гаєвський Б.А. Основи науки управління: навч. посіб. / Б.А. Гаєвський.– К.:МАУП, 1997. – С. 10. – 112 с.
22. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. – Т.1. – Наука логики / Гегель Г. В. Ф. – М.: «Мысль», 1974. – 452 с. – (Философ. Наследие. Т. 63 с примечаниями). – 424 с.
23. Годин В. В. Управление информационными ресурсами: 17–модульная прогр. для менеджеров «Управление развитием организации» / В. В. Годин, И. К. Корнеев. – М. : Инфра,1999. – Модуль 17. – С. 3–10. – С. 55.– С. 61.– 432 с.
24. Голованов А. В. К методике изучения информационных потребностей / А. В. Голованов, А. Е. Викторов // НТИ. Сер. 1. – 1975. – № 6.– Голованов А. В. К методике изучения информационных потребностей / А. В. Голованов, А. Е. Викторов // НТИ. Сер. 1. – 1975.– № 6. – С. 3–10.
25. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
26. Гуменюк В.В. Інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «теорія та історія педагогіки» / В. В. Гуменюк. – К., 2004. – 20 с.
27. Державна національна програма «Освіта» Україна ХХІ століття. – К.: Райдуга, 1994. – С. 52-53.
28. Дзарасов С. С. Каждому – об управлении /С.С. Дзарасов. – М.: Мысль, 1986. – С. 156.
29. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент: цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу: навч. посіб. / Г. А.Дмитренко. – К.: ІЗМН, 1996. – С. 5. – 140 с.
30. Дятлов А. Н., Плотников М. В., Мутовин И. А. Общий менеджмент: концепции и комментарии. – М., 2006.– 446 с.
31. Евтюхина Е. А. Проблемы информационной потребности субъекта / Е. А. Евтюхина // НТИ. Сер. 2. – 1989. – С. 2–4.
32. Економічна енциклопедія : У 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т. 2. – С. 355– 372.
33. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. – К.: Міжнародна Економічна Фундація, 2000. – С. 361.
34. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень // Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
35. Жоль К. К. Информация, общественные науки, управление: Философско-экономический анализ / К. К. Жоль, Ю. В. Сиволоб // АН Украины. ОНИОН. – К. : Наук. думка, 1991. – 284 с.

36. Жуков Н. И. Информация: философский анализ информации – центрального понятия кибернетики / Н. И. Жуков. – Минск, 1971. – 277 с.

37. Закон України «Про загальну середню освіту» // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1999. – № 15. – С. 7–12.

38. Іванюк І. В. Освітня політика : навч. пос. / І. В. Іванюк. – К.:Таксон, 2006. – С. 34-54.

39. Інноваційна платформа міжнародної наукової співпраці Національного університету «Львівська політехніка» /уклад.: Н. І. Чухрай, Л. В. Жук, Г. В. Лазько, С. І. Матвій, О. Я. Юрків; за ред. Ю. Я. Бобала. – Львів: Вид-во Львівської політехніки. – 28 с.

40. Каган М. С. Системный подход и гуманитарное знание / М.С. Каган // Л.: Изд-во ЛГУ, 1991. – С. 15. – 384 с.

41. Калинина Л. Н. Система информационного обеспечения как основа формирования единого информационного пространства общеобразовательной школы» / Л. Н. Калинина // Материалы X Междунар. науч.-практ. конф., 19 мая 2006 г., Невиномысск / Невиномысский ин-т экономики, упр. и права ; редкол. Т. Н. Рябченко, Е. Н. Павленко [и др.]. – Невиномысск. : Изд-во НИЭУП, 2006. – С. 25–31.

42. Калініна Л. М. Організаційні механізми управління діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів у змісті підручника для керівника / Л. М. Калініна // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць Ін-ту педагогіки АПН України, вид-во «Педагогічна думка» [голов. ред. А.М.Гуржій; наук. ред. О.М.Топузов. – К.: Пед. думка, 2012. – Вип. 12.– С.408– 415.

43. Калініна Л. М. Специфіка інформаційного управління закладами освіти / Л. М. Калініна // Освіта і упр. – 2003. – Т. 6. – № 1. – С. 47–66.

44. Калініна, Л.М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу [монографія] / Л. М. Калініна. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 159 с.

45. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології: [монографія] / Л. М. Калініна. – К. : Інформатодор, 2008. – 472 с.

46. Калініна Л. М. Інформаційні процеси в управлінській діяльності керівника закладу: сутність, специфіка та характерні ознаки / Л. М. Калініна // Освіта і упр. – 2005. – Т. 8. – № 2. – С. 35–44.

47. Калініна Л. М. Концептуальна модель системи управління ЗНЗ з позицій системно-кібернетичного підходу / Л. М. Калініна // Освіта і упр. – 2004. – Т. 7. – № 3/4. – С. 7–18.

48. Калініна Л. М. Моделі управлінської діяльності керівника школи / Л. М. Калініна // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2000. – С. 35–42.

49. Калініна Л. М. Наукові підходи і методи вивчення особистості учня: аспекти розкриття теми у підручнику менеджера / Л. М. Калініна // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Пед. думка, 2006. – Вип. 6. – С. 250–258.

50. Калініна Л. М. Google-сервіси для вчителя. Перші кроки новачка: навч. посібн. / Л. М. Калініна, М. В. Носкова. – Львів, ЗУКЦ, 2013. – 182 с.

51. Калініна Л. М. Теорія і практика функціонування обласного ліцею інтернатного типу : наук.-метод. посіб. / Л. М. Калініна, Н. В. Кнорр, М. І. Рябуха. – К.; Херсон : Айлант, 2004. – С. 180–210. – 304 с.

52. Калініна Л. М. Генезис інформаційного менеджменту як галузі наукового знання / Л. М. Калініна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4 (13). – С. 71–76.

53. Калініна Л. М. Види, джерела та зміст інформації в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом / Л. М. Калініна // Освітнянські обрії: реалії та перспективи: зб. наук. праць Інституту професійно-технічної освіти АПН України. – К. : ІПТО, 2008. – № 2. – С. 55–59.

54. Калініна Л. М. Проектування автоматизованої системи управління «Колегіум» із застосуванням мережевих інформаційних технологій / Л. М. Калініна // Педагогічний дискурс: зб. наук. праць Ін-ту педагогіки НАПН України, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. – Хмельницький : ХГПА, 2010. – Вип. 7. – С. 105–110.

55. Калініна Л. М. Система інформаційного забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: [спец.] 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою» / Калініна Людмила Миколаївна; [наук. кер. В. І. Маслов]; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менеджменту освіти». – К., 2008. – Т.1. (рукопис). – 472 с. – Т.2 (додатки). – 174 с. – Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/350570.html>

56. Калініна Л. М. Сутність та специфіка інформаційного управління загальноосвітнім навчальним закладом / Л. М. Калініна // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2009. – № 1. – С. 15–19.

57. Калініна Л. М. Управління загальноосвітнім навчальним закладом із використанням мережевих інформаційних технологій / Л.М. Калініна // Рідна шк. – 2009. – № 11. – С. 18–26.

58. Калініна, Л. М. Сучасні функції керівника школи / Л.М.Калініна // Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конференції «Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи». – Суми: «Мрія-1» ЛТД, 1998. – С. 111-113.

59. Кириченко М. О. Управління загальноосвітнім навчальним закладом (методологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «теорія та історія педагогіки» / М. О. Кириченко. – К., 2001. – 19 с.

60. Клейнер Я. С. Механізми державного управління: підходи до визначення [Текст] / Я. С. Клейнер // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами: зб. наук. праць Донецького державного університету управління. – Донецьк, 2007. – Т. VIII. – Вип. 90, серія «Державне управління». – С. 340, 344.

61. Клименко А. Экономический памфлет об Украине. – Режим доступа : : <http://oleksandr-klymenko.com/newsroom/articles/2437-ekonomicheskiiy-pamflet-ob-ukraine/>)

62. Кнорринг В. И. Искусство управления / В. И. Кнорринг. – М., 1997. – С. 87. – 288 с.

63. Козлова О. Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя /О. Г. Козлова // Суми: ВВП «Мрія-1»ЛТД, 1999. – С. 13. – 92 с.
64. Корн Г. Справочник по математике для научных работников и инженеров / Г. Корн, Т. Корн; пер.с англ. – М. : Наука, 1977. – 980 с.
65. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Котарбинский; пер.с польск. – М. : Экономика, 1975. – 270 с.
66. Котова Е. В. Информационный аспект причинности / Е. В Котова / Филос. науки. – 1976. – № 6. – С. 145–147.
67. Краткий философский словарь / Под ред. А. П. Алексева. - М. : Проспект, 2000. – С. 328. – 397 с.
68. Кремянський В. И. Методологический проблемы системного подхода к информации / В.И. Кремянський. – М. – Наука, 1977. – С. 127.
69. Крушанов А. А. К природе управления // Информация и управление: Филос.-метод. аспекты / А.А. Крушанов. – М.: Наука, 1985. – С. 244.
70. Крушанов А. А. К вопросу о природе управления //Информация и управление / А.А. Крушанов. – М.: Наука, 1986. – С. 247.
71. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – С. 13-14.
72. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун; пер. с англ. И. З. Налетова; общ. ред. и послесл. С. Р. Микулинского, Л. А. Марковой. – М.: Прогресс, 1975. – С. 220.– 310 с.
73. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1975. – 410 с.
74. Маслов В. И. Система функциональных знаний директора общеобразовательной школы : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / В. И. Маслов. – К., 1979. – 20 с.
75. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. / В. І. Маслов, Л.М.Калініна. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
76. Материалистическая диалектика: В 5 т. / Под общ. ред. Ф. В. Константинова, В. Г. Марахова. – М.: Мысль, 1981. – Т. 1. – Т. 4. – С. 100–103.
77. Материалистическая диалектика: В 5 т. / Под общ. ред. Ф.В.Константинова, В. Г. Марахова. – М.: Мысль, 1981. – Т. 3. – С. 91.
78. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Дело, 1998. – 800 с.
79. Механизмы управления: Учебное пособие / Под ред. Д. А. Новикова.– М.: УРСС, 2011. – С. 14–16. – С. 37. – С. 39.
80. Мехонцева Д.М. Объективные законы – основне законы для теории педагогики / Д. М. Мехонцева // Школьные технологи. – 2002.– № 1. – С. 20-27.
81. Мильнер Б. З. Теория организации / Б. З. Мильнер.– М.: ИНФРА-М, 2002. – 480 с.

82. Модернізація України – наш стратегічний вибір. Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України // Президент України. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf
83. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – С. 2, 4, 16. – 24 с.
84. Новий тлумачний словник української мови. – К.: вид-во «Аконіт», 2008. – Т1.– С. 156. – Т. 3. – С. 390.
- 85.Новиков А. М. Методология образования / А. М. Новиков. – Издание второе. – М.: «Эгвес», 2006. – 488 с.
- 86.Новиков, А. М. Что такое методология и почему необходимо учить студентов ее основам [Электронный ресурс] / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – Режим доступа : <http://www.anovikov.ru>
87. Новый словарь русского языка под редакцией Т.Ф.Ефремовой:: [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>
88. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности. /Ю. М. Орлов. – М., 1991. – С. 32. – 286 с.
89. Освітній менеджмент в умовах змін: навч. посіб. /Л. Калініна, Л. Карамушка, Т. Сорочан, Р. Шиян та ін. / За заг. ред. В. Олійника, Н. Протасової та ін. – Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. – 308 с.
90. Паращенко Л. І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми: моногр. [Текст] / Л. І. Паращенко. – К. : Майстер книг, 2011. – С.284–285. – 536 с.
91. Пастовенський, О. В. Наукові основи громадсько-державного управління загальною середньою освітою в регіоні: [моногр.] /За наук. ред. Л.М.Калініної. – Житомир:ПП «Рута», 2014. – С. 173-190. – 385 с.
92. Педагогика и логика. – М.: Касталь, 1993. – С. 67. – 416 с.
93. Перегудов Ф. И., Тарасенко Ф. П. Введение в системный анализ Ф. И. Перегудов, Ф.П. Тарасенко. – М.: Высшая школа, 1989. – С. 60. – 367 с.
94. Пікельна В. С. Управління школою: посіб. / В. С. Пікельна, О.А. Удод. – Дніпропетровськ: НМОП «Альфа»,1998.– С.102. – 284 с.
95. Почепцов В. В. Стратегия: инструментарий по управлению будущим / В.В. Почепцов. – М.: Издательствл «Smart Book», 2009. – 377 с.
96. Пустовіт Л. О. Словник іншомовних слів / Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк. – К. : Вид-во «Довіра» УНВЦ «Рідна мова», 2000. – С. 323. – С. 481.– 1017 с.
97. Рикі В. Гріфін Основи менеджменту: підруч / Рикі В. Гріфін, В. Яцура. – Львів : Бак, 2001. – 605 с.
98. Словарь по кибернетике / под ред. акад. В. М. Глушкова. – К.: Гл. ред. Украинской сов. энциклопедии, 1979. – С. 221–222. – 623 с.
99. Словарь по кибернетике: св. 2000 ст. / под ред. В. С. Михалевича. – 2-е изд. – К. : УСЕ им. Бажана, 1989. – С. 243.– 751 с.
100. Словарь синонимов русского языка [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>

101. Современный энциклопедический словарь: [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>
102. Социология СССР. – М.: Мысль, 1966. – Т.2. – С.494-495. – 512 с.
103. Соціальна філософія. Короткий енциклопедичний словник /За загальною ред. проф. В. П. Андрущенко, проф. М. І. Горлача. – Київ-Харків: ВМП «Рубікон», 1997. – С. 364.– 398 с.
104. Спиркин А.Г. Основы философии: Учеб. пособие для вузов / А.Г. Спиркин. – М.: Политиздт, 1983. – С. 435. – 592 с.
105. Сталий розвиток // Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень // Акад. пед. наук України. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 870.
106. Теоретико-прикладні аспекти управління закладами освіти : наук.-метод. посіб. / Л. М. Калініна, Н. М. Островерхова, А. Ф. Остапенко [та ін.]; за ред. Л. М. Калініної. – К. : ПП Компанія «Актуальна освіта», 2002. – С. 15–69. – 310 с.
107. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г. часть № 1): [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://institutiones.com/theories/259-2007-1.html/>
108. Толковый словарь русского языка Д. Н.Ушакова: [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.ubrus.org/dictionary-units/?id=82949>
109. Управление развитием школы: Пособ. для руководителей образовательных учреждений / под ред М. М. Поташника и В. С. Лазарева. – М.:Новая школа, 1995. – С.73-100, 88, 90, 91, 167-182. – С. 459-462. – 464 с.
110. Урбанович А. А. Психология управления. – Минск: Харвест, 2002. – 640 с.
111. Философия управления: социально-гуманитарные проблемы / В. В.Алехин, В. В.Берега, С. Ф.Поважный, Л. В.Алехина. – Донецк : Донецкая ГАУ, 1999. – С. 13. – 294 с.
112. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская Энциклопедия, 1983. – 840 с.
113. Философский энциклопедический словарь /Ред. кол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – С. 674. – 815 с.
114. Финансовые рычаги /Экономическая система: [Электронный ресурс] /Режим доступа : (http://www.wwwural.ru/finansovie_richagi.html)
115. Фишман Л. И. Обратные связи в управлении педагогическими системами: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Л. И. Фишман. – СПб., 1994. – 41 с.
116. Фишман Л. И. Обратные связи в управлении педагогическими системами: дис...доктора пед.наук : 13.00.01 / Лев Исаакович Фишман. – СПб., 1994. – 370 с.
117. Філософія освіти: підручник /В. Г. Кремень, С. М. Пазинич, О. С. Пономарьов. – Вид. 2-ге, доповн. І переробл. – Харків: НТУ «ХП», 2008. – С. 25.– 524 с.
118. Філософія: Навч. посібник /Л. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1999. – С. 36. – С. 593. – 624 с.

119. Філософія: словник / За заг. ред. В. І. Ярошовця. – К., 2012. – 1087 с.
120. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973. – 533 с.
121. Хармут Х. Применение методов теории информации в физике / Х. Хармут. – М.: Мир, 1989. – С. 5.– 342 с.
122. Хозяйственный механизм :[Электронный ресурс]/ Режим доступа: <http://stroy-spravka.ru/khozyaistvennyi-mekhanizm>
123. Чаленко Александр Юрьевич, О неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях:[Электронный ресурс]/ Режим доступа: <http://kapital-rus.ru/articles/article/176697> (дата публікації 24.03.2010 р.)
124. Человек и новые информационные технологии: Завтра начинается сегодня. – СПб.: Речь, 2007. – 320 с.
125. Шапиро Э. Л. О некоторых требования к информации для руководителей / Э. Л. Шапиро // НТИ. Сер. 1. – 1981. – № 6. – С. 1–3.
126. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: навч.-метод. посіб. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська, Ю. М. Ратушний. – К., 2001. – С. 23-39. – С. 42. – 232 с.
127. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. – М.; Л., 1966. – С. 19.
128. Экономический механизм / Словарь терминов :[Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://birzhevik.ru/thesaurus/221/12065/>
129. Эксклюзивные аспекты управления школой : пособие для руководителей. – М.: Педагогическое общество России, 2011.– 320 с.
130. Юзьков Л.П. Государственное управление в политической системе развитого социализма / Юзьков Л.П. – К., 1983. – С. 57– 59.
131. Bailey K. D. Methods of Social Research / K. D. Bailey. – N-Y., London. 1982. – p. 24, 25.
132. Kalinina L. Information management in the field of education as sphere of scientific knowledge / L. Kalinina // Инновационные технологии в образовании : Материалы VIII Международной научно-практической конференции «Инновационные технологии в образовании», 15-17 сентября 2011 г., Сборник статей. – Т.1.– Симферополь–Ялта: РВВ КГУ, 2011. – С. 115– 116.
133. Frederick W. Taylor, Principles of Scientific Management (New York: Harper and Brothers, 1911. – p.16.
134. Hatten, Kenneth J.; Schendel, Dan; Cooper, Arnold C.. (1976) A strategic model of the U.S. brewing industry, 1952-1971 West Lafayette, Ind.: Institute for Research in the Behavioral, Economic, and Management Sciences, Krannert Graduate School of Management, Purdue University.
// Academy of Management J. 1978. – Vol. 21.–№ 4. – P. 592–609. – Режим доступа: <http://vestnikmanagement.pu.ru/archive/pdf/49.pdf>
135. ICT Competency Framework for Teacher, Version 2.0.UNESCO, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002134/213475e.pdf>
Російська версія: Структура ІКТ-компетентностей учителів. Рекомендації

ЮНЕСКО. Версия 2.0. UNESCO, 2011 [Electronic resource]. – Access mode :

<http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214694.pdf>.]

136. Kalinina, L. Curriculum for the course «Using google services in teachers' work» for full-time and distance learning / L.Kalinina, M. Noskova // Electronic Journal «The Theory and Methods of Educational Management», Edition. – #11. – 2013. [Электронний ресурс]/ Режим доступу: <http://umo.edu.ua/katalog/850-elektronne-naukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-11-2013>. – Назва з екрана.

ДОДАТОК А. 1

Результати пошуку базового поняття дослідження «механізм» у мережі Інтернет із застосуванням різних інформаційно-пошукових систем українською та російською мовами

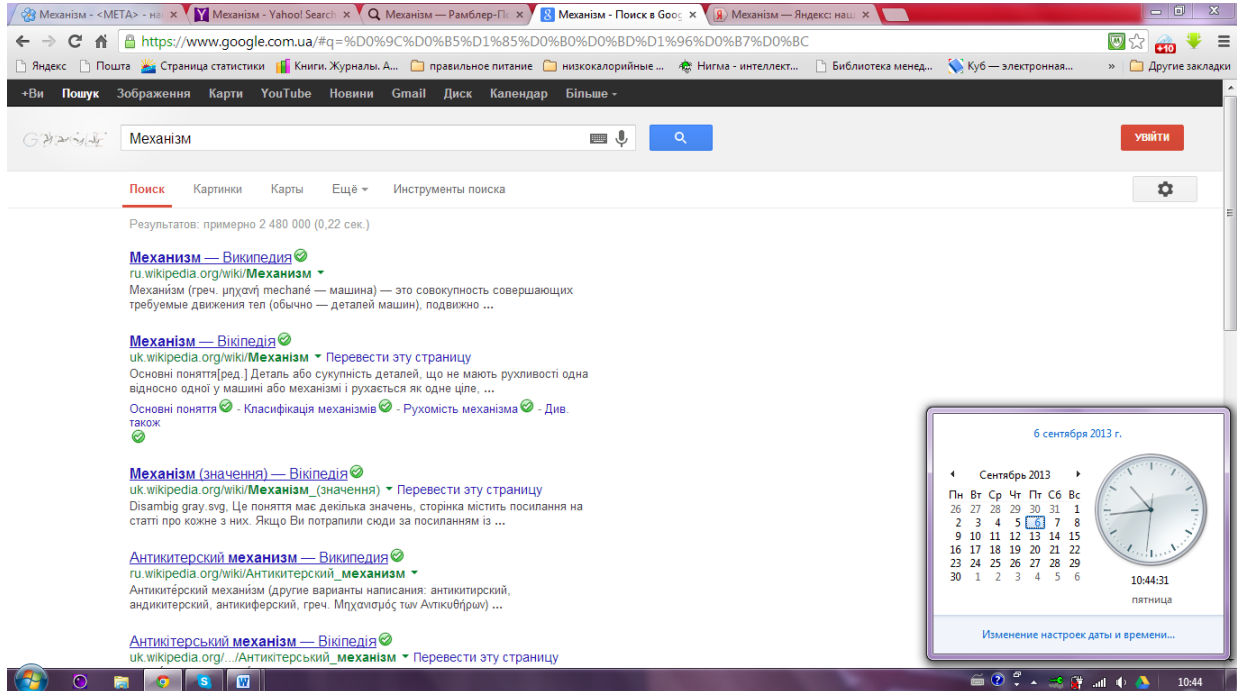

Рис. А. 1.1. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» українською мовою з використанням пошукової системи «Google»

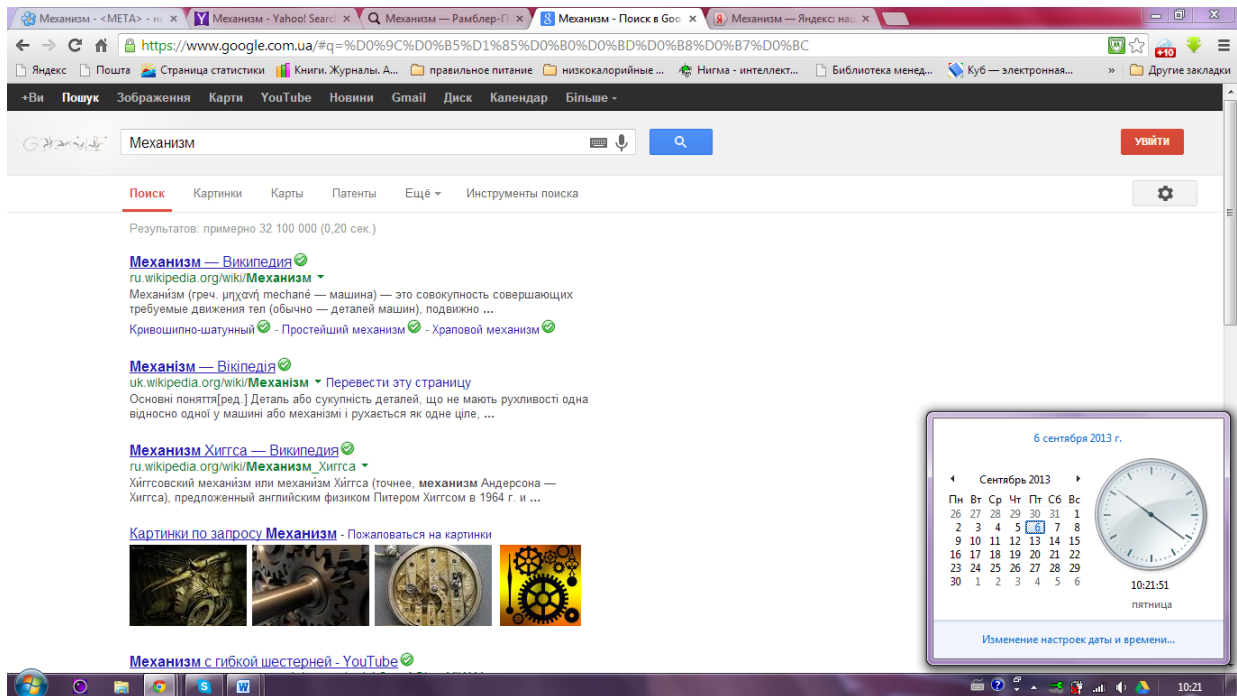

Рис. А. 1.2. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» російською мовою з використанням пошукової системи «Google»

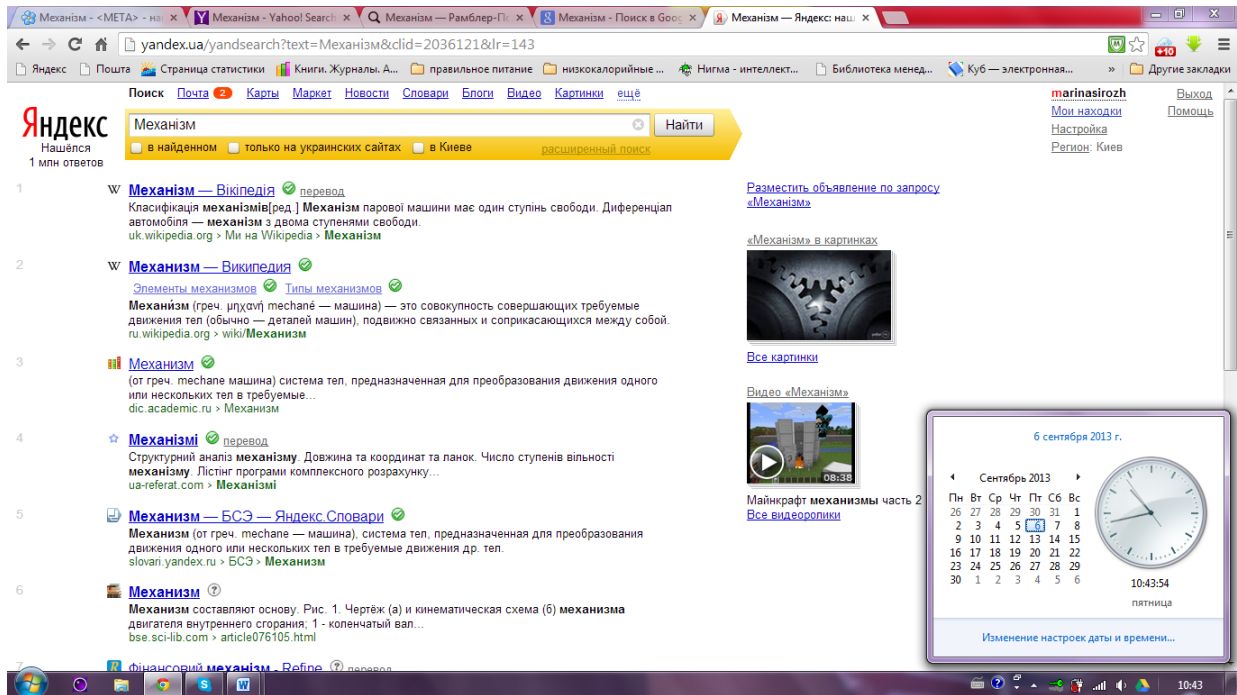

Рис. А. 1.3. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» українською мовою з використанням пошукової системи «Yandex»

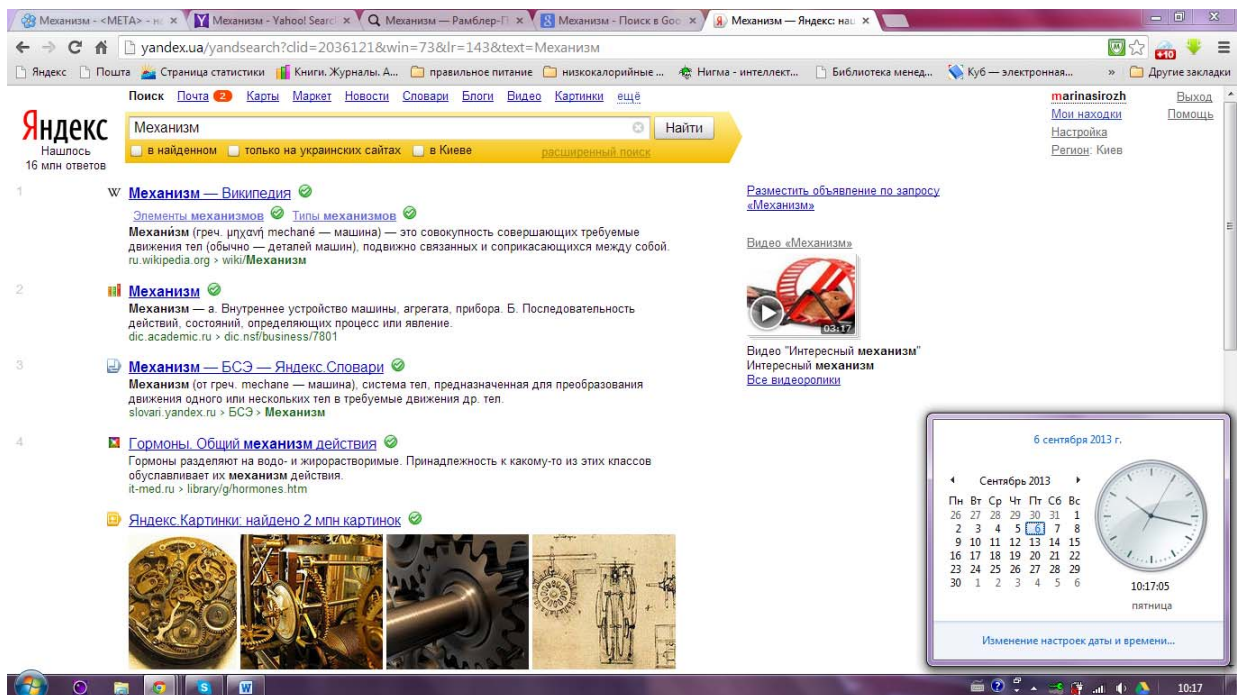

Рис. А. 1.4. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» російською мовою за ключовими словами із використанням пошукової системи «Yandex»

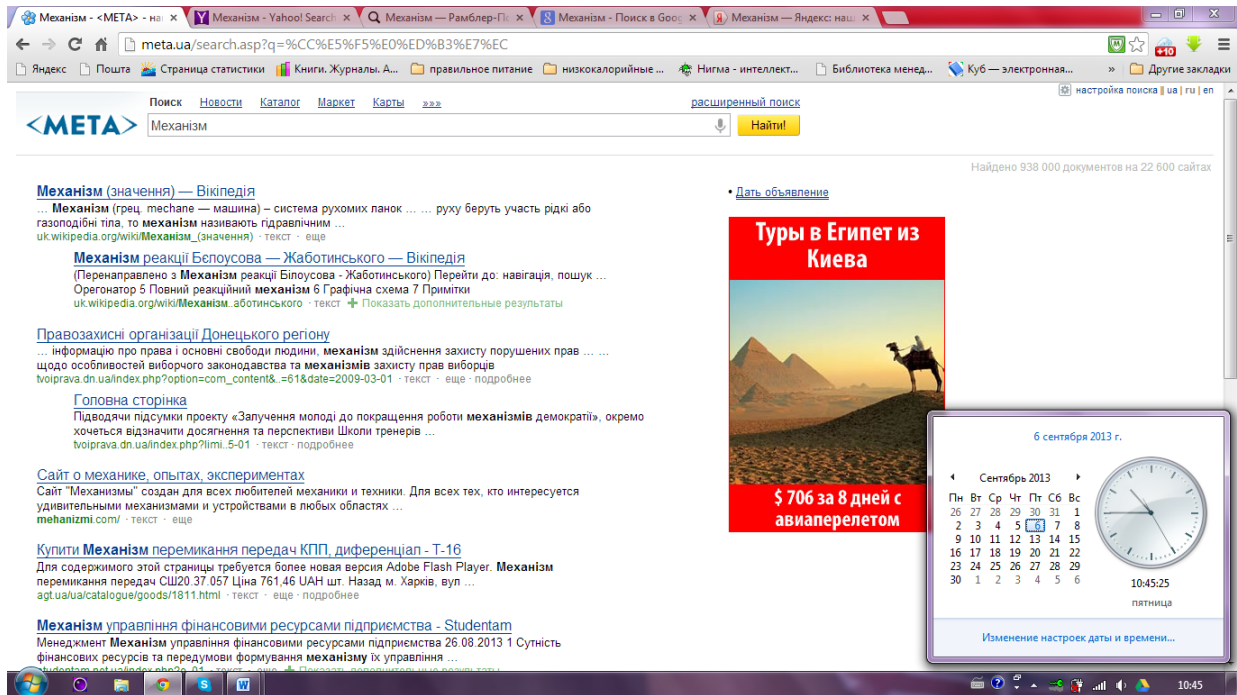

Рис. А. 1.5. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» українською мовою з використанням пошукової системи «META»

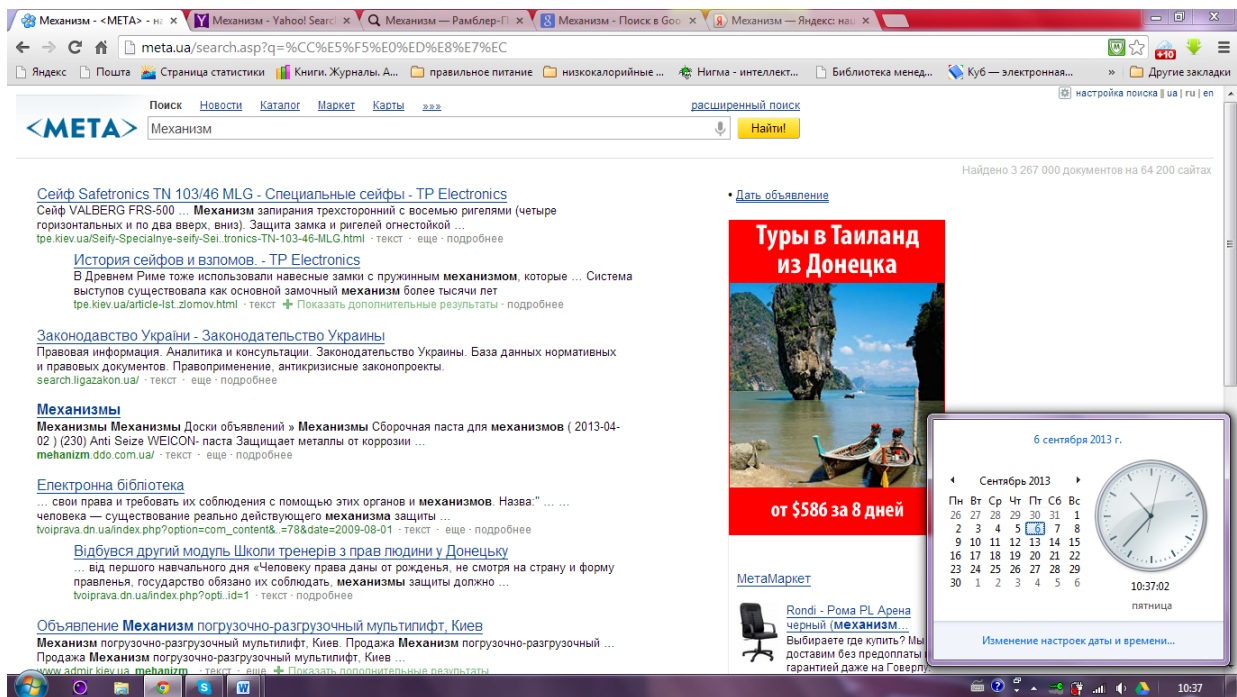

Рис. А. 1.6. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» російською мовою з використанням пошукової системи «META»

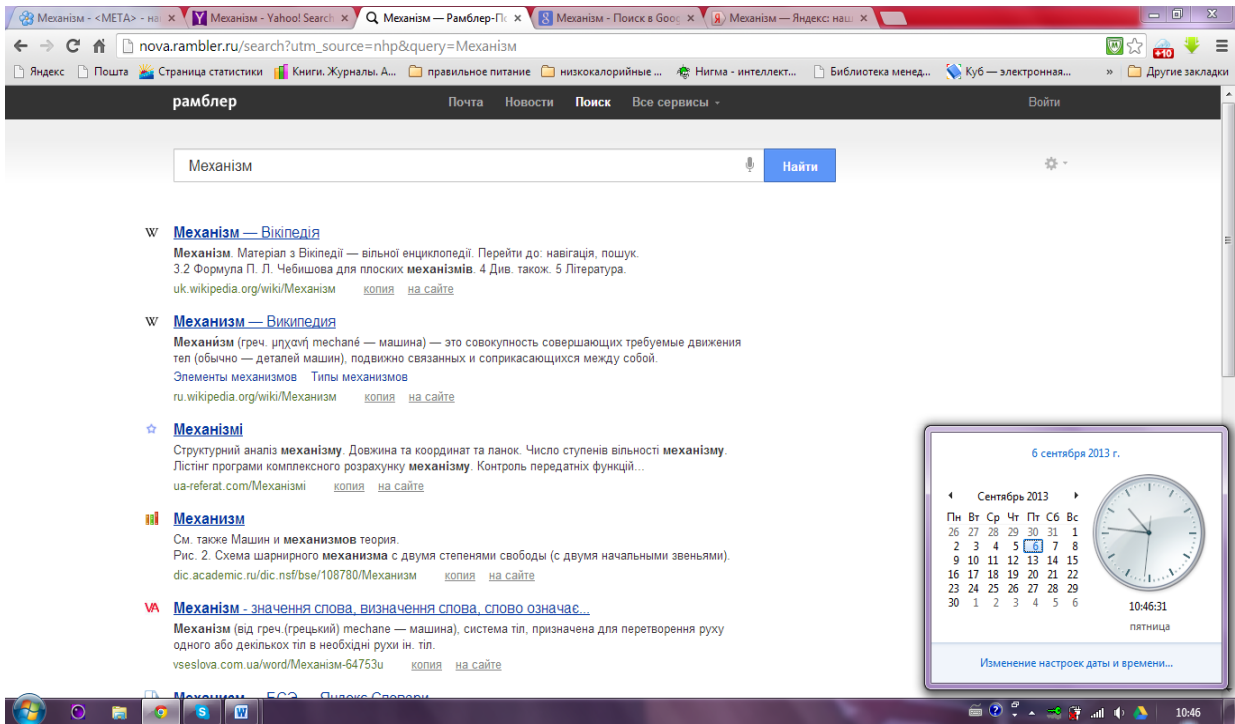

Рис. А. 1.7. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» українською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

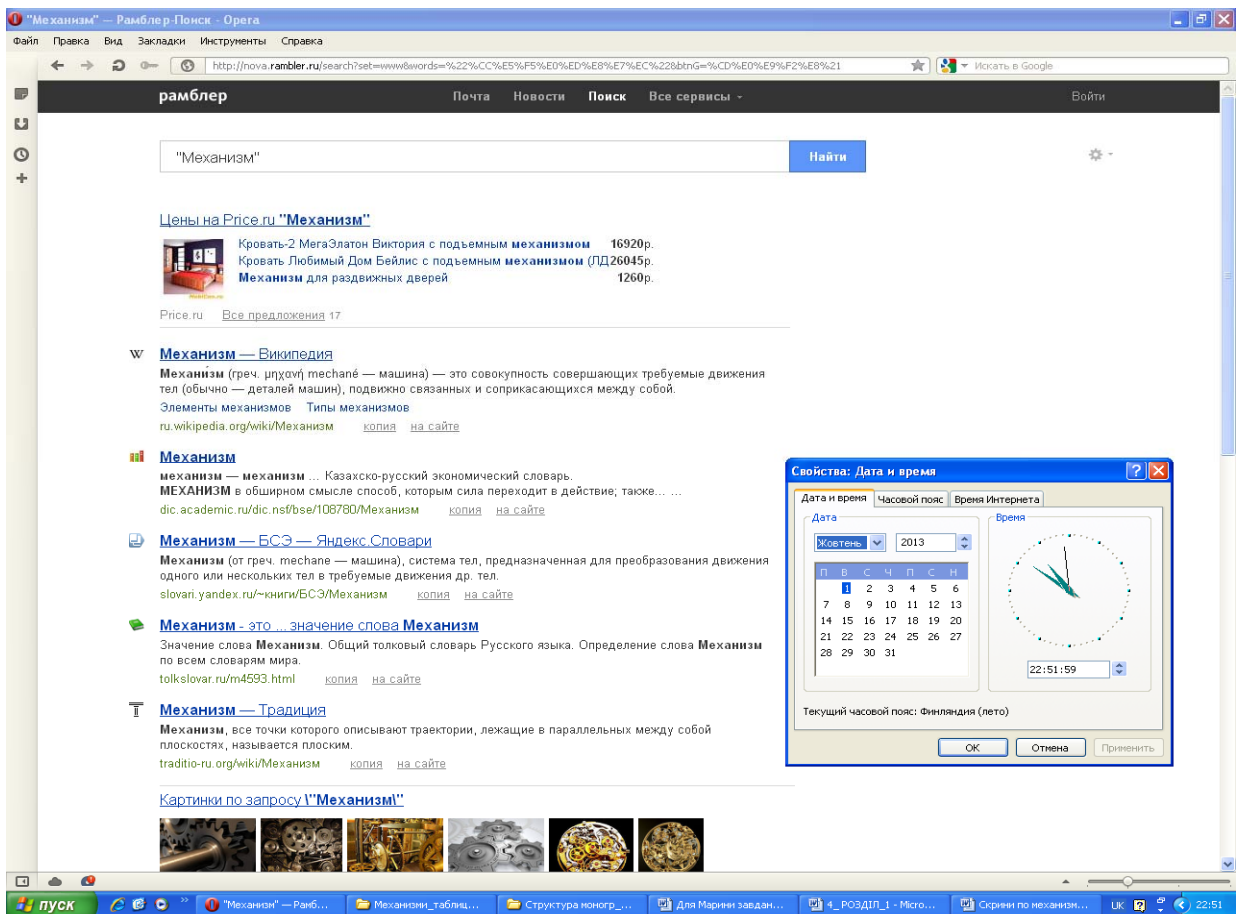

Рис. А. 1.8. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» російською мовою з використанням пошукової системи «Rambler» / <http://nova.rambler.ru/search?set=www&words>

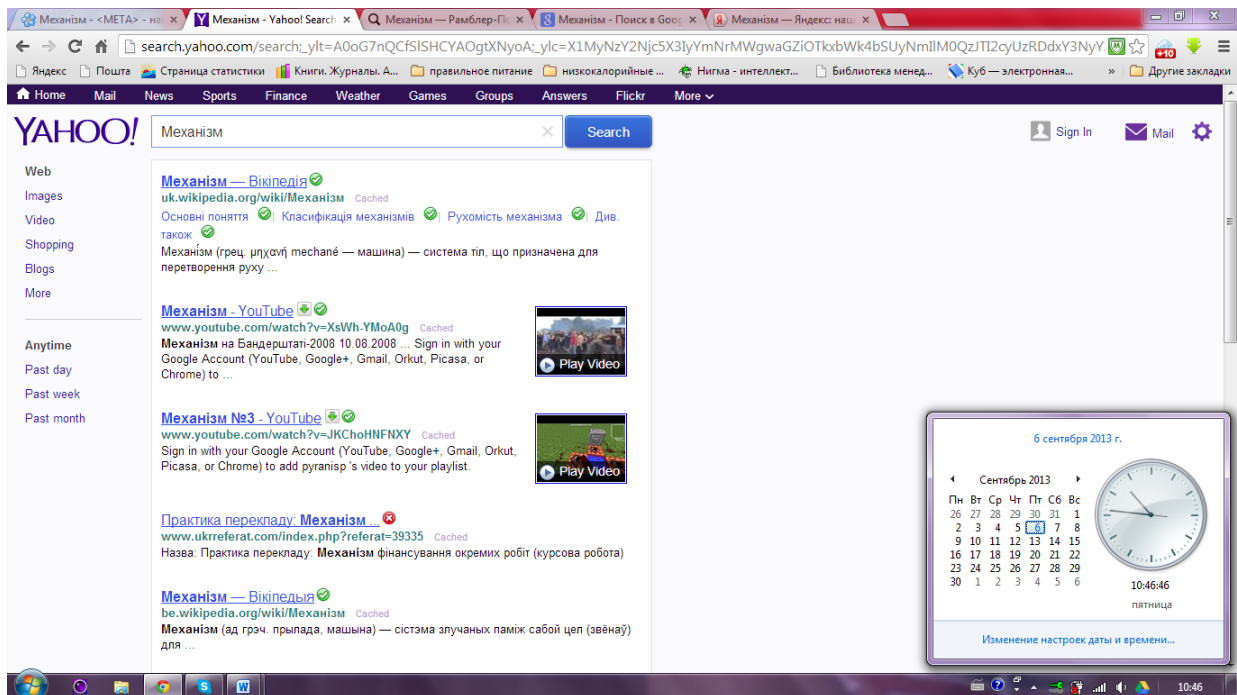

Рис. А. 1.9 Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» українською мовою з використанням пошукової системи «YAHOO!»

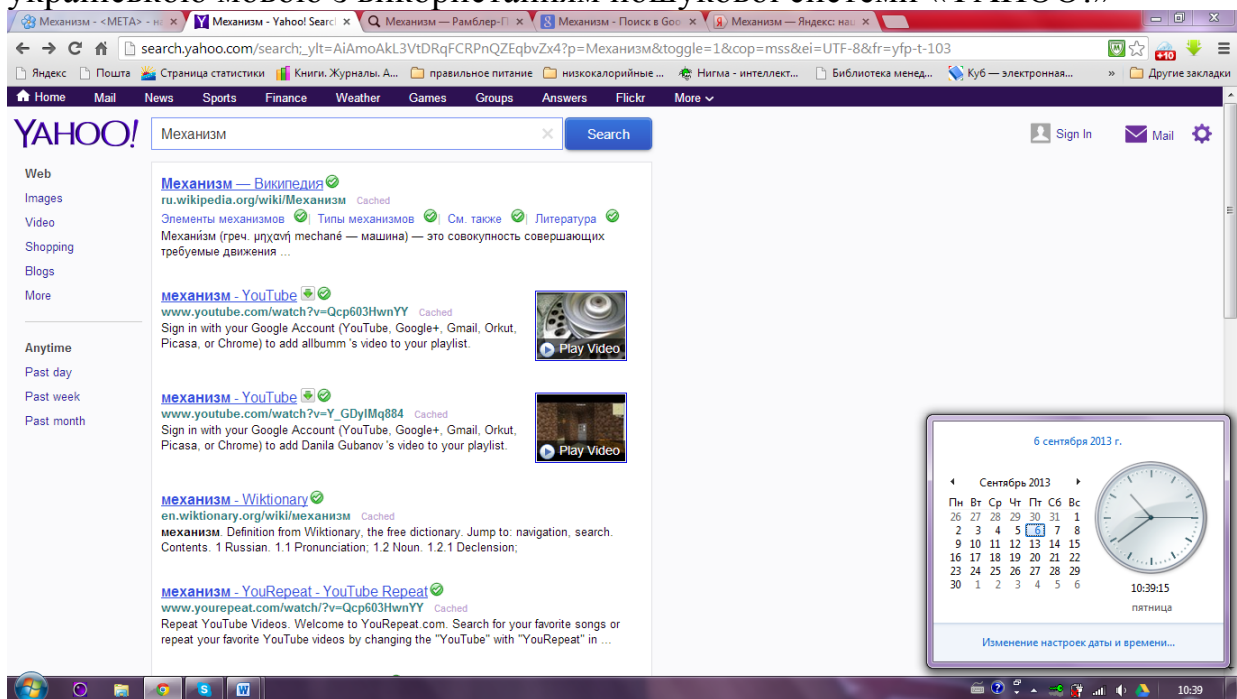

Рис. А. 1.10. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» російською мовою з використанням пошукової системи «YAHOO!»

Як засвідчують результати персонального розширеного пошуку терміна «механізм» із поясненням його сутності за ключовими словами, здійсненого 17–19.11.2009 р., найбільш повно він представлений у пошуковій системі «Rambler» за ключовими словами без «лапок» російською мовою на 780 тисячах сайтів і 50 мільйонах сторінок та на 44 мільйонах сторінок у ІПС «Яндекс». Цей термін у лапках знаходиться на 546 тисячі сайтів і 24 мільйонах сторінок. Українською мовою цей термін знаходиться в ІПС «Google» на 8 870 000 сторінках і найменше цей термін репрезентовано в ІПС «YaHoo!» як це видно з табл. А. 1.1 і на рис. А. 1.1 і А. 1.2.

**Результати пошуку базового терміна дослідження «механізм» у мережі
Інтернет станом на 17–19. 11. 2009 р.**

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1	Google	«Механізм»	Українська	911 000 тис. сторінок
2	Google	Механізм за ключовими словами без «лапок»	Українська	8 870 000 тис. сторінок
3	Яндекс	«Механізм»	Українська	855 тис. сторінок
4	Яндекс	Механізм за ключовими словами без «лапок»	Українська	2 млн. сторінок
5	Meta	«Механізм»	Українська	379 000 документів на 10 600 сайтах
6	Meta	Механізм за ключовими словами без «лапок»	Українська	875 000 документів на 15 500 сайтах
7	YaHoo!	«Механізм»	Українська	777 000 документів
8	YaHoo!	Механізм за ключовими словами без «лапок»	Українська	774 000 документів
9	Rambler	«Механізм»	Українська	18 тис. сайтів, 719 тис. документів
10	Rambler	Механізм за ключовими словами без «лапок»	Українська	27 тис. сайтів, 1 млн. сторінок
11	Google	«Механизм»	Російська	8 210 000 тис. сторінок
12	Google	Механизм за ключовими словами без «лапок»	Російська	15 млн. 500 000 тис. сторінок
13	Яндекс	«Механизм»	Російська	34 млн. сторінок
14	Яндекс	Механизм за ключовими словами без «лапок»	Російська	44 млн. сторінок
15	Meta	«Механизм»	Російська	1 538 000 документів на 34 600 сайтах
16	Meta	Механизм за ключовими словами без «лапок»	Російська	3 148 000 документів на 47 800 сайтах
17	YaHoo!	«Механизм»	Російська	27 400 000 документів
18	YaHoo!	Механизм за ключовими словами без «лапок»	Російська	27 400 000 документів
19	Rambler	«Механизм»	Російська	546 тис. сайтів, 24 млн. сторінок
20	Rambler	Механизм за ключовими словами без «лапок»	Російська	780 тис. сайтів, 50 млн. сторінок

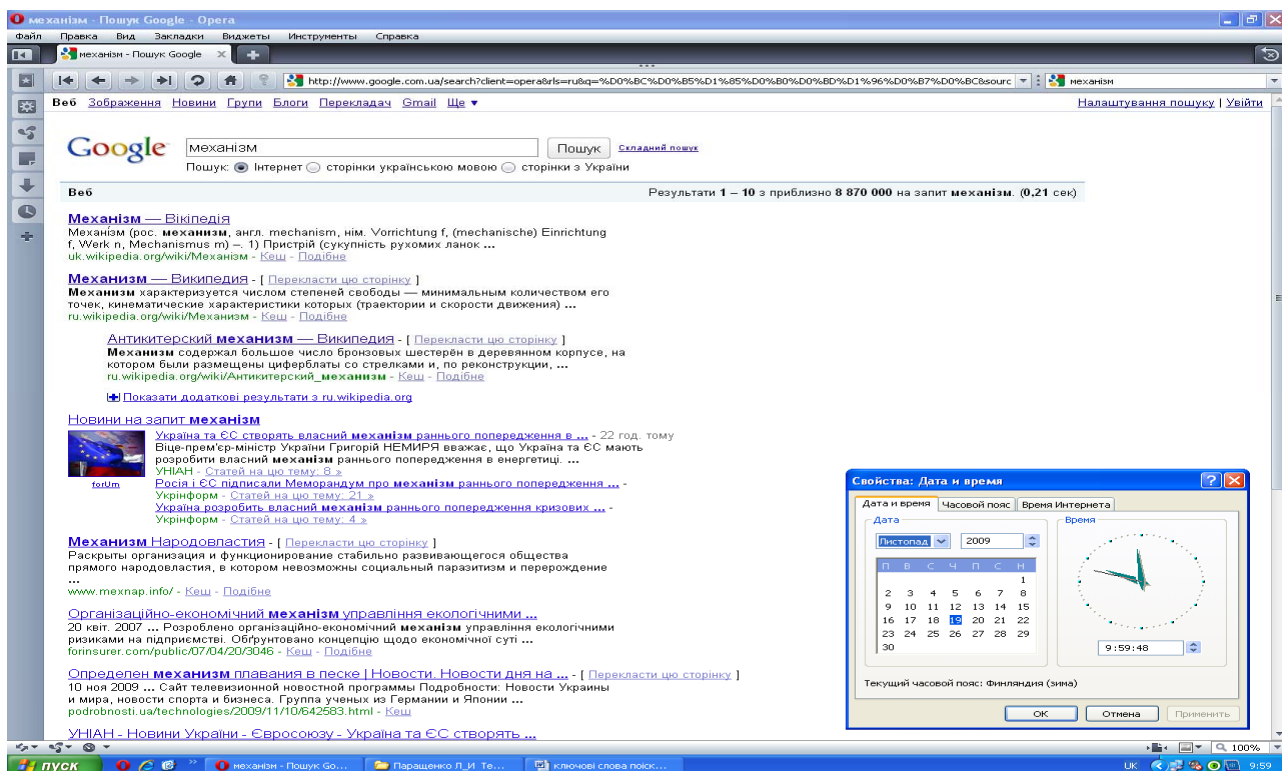

Рис. А. 1.11. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм» українською мовою за ключовими словами без «лапок» з використанням пошукової системи «Google»

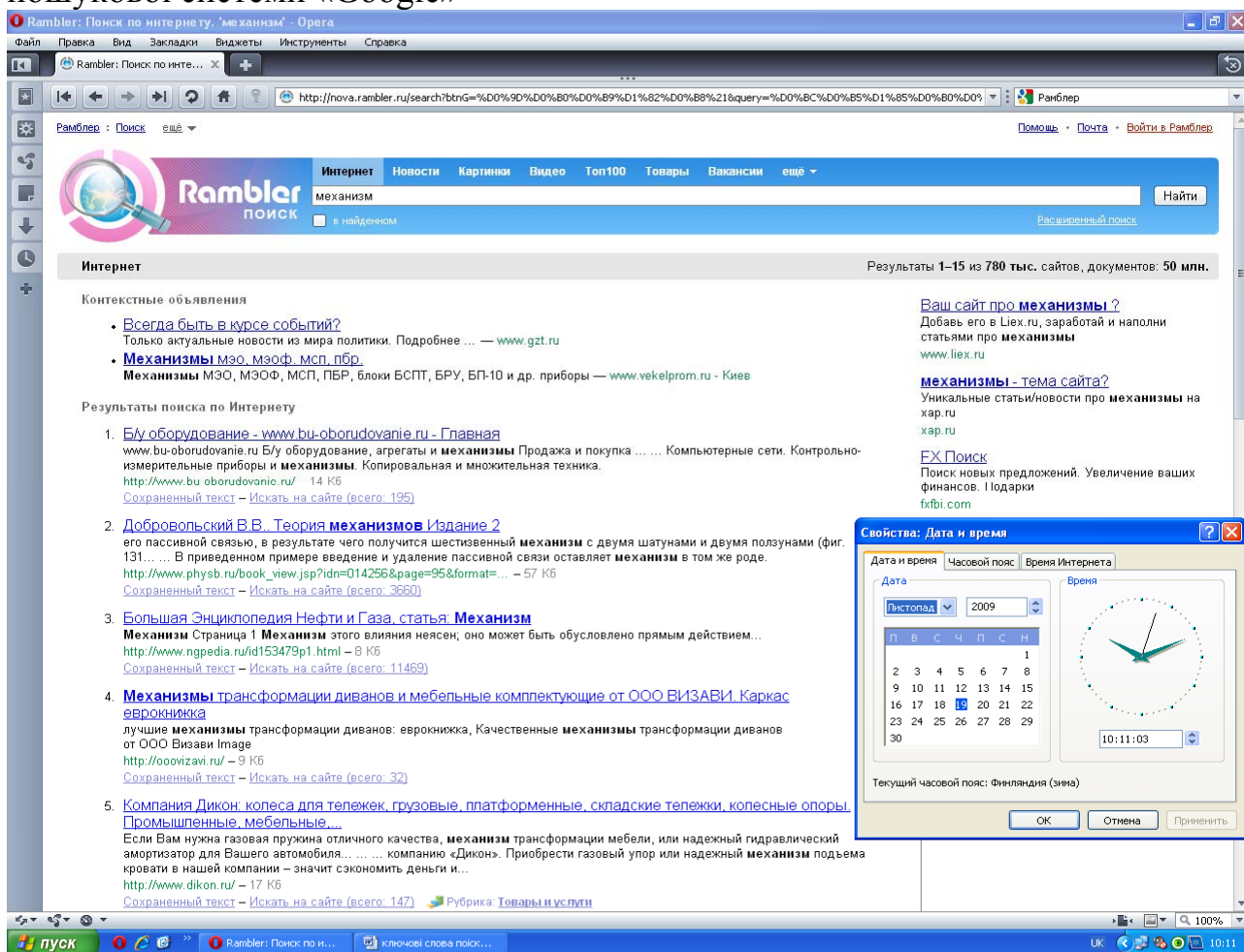

Рис. А.1.12. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» російською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

МЕХАНИЗМ

Словарь синонимов русского языка:
Механизм – см. конструкция, уловка, устройство

Современный энциклопедический словарь:
МЕХАНИЗМ, система звеньев (тел), преобразующая движение одних звеньев в требуемое движение других. Обычно механизм имеет одно входное звено, получающее движение от двигателя, и одно выходное, соединенное с рабочим органом машины или с указателем прибора. В зависимости от вида элементов, составляющих механизм, и характера их взаимодействия и движения различают механизмы зубчатые, дифференциальные, планетарные, реверсивные, кривошипные и другие, а также пневматические и гидравлические, если в преобразовании движения участвует газ или жидкость.

Большой энциклопедический словарь:
МЕХАНИЗМ – система тел, предназначенная для преобразования движения одного или нескольких тел в требуемые движения др. твердых тел. Если в преобразовании движения участвуют жидкие или газообразные тела, то механизм называется гидравлическим или пневматическим. Обычно в механизме имеется одно входное звено, получающее движение от двигателя, и одно выходное звено, соединенное с рабочим органом машины или указателем прибора. Различают механизмы плоские, у которых точки звеньев описывают траектории, лежащие в параллельных плоскостях, и пространственные.

Толковый словарь русского языка Д.Н.Ушакова:
МЕХАНИЗМ, механизма, мн. нет, м. (ср. механизм 1) (филос.). Философское направление, сводящее всё многообразие бытия к простым законам механики.

Толковый словарь русского языка Д.Н.Ушакова:
МЕХАНИЗМ, механизма, м. (от греч. mechane – машина). 1. Внутреннее устройство машины или прибора, приводящее машину, прибор в действие (тех.). Механизм часов. Передаточный механизм. Заводной механизм. Механизм машины в порядке. 2. перен. Внутреннее устройство, система функционирования чего-н., аппарат какого-н. вида деятельности (книжн.). Канцелярский механизм. Сложный механизм языка. Механизм умственной работы.

Новый словарь русского языка под редакцией Т.Ф.Ефремовой:
Механизм
1. м.
1) Устройство машины, прибора, аппарата и т. п., приводящее их в действие.
2) Совокупность состояний и процессов, из которых складывается какое-л. физическое, химическое, физиологическое и т. п. явление.
3) перен. Система, устройство, определяющие порядок какого-л. вида деятельности или процесса.
2. м.
То же, что: механицизм.

НАШ ОПРОС
Способен ли современный человек вести духовную жизнь?
67% [1011]
3% [49]
3% [50]
26% [398]

Всего проголосовало: 1508 человек

Я-то, конечно, могу, а вот другие...

Духовный путь – только для избранных или окончивших духовную семинарию

Искреннему и смиренному сердцу Бог открывается во все времена

Вряд ли вероятно, но слишком уж много искушений

ВОПРОСЫ И ОТВЕТЫ
Задать вопрос

КАЛЕНДАРЬ
церковный православный и памятных дат

2013	Октябрь 2013						
октябрь	Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Вс
	7	8	9	10	11	12	13
	14	15	16	17	18	19	20
	21	22	23	24	25	26	27
	28	29	30	31			

Рис. А.1.13. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм» російською мовою <http://www.u Brus.org/dictionary-units/?id=82949>

ДОДАТОК А. 2

Результати пошуку базового поняття дослідження «механізм управління» у мережі Інтернет із застосуванням різних інформаційно-пошукових систем

Таблиця А.2.1

Результати пошуку базового поняття дослідження «механізм управління» у мережі Інтернет станом на 6 –10. 09. 2013 р.

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1.	Rambler	«Механізм управління»	Українська	Результати пошуку на запит не вказано
2.	Rambler	«Механизм управления»	Російська	Результати пошуку на запит не вказано
3.	Google	«Механізм управління»	Українська	172 000 документів
4.	Google	«Механизм управления»	Російська	698 000 документів
5.	Yandex	«Механізм управління»	Українська	69 000 відповідей на запит
6.	Yandex	«Механизм управления»	Російська	458 000 відповідей на запит
7.	YaHoo!	«Механізм управління»	Українська	Результати пошуку на запит не вказано
8.	YaHoo!	«Механизм управления»	Російська	Результати пошуку на запит не вказано
9.	Meta	«Механізм управління»	Українська	6 300 документів на 997 сайтах
10.	Meta	«Механизм управления»	Російська	12 500 документів на 2 360 сайтах

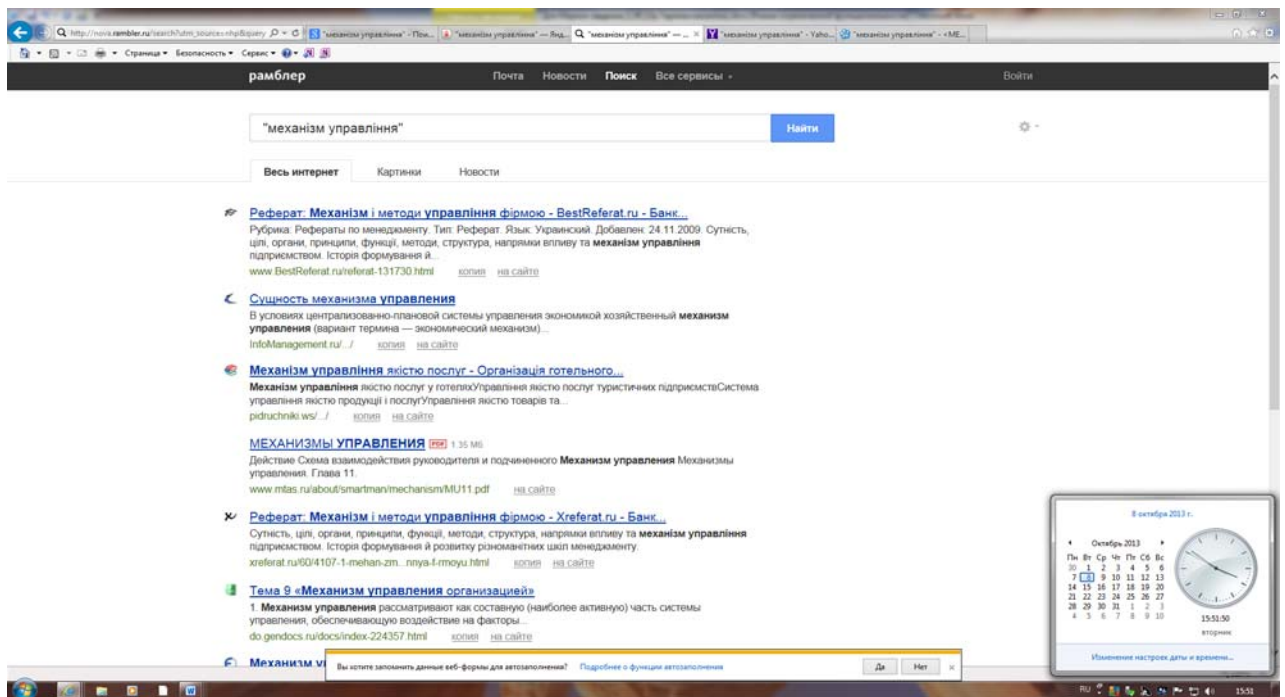

Рис. А. 2.1. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

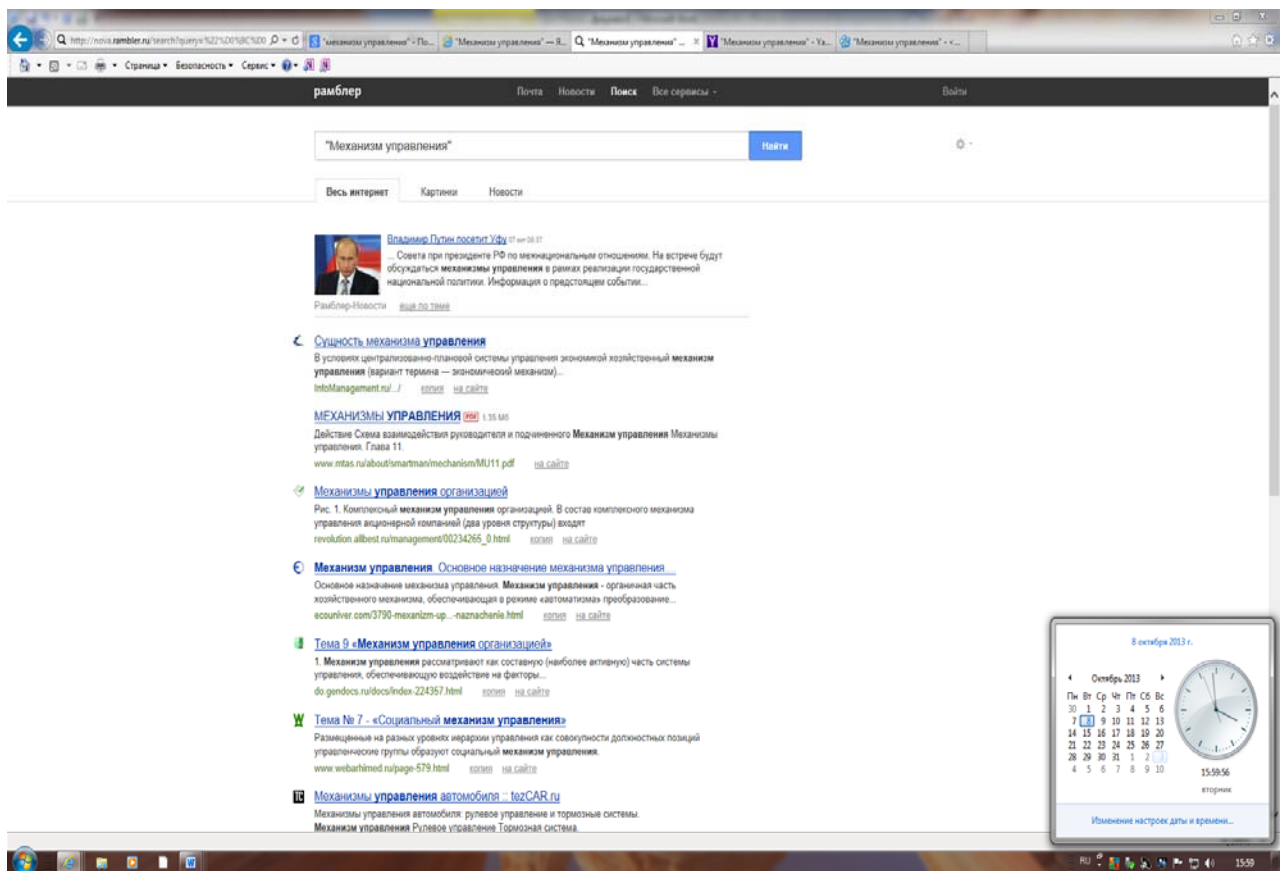

Рис. А. 2.2. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» російською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

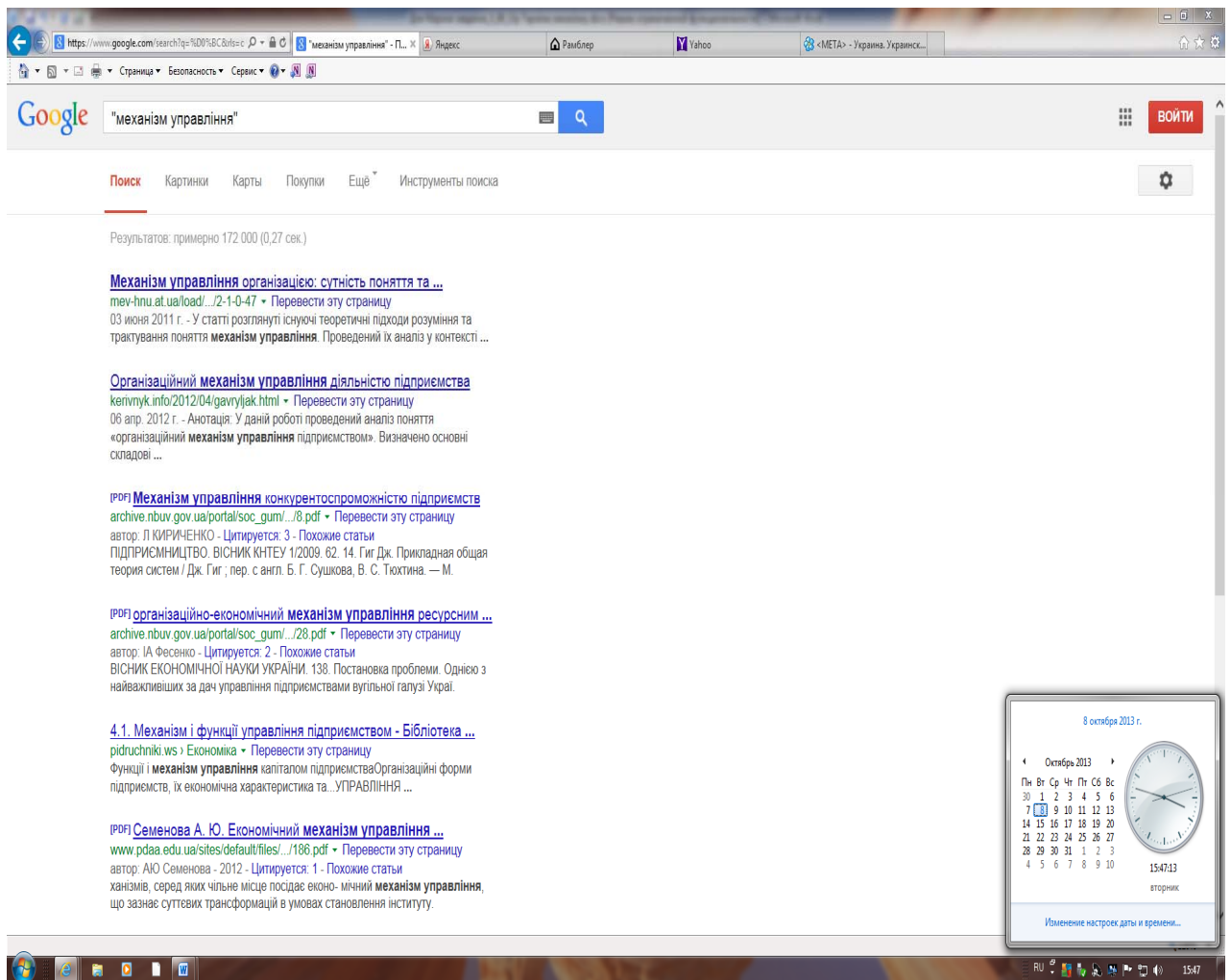

Рис. А. 2.3. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Google»

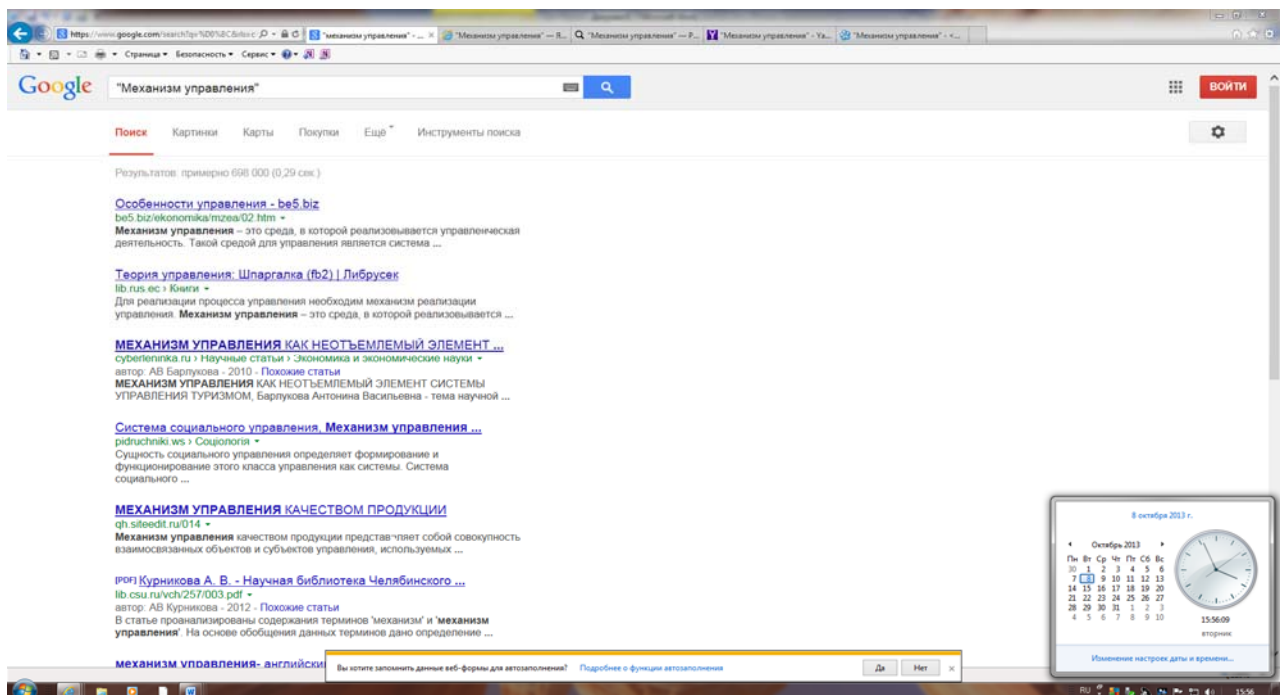

Рис. А. 2.4. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Google»

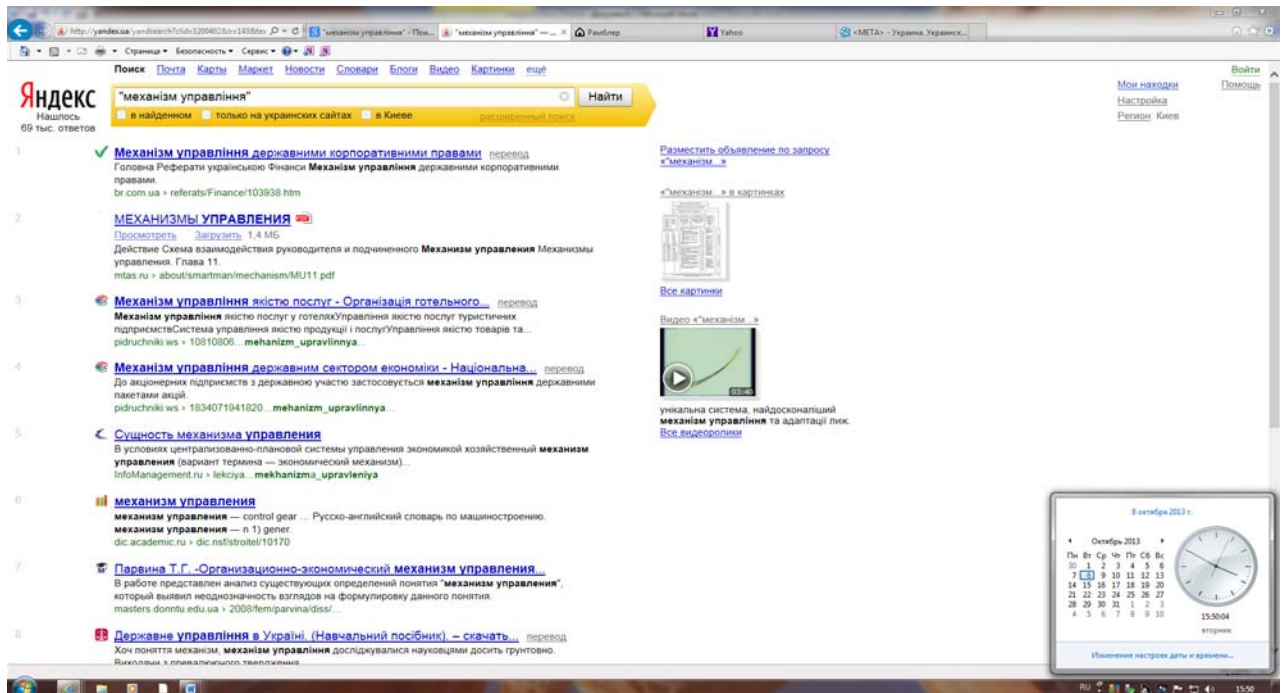

Рис. А. 2.5. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Yandex»

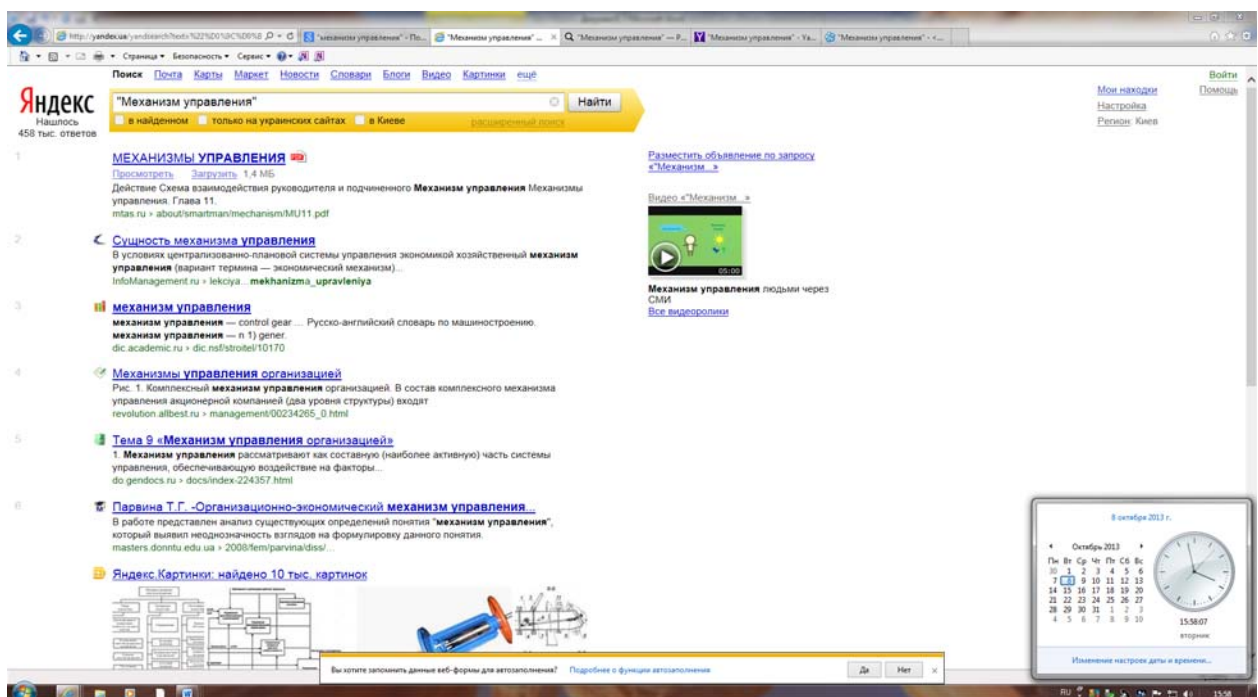

Рис. А. 2.6. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Yandex»

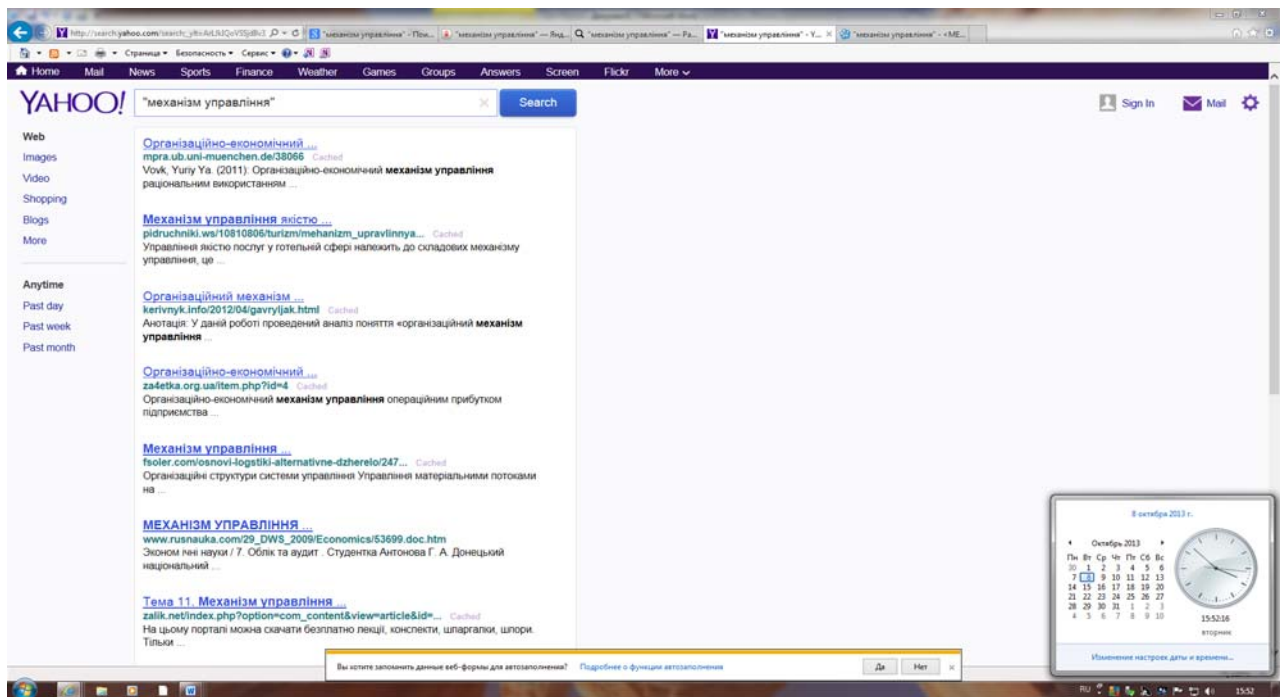

Рис. А. 2.7. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «YAHOO!»

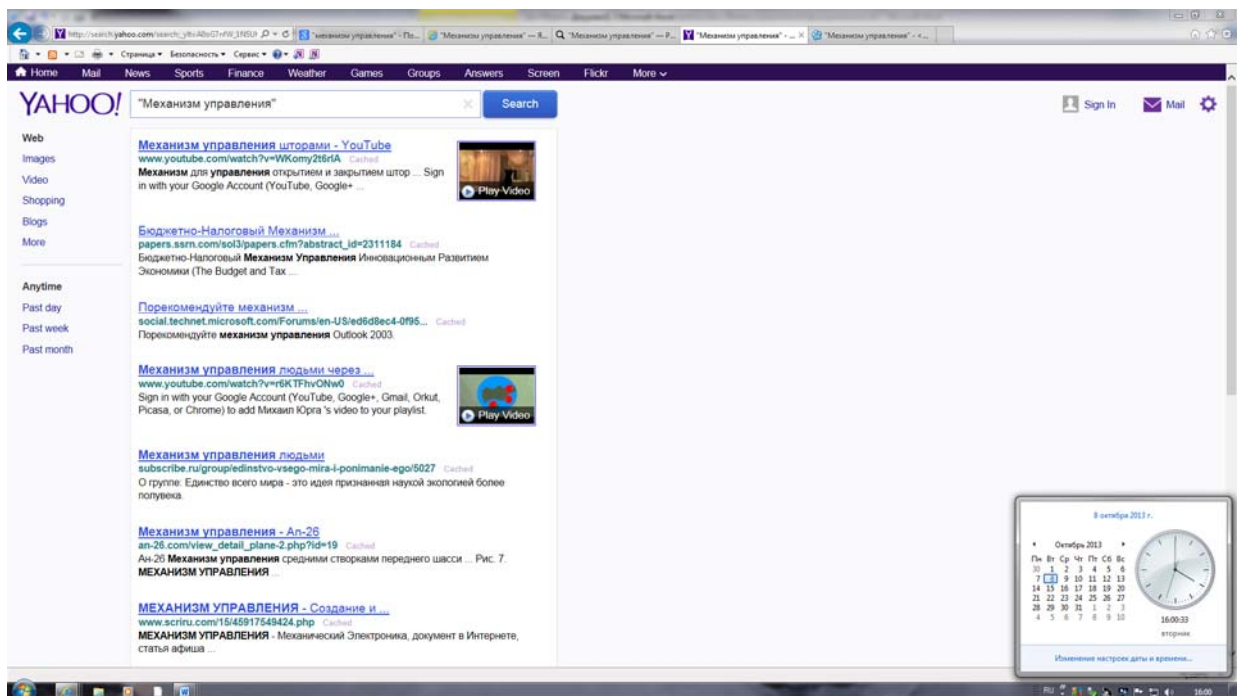

Рис. А. 2.8. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «YAHOO!»

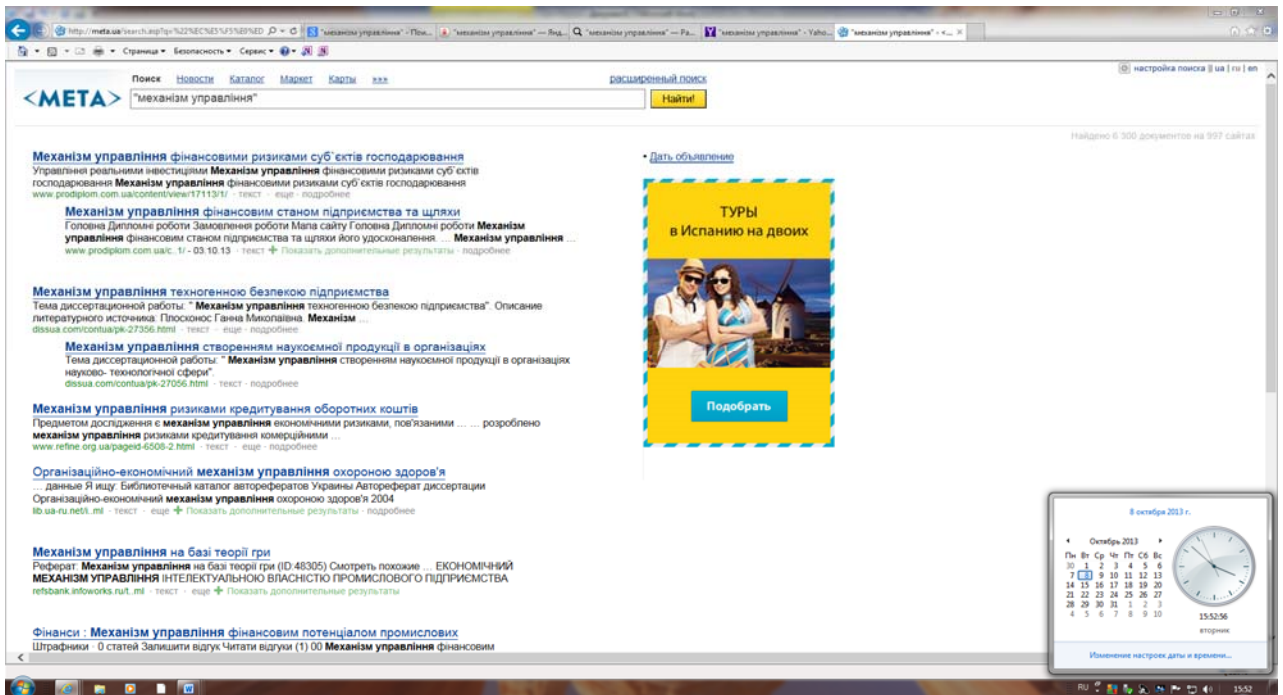

Рис. А. 2.9. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «МЕТА»

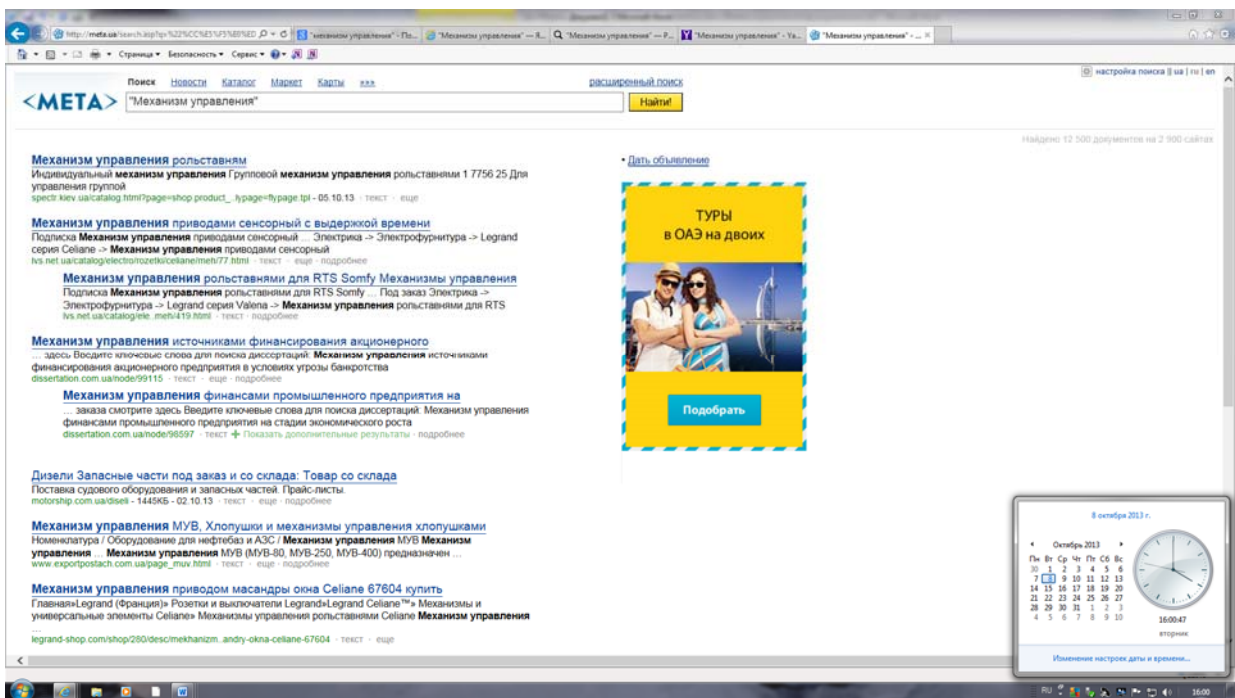

Рис. А. 2.10. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «МЕТА»

Таблиця А.2.2

Результати пошуку базового терміна дослідження «механізм управління» за ключовими словами у мережі Інтернет станом на 6–10. 09. 2013 р.

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1.	Rambler	Механізм управління	Українська	Результати пошуку на запит не вказано
2.	Rambler	Механизм управления	Російська	Результати пошуку на запит не вказано
3.	Google	Механізм управління	Українська	3 270 000 документів
4.	Google	Механизм управления	Російська	23 5000 000 сторінок
5.	Yandex	Механізм управління	Українська	2 млн. результатів на запит
6.	Yandex	Механизм управления	Російська	13 млн. сторінок
7.	YaHoo!	Механізм управління	Українська	Результати пошуку на запит не вказано
8.	YaHoo!	Механизм управления	Російська	Результати пошуку на запит не вказано
9.	Мета	Механізм управління	Українська	355 000 документів на 12 900 сайтах
10.	Мета	Механизм управления	Російська	1 072 000 документів на 35 500 сайтах

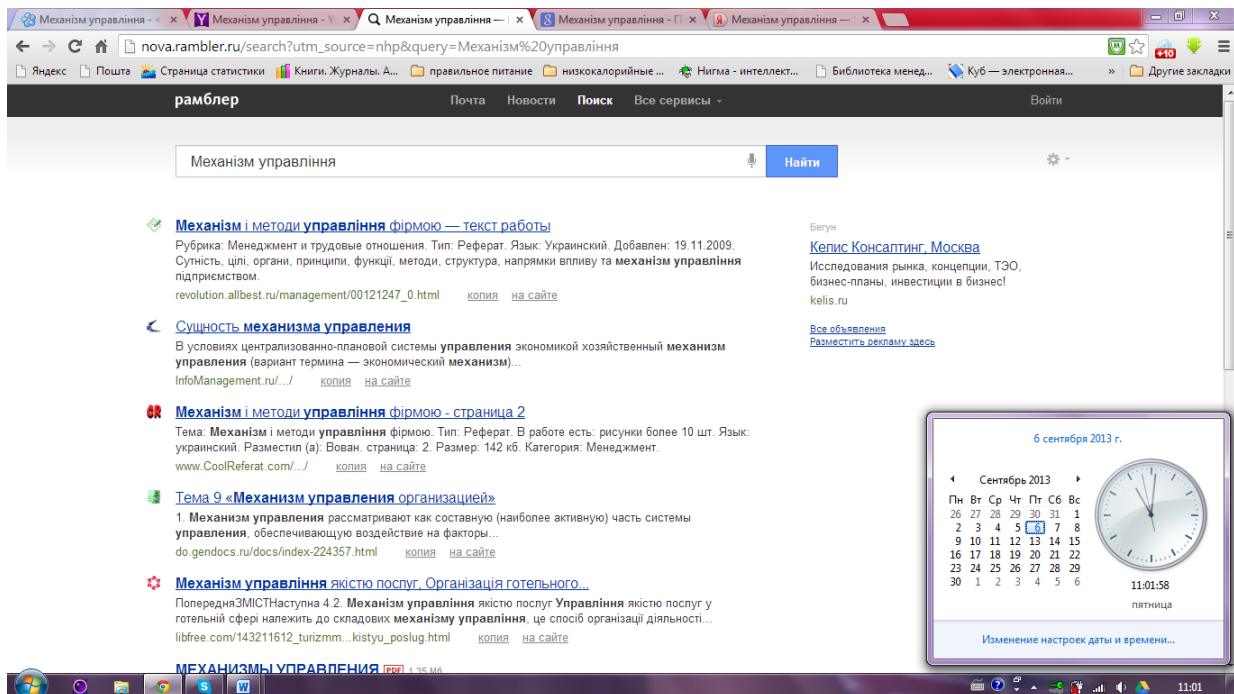

Рис. А. 2.11. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Rambler»

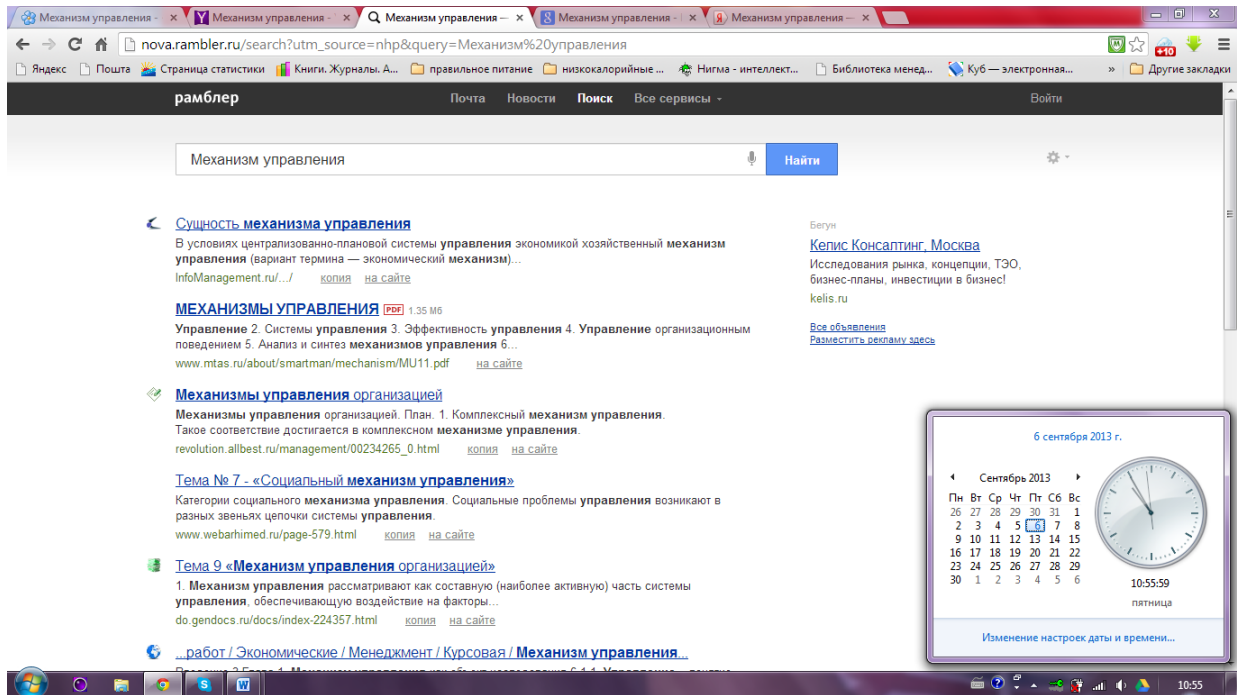

Рис.А. 2.12. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механiзм управління» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Rambler»

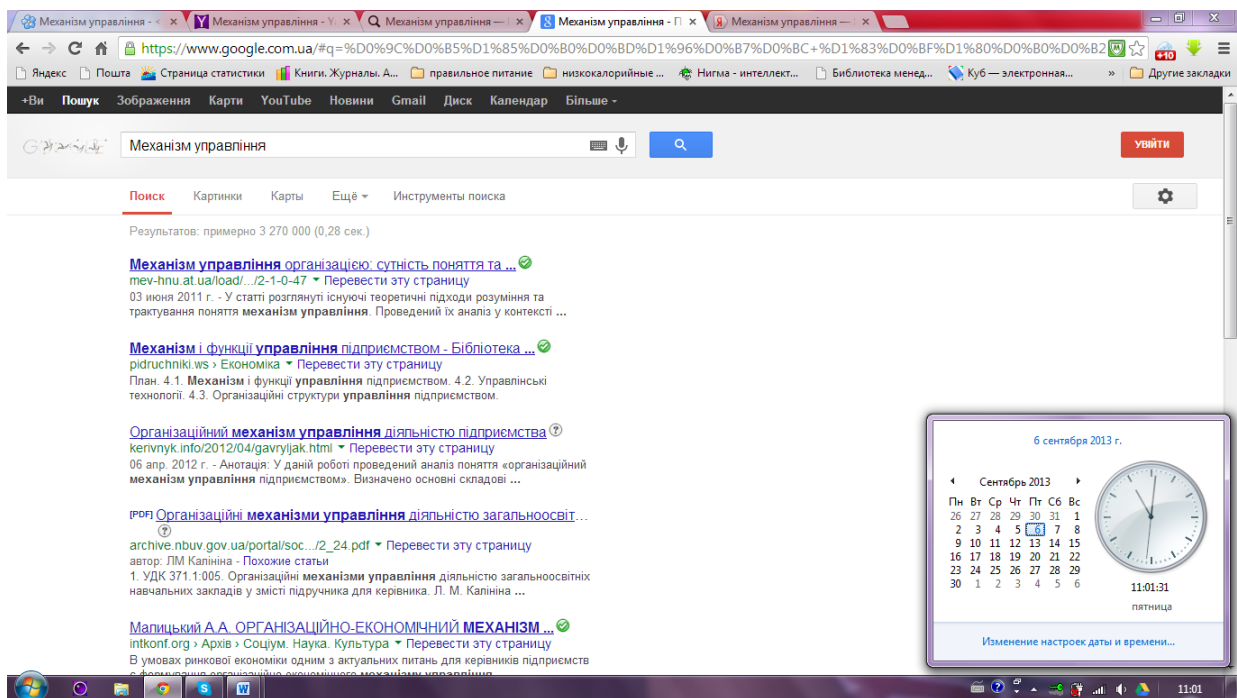

Рис. А. 2.13. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «механiзм управління» українською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Google»

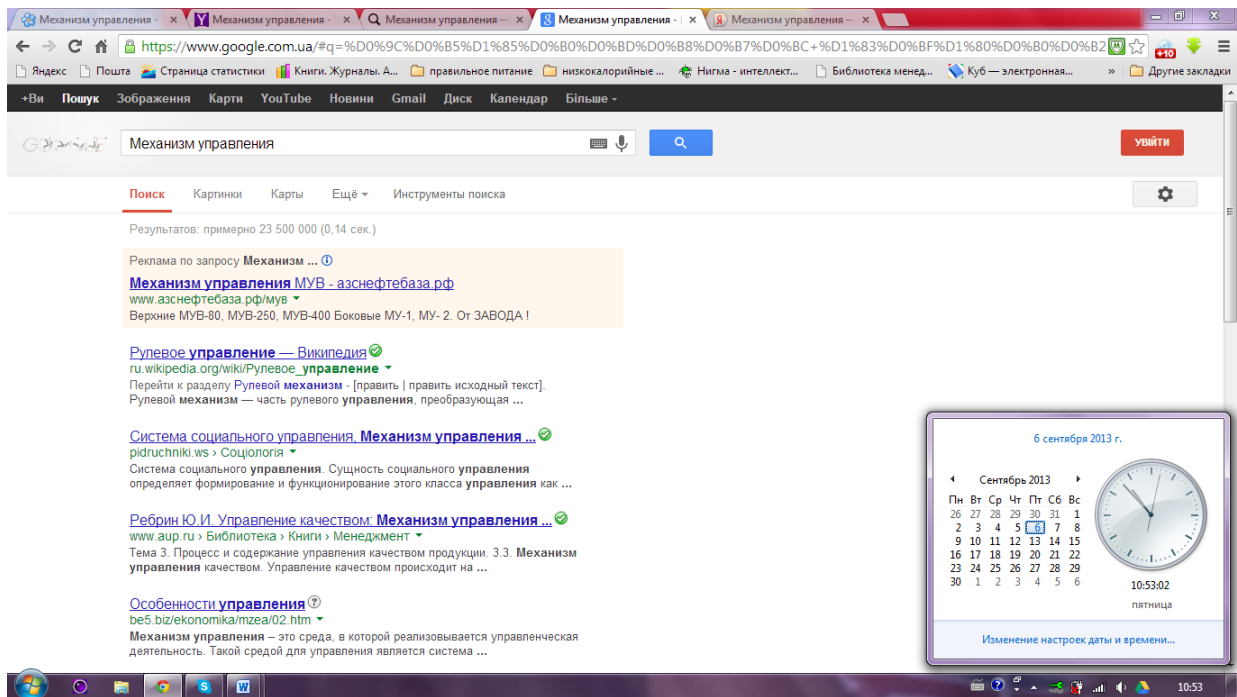

Рис. А. 2.14. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Google»

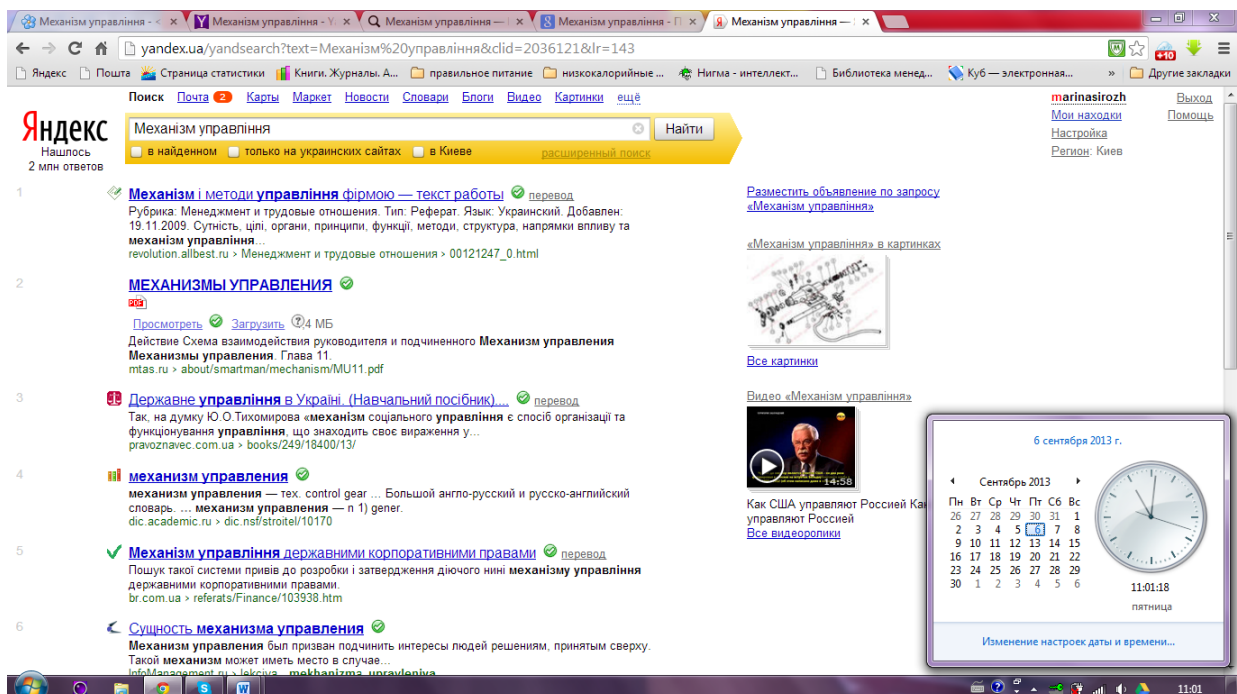

Рис. А.2.15. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управління» українською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Yandex»

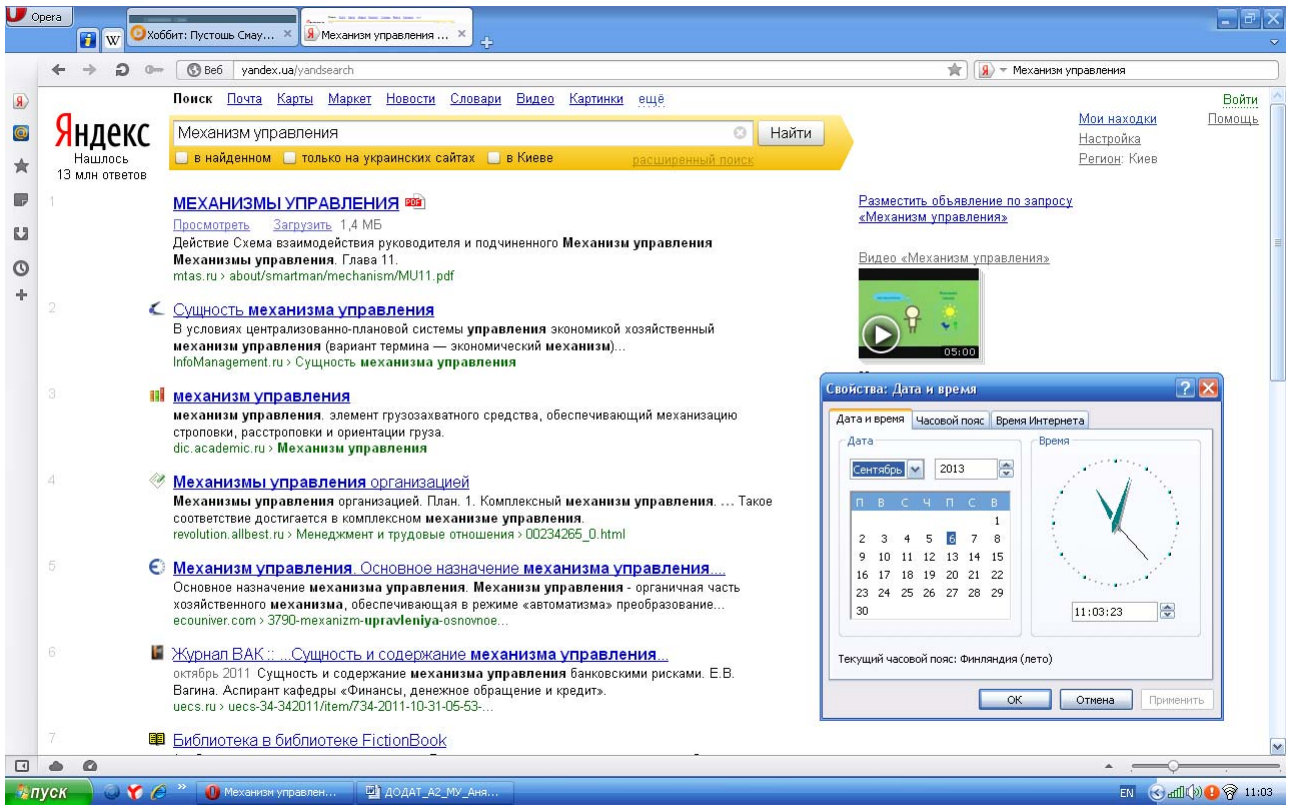

Рис. А. 2.16. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «Yandex»

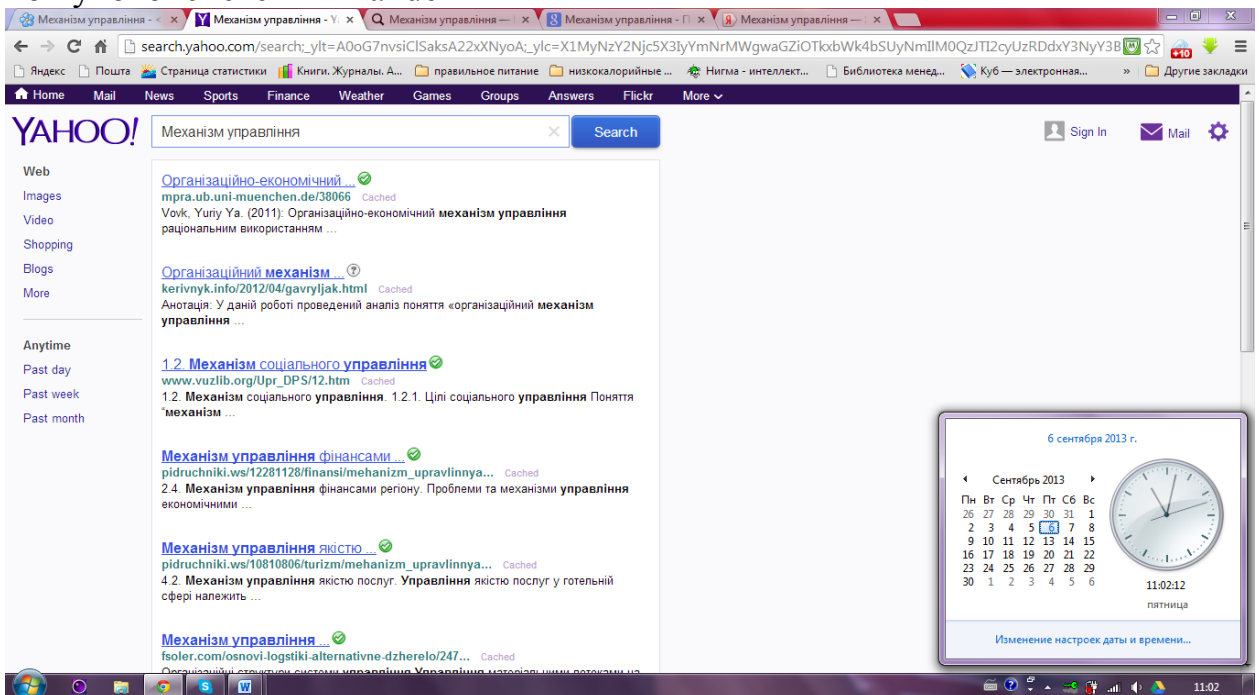

Рис. А. 2.17. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «YANOO!»

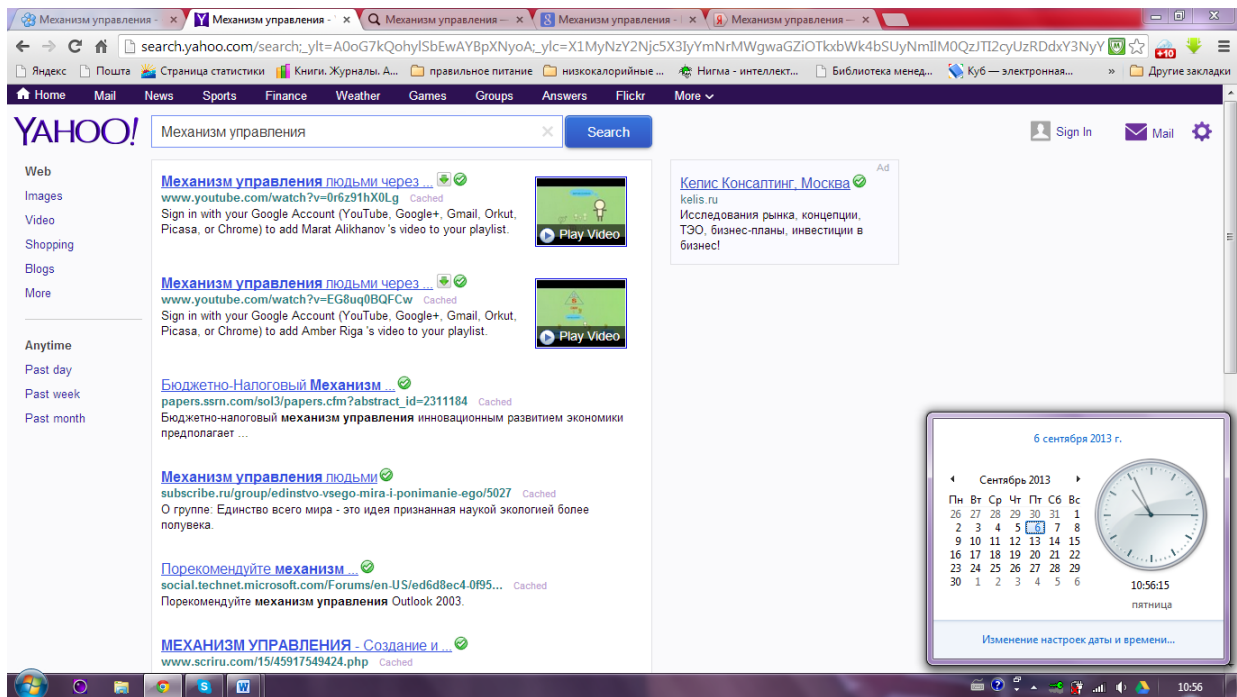

Рис. А. 2.18. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «YAHOO!»

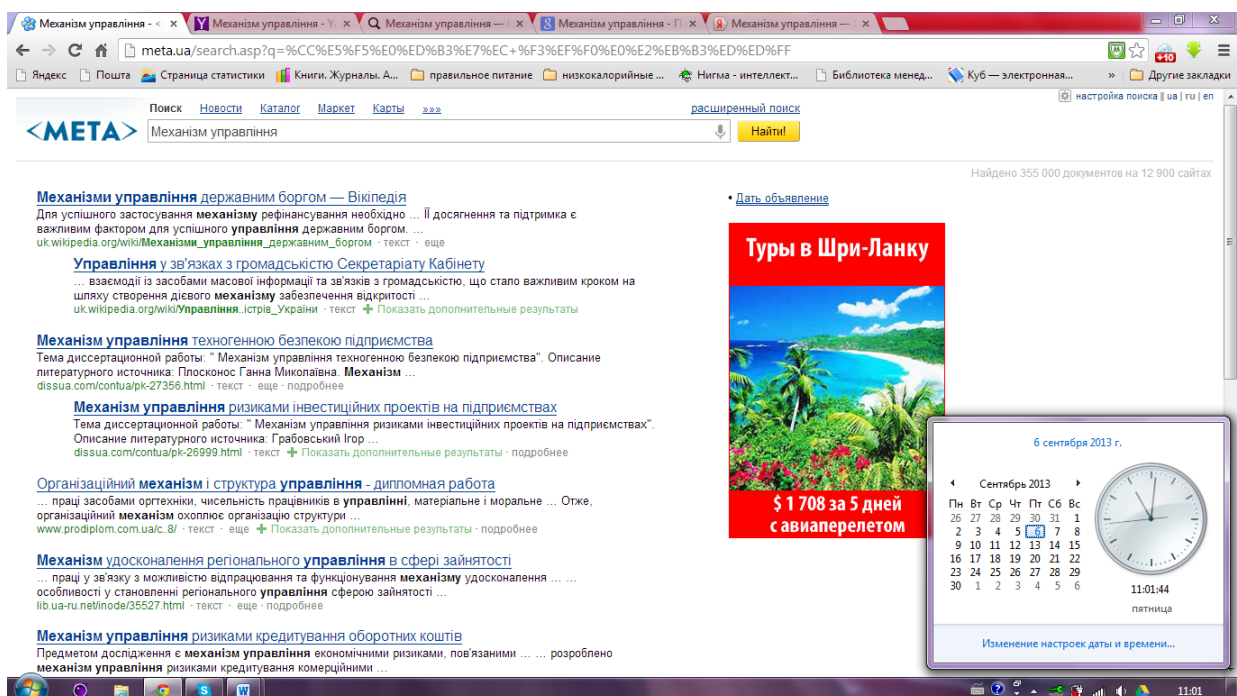

Рис. А. 2.19. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механізм управління» українською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «МЕТА»

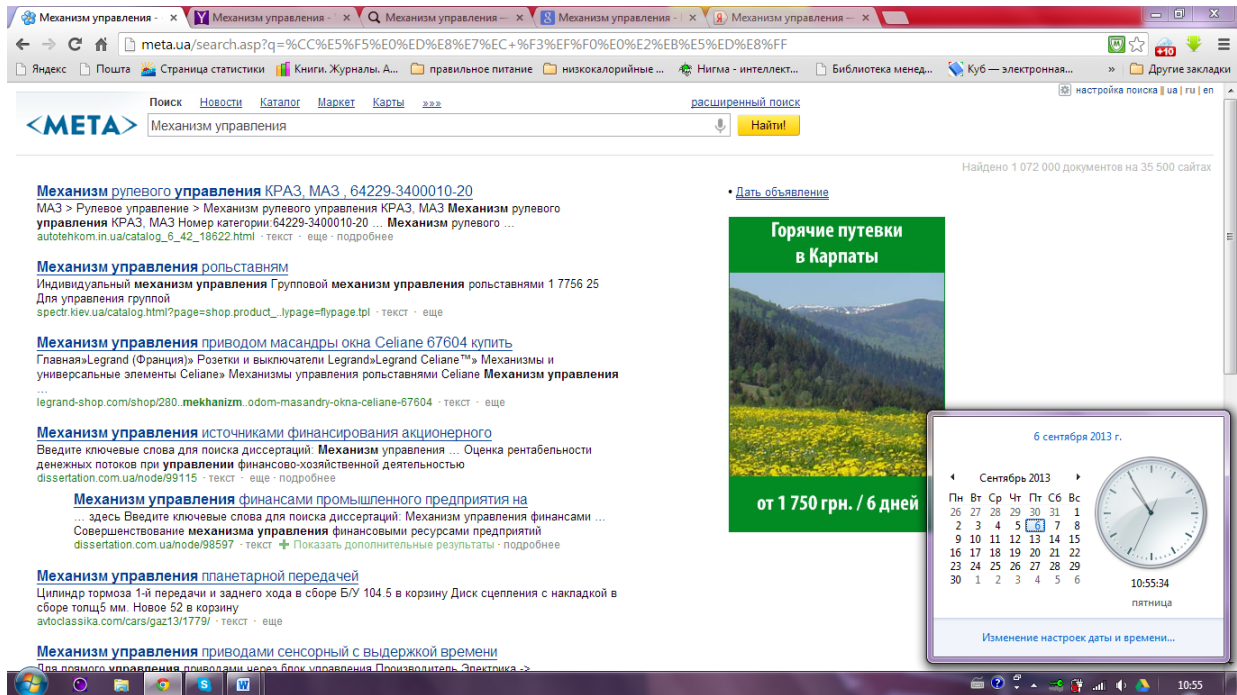

Рис.А. 2.20. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «механизм управления» російською мовою за ключовими словами з використанням пошукової системи «МЕТА»

ДОДАТОК Б

Результати пошуку базового терміна дослідження «організаційний механізм управління» українською, російською та англійською мовами у мережі Інтернет

Таблиця Б.1

Результати пошуку базового терміна дослідження «організаційний механізм управління» у мережі Інтернет станом на 25.01.2014 р.

№	Назва ІПС	Назва терміна	Мова запити	Результати пошуку
1.	Rambler	«Організаційний механізм управління»	Українська	Немає результатів
2.	Rambler	«Организационный механизм управления»	Російська	Немає результатів
3.	Google	«Організаційний механізм управління»	Українська	Результатів приблизно 957 000
4.	Google	«Организационный механизм управления»	Російська	Результатів приблизно 1 050 000
5.	Яндекс	«Організаційний механізм управління»	Українська	Знайшлося 3 000 відповідей
6.	Яндекс	«Организационный механизм управления»	Російська	Знайшлося 6 000 відповідей
7.	YaHoo!	«Організаційний механізм управління»	Українська	Немає результатів
8.	YaHoo!	«Организационный механизм управления»	Російська	Немає результатів
9.	Мета	«Організаційний механізм управління»	Українська	Знайдено 98 документів на 59 сайтах
10.	Мета	«Организационный механизм управления»	Російська	Знайдено 39 документів на 24 сайтах
11.	Rambler	«Organizing control mechanism»	Англійська	Немає результатів
12.	Google	«Organizing control mechanism»	Англійська	Результатів приблизно 9 430 000
13.	Яндекс	«Organizing control mechanism»	Англійська	Знайшлося 9 відповідей
14.	YaHoo!	«Organizing control mechanism»	Англійська	Немає результатів
15.	YaHoo!	«Organizing control mechanism»	Англійська	Знайдено 1с документ на 1 сайті

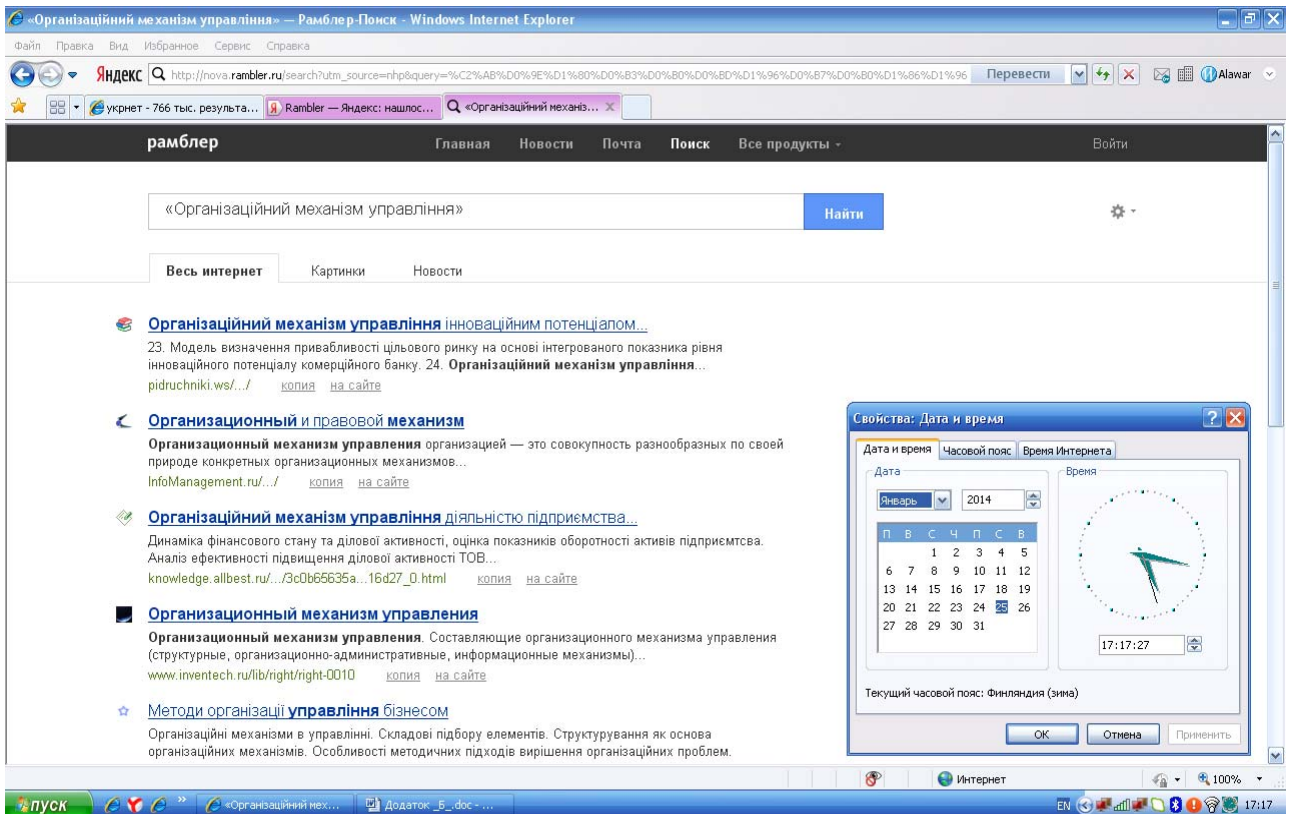

Рис.Б.1. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

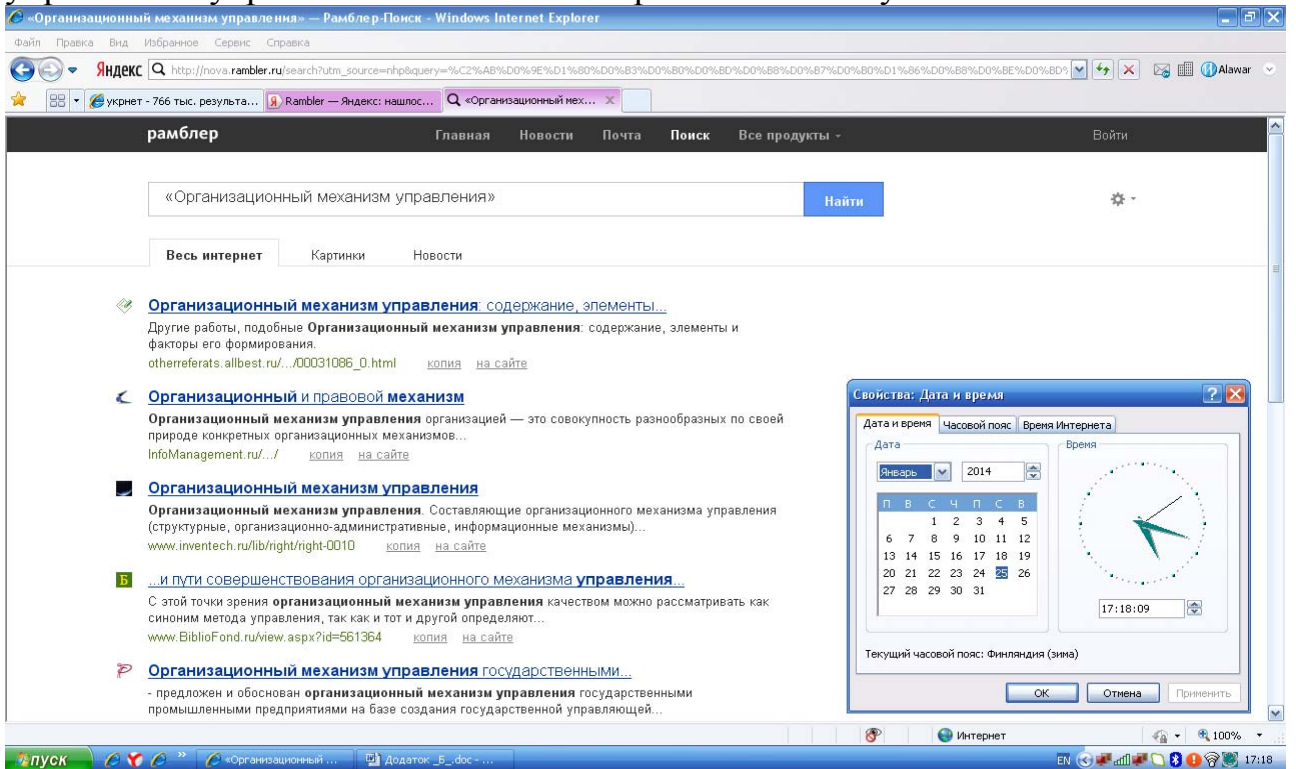

Рис. Б.2. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организационный механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

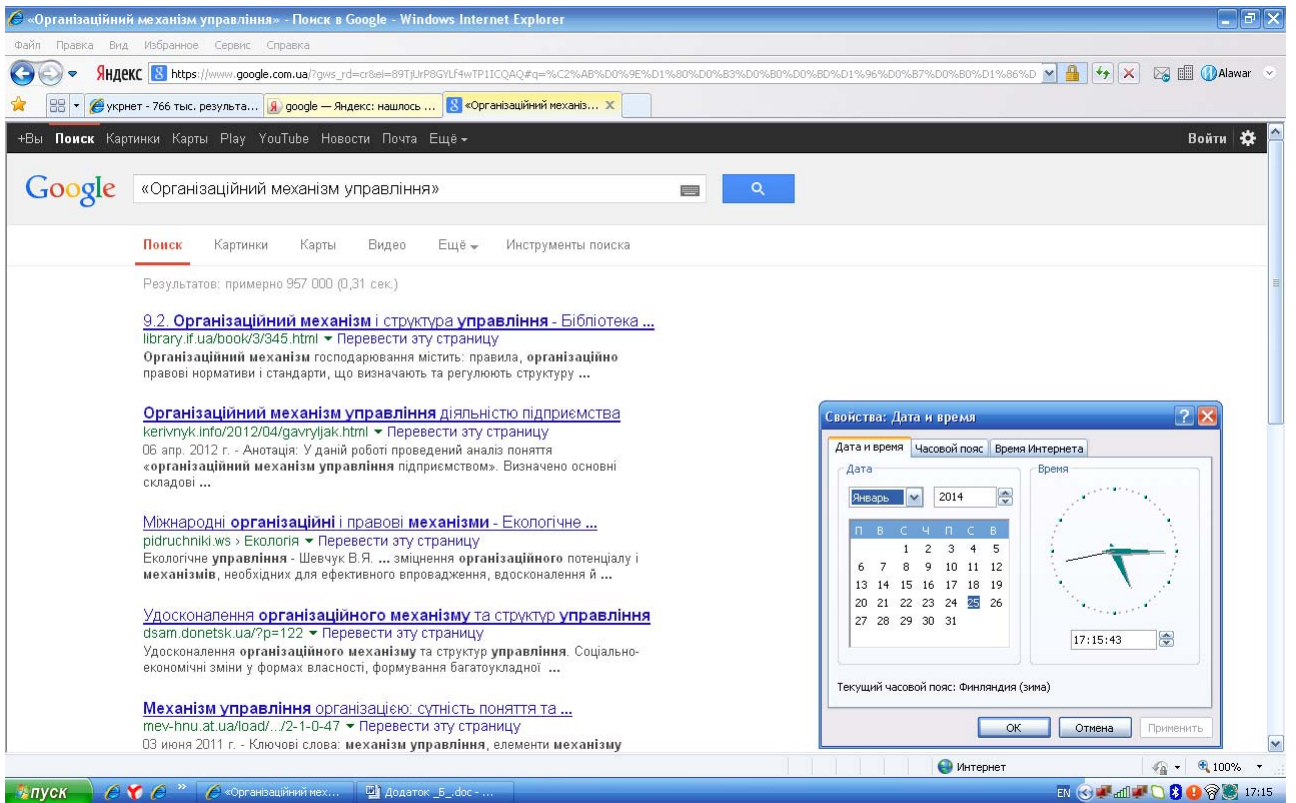

Рис. Б.3. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Організаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Google»

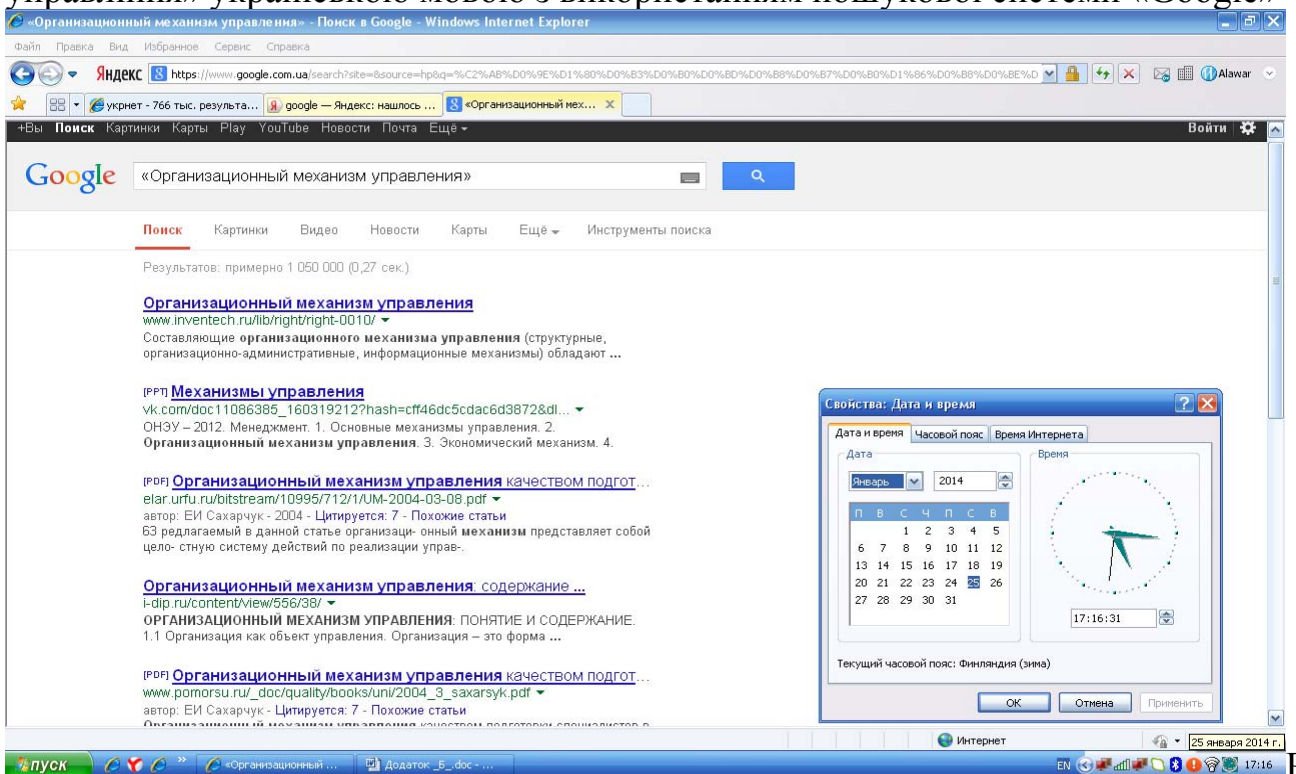

Рис. Б.4. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организационный механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Google»

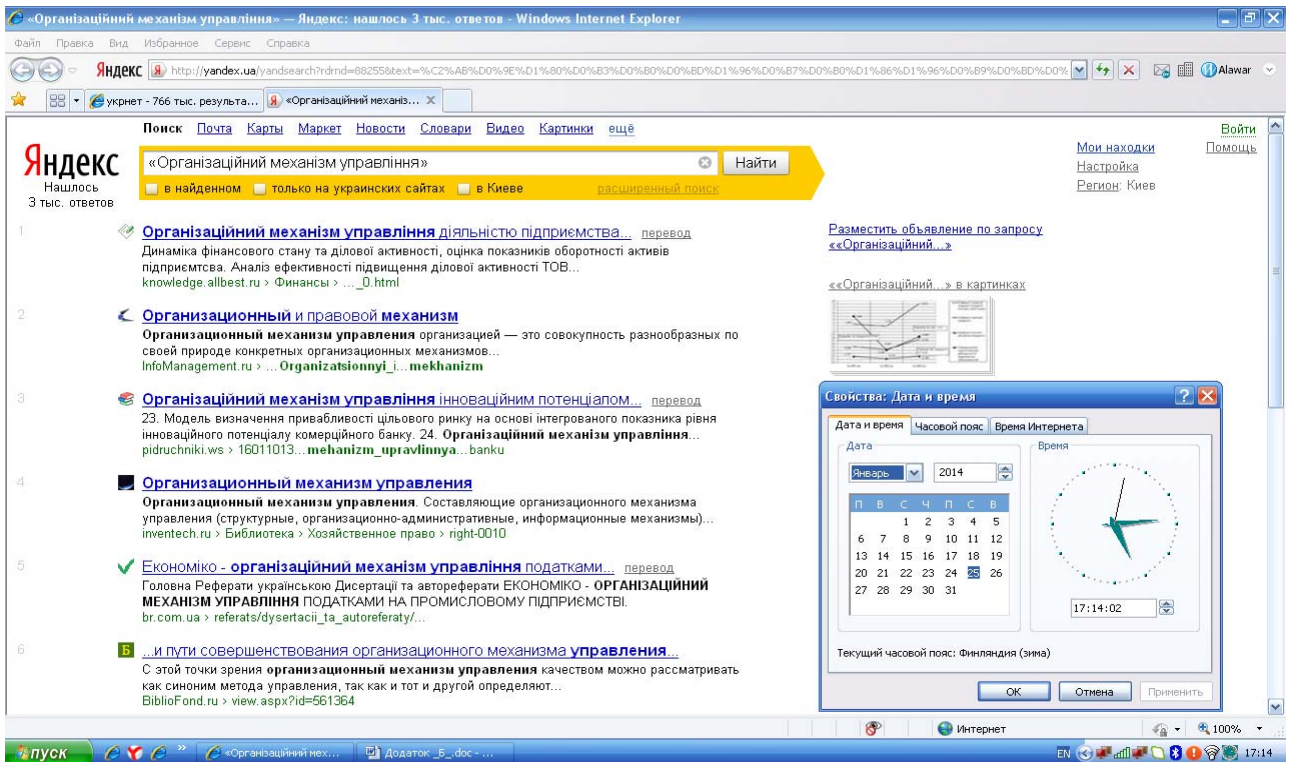

Рис. Б.5. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Організаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Яндекс»

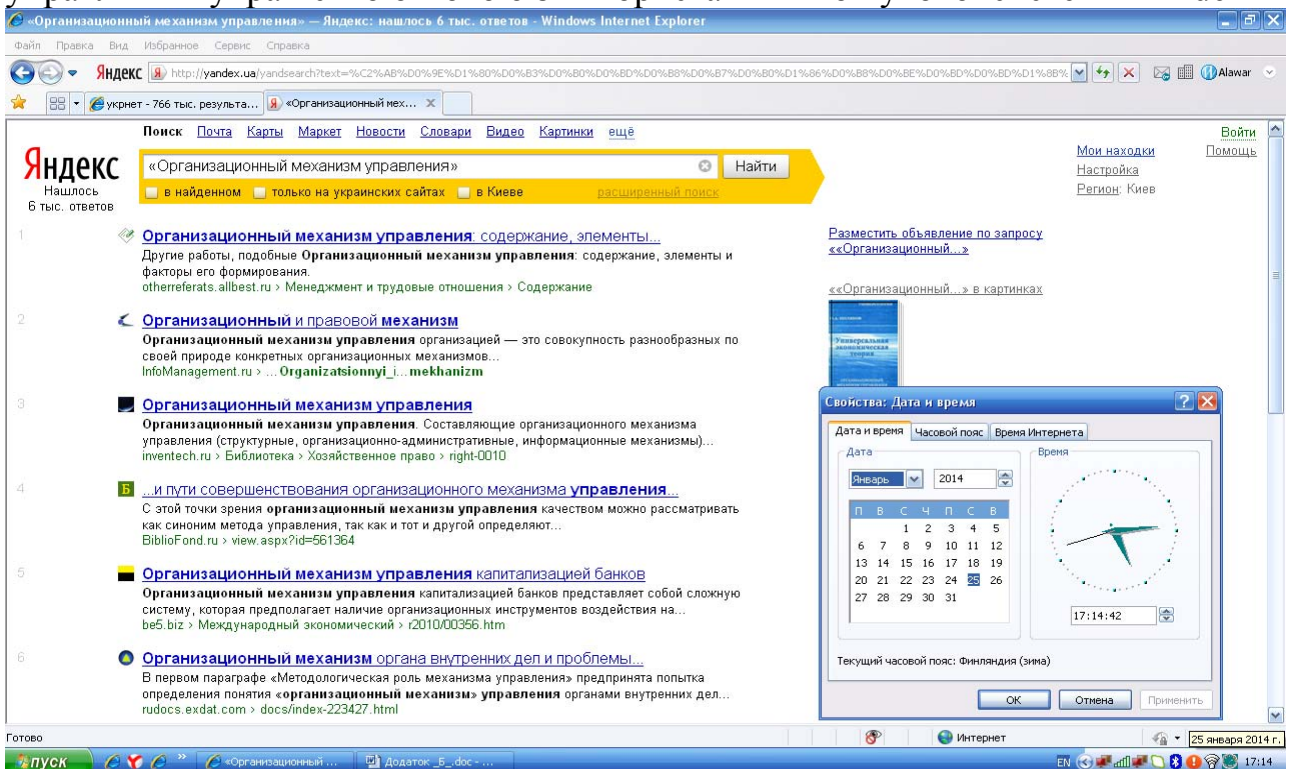

Рис. Б.6. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организационный механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Яндекс»

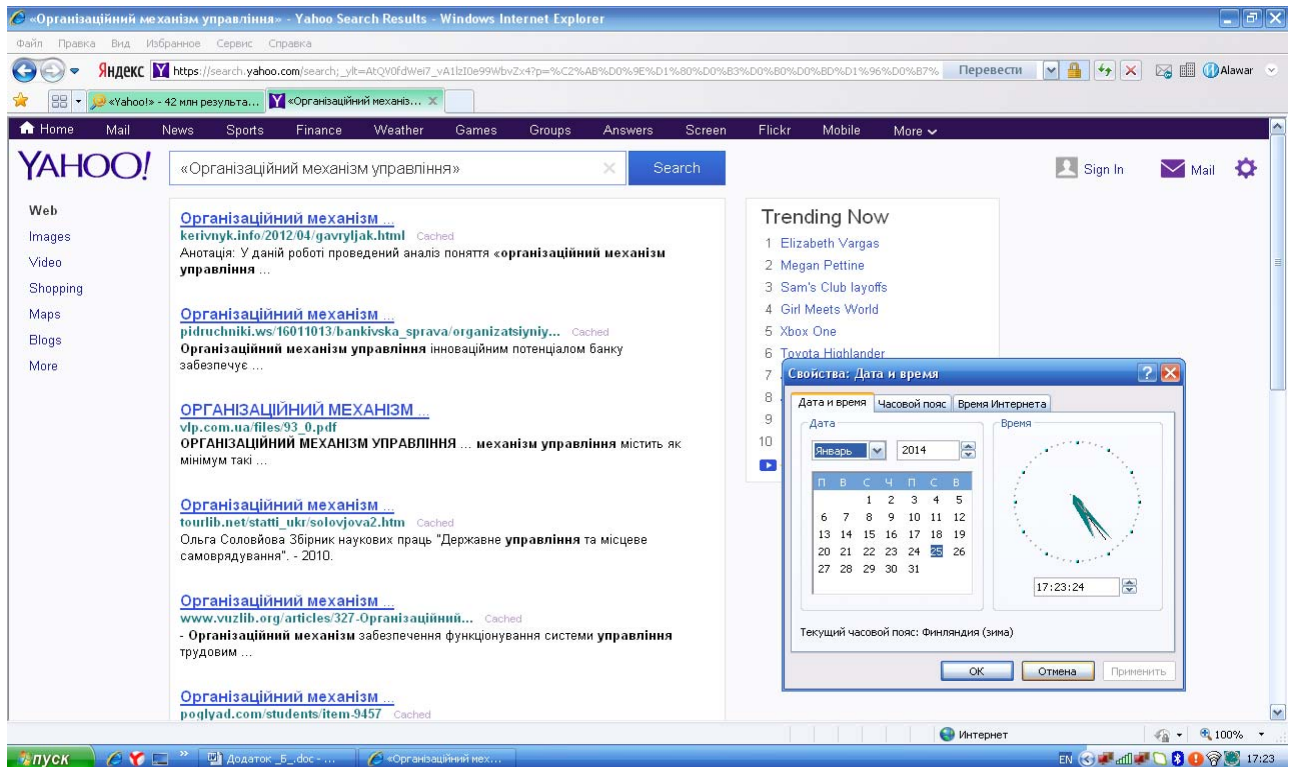
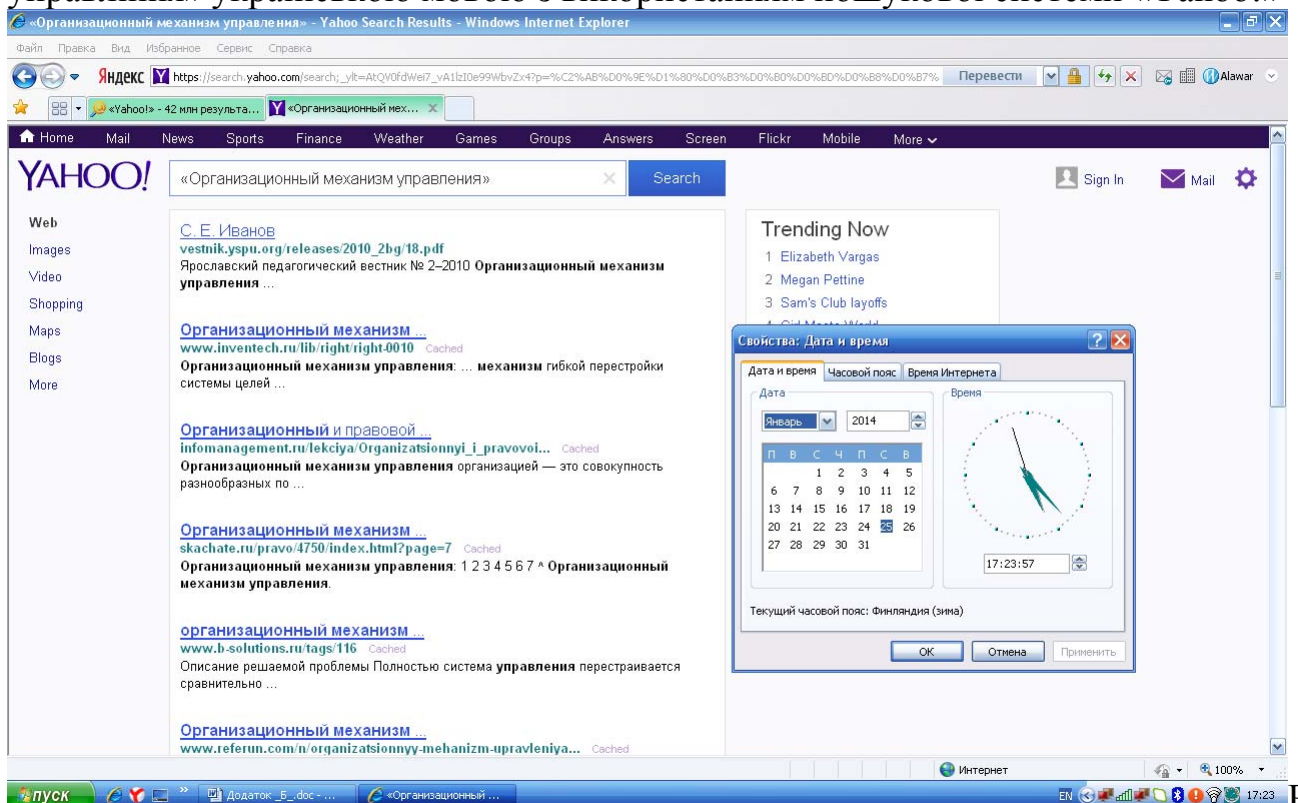

Рис.Б.7. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Організаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Yahoo!»

ис. Б.8. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организационный механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Yahoo!»

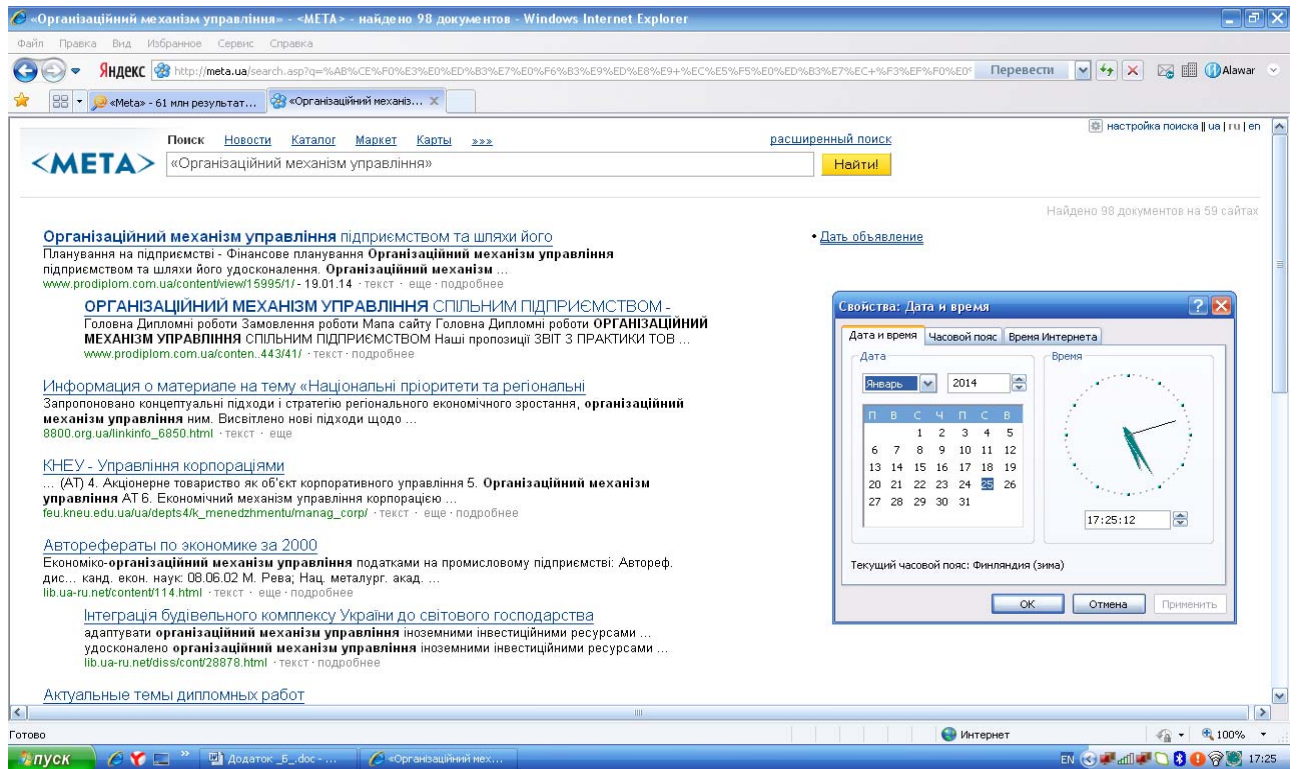
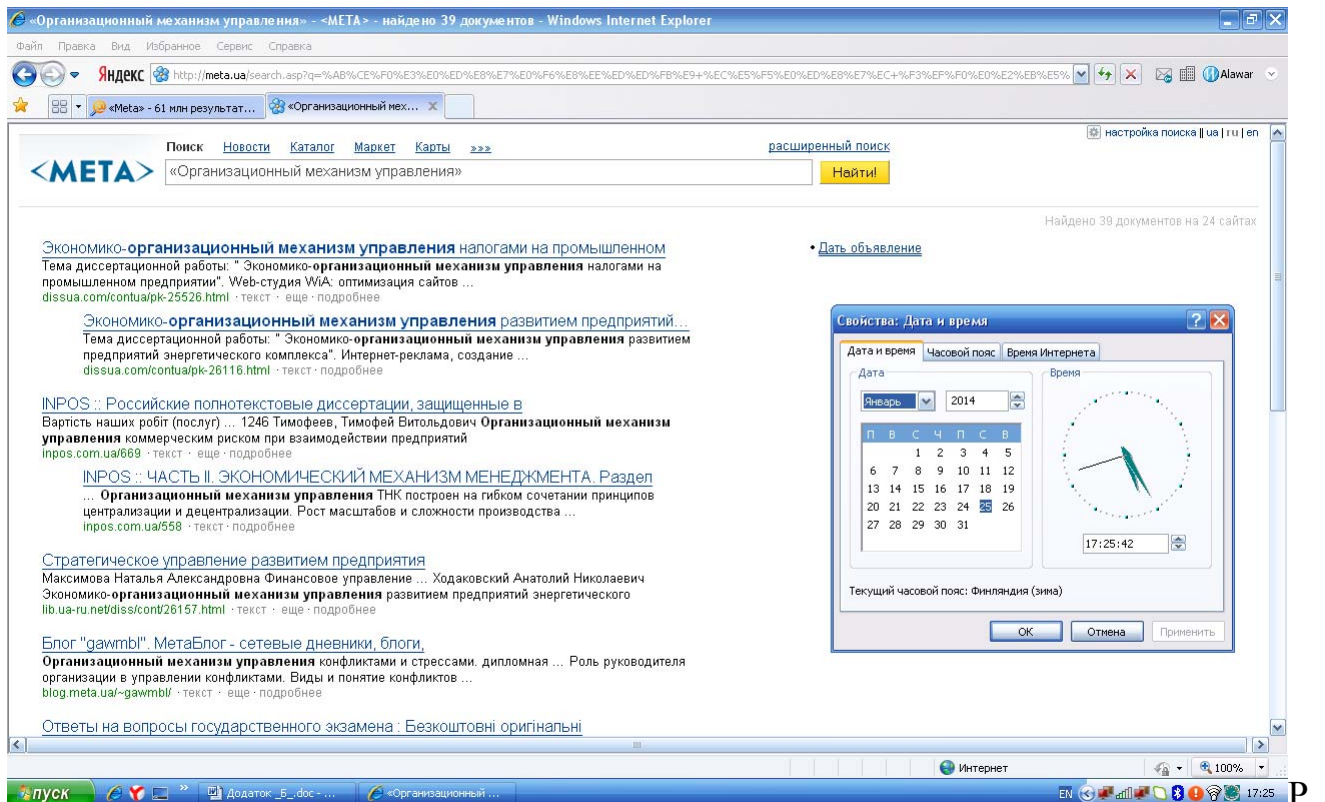

Рис. Б. 9. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Організаційний механізм управління» українською мовою з використанням пошукової системи «Meta»

ис. Б. 10. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Организационный механизм управления» російською мовою з використанням пошукової системи «Meta»

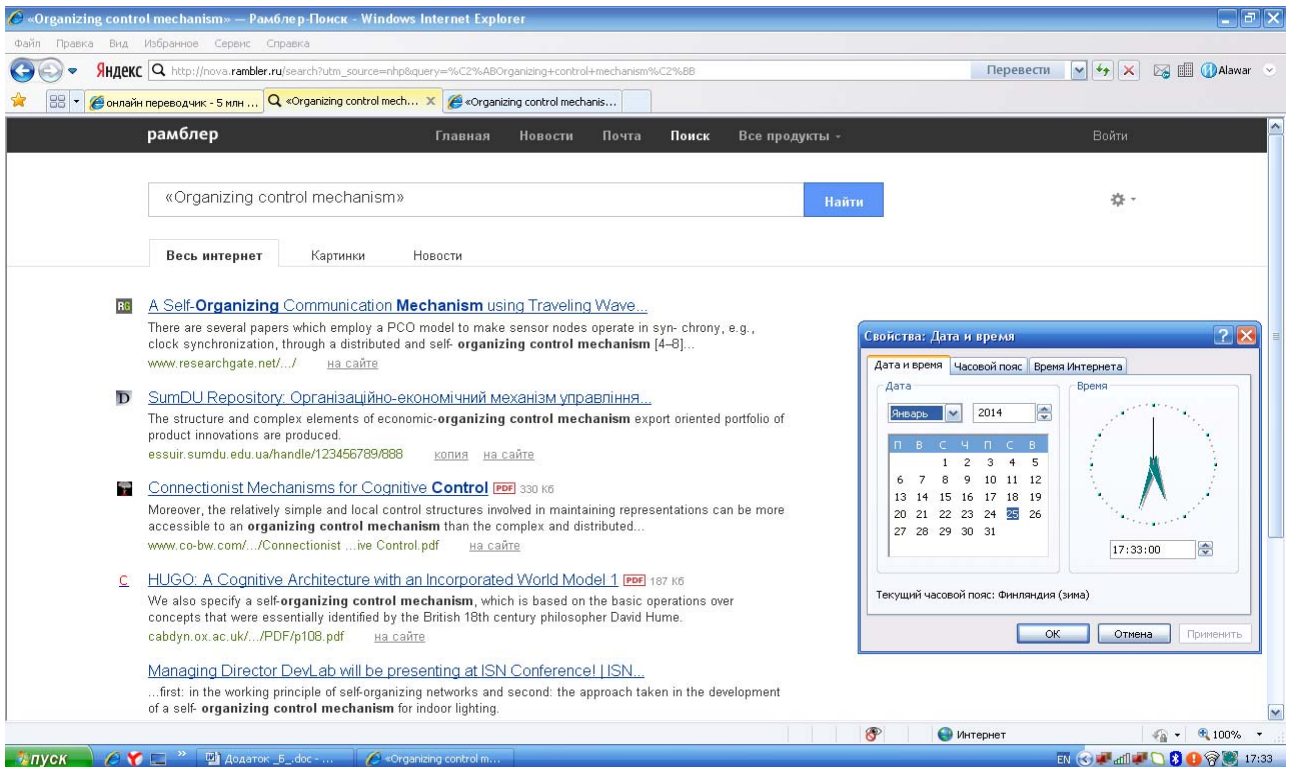

Рис. Б.11. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Rambler»

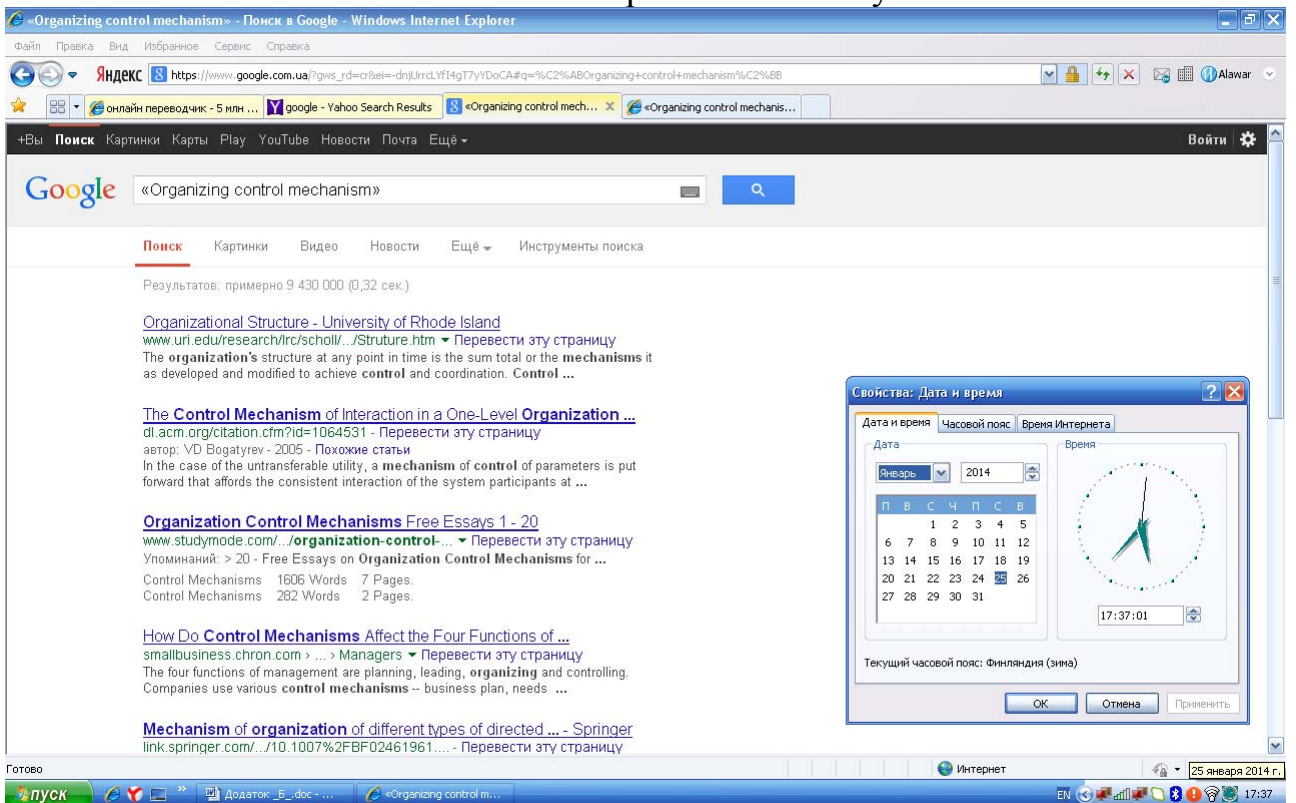

Рис. Б.12. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Google»

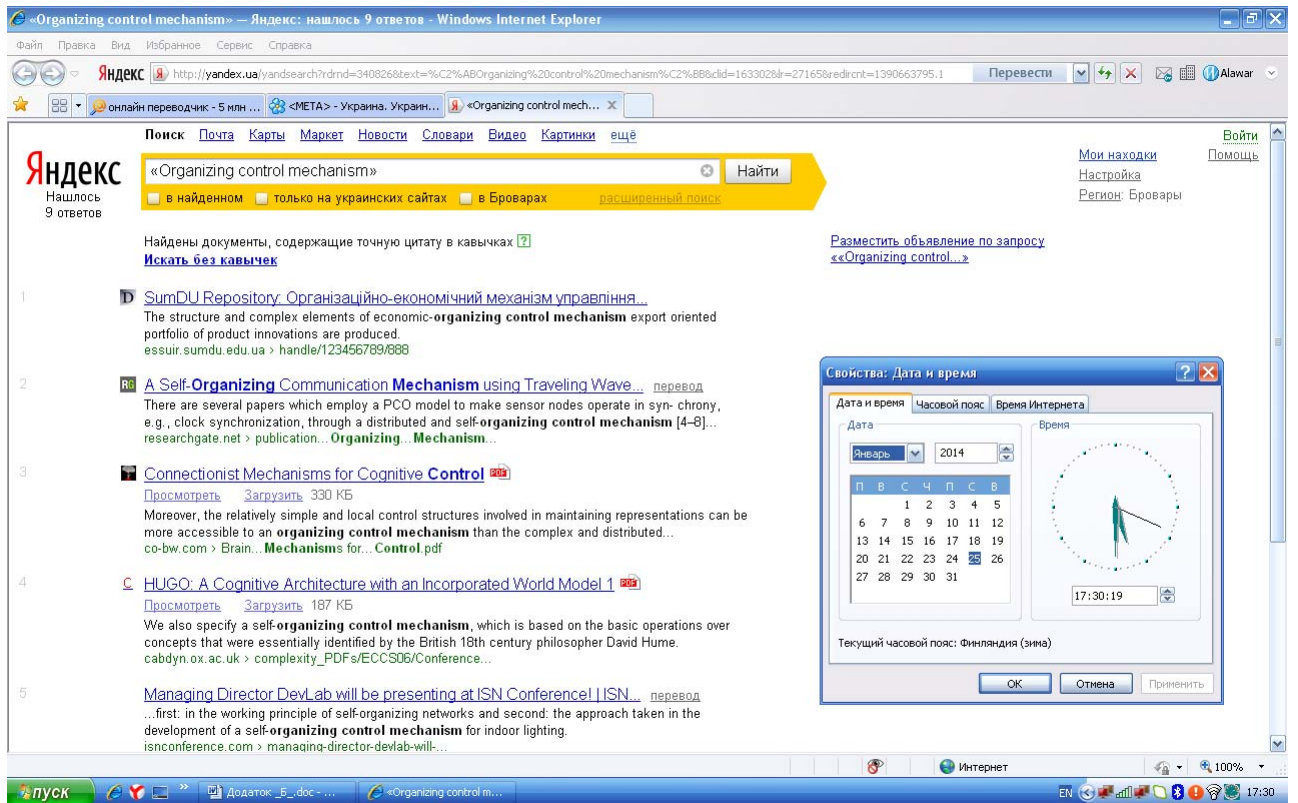

Рис. Б. 13. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Яндекс»

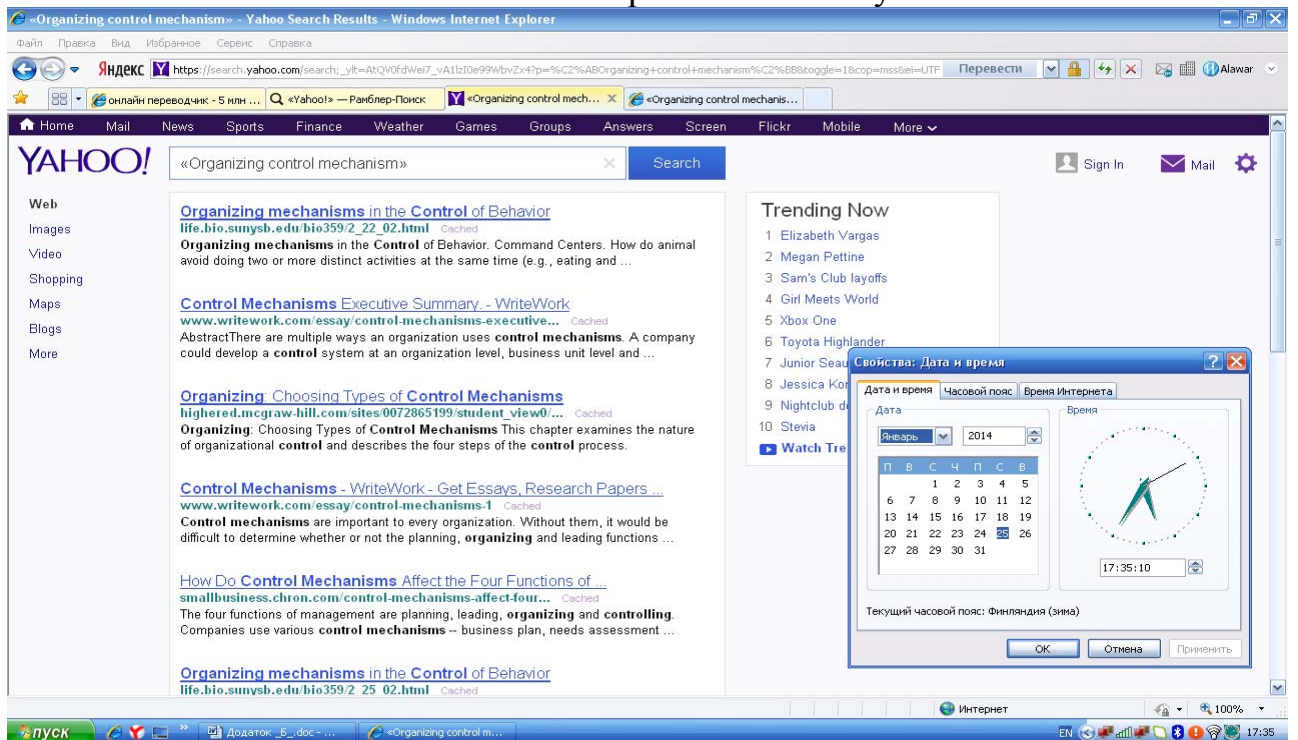

Рис. Б. 14. Экранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Yahoo!»

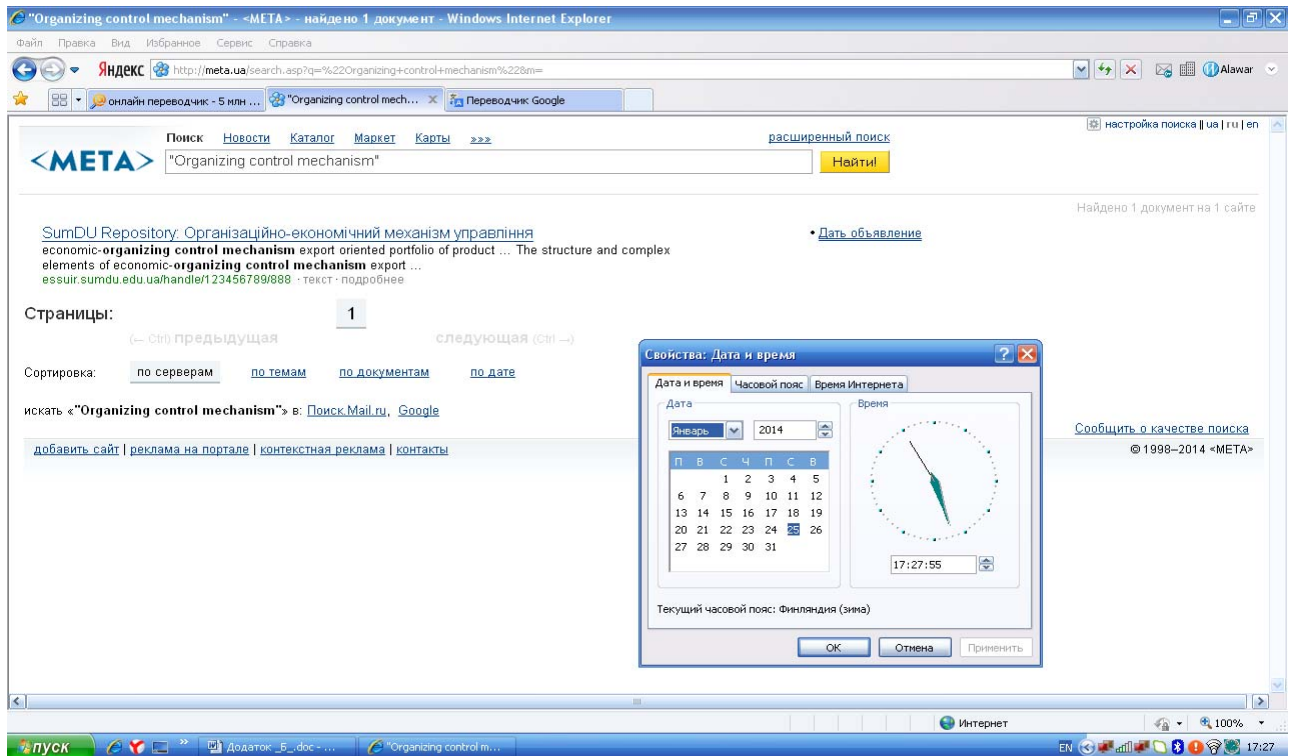

Рис. Б. 15. Екранна сторінка результатів пошуку терміна «Organizing control mechanism» англійською мовою з використанням пошукової системи «Meta»

Наукове видання (рукопис)

Л.М. КАЛІНІНА

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ**

МОНОГРАФІЯ

За редакцією автора

Ум. друк. арк. 13,0